

ISSN 1857-4440

eISSN 2587-3393

Tipul B

<https://doi.org/10.52327/1857-4440>

Relații Internaționale Plus

Revistă științifico-practică
Nr. 2(22) 2022

COLEGIUL DE REDACȚIE

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, redactor șef

Serghei PALIHOVICI, doctor în științe politice, conferențiar universitar, director al Institutului de Administrație Publică, Universitatea de Stat din Moldova, redactor șef adjunct

Nistor GROZAVU, doctor în științe tehnice, conferențiar universitar

Ion DULSCHI, doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Nicolae ȚĂU, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Artiom MALGHIN, doctor în științe politice, conferențiar universitar, МГИМО(У), Federația Rusă

Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională Tehnică din Republica Belarus

Vladimir GUTUROV, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Sankt Petersburg, Federația Rusă

Remus PRICOPIE, doctor, profesor universitar, rector al SNSPA, București, România

Ioan HORGA, doctor în științe politice, profesor universitar, Universitatea din Oradea, România

Ion IGNAT, doctor în științe economice, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Vladislav GROSUL, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Institutul Istoriei Rusiei al AȘR, Federația Rusă

Alexandru SÎCI, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina

Ludmila LIPCOVA, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, Universitatea Economică din Bratislava, Republica Slovacă

Akram HASSON, doctor, politician israelian druz, membru al Knessetului (2012-2019), Statul Israel

Hod LECK, șeful departamentului de securitate (2003-2019), Statul Israel

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ICJPS

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, ICJPS

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ICJPS

Iurii CROTENCO, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, ULIM

Vitalie CAZACU, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Redactori-științifici:

Angela POPOVICI, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Marina PASTUH - asistență computerizată

**Revista „Relații Internaționale Plus” este
Înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova
în data de 24 noiembrie 2017**

ISSN 1857-4440

eISSN 2587-3393

Category B

<https://doi.org/10.52327/1857-4440>

International Relations Plus

Scientific-practical journal
No. 2(22) 2022

EDITORIAL BOARD

- Oleg BALAN**, Doctor habilitat in Law, university professor, Editor-in-Chief
Serghei PALIHOVICI, Doctor of Political Sciences, associate professor, Deputy Editor-in-Chief
Nistor GROZAVU, Doctor of Technical Sciences, associate professor
Ion DULSCHI, PhD in Political Science, Associate Professor, State University of Moldova
Nicolae TAU, Doctor habilitat in Economics, university professor, State University of Moldova
Artiom MALGHIN, PhD in Political Science, associate professor, MGIMO (U), Russia
Vasili SACOVICI, Doctor habilitat in Political Sciences, university professor, National Technical University of the Republic of Belarus
Vladimir GUTUROV, Doctor of Philosophy, professor, St. Petersburg State University, Russian Federation
Remus PRICOPIE, doctor, university professor, rector of SNSPA, Bucharest, Romania
Ioan HORGA, Doctor of Political Sciences, university professor, University of Oradea, Romania
Ion IGNAT, PhD in Economics, university professor, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania
Vladislav GROSUL, Doctor habilitat in History, university professor, Institute of Russian History of ASR, Russian Federation
Alexandru SÎCI, Doctor habilitat in History, university professor, „Iurii Fedkovi” National University of Chernivtsi, Ukraine
Ludmila LIPCOVA, Doctor of Economics, University Professor, Bratislava University of Economics, Slovak Republic
Akram HASSON, Doctor, Israeli Druze politician, member of the Knesset (2012-2019), State of Israel
Hod LECK, head of the security department (2003-2019), State of Israel
Alexandru BURIAN, Doctor habilitat in Law, university professor, ICJPS of MECC of the Republic of Moldova
Victor JUC, Doctor habilitat in Political Sciences, research professor, ICJPS
Valeriu CUȘNIR, Doctor habilitat in Law, university professor, ICJPS
Iurii CROTENCO, Doctor habilitat in Economics, university professor, ULIM
Vitalie CAZACU, PhD in Economics, associate professor, State University of Moldova

EDITORIAL TEAM

Scientific editors:

- Angela POPOVICI**, Doctor of History, associate professor, State University of Moldova
Ludmila ROSCA, Doctor Habilitat in Philosophy, associate professor, State University of Moldova
Marina PASTUH - technical assistance

**Publication „International Relations Plus”
Registered at the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
on November 24, 2017**

SUMAR

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL

- Василий САКОВИЧ**, доктор хабилитат политических наук, профессор,
Молдавский Государственный Университет
Вадим ПОРТАС, докторант, Молдавский Государственный Университет
ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ПРОЦЕССОВ
ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА11
- Юрий КРОТЕНКО**, доктор хабилитат экономики, профессор,
Международный независимый университет Молдовы
Ина РАЙЛЯН, докторант, Молдавский Государственный Университет
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ И ЕЕ ТРАНСФОРМАЦИЯ
(СОВРЕМЕННЫЙ ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЗГЛЯД)24
- Ludmila GOLOVATAIA**, doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
EDUCAȚIA CA „SOFT POWER” ÎN CERCETAREA
ȘTIINȚELOR POLITICE MODERNE30
- Lavan Limor LEVKOVICH**, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Shaanan College, Israel
VIITORUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR, TENDINȚE ȘI INOVAȚIE42
- Lama MASHAL**, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova,
Kaye College, Beer – Sheva, Israel
INTEGRAREA CUNOȘTIINȚELOR DIGITALE ÎN
SISTEMELE DE PREDĂRE CA TEMEI PENTRU
DEZVOLTAREA ECONOMIEI CUNOAȘTERII49
- Victor LEȘAN**, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova
VIZIUNI CONCEPTUALE PRIVIND FENOMENUL MIGRAȚIONIST55
- Leonid MOSCVICIOV**, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova
REGIONLIZAREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
ESENȚA ȘI SPECIFICITATEA MANIFESTĂRII65

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ

- Vasilii SAKOVICH**, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
Vitalie CAZACU, doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
STRATEGIA DE SECURITATE ALIMENTARĂ A
REPUBLICII MOLDOVA (2023 - 2030) ÎN CONTEXTUL ABORDĂRIILOR
CONCEPTUALE, TEORETICE ȘI PRACTICE ALE APROVIZIONĂRII
POPULAȚIEI CU PRODUSE ALIMENTARE82

Ala TABARCEA, *Universitatea de Stat din Moldova*
MARKETING VERSUS ILUZII COGNITIVE99

Tatiana TOFAN, *doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova*
Ala GRECU, *doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova*
ASPECTE COMPARATIVE ÎN ORGANIZAREA
SISTEMULUI MEDICAL109

Татьяна АНДРЕЕВА, *доктор экономических наук, доцент, Международный независимый университет Молдовы*
Геннадий ЧОРБА, *докторант, Государственный Университет Молдовы*
ВЕНЧУРНОЕ ИНВЕСТИРОВАНИЕ В РЕАЛЬНЫЙ
СЕКТОР ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА115

Tatiana DIACONU, *doctor în economie, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova*
DIAGNOSTICUL COMERTULUI EXTERIOR
AL REPUBLICII MOLDOVA PRIN APLICAREA
SISTEMULUI COMPLEX DE INDICATORI121

Valentina PANUȘ, *doctor, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova*
DIFERENȚE FUNDAMENTALE DINTRE
IFRS, DIRECTIVE UE ȘI GAAP:
PERCEPȚII ASUPRA ELEMENTELOR CONTABILE131

Елена ЧЕРНОВА, *ст. преподаватель ПГУ им. Т. Г. Шевченко*
МИРОВАЯ ТОРГОВЛЯ ТЕКСТИЛЕМ139

Victor CIOBANU, *lector, Universitatea de Stat din Moldova*
CALITATEA – FACTOR DETERMINANT
AL TURISMULUI SUSTENABIL145

Vasile TOMUZ, *doctorand, Universitatea de Stat din Moldova*
SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL
AUTORITĂȚILOR PUBLICE CENTRALE DIN ROMÂNIA153

DREPTUL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL: DIMENSIUNE PRACTICĂ

Olga DORUL, *doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova*
Cristina ROȘIOR, *studentă, Universitatea de Stat din Moldova*
RESPONSABILITATEA DE A PROTEJA - INSTRUMENT EFICIENT
ÎN VEDEREA IZBĂVIRII OMENIRII DE FLAGELUL RĂZBOIULUI158

Alexandr CAUIA, *doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova*
Feodor BRIA, *doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova*
MECANISMELE JURIDICE DE PREVENIRE A
EFECTELOR NEGATIVE GENERATE DE
PANDEMIA COVID-19 ASUPRA SECURITĂȚII AVIAȚIEI CIVILE167

Fredolin LECARI, *doctorand, Universitatea de Stat din Moldova*
IMPACTUL CRIMINALITĂȚII TRANSNAȚIONALE
ORGANIZATE ASUPRA DREPTURILOR OMULUI176

Corneliu RADU, *doctorand, Universitatea de Stat din Moldova*
REFLECȚII ASUPRA ABORDĂRILOR PRACTICE
ALE IMPLEMENTĂRII POLITICII DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA
PENTRU MANAGEMENTUL FRONTIERELOR ȘI
ÎMBUNĂTĂȚIREA COOPERĂRII TRANSFRONTALIERE181

CONTENTS

INTERNATIONAL POLITOLOGICAL DISCOURSE

Vasilii SACOVICH , <i>Habilitated Doctor of Political sciences, Professor, State University of Moldova</i> Vadim PORTAS , <i>PhD student State University of Moldova</i> ENSURING INFORMATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF MODERN PROCESSES OF THE INFORMATION SOCIETY FORMATION	11
Yuri KROTENKO , <i>Habilitated Doctor in Economics, Professor, Free International University of Moldova</i> Ina RAILEAN , <i>PhD student State University of Moldova</i> ECONOMIC DIPLOMACY AND ITS TRANSFORMATION (MODERN EUROPEAN VIEW)	24
Ludmila GOLOVATAIA , <i>Doctor of Economics, Associate Professor, State University of Moldova</i> EDUCATION AS A „SOFT POWER” IN MODERN POLITICAL SCIENCE RESEARCH	30
Lavan Limor LEVKOVICH , <i>PhD student in State University of Moldova, Shaanan College, Israel</i> FUTURE OF HIGHER EDUCATION, TRENDS AND INNOVATION	42
Lama MASHAL , <i>PhD student in University State of Moldova, Kaye College, Beer – Sheva, Israel</i> INTEGRATING DIGITAL KNOWLEDGE IN TEACHING SYSTEMS AS GROUNDS FOR DEVELOPING KNOWLEDGE ECONOMY	49
Victor LEȘAN , <i>PhD student in State University of Moldova</i> CONCEPTUAL VIEWS ON THE MIGRATION PHENOMENON	55
Leonid MOSCVICIOV , <i>PhD student in State University of Moldova</i> REGIONALIZATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE ESSENCE AND FORM OF THE MANIFESTATION	65

INTEGRATION PROCESSES AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Vasilii SAKOVICH , <i>Habilitated Doctor of Political sciences, Professor, State University of Moldova</i> Vitalie CAZACU , <i>Doctor of Economics, Associate Professor, State University of Moldova</i> FOOD SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA (2023 - 2030) IN THE CONTEXT OF CONCEPTUAL THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES TO POPULATION FOOD SUPPLY	82
---	----

Ala TABARCEA , <i>State University of Moldova</i> MARKETING VERSUS COGNITIVE ILLUSIONS	99
Tatiana TOFAN , <i>Doctor of Economics, Associate Professor, State University of Moldova</i> Ala GRECU , <i>PhD student in State University of Moldova</i> COMPARATIVE ASPECTS IN ORGANIZING THE MEDICAL SYSTEM	109
Tatiana ANDREEVA , <i>Doctor of Economics, Associate Professor, Free International University of Moldova</i> Gennadii CHORBA , <i>PhD student, State University of Moldova</i> VENTURE INVESTING IN THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY AS A FACTOR OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE	115
Tatiana DIACONU , <i>Doctor of Economics, Associate Professor, State University of Moldova</i> DIAGNOSING FOREIGN TRADE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA BY APPLYING THE COMPLEX SYSTEM OF INDICATORS	121
Valentina PANUS , <i>Doctor, Associate Professor, State University of Moldova</i> FUNDAMENTAL DIFFERENCES BETWEEN IFRS, EU DIRECTIVES AND GAAP: PERCEPTIONS ON ACCOUNTING ELEMENTS	131
Elena CHERNOVA , <i>Associate Professor, PSU „TG Shevchenko”</i> WORLD TRADE IN TEXTILES	139
Victor CIOBANU , <i>lecturer, State University of Moldova</i> QUALITY - MAIN FACTOR OF SUSTAINABLE TOURISM	145
Vasile TOMUZ , <i>PhD student in State University of Moldova</i> SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF CENTRAL PUBLIC AUTHORITIES IN ROMANIA	153

NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW: PRACTICAL DIMENSION

Olga DORUL , <i>Doctor, Associate Professor, State University of Moldova</i> Cristina ROȘIOR , <i>student, State University of Moldova</i> THE RESPONSIBILITY TO PROTECT - AN EFFICIENT TOOL TO SAVE HUMANITY FROM THE SCOURGE OF WAR	158
Alexandr CAUIA , <i>Doctor in law, Associate Professor, Free International University of Moldova</i> Feodor BRIA , <i>PhD student, Free International University of Moldova</i> LEGAL MECHANISMS TO PREVENT THE NEGATIVE EFFECTS GENERATED BY THE COVID-19 PANDEMIC ON CIVIL AVIATION SECURITY	167

Fredolin LECARI, *Ph. D student in State University of Moldova*
THE IMPACT OF TRANSNATIONAL ORGANIZED
CRIME ON HUMAN RIGHTS176

Corneliu RADU, *PhD student, State University of Moldova*
REFLECTIONS ON PRACTICAL APPROACHES
TO THE IMPLEMENTATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S
STATE POLICY FOR BORDER MANAGEMENT TO IMPROVE
CROSS-BORDER COOPERATION181

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

ENSURING INFORMATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF MODERN PROCESSES OF THE INFORMATION SOCIETY FORMATION

Василий САКОВИЧ, доктор хабилитат политических наук, профессор,
Молдавский Государственный Университет

Вадим ПОРТАС, докторант, Молдавский Государственный Университет

АННОТАЦИЯ

В статье обосновывается новый научный подход к исследованию информационной безопасности как внутренней системы, которую предлагается рассматривать как составляющую систем более высокого уровня – системы информационного общества и системы национальной безопасности. Предложено обеспечение информационной безопасности проводить по трем взаимосвязанным направлениям: информационной и информационно-технической составляющей обеспечивать безопасность путем обнаружения внешних и внутренних опасностей и угроз и их минимизация или нейтрализация и информационно-психологической – путем укрепления объекта защиты (личности, общества) до уровня невозможности воздействия на него внешних и внутренних угроз.

Ключевые слова: информационное общество, информационное пространство, система, вызовы, угрозы, обеспечение, укрепление, информационная безопасность.

REZUMAT

Articolul fundamentează o nouă abordare științifică a studiului securității informaționale ca sistem intern, care se propune a fi considerat ca o componentă a sistemelor de nivel superior - sistemul societății informaționale și sistemul de securitate națională. Se propune asigurarea securității informaționale în trei domenii interdependente: componenta informațională și informațional-tehnică - pentru asigurarea securității prin detectarea pericolelor și amenințărilor externe și interne și minimizarea sau neutralizarea acestora și informațional-psihologică - prin consolidarea obiectului protecției (individ, societate) până la nivelul imposibilității impactului asupra acestuia a amenințărilor externe și interne. Cuvinte-cheie: societate informațională, spațiu informațional, sistem, provocări, amenințări, asigurare, consolidare, securitate informațională.

Cuvinte-cheie: societate informațională, spațiu informațional, sistem, provocări, amenințări, furnizare, consolidare, securitate informațională.

CZU: 004.056:355

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).01](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).01)

Несмотря на то, что элементы защиты информации имеют древние исторические корни, информационная безопасность в современном ее понимании, как показывают наши исследования, начала формироваться как наука со второй половины. XX в., когда стала осуществляться наиболее грандиозная в истории цивилизации глобальная информационная революция, результатом которой стал переход к качественно новому уровню развития цивилизации – к глобальному информационному обществу, основой которого является взрывное развитие и конвергенция информационных и коммуникативных технологий [9, с.201]. Постиндустриальное информационное общество – это общество знаний, в котором главным условием благополучия каждого человека и каждого государства становятся знания, подкрепленное беспрепятственным *доступом к информации* и умением с ней работать. В науке с этого периода начались активные научные исследования информационного общества. Возникли новые категории характеризующие информационное общество: информационное пространство, информационная сфера, информационные интересы, информационная политика, информационное воздействие и др.

Но, информационная революция открыла и новые возможности неограниченного доступа получения информации в любой точке мира. Все это заставило ученых, политиков перейти к осмыслению сущности и степени социальной опасности обществу манипулирования информацией, тем более проявилась возможность информационного манипулирования в глобальном масштабе.

В связи с расширением процесса информационной революции и ее возможности информационного воздействия на личность, общество ученые и многие государства обратили особое внимание на новые угрозы обеспечения национальной безопасности в информационной сфере. Как результат возникло новое научное направление в структуре национальной безопасности – *информационная безопасность*. В науке к настоящему времени сформирован свой научный понятийный и категориальный аппарат, определен объект и субъект информационной безопасности в условиях формирования информационного общества. Вместе с тем, следует отметить, что научные исследования не выработали однозначный научный и практический подход к сущности информационной безопасности в современных условиях, к ее вызовам и угрозам, к методам и инструментам обеспечения информационной безопасности, что явно проявилось в современный нестабильный период мирового развития, перешедшей в стадию глобальной гибридной и информационной войны.

В связи с этим мы предлагаем новый научный подход – информационную безопасность рассматривать как систему, которая является составляющей систем более высокого уровня – системы информационного общества и системы национальной безопасности.

Систему информационного общества рассмотрим исходя из основных понятий и категорий, которые дают, на наш взгляд, возможность понять сущность информаци-

онного общества, дать его основные характеристики, определить место и роль в ней информационной безопасности.

Информационное общество – качественная характеристика современного этапа развития постиндустриального общества, в котором главными продуктами производства выступают информация и знания с доминированием во всех сферах общества и государства информационно-цифровых технологий и коммуникаций.

Важнейшими характеристиками информационного общества являются информационное пространство и информационная сфера.

Информационное пространство – пространство общечеловеческой деятельности, в котором происходит информационное взаимодействие людей, обществ, их доступность к информационным ресурсам, удовлетворяются потребности личности и общества в информационных продуктах и услугах, формируется индивидуальное и общественное сознание.

Информационная сфера является системообразующим фактором жизни информационного общества, представляет собой совокупность информационной инфраструктуры, системы формирования информационных ресурсов и продуктов, субъектов, осуществляющих сбор, формирование и распространение информации, объектов, использующих информацию, а также системы регулирования возникающих в ходе информационного процесса. общественных отношений и системы обеспечения информационной безопасности всех процессов, происходящих в информационном обществе.

Как видно, мы информационную безопасность включили в качестве важнейшей составляющей информационной сферы информационного общества, и это не случайно. Действительно, со всей очевидностью перед нами предстает факт, что в настоящее время в условиях формирования и развития информационного общества информация становится глобальным специфическим ресурсом, имеющим возможность распространяться по всему миру, граждане любого государства имеют права на поиск, получение, передачу и распространения исходной и производной информации; формировать информационный ресурс и информационный продукт, предоставлять информационные услуги с применением информационных систем и информационно-телекоммуникационных технологий, но с другой стороны, через информацию возникает возможность негативного, манипулятивного воздействия на личность и общество.

Поэтому в рассматриваемом нами контексте, такие особенности как, увеличение объема информации, глобальный охват информационного взаимоотношения, тесная взаимозависимость технологического и социального аспектов, а также значимость информационных систем в общественных отношениях и иных процессов определяют для информационной безопасности центральное место в системе информационного общества с целью обеспечения его стабильного, устойчивого и безопасного развития.

Для системы информационной безопасности крайне важным является информационное пространство, в котором происходят все информационные процессы, информационное взаимодействие людей, общества и, безусловно, необходимо обеспечивать безопасность в рамках определенного пространства – национального, регионального, глобального. Наше исследование предполагает рассмотрение информационной безопасности в пределах национального информационного пространства, что не исключает, а, наоборот, предполагает, рассмотрение влияния процессов, происходящих в регионе и глобальном уровнях на национальное информационное пространство. Обустро-

енность и упорядоченность информационного пространства является необходимым условием развития информационного общества. Причем, информационное пространство должно быть открытым для общества и в полной мере обеспечивать реализацию прав личности на получение достоверной и объективной информации и обеспечение национальных интересов личности, общества, государства. Очевидно, что такое информационное пространство может быть создано лишь на основе целенаправленной реализации государственной политики в сфере формирования и функционирования информационного общества и информационной безопасности.

Таким образом, информационная безопасность с позиции безопасности информационного пространства – это «...состояние защищенности информационного пространства общества от внешних и внутренних угроз в информационной сфере, обеспечивающее его формирование, использование и развитие в интересах граждан, общества, государства» [10, с. 100]. Важнейшим фактором информационной безопасности является состояние информационного пространства, а ее задачей – полнота удовлетворения информационных потребностей личности, общества, государства в достоверной, объективной информации, обеспечивающей соблюдение национальных интересов.

Второй системой, в которой функционирует информационная безопасность является система национальной безопасности. Система национальной безопасности с момента научного обоснования Гансом Моргентау в 1948 г. основополагающего ее элемента «национальный интерес», прошла длительный эволюционный путь развития, сформировав за этот период объект и субъект безопасности, объектно-субъектные отношения, вызовы, угрозы, риски и опасности национальной безопасности, принципы, механизмы и инструменты обеспечения национальной безопасности, систему мониторинга и методы оценки национальной безопасности. В целом научное сообщество пришло к единому пониманию, что национальная безопасность – это безопасность жизненно важных интересов личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз. Существуют следующие теоретико-методологические подходы к обеспечению безопасности: [10, с. 47 - 55]

- безопасность как состояние защищенности;
- безопасность как отсутствие опасности;
- безопасность как атрибут системы;
- безопасность как специфическая деятельность.

Проведенные научные исследования принципиально изменили характер понимания сферы безопасности, касаясь не только самой сути понятия, но и путей и средств обеспечения национальной безопасности в современном мире.

В связи с этим, выработанные научно-теоретические подходы к системе национальной безопасности позволяют нам по-новому с научной точки зрения сформировать категориальный и понятийный аппарат информационной безопасности, дать ее современное определение в контексте современных процессов функционирования информационного общества и предложить новые научные подходы к системе обеспечения информационной безопасности. Главный императив национального интереса, которым мы руководствуемся при формировании теоретических подходов к системе информационной безопасности – это главный императив национальной безопасности – самосохранение государства.

Вторым императивом, которым мы будем руководствоваться при рассмотрении информационной безопасности как системы, является то, что в науке различают систему национальной безопасности и систему обеспечения национальной безопасности. Первая – это функциональная система, отражающая процессы взаимодействия интересов и угроз, вторая – это организационная система органов, сил и средств, различных организаций, призванных решать задачи по обеспечению национальной безопасности [10, с. 117].

В связи с этим и исходя из сформулированных нами научно-теоретических положений мы рассмотрим систему информационной безопасности как систему организационную, состоящую из объекта, субъекта, основных категорий «вызовы», «угрозы», «риски», «опасности» и как систему функциональную, которая структурно функционирует в рамках системы национальной безопасности и обеспечивает безопасность информационного пространства.

Объектами – информационной безопасности являются:

- человек и гражданин – их конституционные права и свободы; психологическое состояние людей, индивидуальное сознание;
- общество – его духовные, морально этические, культурные, исторические, интеллектуальные и материальные ценности, национальная и гражданская идентичность, общественное сознание и общественное мнение; информационное пространство и информационная среда;
- государство – конституционный строй, суверенитет, территориальная целостность и неприкосновенность; национальная информационная инфраструктура и национальные информационные ресурсы, система и структура принятия государственных решений;
- собственно «информация».

Объекты информационной безопасности в науке классифицируются на технические и социальные [8, с.219]. К техническим объектам относятся – информационная инфраструктура, системы коммуникаций, управления и связи, поддерживающие деятельность во всех сферах жизнедеятельности информационного общества. К социальным объектам относятся – индивиды, социальные группы, общество, государство, мировое и региональные сообщества.

Непосредственно реализовывать основные положения безопасности информационного пространства на практике должна, в первую очередь, система обеспечения информационной безопасности, которая включает в себя следующие основные элементы – субъекты.

Основными субъектами информационной безопасности являются: высшие органы государственной власти и управления – Президент, парламент, правительство, Совет безопасности, министерства и ведомства, другие органы государственной власти и управления, общественные организации, граждане.

Государство является главным субъектом информационной безопасности, которая функционирует в системе национальной безопасности.

Понятия «вызовы», «угрозы», «опасности» и «риски» являются фундаментальными, системными понятиями теории национальной безопасности.

Осознание опасностей, угроз, рисков и вызовов – это исходный момент не только теории безопасности, но и практической деятельности по противодействию им, то есть по обеспечению информационной безопасности. Причем, для информационной без-

опасности в отличие от всех других структурных видов безопасности системы национальной безопасности существуют особенности, связанные с особенностями информации в информационном обществе, которая существует одновременно как объект безопасности и как связующее звено всех субъектов информационной безопасности и как самостоятельный фактор информационного взаимодействия всех участников информационных процессов, происходящих в информационном пространстве и информационной сфере.

Данные факторы обуславливают необходимость формирования новых подходов к формированию системы информационной безопасности, обеспечивающей полноценную и гарантированную безопасность на всех этапах постиндустриальных преобразований. Определяющую роль призван сыграть здесь теоретико-методологический анализ основных категорий информационной безопасности «вызовы», «угрозы», «опасности» и «риски», которые мы проведем на более высоком уровне абстракции, обобщения и типологизации с учетом главного отличия информационного общества от других подсистем объективной реальности, которое заключается в том, что оно всегда представляет собой определенное сочетание материального и идеального, объективного и субъективного, стихийного и планомерного, случайного и закономерного. Это связано с тем, что в информационном обществе, в отличие от природы, действуют люди, наделенные сознанием и волей, имеющие психологию и свой менталитет. Поэтому, любые изменения в обществе, тем более такие глобальные, как формирование информационного общества приводят к морально-психологическим изменениям, влияют на мировоззрение и мировосприятие людей. Поэтому серьезные угрозы в информационном обществе находятся в психологии и менталитете людей. Человек по своей сути существо одновременно и идеалистичекое и социальное [6, с. 3]. Психологический мир личности находится под колоссальным прессом информационных преобразований. Поэтому заслуживают внимания новые эффективные интегральные технологии информационной безопасности обеспечения безопасности личности, общества и государства в ходе информационных преобразований, а также управление социумом и поведением человека. В этом плане важным для социума в контексте предотвращения угроз является социализация [1, с. 267], которая представляет собой многогранный процесс усвоения индивидом социального опыта информационного общества, определенной системы знаний, норм, ценностей, образцов поведения, присущих новой системе информационного общества в целом и позволяющих ему функционировать в качестве активного субъекта общественных отношений и деятельности в новых условиях, что является важнейших фактором обеспечения информационной безопасности.

Кроме того, в наших исследованиях мы исходим из традиционной теории безопасности в которой угроза представляется как совокупность факторов, условий [10, с. 100], обстоятельств имеющие деструктивную природу и создающие опасности реализации объектам общественных отношений своих интересов [6, 2]; намерение нанести вред (физический, психологический, материальный) объекту или его интересам. Поэтому, информационную угрозу следует рассматривать как конкретную форму опасности, представляющее совокупность факторов, условий, обстоятельств, явлений и процессов, непосредственного системного воздействие на информационную сферу, информационное пространство, информационные ресурсы и инфраструктуры, объектов

информационных отношениях с целью нанести им существенный ущерб в процессе реализации их интересов и генерирует опасности для экономических, социальных, политических и международных систем, национальных ценностных установок, управление восприятием и общественным мнением, ущемляя национальные интересы триады «личности-общества-государства», существование государства и нации.

Вызовы в информационной сфере – это восприятие и осознание субъектом изменений в информационной сфере, способные оказывать определенные преобразования требующие, конкретные и своевременные реакции на непосредственные проблемы возникшие в процессе формирования и развития информационного общества.

Специфическими вызовами присущие информационному развитию, по нашему мнению, выступают: безопасность информационных технологий; стремительный рост информационных потоков, разнообразие контента и коммуникации; увеличение объема знаний и информации; технологический и дистанционный контроль за укладом и образом жизни человека, социальных групп и общества в условиях информационного общества.

Важнейшим вызовом для современного государства является построение современного информационного общества при нахождении их в настоящее время в индустриальной или даже постиндустриальной эпохе. Это усложняется тем, что инновационно-цифровая революция обозначила <...> тревожную тенденцию мирового развития: обособление, замыкание в себе узкого круга развитых стран постиндустриального мира – формирование «клуба избранных», при растущей социально-экономической деградации большинства менее развитых стран, которые могут на долгие годы остаться в доиндустриальной эпохе [12, с. 23].

Информационная опасность [2] – объективно развивающаяся возможность, состояние или свойство воздействия субъекта на объект устремления, в котором существуют потенциальные условия нанести существенный ущерб посредством целенаправленного психологического и технологического воздействия на информационную сферу, придающую его развитию нежелательную динамику или ухудшающие его параметры деятельности.

Под информационным риском понимается предполагаемое или вероятное воздействие на информационные системы и информационную деятельность (получение, хранение, обработка информации, интерпретация), которая может повлечь возникновение нежелательных последствий информационной среде, личности, обществу, государству.

Кроме того, к рискам в информационной сфере относится возможность нарушения в функционирования информационной системы как основного средства коммуникативных процессов, нарушения сохранности информационных ресурсов, несанкционированный доступ в эти системы (технологический срез); информационная обработка, «промывание мозгов» [13], управление восприятием и ее подчинение собственной воле, создание атмосферы бездуховности, безнравственности, манипулирование общественным сознанием и политической ориентацией [5, с. 79–89], распространение дезинформации, подрыв и дискредитация органов власти (информационно-психологическом срезе); непосредственное воздействие на «информацию» – как ценный, важный интегрированный ресурс (информационный срез).

Учитывая тот факт, что информатизация является глобальным явлением, такие категории как «вызовы», «угрозы» «опасности» и «риски» распространяются на между-

народный уровень и выделяются динамическими и перманентными изменениям, которые выходит за рамки национального информационного пространства, но требуют учета при формировании национальной информационной системы.

Исходя из научно-теоретического положения о дуальности системы национальной безопасности рассмотрим информационную безопасность, как систему функциональную, которая структурно функционирует в системе национальной безопасности и обеспечивает безопасность информационных процессов в информационном обществе в рамках национального информационного пространства. Поскольку сейчас происходит становление информационного постиндустриального общества, основой которого является информационно-цифровые технологии, постольку весьма актуальным становится проблема обеспечения информационной безопасности процессов формирования информационного общества в современных условиях

Вместе с тем, несмотря на серьезные, абсолютно новые вызовы и угрозы информационным процессам, широкое применение информационно-психологического воздействия на общества и государства в науке обеспечение информационной безопасности излагается в традиционном алгоритме «...выявления угроз безопасности с целью их блокирования и предотвращения неприемлемых негативных последствий в дальнейшем <...> Решение данных вопросов направлено на координацию деятельности в области информационной безопасности и совершенствование создаваемых моделей информационной безопасности...» [4]. При построении системы информационной безопасности предлагается «... в обязательном порядке рассмотрение следующих объективных факторов [4]:

- угроз информационной безопасности, вероятность их возникновения и реализации;
- уязвимостей системы информационной безопасности;
- риск и возможный ущерб в случае успешной реализации угрозы информационной безопасности, который найдет отражение в вероятных финансовых потерях – прямых или косвенных».

Научная академичность и косность, априори предполагаемая неэффективность и абсолютная оторванность от практических возможностей реализации таких подходов к информационной безопасности прослеживаются в науке в целом.

В государственной практике по обеспечению информационной безопасности на сегодняшний день «контрольный пакет» в киберпространстве, большинство технологий и операционных информационных систем принадлежат США. *Национальная киберстратегия* США включает в себя, как направления по укреплению национального сегмента информационных сетей и систем, так и стратегию действий на международной арене [3]. Вместе с тем, даже в этой ситуации тотального доминирования в информационной сфере, США, имея неограниченные информационно-технологические возможности обеспечения информационной безопасности, в своем арсенале предотвращения информационных угроз имеют различные формы и методы ограничения деятельности зарубежных средств массовой информации в своем национальном информационном пространстве.

Национальные же правительства большинства других стран не нашли ничего другого как стать на путь перехода от открытого интернета к такому интернету, который все больше становится объектом масштабного контроля [11, с. 9 – 113], запрета различных средств массовой информации, телевидения радио, интернет-контента. При-

чем, из-за фундаментальных различий в ценностных традициях обществ, принципах и структурах государственного управления эти подходы значительно различаются: от попытки жесткого, авторитарного контроля до мягко-демократичного регулирования, наподобие европейского. Так, например, в Китае власти жестко фильтруют контент, который не соответствует государственным интересам; а в Европе, напротив, нет органа с законными полномочиями для фильтрации контента (за исключением разжигания ненависти и детской порнографии).

Таким образом, функциональное отношение к информационной безопасности в современной и практике трактуется неоднозначно. Более того, до настоящего времени не найдено эффективной стратегии обеспечения информационной безопасности; государства осозная, что через интернет, средства массовой информации можно легко манипулировать общественным мнением и личным сознанием не готовы эффективно бороться с этой современной критической угрозой. Тотальный запрет и закрытие национального информационного пространства от информационного воздействия других стран – это не тот путь, который можно эффективно реализовать в условиях информационной глобализации. Попытки на международном уровне регламентировать деятельность в информационном пространстве наталкиваются на сложности значительных различий в национальных государствах в понимании информационной безопасности.

На наш взгляд, при обеспечении информационной безопасности исходить необходимо из нового, предлагаемого нами, понимания безопасности в информационной сфере, которая имеет две составляющие: информационно-техническую (мир информационной техники, информационных технологий, программного обеспечения и т. п.) и информационно-психологическую (духовный мир человека и естественное состояние общества). В связи с этим, в целом информационную безопасность мы предлагаем представить тремя составными частями: информационной, информационно-технической и информационно-психологической.

В теории безопасности существуют две стратегии обеспечения безопасности:

1. Стратегия защиты, при которой обеспечение безопасности достигается обнаружением внешних и внутренних опасностей и угроз и их минимизация или нейтрализация.
2. Стратегия укрепления безопасности, основывающаяся на укреплении объекта защиты до уровня невозможности воздействия на него внешних и внутренних угроз, то есть самоутверждении (самоукрепления) природы самого объекта в результате реализации определенных приоритетов его развития.

В связи с этим, информационная безопасность в контексте информационной и информационно-технической составляющей должна обеспечиваться по первой стратегии защиты – как комплекс мероприятий по защите средств передачи информации, хранения, обработки и накопления, а также защиты целостности собственно информации, которая, как мы уже отмечали, является объектом безопасности, связующим звеном всех субъектов информационной безопасности и как самостоятельный фактор информационного взаимодействия всех участников информационных процессов. В данном случае информационная безопасность достигается в результате проведения государством мероприятий, направленных на защиту технических и программных средств объекта, собственно информации от деструктивного воздействия, путем выявления угроз и их нейтрализации.

В плане информационно-психологического воздействия опасным является существенное расширение возможности манипулирования сознанием человека за счет формирования вокруг него индивидуального «виртуального» информационного пространства, а также возможности использования информационно-психологических и манипулятивных технологий воздействия на его психическую деятельность. Кроме того, сложность процедур, реализуемых в современных технологиях доступа к информационным ресурсам, критически увеличивает зависимость человека от специалистов, осуществляющих разработку информационных технологий, определение алгоритмов поиска требуемой информации, ее предварительной обработки, приведения к виду, удобному для восприятия. По существу, эти люди во многом формируют для человека информационный фон его жизни, определяют условия, в которых он живет и действует, решает свои жизненные проблемы. Именно поэтому представляется исключительно важным обеспечить безопасность взаимодействия человека с информационной инфраструктурой.

Обеспечение информационной безопасности в контексте информационно-психологического воздействия необходимо реализовывать по второй стратегии – как обеспечение укрепления объекта защиты до уровня невозможности информационных воздействий на личность, общество, то есть самое основное в этом – обеспечивать системную устойчивость – как способность сохранять целостность личности и общества в их функционировании и развитии в условиях внешних и внутренних негативных воздействий.

В данном случае информационная безопасность может достигаться путем укрепления иммунитета и развития способности объекта (общества, личности) не воспринимать деструктивного информационно-психологического воздействия. Следовательно, задача обеспечения информационной безопасности государства состоит в том, чтобы с одной стороны – создать такое состояние защищенности информационной среды, при котором обеспечивается сохранность национального информационного ресурса, соответствующего традициям, обычаям, культурным особенностям, национальным ценностям, мировоззренческим установкам, сформированных историческими особенностями национального развития; с другой стороны, информационную безопасность, на наш взгляд, должно обеспечивать не только государство, но и общество. В этом случае общество будет само обеспечивать безопасность – сами члены общества искать нужную информацию и отвергать вредную, угрожающую информацию. Безусловно в этом случае государство должно иметь идеологию как *стратегию видения будущего страны* не только в плане социально-экономического развития, но и в духовном, ценностно ориентированном аспекте (ведь очевидно, что информационная война – составная часть идеологической борьбы). В рамках этой идеологии надо проводить работу по привитию в обществе традиционной культуры, формировать идеалы будущего общества на личностном уровне. Следовательно, на вызовы современного мира в том числе и на уровне информационно-пропагандистского воздействия по «слову мозгов» должно стать воспитание и образование человека, способного решать на ментально-образовательном и психологическом уровнях задачи по не восприятию чуждого информационно-психологического воздействия. В этом случае способы социальной коммуникации будут давать человеку национальный выбор, основанный на исторических традиционных национальных ценностях без восприятия навязываемых взглядов

чуждой идеологической системы с чуждыми для нации ценностями, идеалами, разрушающими национальную и гражданскую идентичность.

Это важно, потому что в настоящее время идет «битва идентичностей», связанная со стремлением подавить извне волю и стремление народов суверенных государств к самобытности и к самоопределению. Утрата национальной идентичности ведет, как показывает мировая практика, к потере не только национальных ценностных ориентиров, но и значительной части национального суверенитета государств. Это в свою очередь означает отказ от собственных национальных интересов, неспособность этих государств к самостоятельной, как внутренней, так и внешней, политике. И напротив, четкое самоопределение, твердая опора на национальные идентификационные коды открывает возможность проводить свой собственный внутри и внешнеполитический курс, основанный на глубоко осознанных и четко сформулированных национальных интересах. Выигрывают те государства, чья идентичность имеет большую историческую, культурную, этническую и политическую глубину и национально-духовную силу, сохраняемая и поддерживаемая и в современный период национального развития. Национальная и гражданская идентичность, особенно в доминантной их форме, является продуктом целенаправленного конструирования и поддержания культуры через регулирующие и социализирующие институты государства – закон, систему образования и средства массовой информации.

Для непосредственного обеспечения информационной безопасности создаются механизмы обеспечения, которые включают: систему сил (законодательные, исполнительные, судебные, социальные, правоохранительные, организационно-технические), инструменты (политические, институциональные, специальные, административно-организационные), и соответственно ресурсы (информационные, интеллектуальные, технологические). Главными функциями механизма обеспечения информационной безопасности является: определение и систематизация национальных интересов в информационной сфере; ранжирования структурных элементов информационного пространства для выделения, систематизации и отражения опасностей информационной безопасности; гармонизации отношений в информационном пространстве системами следящего уровня: политической – интеллектуальной – правовой – информационной – институциональной – коммуникационной; выстраивание и интегрирование информационных систем в единый конструкт который способен выявить, минимизировать и выработать ответные меры на опасности информационного характера.

Для обеспечения информационной безопасности формируются соответствующие инструменты. Под инструментами информационной безопасности будем понимать – правила, нормы и информационно-технологические ресурсы обеспечения информационной безопасности, субъекты информационной безопасности, наделенные управленческими и координирующими обязательствами в процессе реализации национальных интересов в информационной сфере и специальные общественный институты ответственные для отражения угроз информационной безопасности. Особым инструментом обеспечения информационной безопасности является информационная и коммуникационная политика государства.

Таким образом, предложенная нами двухуровневая стратегия обеспечения информационной безопасности позволяет, с одной стороны обеспечивать защиту достоверности и цельности информации, защиту технических средств передачи информации,

ее хранения, обработки и накопления, а с другой – достигается путем развития способности объекта (общества, личности) не воспринимать деструктивное информационное воздействие, сохранять национальную идентичность. Это достигается путем сохранения исторически выработанных традиционных моральных, духовных и культурных ценностей. *Удовлетворения, на этой основе, духовных потребностей личности*, детерминирующей деятельность по воспроизводству и развитию духовной жизни общества, что обеспечивает устойчивое функционирование государственных институтов, укрепляет и повышает эффективность их деятельности, обеспечивает стабильность в обществе, укрепляет суверенитет, предопределяет устойчивое социально-экономическое развитие государства с духовно развитым народом, с достойным качеством и уровнем жизни. Причем, данный уровень и качество информационной безопасности государство может обеспечить только в четком взаимодействии с обществом и гражданами страны, имеющие устойчивое отношение к национальным ценностям, историческим традициям, четко обозначенную национальную идентификацию, выработанную и принятую обществом стратегическую цель обеспечения национального интереса.

Библиография

1. Бабосов Е. М. Философские проблемы бытия. познания, веры и культуры. Минск: РИВШ, 2010, с. 267.
2. Баранов Н. Понятийный аппарат информационной безопасности. <https://nicbar.ru/politology/study/56-kurs-informatsionnaya-bezopasnost-v-mezhdunarodnykh-otnosheniyakh/582-tema-2-ponyatijnyj-apparat-informatsionnoj-bezopasnosti>
3. Батуева Е. В. Американская концепция угроз информационной безопасности и ее международно-политическая составляющая // Диссер. на соиск. ученой степени канд. полит. наук. Москва, 2014. https://mgimo.ru/files2/y01_2015/261815/diss-batueva-final-corr.pdf
4. Бойченко О. В., Иванюта Д. В. Модели информационной безопасности // Экономика строительства и природопользования № 3(80), 2021 г.
5. Борхсениус А. С., Информационная война: проблема теоретической интерпретации, Вестник РУДН, серия Государственное и муниципальное управление, 2016, № 1, с. 79-89
6. Воробьев Ю. Л. Гражданская защита. Понятийно-терминологический словарь. — М.: Издательство «Флайст», Информационно-издательский центр «Геополитика», 2001.
7. Грачев С. Вирус безразличия. Аргументы и факты. № 21 (1802), 20–26 мая 2015, с. 3.
8. Макаров В. Е. Политические и социальные аспекты информационной безопасности. Таганрог: изд. С. А. Ступин, 2015, с. 219. https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=OeKpCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA345&dq=info:nX_NDwIZHsJ:scholar.google.com/&ots=mdyN5EE7P0&sig=W8jyoC8mocmsOubPM5J2ImGWIEk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
9. Сакович В. А, Основы глобалистики (курс лекций). IRIM. Кишинев, 2009, С. 201.
10. Сакович В. А. Национальная безопасность Республики Молдова в контексте современных процессов глобализации и интеграции: теория, методология, прикладной анализ. IRIM, Кишинев, 2016, с. 100.

11. Сакович В. А. Вызовы и угрозы процессу формирования инновационно-цифровой экономики // Цифровая экономика: современные тенденции и перспективы. Сборник статей Межд. заочной научно-практ. конференции. Минск, 30 апреля, 2018 г. Минск: МИТСО, 2018, с. 99-113.
12. Сакович В. А. Диалектика формирования стратегии национальной безопасности Республики Молдова в современных условиях глобальной и региональной нестабильности: концептуально-методологический аспект/ // кол. монография под ред. В. А. Бенюка, Е. Н. Квилинковой. Национальные интересы Республики Молдова в дискурсе исторических и современных вызовов (к 70-летию юбилею В. А. Саковича – дипломата, ученого, профессора). IRIM. Кишинев, 2019, с. 23.
13. Сулейманова Ш. С., Назарова Е. А., Информационные войны: история и современность: Учебное пособие. – М.: Международный издательский центр «Этносоциум», 2017, с. 46.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ И ЕЕ ТРАНСФОРМАЦИЯ (СОВРЕМЕННЫЙ ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЗГЛЯД)

ECONOMIC DIPLOMACY AND ITS TRANSFORMATION (MODERN EUROPEAN VIEW)

Юрий КРОТЕНКО, доктор хабилитат экономики, профессор,
Международный Независимый Университет Молдовы

Ина РАЙЛЯН, докторант, Молдавский Государственный Университет

АННОТАЦИЯ

Описываются некоторые подходы к современной концепции формирования и развития экономической дипломатии. Обращается внимание на необходимость более широкого и активного продвижения принципов экономической дипломатии в Молдове как стране кандидате на вступление в члены ЕС. На базе современных исследований европейских авторов делается вывод о необходимости расширения круга участников в экономической дипломатии в Молдове за счет субнациональных акторов (парадипломатия), муниципальных образований (городская дипломатия) и др., учитывая приоритетный характер экономических механизмов, позволяющих улучшить показатели, составляющие концепцию благополучия граждан и их объединений.

Ключевые слова: экономическая дипломатия, международные экономические отношения, парадипломатия, городская дипломатия, Евросоюз, Молдова.

SUMMARY

Some approaches to the modern concept of the formation and development of economic diplomacy are described. Attention is drawn to the need for a wider and more active promotion of the principles of economic diplomacy in Moldova as a candidate country for EU membership. On the basis of modern research by European authors, it is concluded that it is necessary to expand the circle of participants in economic diplomacy in Moldova at the expense of subnational actors (paradiplomacy), municipalities (urban diplomacy) and others, taking into account the priority nature of economic mechanisms that allow to improve the indicators that make up the concept of well-being of citizens and their associations.

Keywords: Economic Diplomacy, International Economic Relations, Paradiplomacy, Urban Diplomacy, European Union, Moldova.

CZU: 341.7:339.9

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).02](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).02)

Термин экономическая дипломатия в современной теории и на практике трактуется с различных позиций и ему дается немало интерпретаций (микроэкономическая

и макроэкономическая дипломатия, дипломатическое сопровождение национально-бизнеса, коммерческая и торговая дипломатия) [2]. Многообразие терминов обусловлено значительным спектром видов внешнеэкономической деятельности и разнообразием использования различными акторами (разных уровней хозяйственной иерархии) дипломатических приемов, методов и средств достижения внешнеэкономических целей.

Развитие общества и формирование его современной технико-технологической базы (киберфизические системы, цифровизация, интернет, развитие цифровой экономики наряду с крипто технологией и блокчейном) уменьшают роль и влияние таких традиционных организационных форм предпринимательства как посредники (банки, оптовые торговые сети, операторы и др.). Изменяется и посредническая функция государства во внешнеэкономической сфере, где главное требование всех уровней общества сегодня – не мешай, не тормози, а помогай. Это отражается и на деятельности государства, отдельных его органов, в том числе дипломатической службы, которая сегодня во многом действует как бюрократическая посредническая государственная структура между отдельными сообществами в международной сфере (регионы, муниципии, предприятия, физические лица).

Под воздействием либерализации общества, развития демократии и свобод (например, в сфере передвижения людей, товаров, услуг, финансов, информации и др.) в обществе наблюдаются новые сложные социальные процессы, связанные со значительными изменениями в образе жизни населения, модификации места и роли человека в обществе, трансформация его в заказчика-потребителя продуктов (товаров и услуг). Это в полной мере относится и к заказу общества (отдельных его групп и индивидов) по предоставлению им (потребителям) необходимого количества качественных услуг управления государством на всех уровнях управленческой иерархии. Потребитель (юридические и физические лица) требует пригодных к потреблению услуг управления, соответствующих запросам не только органам законодательной и исполнительной власти (президентуры, парламента, правительства), но также региональным, муниципальным, корпоративным и индивидуальным потребностям.

Однако традиционная, бюрократическая система государственного управления не позволяет в полной мере использовать преимущества научно-технического прогресса (четвёртой промышленной революции) во взаимосвязи и взаимодействии с тенденцией демократизации и либерализации общества. Косметические правки системы государственного управления не дают необходимого эффекта. Это наглядно проявляется в сфере дипломатии и ее экономической составляющей, где удовлетворение региональных, муниципальных, корпоративных и индивидуальных потребностей общества (отдельных его групп и индивидов) оказывается за пределами механизмов государственной экономической дипломатии либо резко ограничено.

Наряду с традиционной межгосударственной дипломатией в международной практике просматривается тенденция, которой теоретики дали название «парадипломатия» (paradiplomacy) [6, 10]. По мнению Михайленко Е. Б. и Вербицкой Т. В. в мировой науке сложилось суждение, где под парадипломатией понимается участие региональных правительств в международных отношениях в качестве субнациональных акторов (нецентральных, региональных, местных органов власти) для защиты своих интересов и идентичности [11, с.15]. Нередко данный термин заменяют на «трансрегиональное

сотрудничество», «международные и внешнеэкономические связи», «внешнеполитическая деятельность регионов государств и муниципальных образований» и др. Несмотря на все многообразие определений и формулировок термин описывает распространение дипломатической деятельности на субнациональных акторов (нецентральных, региональных, местных органов власти), деятельности, в основе которой значительное место занимают экономические потребности.

Наряду с активизацией дипломатической деятельности региональных и местных властей в международной практике наблюдается также тенденция развития международных связей на муниципальном уровне (City Diplomacy). Прослеживается эволюция отношений городов-побратимов в городскую дипломатию, в основе которой немалую роль играют экономические интересы.

По мнению Lorenzo Kihlgren Grandi (City Diplomacy Lab, Paris) термин «городская дипломатия» относится к практике трансграничного взаимодействия муниципальных властей со своими коллегами со всего мира, на международном уровне друг с другом и с такими субъектами, как международные организации, банки развития, НКО и даже иностранные государства. Он обращает внимание на экономические проблемы в городских центрах и констатирует важность инновационных инструментов в городской дипломатии, использование которых в региональном и глобальном масштабе позволяет муниципалитетам получать технические, экономические и политические ресурсы, а умелое применение этих ресурсов позволяет улучшить различные показатели, составляющие концепцию городского благополучия [9]. По существу, экономический компонент в системе городской дипломатии признается одновременно и проблемой, и ресурсом, что повышает его роль и значение.

Juan Luis Manfredi-Sánchez считает городскую дипломатию одним из основных направлений развития мягкой силы. Говоря о глобальных городах с их проблемами, (массовый туризм, миграция, изменение климата и превращение культуры в товар) он отмечает тенденцию оперативного переосмысления муниципалитетами суверенитета городов ориентируясь на решение проблем, но не вступая в спор с национальным государством. Manfredi-Sánchez использует политэкономический подход для понимания роли глобальных городов как противовеса национальным государствам с их недостатками. Глобальный город устанавливает свои правила в практике международного права, где исчезают традиционные правовые основы (суверенитет, монополия на насилие, правовая исключительность). Рост «городов-суперзвезд» активизирует межгородскую конкуренцию, угрозу углубления межгородского неравенства и, как результат, расцвет популизма. Следствием становится повышение роли городов в глобальных политических организациях, а политическая экономика позволяет раскрыть механизмы, как власть и ценности будут действовать на городском уровне [8].

Jorn Koelemaij и Ben Derudder считают, что городская дипломатия не является прерогативой только «городов-суперзвезд». Они расширяют это понятие на малые и средние города, проанализировав практику развития городской дипломатии во Фландрии (Бельгия). Этот регион, характеризуется множеством средних и малых городов. Исследование показало, что элементы городской дипломатии уже сегодня используются малыми и средними городами Бельгии. При этом определяющая цель городской дипломатии малых структур все больше сосредотачивается на экономических и финансовых мотивах [7]. Решение экономических проблем малых городов, городская экономиче-

ская дипломатия, создают экономическую базу, которая должна в последствии позволить властям малых муниципальных образований сосредоточиться на культурных, туристических, инфраструктурных и иных проектах.

В последние годы экономическая дипломатия все в большей мере приобретает характер базового компонента международных отношений, вбирая в себя все многообразие форм, методов и механизмов взаимодействия во внешней среде. Эта касается таких нетрадиционных для внешнеэкономической сферы аспектов как, например, военный (в рамках гарантии безопасности, дипломатии канонерок, поставок и торговли оружием в конфликтных регионах, в том числе в целях противодействия экономическим конкурентам и пр.), а также политико-дипломатическую составляющую экономической дипломатии (например, политика мягкой силы, санкции, помощь в целях развития, расширение контактов на внегосударственных уровнях и др.). При этом, например, расширение контактов на внегосударственных уровнях проявляется в рамках международных структур и организаций (МВФ, Всемирный банк, ВТО, НАТО и др.), в наднациональной интеграционной сфере (ЕС, НАФТА, ШОС и т.п.), на уровне территориальных структур государства (штаты, земли, провинции, области или, например, АТО Гагаузия в Молдове и др.), органов местного публичного управления, свободных экономических зон и промышленных парков (special economic zone - SEZ), предприятий и их объединений, структур гражданского общества и физических лиц.

В результате разностороннего военно-политического, информационного и иного влияния внешней среды на внешнеэкономическую деятельность государства, применения нетрадиционных форм и методов в международных экономических отношениях, расширяется обычное для минувших лет понимание термина «экономическая дипломатия». Это проявляется в политической, внешнеэкономической, технико-технологической, социальной, культурной, военной сфере и др. На смену чисто дипломатической в основном государственной составляющей этой деятельности с элементами внешнеэкономических отношений приходит широкий спектр видов деятельности, часть из которых в международной сфере просто невозможна без использования экономических механизмов и, в частности, механизмов экономического стимулирования. Это, например, относится к помощи в целях развития, деятельности элементов гражданского общества, международной инновационной и инвестиционной деятельности, функционированию мировых валютно-эмиссионных центров и их институтов, развитию международного туризма и др.

Важно отметить, что расширение перечня видов деятельности в рамках экономической дипломатии и сферы их применения, базирующихся на экономических факторах механизмов стимулирования, осуществляется не только государственными структурами (порой вне традиционной дипломатической службы), но также партнерскими частно-государственными, предпринимательскими, неправительственными неприбыльными структурами, участниками мероприятий в рамках народной дипломатии.

В определяющей степени подобный подход к расширенному толкованию современной концепции экономической дипломатии присущ ЕС, где экономическая дипломатия во всем ее современном многообразии стала одним из значимых компонентов развития и продвижения идеалов, принципов и опыта во внешней среде.

Одним из примеров активизации ЕС на приграничных рынках является его взаимодействие со странами Восточного партнерства. Здесь используется весь ассортимент современного взаимодействия с соседями (политический, военный, санкции, экспортно-импортный, экономическая помощь в целях развития, народная дипломатия, организационные механизмы и др.). Особенно значим комплекс мер, предпринимаемых на уровне взаимодействия ЕС с Украиной и Молдовой.

В Молдове сегодня экономическая дипломатия действует в рамках ее традиционного понимания. Однако она должна быть трансформирована в современное расширенное содержание как один из наиболее значимых элементов продвижения европейского выбора. При этом следует учитывать новые повышенные требования к Молдове, проявившиеся в соответствии с решением Европейского совета (European Council - высшего политического органа Европейского союза, состоящего из глав государств и правительств государств — членов ЕС), предоставившего Республике Молдова статус страны-кандидата на вступление в ЕС [4].

В настоящее время в Молдове фактически отсутствует полноценная современная система стратегического менеджмента экономической дипломатии (концепция, стратегия, программы, планы) на долгосрочную, среднесрочную и краткосрочную перспективу по видам экономической деятельности, финансированию, исполнителям, срокам и результатам, выходя за рамки преимущественно государственного сектора. Опыт стран ЕС (например, Франции) в дипломатической сфере [5] и экономической дипломатии [3] используется в Молдове пока еще не в полной мере. Отметим и опыт Франции по формированию и реализации Плана восстановления экономики до 2030 г. «Восстановление Франции», принятого в 2020 г., на 100 млрд евро, включая активизацию экспорта на 247 млн евро [1], что может быть использовано в Молдове.

Выводы:

1. Целесообразно сформулировать современное понятие комплекса экономической дипломатии Молдовы базируясь на богатом теоретическом и практическом опыте ЕС и стран в него входящих.
2. Необходимо расширить применяемые подходы к формированию современной концепции функционирования экономической дипломатии, отходя от преимущественно государственного управления видом деятельности к смешанному частно-государственному партнерству.
3. Целесообразно активизировать продвижение современных принципов экономической дипломатии в Молдове, как стране кандидате на вступление в члены ЕС, более широко используя накопленный в Евросоюзе опыт.
4. Необходимо разработать стратегический механизм формирования и развития менеджмента современной экономической дипломатии Молдовы (концепция, стратегия, национальные планы и программы).
5. Целесообразно законодательно закрепить приоритетный и стратегический характер развития экономической дипломатии в стране.
6. Учитывая современные европейские исследования целесообразно расширить круга участников в экономической дипломатии в Молдове за счет субнациональных акторов (парадипломатия), муниципальных образований (городская дипломатия) и др., учитывая приоритетный характер экономических механизмов, позволяющих улучшить показатели, составляющие основу роста благополучия граждан и их объединений.

Библиография

1. Construire la France de demain. <https://www.gouvernement.fr/les-priorites/france-relance>
2. Crotenco Iuri. Экономическая дипломатия ЕС. În: „Diplomația economică a Uniunii Europene în condițiile actuale ale globalizării”, masă rotundă cu participare internațională (2021; Chișinău). Materialele mesei rotunde cu participare internațională „Diplomația economică a Uniunii Europene în condițiile actuale ale globalizării”, 16 martie 2021. – Chișinău: CEP USM, 2021, 145 p., pp. 20-27. ISBN 978-9975-158-92-3 (PDF).
3. Diplomatie économique et commerce extérieur. <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/diplomatie-economique-et-commerce-exterieur/>
4. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23>.
5. France Diplomatie. Politique étrangère. <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/>
6. Heilmittel „Paradiplomatie”. 31.03.2004. <https://www.euractiv.de/section/regionalpolitik/opinion/heilmittel-paradiplomatie/>
7. Jorn Koelemaj, Ben Derudder. City diplomacy beyond metrocentricity: The case of Flanders. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. 22 June 2022. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/tesg.12531>
8. Juan Luis Manfredi-Sánchez. The political economy of city diplomacy. In: Economic and Political Studies. Volume 10, 2022. Issue 2: A Special Issue on the Political Economy of Soft Power, pp. 228-249. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20954816.2021.1899622?journalCode=reprs20>
9. Lorenzo Kihlgren Grandi (City Diplomacy Lab, Paris). City Diplomacy: An Emerging Tool to Enhance Wellbeing in MENA Cities. IEMed Mediterranean Yearbook 2022. <https://www.iemed.org/publication/city-diplomacy-an-emerging-tool-to-enhance-wellbeing-in-mena-cities>
10. Paquin, Stéphane „Paradiplomacy”. In: Balzacq, Thierry; Charillon, Frédéric; Ramel, Frédéric (eds.). Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice, Vol. 1, London: Palgrave, 2019, pp. 49–61.
11. Михайленко Е. Б., Вербицкая Т. В. Определение парадипломатии в российском и зарубежном политическом дискурсе. Вопросы управления, 2018, с. 14-20. <https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-paradiplomatii-v-rossiyskom-i-zarubezhnom-politicheskom-diskurse>

EDUCATION AS A „SOFT POWER” IN MODERN POLITICAL SCIENCE RESEARCH

EDUCAȚIA CA „SOFT POWER” ÎN CERCETAREA ȘTIINȚELOR POLITICE MODERNE

Ludmila GOLOVATAIA, Doctor of Economics, Associate Professor,
State University of Moldova

SUMMARY

In the modern world, education traditionally acts as an institution of knowledge transfer. At the same time, in a multipolar world, the role of education has expanded significantly. It is firmly included in the foreign policy arsenal of a number of states, being an integral component and form of their foreign policy strategy.

The article examines the approaches of a number of foreign political scientists to the problem of defining education as one of the instruments of „soft power” policy. The Republic of Moldova has taken the concept of „soft power” with interest as a real tool of political influence in the international arena. Moldovan authors consider European policy in the context of Moldova’s participation in the Bologna process. All this suggests that the problem under consideration requires further study and conceptualization.

Keywords: *soft power, education, international arena, international relations.*

CZU: 327:37

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).03](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).03)

Introduction. The category of „soft power” has been actively used by political scientists for several years to define a new system of international influence and achieve national interests. Modern political science has accumulated a certain experience of research devoted directly to the phenomenon of „soft power” as a new instrument of international relations.

Nevertheless, some provisions still require the most careful analysis and reflection. This concerns both the theoretical aspects of the phenomenon under consideration and the identification of tools for the implementation of „soft power” in the practical plane.

Of course, „soft power” remains an extremely controversial political science concept today, given that traditional methods of force and forms of resolving contradictions in the international arena not only do not fade into the background, but, on the contrary, are actively used in solving various issues. Thus, it would be more correct to talk about a kind of symbiosis of „hard” and „soft” power, since they represent two aspects of achieving the same goal – the ability to achieve one’s own by influencing the behavior of others [28, p. 7].

„Soft power” is gradually taking its place in the theory and practice of modern international relations, which undoubtedly requires its careful analysis and consideration. The term „soft power” has been discussed for more than 20 years, since its introduction by Joseph NYE [27].

In the American intellectual and political community, bursts of interest in this term and the

realities behind it may be associated with fluctuations in the dynamics of American leadership. Having emerged immediately after the end of the cold War, this concept reflected hopes for the end of a difficult period of confrontation, military-power confrontation between the two superpowers, and the transition to more flexible models of international competition. The return to the problem of „soft power” in the late 1990s - early 2000s can be explained by the disappointment with the results of the first decade of the „unipolar moment”, the disappointment of the „lone superpower”, which failed to become an „attractive” hegemon [28.].

Finally, the interest in the topic, which reappeared in 2006-2008, can be explained by compensatory mechanisms that worked after the neoconservative period of US foreign policy, burdened by major military operations and unprecedented reputational losses in the recent history of the United States. Outside the United States, the category of „soft power” has become widespread in conceptual constructions and strategic initiatives, primarily of new contenders for leadership in world politics — the European Union [38], China [17], India [35]. The central task of any state’s foreign policy is to strengthen its positions and authority in the international arena, create favorable external conditions for the long-term socio-economic development of the country. The foreign policy tools for implementing this task vary from era to era. In the 20th century, in a bipolar world, the dominant trend was the buildup by states, first of all, of „hard power” – military and economic power.

At the present stage of world development, under the influence of globalization processes and in the context of the formation of a new „polycentric system of international relations”, factors of „soft power” are put forward as the main factors of the influence of states on world politics, along with military-political weight and economic resources: achievements of states in the field of culture and art, science, technology, education, etc..

Education is understood today as one of the „subspecies” [39, p. 46] of „soft power”, which is reflected in the corresponding ratings of the „soft power” of states. The first such rating appeared in 2010 . (The New Persuaders: An international ranking of soft power), the last one in 2017 (The Soft Power 30. A Global Ranking of Soft Power).

Nevertheless, the specific content of the category „soft power” is still quite controversial both from a theoretical and practical point of view. If, in the case of the theoretical aspect, we are talking about discussions around the possibility of understanding „forces” in principle, in its non-classical interpretation (that is, not as hard power) and the opposition of „soft power” to the category of „diplomacy” as a traditional non-forceful instrument of international relations, then in the practical plane, when accepted by part of the scientific community the concept of „soft power” itself – about the forms and methods of its implementation.

As you know, J. Nye himself in his works singled out several main mechanisms/tools of „soft power”, which, from his point of view, are the most effective and efficient: cultural attractiveness (culture), ideological attractiveness (ideology), attractive domestic policy, attractive foreign policy [10; 29; 28]. „Soft power” is „the ability of states to attract others to their side, seeking support for their own agenda in international relations by demonstrating their cultural and moral values, the attractiveness of the political course and the effectiveness of political institutions” [31]. This strategy includes, first of all, such tools for positioning the country in the international arena as the export of education, the promotion of the language and the dissemination of national cultural values.

In the modern global world, competition acquires a cultural and civilizational dimension.

Between the main players in the international arena, the struggle for cultural influence is intensifying, and new centers of power emerging in the world are widely involved in it.

International leadership is increasingly determined by the ability of a state to „directly develop” its neighbor or competitor. The implementation of such leadership today is impossible without the advanced development of human potential - the basis for the formation of a new knowledge economy, the information society [5]

Therefore, many rapidly developing states (Brazil, Russia, India and China) in the process of transition to an innovative economic model pay special attention to the modernization and internationalization of the national education system.

Only a developed education system that meets the requirements of an innovative high-tech economy and is integrated into the international educational and scientific space can become one of the most important competitive advantages of a modern state in the „global struggle for minds”. Only it can attract the most talented students from abroad to the country. The provision of educational services to foreign students is one of the most important tools of the „soft power” of the state. In student years, young people form worldview values and views. Creatively thinking and inquisitive students from other countries during their studies actively study the language of the host country and get acquainted with the achievements of science and culture with sincere interest. Such students acquire valuable social capital and, returning home with a new baggage of accumulated knowledge, connections, sympathies and new friends, as a rule, become effective conductors of the language and culture of the country where they studied. As a result, according to M. M. Lebedev’s effectiveness of influencing the outside world with the help of national education as a tool of „soft power” is ultimately much higher than with the help of military or other levers of pressure [4]

It is important to mention that conceptually the role of education as a tool of „soft power” in Western political science was largely substantiated by the researcher D. Knight, who actively develops and expands the ideas of J. Nye.

According to D. Knight, to date, there have been major changes in the role of traditional diplomacy on the world stage. Diplomacy, traditionally interpreted as the area of state management of international relations represented by ministries of foreign affairs, is gradually transforming into a multidirectional process with many actors. A multi-active approach is a hallmark of modern diplomacy.

Not only is a wide range of government agencies emerging as key players in diplomatic relations, but numerous civil society organizations, multinational corporations, and networks of experts are recognized as important agents in the management of international communications. As a result, higher education in the form of national and regional associations, universities and colleges, students and teachers, expert networks, foundations and government agencies is also today one of the entities actively involved in international relations [22, p. 2].

D. Knight raises a rather important question: is it possible in principle to consider education as an element/instrument of „soft power”? Analyzing various international educational programs (Fulbright, British Council programs, Erasmus and others), she notes that they all contribute to the exchange of students, knowledge, competencies, that is, they seem to be mutually beneficial. So can they be considered instruments of influence in this case? D. Knight notes that “international higher education is traditionally not considered a game of winners and losers - it is focused on exchange and partnership and is based on the strengths of countries/higher education institutions and research institutions. In addition, it provides solutions

and benefits for all players, recognizing in advance that the benefits will differ among the participants in the process” [22, p. 2].

This paradox, in which, from the point of view of D. Knight, an insurmountable dualism between „force” and “mutual benefit” arose, led her to the idea that today an adequate power paradigm (even in the format of „soft power”) is the diplomatic paradigm. And in this context, education should be a continuation of diplomacy, and not any power concepts. As a result, D. Knight proposes a new concept of „knowledge diplomacy”, corresponding to the emerging knowledge economy [21, p. 8-9].

Thus, we can state that two key approaches to the place and role of education in the international arena have been formed in Western political science today. As A. A. Gabrielyan notes in this regard, „the challenge in the higher education system is the problem of using the idea of „soft power” or its more humane alternative – soft power with mutual effect” [1].

So, education should be considered in its various aspects as one of the tools of „soft power”. A number of foreign researchers hold a similar position. Thus, as A. Amirbek notes, „currently there is a growing number of countries that consider education the best way to promote their national interests on the world stage” [8, p. 514-16].

Polish researchers A. Boychuk and M. Michalek point to the fact that the key trend in the development of modern education is its active internationalization. In this regard, the use of the „soft power” of education is becoming an extremely relevant direction. It should be noted that these authors also propose a theoretical conceptualization of the „soft power” of education, identifying three mechanisms by which it can work effectively: as a carrier of genuine values, as a resource possessed by countries, and as a tool for achieving certain goals. According to A. Boychuk and M. Michalek, all three mechanisms show how growing internationalization leads to increasingly direct links between education, international relations and foreign policy [42].

V. Kupriyanova-Ashina and Chang Zhu (Free University of Brussels, Belgium) also note the importance of the internationalization of education in the context of expanding opportunities to promote their national interests: „Internationalization of higher education can be carried out with the aim of spreading one’s own values and forming a positive image of the country” [3, pp. 87-8].

Foreign authors emphasize the important fact that it is hardly possible to talk about education as a „soft power”, acting as a kind of newest phenomenon in international relations.

Thus, V. Tomusk writes that in the course of human history, „education has more than once been used as a weapon in order to win the hearts and minds of opponents ...” [41, p. 227-49].

In this regard, M.R. Botonero points out that the historical roots of the use of education in achieving foreign policy goals require „a revision of the concept of „soft power”, developed by J. Hirsch, and, in particular, in terms of considering higher education as a source of „soft power”” [11, p. 2]. A. V. Torkunov directly writes that „The Soviet Union has long successfully used higher education as an instrument of geopolitics and an „ideological weapon” in the conditions of block confrontation and cold war wars long before the emergence of the very concept of „soft power”” [6, pp. 88-9]. It should be noted that if modern domestic research in the field of analyzing the use of education as a tool of „soft power” is focused, as a rule, on the European Union (which, apparently, is explained by Moldova’s participation in the Bologna process), then in the West political science is increasingly turning to the analysis of the Chinese experience.

As a rapidly developing world power, China certainly attracts research attention, including in terms of its use of soft power tools. According to Western researchers, today China is

increasingly using education in this direction. As E. Metzgar notes, China's global presence has become an important topic and, nevertheless, very little attention from researchers has been paid to the role of higher education in designing China's „soft power” [24, p. 223-241]. In particular, R. Yang writes: „In proportion to the rise of China as an economic and political power, there has been an increase in Chinese soft power... Higher education has been in the spotlight in China as the most systematically planned element of soft power policy” [43, p. 24]. In 2009, a collective monograph “Chinese soft power and its impact on the United States” was published, the authors of which (J. Alterman, K. Bliss, E. Chow, J. Cook, S. Flanagan, B. Glaser, etc.) examined various aspects, including educational, of China's use of the potential of soft power in such regions of the world as Africa, the Middle East, Latin America, and Asia. This study has clearly confirmed that China today is pursuing an extremely active international educational policy, the purpose of which is to increase its influence in geopolitical regions that are important for it [13].

In addition, Western researchers focus their attention on the Eastern European political vector, analyzing the possibilities of education as a „soft power” in this area, including in the post-Soviet space. Thus, G. Polglas analyzes the use of educational „soft power” in Belarus, concluding that through the higher education system „the EU has demonstrated significant soft power leverage by promoting its culture, political values and foreign policy in the Eastern Partnership countries” [33, p. 120]. W. Jones considers the possibilities of the EU in the application of educational „soft power” in Southeast Asia. As the main conclusion, this author expresses the idea that today the EU does not fully use the tools, including educational ones, due to the institutional weakness of the European Union itself [20, p. 65].

Concluding the review of the works of Western researchers on individual countries, we should also mention S. Green's article on the aspect of „soft power” in Japan's educational policy [44, p. 89-01]. Speaking about the approaches to the definition of „soft power” and education on the part of Russian researchers, we note that they are based, as a rule, on the analysis of domestic and European experience.

Of considerable interest here is the research conducted by A.V. Torkunov, who identified specific areas of implementation of educational policy in the context of understanding it as a “soft power”: export and import of education, international mobility of students and teachers, the struggle for high places in prestigious international educational rankings, internationalization of universities, increase in scientometric indicators [6].

It should be noted that the website of the US State Department clearly states that American educational and cultural exchange programs are designed not only to promote „mutual understanding between people”, but also to form certain values among their participants: freedom, political representation, the rule of law, personal dignity [19].

Thus, today it is extremely important for Moldova to actualize the very concept of „international exchange”, filling it with real political content in the context of the use of „soft power”. In the conceptual constructions of Western authors, international exchange in the format of academic mobility has been perceived for several years not only as a factor in personal development, but also as an important social tool. So M. Byrem and F. Derwin directly point out, analyzing the European experience, that „the policy of encouraging academic mobility of students in Europe is part of the general intention to create a European state of a special kind and „European identity”” [7].

Student mobility is stimulated by various state and regional programs. Many countries conclude bilateral and multilateral agreements in this area. The most famous European pro-

grams Erasmus and Socrates aim to create a European model of higher education. Student exchange within the framework of these programs is seen as a powerful means of developing a pan-European market for specialists and skilled workers. In addition to more or less organized student mobility schemes, there is also spontaneous movement of students outside of any programs. This spontaneous mobility is the result of a number of factors. On the one hand, universities, seeking to increase the offer of their programs, are actively promoting them in foreign markets. They open their branches and foreign campuses in other countries, enter into cooperation agreements with local educational institutions, use distance learning technologies, etc., i.e. promote their educational services and products through the distribution channel until they reach the target consumer.

On the other hand, international differences in access to education, quantitative restrictions in the enrollment of students in certain specialties make students from these countries look for opportunities to receive education abroad. Linguistic and cultural considerations make educational programs in the UK, France, and the USA attractive to students. The dominance of English as the main language in modern science and as the most frequently studied second language has led to the fact that, along with the United States and Great Britain, the list of countries hosting the largest number of foreign students also includes Canada and Australia, as well as the countries of the European Union. The process of integration of regional economies stimulates the mobility of students, and in this regard, such international agreements as NAFTA, ASEAN, APEC have played a big role.

The specially created Nordplus program, a student exchange program between northern European countries, is based on an attractive funding principle: „money follows the student”. Under this program, universities in the Scandinavian countries receive funding depending on the number of students enrolling in their programs. Moreover, funding is allocated both for students from a given country and for citizens of countries united by this agreement. Gradually, the flow of foreign students crossing national borders for higher education has come to be perceived by most host countries as more of a trade, since it is not uncommon for foreign students to fully pay for their education.

In many institutions that accept foreign students, especially in English-speaking countries, the income generated by full tuition fees for foreign students is a significant addition to the annually shrinking university budgets. Without such additional income, many universities simply could not exist. Thus, the reason for the growth in the number of students studying abroad at the present stage of development of higher education is also market processes, and not just government policy or aid issues. The international market of educational services is turning into a rapidly developing sector of the economy, the central elements of which are the international marketing of educational institutions and the targeted recruitment of foreign students.

Although the mobility of the teaching staff is not as well researched as the field of student mobility, it can be considered the second most important form of internationalization of higher education, as well as another factor of „soft power”. Traditionally, international mobility of the teaching staff is conditioned by research and scientific work, but in a number of regions and in certain areas of education, such as management and business administration, special schemes of regional and international training for young researchers and teachers are used.

The USA and Great Britain are the largest exporters of scientific labor resources, but at the same time the departments of their universities are very attractive to foreign specialists; this can be seen if you pay attention to the composition of their highly qualified scientific person-

nel, among which there are many representatives of foreign countries. Student and teacher mobility programs are also being developed in order to stimulate the internationalization of curricula, i.e. the introduction of changes in the curricula of cooperating universities and faculties. Since even in a united Europe there is a huge diversity of national higher education systems, the desire to internationalize curricula and introduce common European elements into them can only be realized through mobility projects.

That is why a pan-European zone of higher education has been formed - the Bologna Process, based on the commonality of the fundamental principles of integration. By now, some European universities have already started building a pan-European higher education space. They solve the task of providing such a level of culture and attractiveness of the educational space that would correspond to the cultural and scientific traditions of the continent.

Today, the Europe of Knowledge is the most important factor of social development, which can provide all its citizens with the necessary level of competence to meet the challenges of the new millennium, help to realize the common values and belonging to a single social and cultural space, as well as the implementation of the policy of „soft power”, where the role of education is recognized as paramount.

To date, there has been a significant increase in attention to education as one of the instruments of the foreign policy of states [2]. Having realized the effectiveness of this tool, the EU countries, since the early 1990s, began to actively develop services to promote the export of educational services. Examples include the British Council in the UK [12] and the German Academic Exchange Service in Germany [14]). These services are aimed at advertising the education of their countries, helping students learn the language, creating cooperation programs with local universities (double degree). The number of so-called „mobile students” has increased many times. If there were 3 million students in 2005, 4.5 million in 2011, about 6 million in 2019, and by 2025, according to forecasts, the number of such students will increase to 8 million. At the same time, almost half of them choose to study at universities in EU countries [32].

A direct proof that the EU member states use education most effectively as a tool of soft power is the fact that their higher education institutions are well known all over the world. Not only students from EU countries, but also from other countries aspire to go there. According to Eurostat, 1.6 million foreign students studied in the EU in 2016. 42.6% of students from abroad who studied at EU higher education institutions in 2016 were from non-EU European countries, 29.7% from Asia and 12.2% from Africa [23].

At the end of 2018, 33 European universities were among the top 100 universities in the world [34]. This indicates the attractiveness of European education and its high quality.

Another successful example of the implementation of the policy of „soft power” are the academic mobility programs implemented by the EU: „Erasmus Mundus” („Erasmus Mundus”) [16] and a new program that combines many existing ones and contributes to increasing the level of academic mobility, „Erasmus+” („Erasmus+”).

These programs are supranational and are regulated directly by the European Parliament. In 2014, he approved the allocation of 14.7 billion euros for the implementation of the seven-year Erasmus+ program. 2/3 of the budget is aimed at supporting studies and internships abroad, that is, 2 million students of higher educational institutions were able to study abroad. The remaining part is aimed at supporting cooperation between educational institutions and youth organizations [Erasmus+//„Erasmus +” The EU program 2014-2020 for: Education, Training, Youth, and Sport. Official website [online] <<http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/>

index_en.htm>]. The program is popular in student circles. Important factors for a student when choosing these programs are the availability of scholarship support, socio-economic, the development of the host country, the possibility of subsequent employment, the attractiveness of culture and language.

The last two factors are especially important, because students during their studies actively master the language of the host state, get acquainted with its culture. Then they become „conductors” of the acquired knowledge, which, in turn, contributes to an increase in the „soft power” of the receiving party

According to South Korean researcher C. Shenk-Kai, states such as the United States, Great Britain and Australia have for some time recognized the potential of soft power as various initiatives in the field of higher education. As a result, many students who studied abroad „will eventually return to their home countries and take senior positions in the public and private sectors” [37, p. 3].

It should be noted that researchers identify both positive and negative aspects of international educational exchange. If the proponents of the „negative” approach see it as a unilateral influence from the most powerful states with significant educational (and political) potential, then from the point of view of the proponents of the „positive” approach (among them, authors such as J. Stetar, J. Coppola, R. Shields, R. Edwards, P. Altbach, etc.) international exchange enriches both parties involved in it. So, according to J. Stetara, students who studied abroad, returning, bring home „the perspective of the country in which they studied” [40].

R. Shields and R. Edwards believe that the model of modern academic mobility significantly helps peripheral states [37, p. 237], while „host countries can realize foreign policy goals, acquire an additional pool of skilled labor, and the other side can acquire new skills and knowledge” [9, p. 127].

A typical example of a positive approach is the opinion of the Brazilian researcher K. Milani, who believes that thanks to international cooperation (including exchange) in the field of education, „the Brazilian government is acting in at least three directions:

1) from an economic point of view, education is directly related to the qualifications of the workforce and, thus, cooperation is one of the forms of relationships that is aimed at building capacity in this area;

2) In political terms, cooperation in the field of education is part of the positive agenda of Brazil’s foreign policy, as it promotes closer relations between States and societies based on the principles of solidarity and non-interference in the internal affairs of other developing countries;

3) cultural coexistence, language learning and exchange of experience contributes to strengthening ties between different societies, making mutual understanding between countries possible” [25].

Among the other most important tools of „soft power” in the format of education, researchers highlight the role and place of universities in the modern world. This topic is closely related to the previous aspect – the internationalization of education. Internationalization of education, in general, presupposes the ability of countries to reveal their internal culture, its attractive features for foreign students.

As noted by J. Nye, „students who attend foreign universities usually return home with greater recognition of ... values and institutions” [30, p. 42].

In this regard, E. Deodato and I. Borkovska point to the fact that modern diplomacy is increasingly strongly connected with the process of market globalization and the formation of a

knowledge society. In this situation, higher education institutions are beginning to focus on an internationalization strategy in order to obtain certain market advantages. The key objectives are to occupy the most profitable and attractive niche in the educational services market. And, in fact, this factor should also be taken into account in the political aspect – the state should and can use universities in its political interests: „The instrumental model, in turn, is actively promoted and is widely represented today: it implies that the university is an instrument of the political agenda and has a mission to solve current social and economic issues. The influence of governments and external stakeholders, on the one hand, and the imperative of scientific entrepreneurship, on the other, are the two main drivers of this approach” [15].

The second option for using this tool is to export your educational programs. To this end, the state today supports the process of internationalization and standardization of educational programs according to international standards. At the same time, some authors believe that the „soft power” of universities is hindered by excessive state control.

Thus, R. Bertelsen, analyzing the role of universities as a „soft power” in the Middle East, writes that in the XX century. „the soft power of the university was facilitated by state financial support, but at the same time, too close a connection with the state threatened this soft power” [10].

It should be noted that, according to a number of authors, too active influence on foreign education systems, including through financial investments in foreign universities, is, in fact, one of the forms of „neocolonialism”: „The idea that foreign investors will gradually monopolize national higher education systems, where underfunded state universities will fighting for competitiveness is one of the reasons that the liberalization of higher education is perceived as a threat in many countries” [11, p. 11].

In conclusion, we note that the analysis carried out in the work showed that the topic of education as one of the tools for the implementation of „soft power” is gradually developing in modern political science. It can be clearly stated that domestic political scientists, especially recently, are actively trying to fill the significant gap that took place in their works when studying education as one of the instruments of „soft power” policy. This is due, in our opinion, to the fact that higher education in Moldova is in a state of crisis. Therefore, the domestic education system is largely exposed to Western „soft power”, without actually being able to give an adequate response.

The changes in the education system that began in the 2000s indicate that Moldova has also begun to actively use this tool. It was during this period that the appearance of articles by Moldovan specialists on the problem was observed. At the same time, most of them are devoted to international issues.

Education acts today as one of the elements of public diplomacy. Along with traditional forms in the „struggle for minds”, the advantage of influencing the world through education is quite obvious. It is no coincidence that many states of the world are trying to influence public consciousness by creating a favorable image of the state, while relying on the promotion of their national values, including the export of education.

As practice shows, „in the modern global world, competition acquires a cultural and civilizational dimension” [6, p. 86].

Given the changing realities, it is education that can act as an effective mechanism that can become one of the most important competitive advantages of a country in the international arena. As a result, it seems that real political processes will eventually prompt research interest, which will cause the appearance of new works by domestic scientists devoted to education as one of the most important tools of „soft power”.

Bibliography

1. Gabrielyan, A. A. The history of the emergence and development of the concept of „soft power”. Institutionalization of „soft power” / A. A. Gabrielyan // Journal of the Russian-Armenian (Slavic) University, 2015, No. 5, pp. 122-131.
2. Dolinsky, A.V. Educational exchanges in public diplomacy: Russian and foreign experience / A.V. Dolinsky // Bulletin of MGIMO (U), 2014, № 2 (35), pp. 56-62.
3. Kupriyanova-Ashina, V. Internationalization of higher education: Russian approaches / V. Kupriyanova-Ashina, J. Chang // International processes, 2013, Vol. 11, No. 2 (33), pp. 87-88.
4. Lebedeva, M. M. Higher education as the potential of the „soft power” of Russia / M. M. Lebedeva, J. For // Bulletin of MGIMO (U), 2009, № 6, pp. 200-205.
5. Podberezkin A.I., Bolshova N.N., Podberezkina O.A. Modern universities - forge ideas, technologies and creative class // Bulletin of MGIMO University, 2012, No. 2, p. 231.
6. Torkunov, A.V. Education as an instrument of „soft power” in Russia’s foreign policy / A.V. Torkunov // Vestnik MGIMO (U), 2012, № 4, pp. 86-89.
7. Shestova, Yu. O. Academic mobility of students: basic approaches to the definition of the concept / Yu. O. Shestova, I. V. Ryzhkova // Problems of modern pedagogical education, 2017, № 54 (8), pp. 153-159.
8. Aidarbek, A. Education and Soft Power: Analysis as an Instrument of Foreign Policy / A. Aidarbek // Procedia. Social and Behavioral Sciences, 2014, Vol. 43, pp. 514-516.
9. Altback, P. G. The New Internationalism: Foreign Students and Scholars / P. G. Altback // Studies in Higher Education, 1989, Vol. 14, № 2, pp. 125-136.
10. Bertelsen, R. G. Private Universities, the State and Soft Power: the American University of Beirut and the Université Saint Joseph de Beyrouth / R. G. Bertelsen. – Electronic text data. – Mode of access: http://dpsa.dk/papers /American_French_University_Soft_Power2.pdf
11. Botonero, E. M. R. EU Higher Education as Soft Power in Neighbouring Countries: A Projection of Influence by Compelling Means / E. M. R. Botonero // ECPR General Conference Sciences Po Bordeaux 4-7 September 2013. Bordeaux, 2013, pp. 1-28.
12. British Council. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>
13. Chinese Soft Power and Its Implications for the United States. Competition and Cooperation in the Developing World. A Report of the CSIS Smart Power Initiative. Washington: Center for Strategic and International Studies, 2009, 137 p.
14. DAAD// German Academic Exchange Service. <https://www.daad.org/en/>
15. Deodato, E. Universities as actors and instruments in diplomacy. The academic soft power potential / E. Deodato, I. Borkowska // Valdai Papers, 2014, № 8, pp. 6-7.
16. Erasmus Mundus // Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/index_en.php
17. Cui Liru. China’s Rise vs. International Order Evolution // China Institutes of Contemporary International Relations, № 18 (1), 2008. http://www.cicir.ac.cn/tbcsms/module_gjgx/layernext.asp?rid=xdgjgx_en&count=3&index0=16&index1=1
18. Liu Zaiqi. „Soft Power in China’s development Strategy // Polis. Political studies, No. 4, 2009, pp. 149-155.
19. Cultural and Educational Exchange Programs. <https://cm.usembassy.gov/education-culture/education-exchange-programs/>

20. Jones, W. J. European Union Soft Power: Cultural Diplomacy & Higher Education in Southeast Asia / W. J. Jones // *Silpakorn University International Journal*, 2009–2010, Vol. 9–10, pp. 42–70.
21. Knight, J. Moving from Soft Power to Knowledge Diplomacy / J. Knight // *International higher education*, 2015, № 8, pp. 8–9.
22. Knight, J. Higher education and diplomacy / J. Knight // *The Diplomacy of Knowledge and Our Common Future*. Boston: Sense Publishers, 2014, pp. 1–20.
23. Learning mobility statistics// Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Learning_mobility_statistics
24. Metzgar, E. T. Institutions of Higher Education as Public Diplomacy Tools / E. T. Metzgar // *Journal of Studies in International Education*, 2015, Vol. 20, № 3, pp. 223–241.
25. Carlos, R. S. Educational Cooperation as Soft Power: the Case of Brazil's Foreign Policy. ISA / R. S. Carlos // *Global South Caucus*. Singapore, 8–10 January 2015. Singapore, 2015, pp. 3–4.
26. Nye, J. S. *Soft Power* / J. S. Nye // *Foreign Policy*. Washington: Twentieth Anniversary, 1990, № 80, 20 p.
27. Nye J. *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books, 1991, 336 p.
28. Nye J. S. *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York, 2004, 192 p.
29. Nye, J. S. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone* / J. S. Nye. – Oxford : Oxford University Press, 2002, 241 p. 41.
30. Nye, J. S. *Soft Power and Higher Education* / J. S. Nye // *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. – New York : Basic Books, 1999, pp. 41–70.
31. Nye, J. S. *Soft Power. The Means To Success In World Politics* / J. S. Nye. New York: Public Affairs, 2005, 130 p.
32. Number of internationally mobile students in the world from 1975 to 2025. <https://www.statista.com/statistics/296766/internationally-mobile-students-in-the-world/>
33. Polglase, G. Higher education as soft power in the Eastern Partnership: the case of Belarus / G. Polglase // *Eastern Journal of European Studies*, 2013, Vol. 4, № 2, pp. 111–121.
34. QS World University Rankings (2018). <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>
35. Raghavan V. R. *Soft Power in the Asia Pacific* // The Stanley Foundation, 31.05.2007. — [csa-chennai.org/ Files/softpower.pdf](http://csa-chennai.org/Files/softpower.pdf); Shashi Tharoor. *Indian Strategic Power: Soft*// *Global Brief*, 13 May, 2009. <http://globalbrief.ca/blog/2009/05/13/soft-is-the-word/>
36. Sheng-Kai, C. Higher education scholarships as a soft power tool: an analysis of its role in the EU and Singapore / C. Sheng-Kai // *EUC Working Paper*, 2015, № 23, pp. 1–15.
37. Shields, R. *Education* / R. Shields, R. Edwards // *Higher Education. Policy and the Global Competition Phenomenon*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, 284 p.
38. Song L. *The Discourse of EU's Power and its Mediterranean Policy* // Fudan University. pp. 1–15. www.garnet-eu.org/fileadmin/documents/phd_school/6th.../Lilei.pdf
39. *Soft power: теория, ресурсы, дискурс* / под ред. О. Ф. Русаковой. Екатеринбург: Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2015, 376 с.
40. Stetar, J. *Soft Power Strategies: Competition and Cooperation in a Globalized System of Higher Education* / J. Stetar, C. Coppla, L. Guo, N. Nabiyeva, B. Ismailov // *Higher Education. Policy and the Global Competition Phenomenon*. New York: Palgrave Macmillan, 2010, pp. 191–204.

41. Tomusk, V. *Pizza Bolognese a la Russe: The Promise and Peril of the Bologna Process in Russia* / V. Tomusk // *Creating the European Area of Higher Education: Voices from the Periphery*. – Dordrecht: Springer, 2006, pp. 227–249.
42. Wojciuk, A. Education as a source and tool of soft power in international relations / A. Wojciuk, M. Michaiek // *European Political Science*, 2015, Vol. 14 (3), pp. 1–20. DOI: 10.1057/eps.2015.25.
43. Yang, R. China's Soft Power Projection in Higher Education / R. Yang // *International Higher Education*, 2007, Vol. 46, pp. 24–25.
44. Green, H. S. Top Global Soft Power? Japanese Higher Education and Foreign Policy Goals / H. S. Green // *Toyohogaku*, 2016, Vol. 60, № 1, pp. 89–101.

FUTURE OF HIGHER EDUCATION, TRENDS AND INNOVATION

VIITORUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR, TENDINȚE ȘI INOVAȚIE

Lavan Limor LEVKOVICH, PhD student in State University of Moldova,
Shaanan College, Israel

SUMMARY

Transitional and change processes in technology, in companies and businesses, lead to unprecedented integration of social, economic and political powers. Many estimate that these powers will lead to changes, far-reaching influences and even disrupt historical dimensions – that will change the face of universities. The purpose of the current research is to take a broad global look at issues and processes occurring in the present, and asses their effects on trends beginning to appear in universities' future around the world and in Israel. Discussed topics are varied and different but linked to one another and it is important to address them simultaneously. In addition to a general look at the future of universities, this work discusses social, economic, teaching, educational, academic research, entrepreneurship and innovation topics.

Keywords: Higher Education; MOOC - Massive Open Online Course; International trends, Globalization, Economic aspects.

CZU: 378

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).04](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).04)

Introduction. Medieval universities invented lectures, which was the „elite technology” of its time. University teaching has not changed much over centuries, it has been forced to do so by technology. In an era in which there were no copies of books, the solution found was that lecturers would read a sole existing copy out loud to students. Much has changed since the first students at Oxford and Bologna in the 11th century, but lecture form has remained a survivor of those times. This includes the higher education model combining lectures to students, compressing material and exams. Until recently, students had to be present in lecture halls, listen to lecturers and participate in discussions with other students.

Lectures have a long tradition, **but many academics are of the opinion that lecturers' effectiveness for students today are limited, and that it is necessary to develop newer approaches for them to remain relevant.** Using online education (especially during the COVID-19 crisis) indeed grew and is likely to replace traditional education. Universities are the breeding ground for innovation in many fields; therefore, it is ironic that precisely in the field of education no significant innovative approaches have developed. Some argue that teaching methods developed over centuries, overshadow teaching research and development activities, and block innovative and relevant approaches in this area.

Main Materials. University instills skills? In recent decades, Goopio & Cheung [5, 178 p.] argued, academic degrees are a basic requirement (similar to matriculation certificates in Israel). **With the accelerated commercialization of higher education, the narrow goal of more and more students is to acquire professional skills.** There is an argument that educational systems are not focused on instilling professional skills [11; 16]. According to this argument, higher education provides, at skyrocketing costs, less and less relevant skills to what employers seek. Moreover, added Thorp & Goldstein [19, 109 p.], many higher education graduates have no more intellectual flexibility or curiosity at the end of their studies, than they had when they entered the system.

According to Zilcha [23], one of the greatest challenges facing higher education today is how to guarantee that graduates' skills will be relevant to the rapidly changing social and economic reality with which they will have to cope in the future. Bleiklie et al [2, 3 p.] even added that basic skills required in future workplaces, only a few of which are today acquired in high school or higher education, such as – adaptive innovative thinking, social intelligence, cross-cultural skills, planning thinking, virtual collaborations, distinction between wheat and chaff. Examining the American Academy of Sciences list of 21st century skills [10], reveals a social need for educational system graduates to be flexible in their thinking, open to new ideas, creative, life-long learning abilities, curious, able to persevere, capable of teamwork and collaboration.

The rationale behind learning leads to acquiring skills and performance abilities, was recently described in the reference of Tadmor [17]. Research conducted about the American system [7; 19] maintained that data showed that recruiting people is an inaccurate activity, and degrees do not reveal much about candidate's potential fit. Only 11% of business leaders believed that graduates had the skills required for the workplace. In contrast, 96% of academic leaders believed that graduates had these skills. This is not surprising, since many academics believe that the purpose of university education is to provide a broad foundation – not necessarily acquiring skills immediately expressed in work. Conclusions from the same study revealed that many business leaders showed an interest in skills-based education, answering market needs efficiently and at lower costs – to close the skills gap and lead to a revolution in the workplace. This do not refer specifically to vocational education or acquiring basic scientific knowledge, but, for example, breaking free from course constraints that enable interdisciplinary reference, which is an advantage to employers.

According to a McKinsey company report [8] about future effects of automation published recently, the future automated era will require new skills, workers will have to closely work with technology and focus on skills that machines cannot carry out. There will be a need to adapt future education to changes in the nature of work, especially improve fundamental skills in scientific fields, technology, engineering and mathematics (STEM), as well as a renewed emphasis on creativity, critical systemic thinking, emotional abilities and more. Throughout the generations, STEM studies have focused almost entirely on acquiring knowledge. Lectures-based learning was intended to provide students with facts and test their ability to remember them. Learning other skills was only addressed superficially [1; 15; 22]. Educators and educational researchers are aware now of the need for change, in the direction of creative thought, problem solving, motivation, perseverance, determination and other 21st century skills which need to be taught and nurtured. These will induce students' abilities to master and retain knowledge. **Many hope that focusing on these things will lead to curbing the trend threatening loss of students' interest in STEM fields. In the opinion of influencing bodies,**

education in STEM fields is a critical factor in innovation and economic growth, therefore strategic investments in education focusing on 21st century skills should be encouraged.

Online teaching – innovation in higher education. Despite the argument that traditional teaching at universities has not changed much over hundreds of years, the process of online learning development is not new – universities have dealt with this over recent decades. However, the huge breakthrough in the development of online teaching is a recent phenomenon and is the result of the need for innovative teaching methods together with the potential to respond to core difficulties and issues – not only technological development, because suitable technology has existed for many years. The hope was that courses would promote teaching using innovative methods, develop opportunities, enrich and renew different aspects of traditional teaching, high quality, breaking out from the one-dimensional of ‘one size fits all’ [21; 6, 317 p.]. However, as well as technological developments and innovative teaching methods, a core factor in the development of courses is the potential to respond to key difficulties and issues:

- **Widening access:** Education must be open to all, but high school graduates in various parts of the world cannot acquire quality higher education as a result of economic hardships and absence of educational infrastructure.
- **Universities’ economic difficulties:** Universities have experience growing budgetary difficulties in recent years, as a result of increased outgoings on the one hand, and lower income from various sources on the other. They have to cope with heavy debt, accumulating deficits and funding problems to which solutions are becoming harder and harder.
- **Students’ economic difficulties:** In recent years, tuition fees for university students have increased significantly, and with this their debts. In some countries tuition has increased so much and is not sustainable. Students risk loans when repayment is not guaranteed, it is estimated that it will be impossible to continue to increase tuition fees.
- **Questions asked about the effectiveness of studies:** to what extent do they indeed help find appropriate employment, is there an appropriate return for the time and effort invested, is the time and effort invested in a university degree worthwhile?

Forces shaping universities in the future. According to the President of Harvard University, G.D. Thorp & Goldstein [20], higher education is essential for a flourishing society, it is the strongest and most vigorous means of socio-economic mobility. Over the past 200 years, universities were a focus for most key research discoveries. Nowadays research universities have to cope with many changes, with access and prices being more important factors than in the past.

Three forces creating possibilities and challenges, will shape the future of universities – one of humanity’s oldest and most trusted institutions:

1. **Technology’s effect:** As a result of the development of the digital world and possibilities of reaching masses of learners throughout the world through online higher education – researchers and scholars will share their discoveries more quickly and efficiently. Size and assessment issues will find easier solutions, through unprecedented amounts of data relating the best form of learning. These findings will shape teaching and learning forms in coming generations – in traditional classrooms or other places. On the one hand these experiences will show what is possible to do from a distance, on the other hand – they will emphasize the power of close learning. The conclusion will be that there is no alternative to close education, to interpersonal encounters, to shared experiences on campus – all these change ways of thinking and cannot be reproduced online.

2. Changed knowledge format: Many research universities are organized in the same manner as at the end of 19th century – separate disciplines constitute teaching and research framework. However, referring to some of the most important and significant challenges facing humanity, interdisciplinary boundaries have become flexible – or have disappeared completely. To solve important problems, collaboration is needed as well as referring to other aspects – cultural, historical and political. To find solutions for complicated and complex problems, it is important to understand the wide range of types of human knowledge expertise, and the collaboration necessary between them.

Attempt to define the value of education: With the help of knowledge, it is possible to answer the most pressing questions, higher education graduates have greater employment and economic welfare opportunities, they tend to be more involved citizens and are able to lead better quality lives [14; 7]. All these are important rewards, but do not realize the singular promise, regarding what higher education provides to individuals and society. According to Agbehonou [1; 117 p.], **one of the main outcomes of higher education, which cannot be quantified numerically, is expressed in that it uplifts people, gives them a perspective about their lives' meaning and goal, which would not have developed without it.**

In an article published at the end of 2015 [18], prominent academics expressed their opinions on issues such as – what is the correct balance between technology and human touch which is supposed to exist in university classrooms.

Universities are currently in a race toward the „flipped classroom”. According to Moccia [9], active learning instead of boring lectures. The textbook market is dying out, students are aided by the Internet, digital disruption is emerging, universities establish more and more MOOC courses. The question is whether this is indeed a revolution with long-term implications, or just a radical stage in the pendulum of fashionable learning, with a later return to the traditional campus. Culp [4] added that in the tumult of active and online learning, students have lost the ability to listen, absorb complex arguments, summarize, analyze and evaluate. Although there is greater attention paid than in lectures, for many there is no improvement in their comprehension and substantiation abilities, focus on meaning and critical viewpoints. Analytical thinking ability is a fundamental quality required for graduates in any discipline. Many of today's graduates are skilled surfers in a sea of information but are incapable of navigating in the broader ocean of profound understanding. For these reasons, in the coming years, the pedagogic pendulum will return to lectures. **Online learning will expand and lead to many changes, but awareness of the importance of lectures' contribution to students' analytical and focused thinking will increase, and the understanding for the need to limit the use of digital devices in education. Universities will adopt a practice of balance and dialogue between digital and frontal learning, which will improve abilities to argue and substantiate** [13; 15; 11].

Entrance to higher learning is a symbol of success, therefore campuses will not disappear in the foreseeable future. Educators will understand how to teach really difficult topics, science will advance understanding of learning processes. New technologies providing instruction, will collect data how to help students effectively and what is not effective. A rapid feeding and updating cycle, and pedagogic innovation – will enable ongoing improvements in teaching and the theories supporting this [1, 118 p.]. Tests emphasizing familiarity with learned knowledge will no longer be a central tool to assess students' abilities. Instead, assessments will evaluate how ready students are to learn in the future. In a world in which jobs and

knowledge change rapidly, assessments must measure students' abilities to continue to learn. Departmental divisions according to disciplines will be replaced by structures supporting interdisciplinary means required to produce creative solutions to key social problems. Bureaucratic and cultural obstacles to problem-focused research will be removed. Students will learn basic disciplinary theories in applied contexts, to see their personal relevance. New approaches to research, teaching and learning require creative and collaborative studies, who recognize the meaning of good learning.

During the past century, every new technology heralded a revolution in higher education, such that there would no longer be a need for lecturers. In recent decades, it was argued that PCs and laptops, the Internet, MOOCs and more, would make higher education automatic, cheap and fast [11; 15]. These technologies have found their place in universities, but no real significant change occurred – lectures continue as in the past. Those supporting technology blame universities' narrow-minded conservatism for predicted failures. This simplistic explanation misses an important point. Universities employ modern technologies to transfer information and communication, but higher education is not confined to this. There is a need for knowledge and information – but they are not enough. Students must connect what they learn with knowledge in other areas, with big things done in the past, and with their personal experiences. They have to be inspired to go deeper and investigate beneath the surface – what is the significance of material they study. Universities are not only knowledge and skill providers, but social institutions specifically planned to help intelligent students. And wisdom does not come solely from lectures, students also acquire it from one another [3].

Over centuries, higher education was an upper-class privilege. A wave of change began in the 1950s, which showed signs of an ongoing tsunami, diverse populations joined the student public and academic staff. Later, digital technology developed meaning that the days of fixed place learning were over. The campus environment has become a world in which students develop a high level of academic self-direction. In the future, reliable online possibilities will be created, students will choose what best suits their learning methods. With the expansion of the range of skills – acquiring a degree will lose its importance. The concept of individual campuses will disappear as more and more students will study from home or other places. As campuses are also social institutions – education in one location will not disappear completely. Adopting technological innovation will be incentivized by the urgent need to make education accessible, will allow a reduction in tuition fees. Academic will still be needed to conduct research, but the vast majority, especially in the sciences and social sciences, will be externally funded. As institutional belonging decreases, academics will compete much more aggressively than currently.

In conclusion, **there will not be a revolution in higher education in the near future, but there will be a gradual development in several areas.** There will be greater segregation, more expert providers, renewed emphasis on collaborations, which will affect choosing more flexible curricula. Qualities such as wisdom, tolerance, emotional intelligence, understanding ethical and cultural literacy will be more crucial in preparation for true global interaction. Over recent years, there has been tremendous progress in technology and social communication (Internet) that has led to a revolution in access to and addressing information and forms of communication, but technology will not prevent the need for universities' existence. The developments described above will lead to renewed discussion about the aims of higher education and role of universities.

Bibliography

1. Agbehonou, E. The United Nations and higher education: peacebuilding, social justice, and global cooperation for the 21st century. *Journal of Peace Education*, 18 (1), 2021. 116-118 p. DOI: 10.1080/17400201.2020.1821542
2. Bleiklie, I., Enders, J., & Lepori, B. Introduction: Transformation of universities in Europe. *Higher Education*, 65(1), 2013, 1-4 p. <http://www.jstor.org/stable/23351717>
3. Chan, S. A review of twenty-first century higher education. *Journal of Further and Higher Education*, 42 (3), 2018, 327-338 p. DOI: 10.1080/0309877X.2016.1261094.
4. Culp, B. Social Justice and the Future of Higher Education *Kinesiology. Quest*, 68 (3), 2016, 271-283 p. DOI: 10.1080/00336297.2016.1180308
5. Goopio, J., Cheung, C. The MOOC dropout phenomenon and retention strategies. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 21 (2), 2021, 177-197 p. DOI: 10.1080/15313220.2020.1809050
6. Itkowitz H., Webster A., Gebhardt C., Regina B., Terra C. The Future of the University and the University of the Future: Evolution of Ivory Tower to Entrepreneurial Paradigm. *Research Policy*, 2000, 313-319 p. [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00069-4](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00069-4)
7. Martijn J., Leenknicht, M., Snijders, G., Wijnia, L., Remy M., Rikers, P., Loyens, S. Building relationships in higher education to support students' motivation. *Teaching in Higher Education*, 2020. DOI: 10.1080/13562517.2020.1839748
8. McKinsey & Co. A Future That Works: Automation, Employment, and Productivity, 2017. <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/Digital%20Disruption/Harnessing%20automation%20for%20a%20future%20that%20works/MGI-A-future-that-works-Executive-summary.ashx>
9. Moccia, S. Managing Educational Reforms during Times of Transition: The Role of Leadership. *Higher Education for the Future*, 3(1), 2016, 26-37 p. <https://doi.org/10.1177/2347631115611278>
10. Nelson R. R. *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford University Press, 1993, 122-179 p.
11. O'Shea, S., Koshy, P., & Drane, C. The implications of COVID-19 for student equity in Australian higher education. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 43:6, 2021, 576-591 p. DOI: 10.1080/1360080X.2021.1933305
12. *Privatization in Higher Education*, International Conference, Neaman Institute, 2008, 23-29 p.
13. Rosenzweig R. M. An American View, in *The Future of the Research University*, the Israel Academy of Science and Humanities, 2000, 98-116 p.
14. Salomon J. J. Recent Trends in National and University Research Policy, in *The Future of the Research University*. The Israel Academy of Science and Humanities, 2000, 62-77 p.
15. Semenova, T. The role of learners' motivation in MOOC completion, *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 37 (3), 2022, 273-287 p. DOI: 10.1080/02680513.2020.1766434
16. Sivan Y., Klinger-Vidra, R. De-Know-Politization, Cooler Inst., Tel Aviv University, 2016, 12-27 p.
17. Tadmor Z. At the University-Industry-Society Interface, in *The Future of the Research University*. The Israel Academy of Science and Humanities, 2000, 65-79 p.

18. The scientist of the future. *Nature* 523, vol 271, 2015. <https://doi.org/10.1038/523271a>
19. Thorp, H., Goldstein, B. *Engines of Innovation: The Entrepreneurial University in the 21st century*. University of North Carolina Press, 2010, 107, 111 p. ISBN-13: 978-0807834381
20. Thorp, H., Goldstein, B. *The Entrepreneurial University, Inside Higher Education*, 2010. <https://www.insidehighered.com/views/2010/09/27/entrepreneurial-university>
21. Weise M. R. *The Real Revolution in Online Education Isn't MOOCs*. *Harvard Business Review*, 17.10.14. <https://hbr.org/2014/10/the-real-revolution-in-online-education-isnt-moocs>
22. Wooldridge A. *Survey: Higher Education*, *The Economist*, September 8th 2018.
23. Zilcha G. *Survey: Privatization in Higher Education*. Tel Aviv: Samuel Neaman Institute, 2007, 287-299 p.

INTEGRATING DIGITAL KNOWLEDGE IN TEACHING SYSTEMS AS GROUNDS FOR DEVELOPING KNOWLEDGE ECONOMY

INTEGRAREA CUNOȘTINȚELOR DIGITALE ÎN SISTEMELE DE PREDARE CA TEMEI PENTRU DEZVOLTAREA ECONOMIEI CUNOAȘTERII

Lama MASHAL, PhD student in University State of Moldova,
Kaye College, Beer – Sheva, Israel

SUMMARY

We currently live in a digital world, surrounded by and immersed in technology. The pace of technological change and innovation is increasing and leading to massive changes in all aspects of our lives, including the way we teach and learn. Nevertheless, the design of teaching and learning in academic institutions in Israel hardly serves the needs of the digital revolution generation. In some cases, and in a number of educational institutions, the digital space is small and limited, and many student audiences are not exposed to it. Integrating digital knowledge is a key tool in the development of knowledge-intensive professions associated with the employment world of knowledge economy. This article attempts to examine how it is possible, and even required to integrate the acquisition of digital tools into the world of teaching, students, and teachers, in order to prepare the grounds for knowledge economy professions among learners.

Keywords: *digital knowledge, higher education, internationalism and globalization, the world of employment.*

CZU: 378:004

JEL: A10; D23; D80.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).05](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).05)

Introduction. We currently live in a digital world, surrounded by and immersed in technology. The pace of technological change and innovation is increasing and leading to massive changes in all aspects of our lives, including the way we teach and learn. Nevertheless, the design of teaching and learning in academic institutions in Israel hardly serves the needs of the digital revolution generation. In some cases, and in a number of educational institutions, the digital space is small and limited, and many student audiences are not exposed to it. Integrating digital knowledge is a key tool in the development of knowledge-intensive professions associated with the employment world of knowledge economy.

Main materials. *Why integrate technology into teaching?* Many education experts argue that lecturers at universities and colleges must face the challenge of integrating technology into teaching in a beneficial way. Baek et al [2] offered three main reasons for this requirement: (a) The necessity to adapt teaching to the students' contemporary daily functional environment.

(B) The need to prepare students to functioning in society. (C) The future work and the great potential that lie in utilizing the new technological capabilities to promote learning. Creating a learning environment that suits the contemporary digital generation's everyday functional environment. Today's students are very different from those of previous generations; Unlike in the past, many of them do not belong to the elite, and socio-cultural diversity of students and in all that this entails is much greater than ever before.

According to Peggy et al [6; p. 206] this diversity requires consideration in adapting teaching methods to the needs and abilities of contemporary students. In addition, today's students are „digital natives.” They have grown into digital technology and are therefore accustomed to the intensive use of mobile and social media. The percentage of students who come to lectures with smartphones, laptops or tablets is constantly rising, and they expect to make optimal use of these media and their abilities for learning [9; p. 128].

Per Olof [8] A well-known social and economic researcher argued that although the massive use of these means and social media software has completely changed students' ways of learning and learning styles, methods and ways of teaching in most academic courses have remained as they have been for decades and have not been adapted to daily functioning nor to the students' new ways of learning. Thus, Yang et al [10] adds that it is necessary to update the learning environment of previous generations of students to one that suits the current generation - students who on average have less academic readiness and abilities than those of previous generations, but with higher abilities using digital means. To this end, classroom teaching and homework should incorporate activities that rely on the capabilities of mobile media and social media [8; 5].

Preparing students for functioning in the future world of society and work. Aguilar -Tablada et al [1] noted that one of the most important goals of teaching in academic institutions is to prepare students for future teaching life in academia, in society and work in the digital age, in a complex and ambiguous functioning and employment environment of insecurity and instability. How can we achieve this? Per Olof [8; p. 869] argued that in order to answer the question we must reexamine our teaching and learning methods, identify appropriate teaching methods that will advance learning through technology, and understand the key features of diverse technologies for their integration into teaching and learning. The education system must design teaching strategies that integrate high quality technology. An analysis of future employment needs reveals that the importance of the components of knowledge and skills required for proper professional functioning is increasing significantly in all professions, even those that require primarily technical skills and abilities. Therefore, Mioduser et al [5] adds, in order to train students to function in the future world of work, teaching should impart to them the following skills and abilities:

Communication skills. In addition to the basic skills of speaking, reading and writing, one should also include communication skills in social media, for example, the ability to communicate with large numbers of people online, make films for presentations and YouTube distribution, share information with large audiences, identify media trends and ideas and more.

Independent learning ability. The world of work is constantly changing and employees need to be responsible and able to adapt to changes, that is, to be a lifelong learners. Employees should be able to independently develop skills of handling new equipment or using new ways to perform tasks.

Ability to integrate into teamwork - almost every professional performance requires work

in collaboration and knowledge sharing with others. Thinking skills. The world of work is built on creating new products, finding new ways to function or designing and planning new services and procedures. All of these require diverse thinking skills, such as critical thinking, problem solving, creativity, originality, strategic activity.

Digital skills. Most knowledge-based activities in the world of work today depend largely on technology. Employees should be able to learn and understand the use of required technologies and know how to use them well.

Knowledge Management. Every employee needs to know how to find information in a particular field and about a specific topic and be able to evaluate and judge the information, analyze and process it into knowledge, apply and disseminate it.

Making use of the pedagogical benefits of technology to promote learning. Studies [4; 8; 10] point to the pedagogical benefits of using teaching technologies. These include variety in teaching methods, increasing interest in and commitment to learning, advancing the processes of learners' understanding knowledge acquisition and improving student-lecturer interaction and interaction among students. The researcher argued in the article "*The knowledge economy and the development of children's thinking of economic and financial concepts*" [3] that the use of these technologies also allows for constant access to information and learning experience and aids in a continuous learning process throughout the semester. Since the latest technology is available to students anyway, both in and out of the classroom, it is advisable to plan teaching both in class and in at home so that it will be based on the use of mobile media and social networks.

How to adopt technology in teaching optimally? In order to be successful, it is necessary to learn about the problems and difficulties that have failed previous attempts of this kind, and what the factors that promoted the absorption and successful use of technologies in teaching were [1]. Mioduser et al [5] noted that failed expectations in the use of innovative teaching technologies over the last hundred years have been made numerous attempts to adopt newly developed technologies for teaching. Yang et al [10] asserted that all of them initially had high expectations that they would lead to a revolution in teaching and that would dramatically advance the effectiveness of learning and the use of the Internet for course websites. School surveys have shown that teachers who have used new technology in the classroom have done so only diffusely, unsystematically and only marginally - in a minimal portion of teaching time [7].

Studies [1;3;10] have shown, for example, that decades after computers were integrated into teaching in schools with massive investments of expertise, manpower and money, they have not led to a large-scale revolution in teaching and learning. In general, in those academic institutions that received significant funding for a particular use of technology for its introduction and adoption, the change did not lead to a revolution in teaching methods or long-term student learning.

What are the problems and difficulties in integrating technologies into teaching? Why has there not been a revolution in teaching in schools and universities despite all the great innovations and investments in money, expertise, time and effort? There is a long history of applying technologies in school and higher education classrooms. The education system as a whole must learn from the documentation of this experience what the obstacles are and what the factors are for the correct and beneficial adoption and use of the technology. According to Baek et al [2; p. 230], below is a summary of the integration problems of technology in teaching and the main difficulties identified.

1. Demanding a substantial investment of time and effort in planning and operating technology in classroom teaching - Studies on the history of teaching technology integration reforms introduced in schools show that one of the main and essential reasons for failure, though not always apparent, was the significant **burden they placed on teachers' work**. If we learn from this history, then technological applications that require faculty members to invest considerable time and effort in teaching in the traditional approach (planning lessons, preparing the technological aspects of the lesson, communicating with students in forums). Such an investment may reduce the amount of time faculty are able to devote to their academic advancement. Based on past experience, if some faculty members still decide to adopt such changes in their teaching, they will apply it for marginal use only, in a way that reduces the investment of time their operation requires.

2. Demand for a change in teachers' role - Another major reason why teachers did not adopt technologies in their teaching was because of the changes required in the way the teacher functions as a teaching focus. Many of the innovative technologies require pedagogies that shift the emphasis in teaching from the teacher to the students, such as approaches of active learning among students during the lesson. Because teacher-focused teaching (as is customary in Israel) is highly ingrained among faculty members and many of them have difficulty changing attitudes, many feel uncomfortable making the transition to student-focused teaching approaches [9].

3. Failures in adapting technologies to classroom teaching - Some studies have tried to identify the reasons for the failure of the reforms for integrating technology in schools, arguing that the blame is not necessarily on teachers or academic institutions that oppose the changes, but that there are fundamental problems in adapting the technology to classroom teaching and they harm success of the change. The application of new technologies usually begins with difficulties but is more easily obtained if appropriate attention is paid in advance to the needs of users - to "human engineering". When it comes to technological devices and applications, hardware and software companies nowadays pay much attention to the design of contact and communication with users. Similarly, teachers and all those involved in the application of technology in classroom teaching should pay deep attention to planning the communication of technology with students in the teaching and learning procedures.

Studies of digital integration and computer work in schools have identified large and significant gaps between the expectations and goals of technology-based learning environment designers, and the unexpected results obtained during application - when students actually functioned in the learning environment. The unexpected [1] results identified are:

A. The conduct of students' interaction with the learning environment and its outcomes may be very different from those planned by the application designers of the particular technology or by teachers. Studies have shown that when students and teachers adapted to an innovative learning environment inspired by technology, they used this environment in their learning in ways and purposes that were completely different from those planned and expected by the technological application designers. As a result, even when teachers planned a particular use of technology, many times the learning outcomes based on that use were different from those expected by them.

B. Each uniquely designed learning environment imparts to it unique learning conditions that materially affect the interactions between student, teacher, and context. The design of communication between technology and users, and aspects of human engineering significantly and decisively influence teaching and learning. For example, two hardware products

designed for the same purpose but differently, may be operated differently by students and lead to completely different learning outcomes. A particular **teaching method that has been proven to be successful in one learning situation may not lead to the same success if used in a slightly different teaching/learning context.**

C. The benefit of learning from interacting with a particular learning environment depends significantly on students' characteristics and abilities. For example, certain features of the hardware or software may be „unfriendly” to certain users, such as weak students or those without adequate basic preparation and interfere with their learning. For example, limiting response time or evaluating an activity while performing it may interfere with some users' learning, but may greatly promote the learning of users with other attributes (successful students for example, or students with good basic preparation). **Differences in hardware and software user-friendliness contribute to large differences in learning, especially between students who have high academic abilities and those who have low abilities.** Thus, hardware, software and teaching methods designers in innovative learning environments should pay particular attention to promoting the learning environment's friendliness, especially with regard to vulnerable populations, as opposed to requiring students to adapt to work in a uniform environment.

D. Designing technology-integrated teaching based on philosophies, beliefs and teaching/learning theories developed for non-technological learning environments as is done today, does not guarantee achievement of desired learning goals. Previous generalizations have indicated that we do not have enough research-based knowledge about designing teaching integrated with technology so that it will lead to increased learning.

To bridge the gap and enrich our knowledge in these matters, studies need to be conducted on various aspects of the design of learning environments and its impact on learning. Identifying learning problems in an innovative learning environment requires invested, in-depth and long-term research of observations and interviews. Short, superficial and simple studies cannot identify the problems responsibly. Thus, technological innovation in the classroom does not always lead to the planned and desired results. Some of the innovative methods fail because they do not lead to a significant change in learning or because while using them, unexpected side effects are discovered, not all of which are positive.

In conclusion, in order to be successful at integrating technology to promote learning, it is important to consider all the factors that may influence implementation - both the factors that interfere with technology application in classroom teaching and those that promote application.

The researcher has identified promoting factors in the successful integration of technology in the curriculum, which are:

A. Teacher's positive attitudes toward technology integration in class teaching. Positive attitudes increase the motivation to integrate and overcome difficulties.

B. Background of successful experience integrating technology in teaching. It was found that teachers who have already successfully used a certain technology in teaching have positive attitudes toward integrating this technology and other technologies in teaching, while teachers who did not experience such use tend to have fewer positive attitudes. The explanation presented was that accumulating experience in using certain technology in teaching gives teachers' greater self-confidence and comfort in this use. Therefore, previous experience and satisfaction with the results of such integration are essential for future use in this particular technology and even of another technology in teaching.

C. High personal motivation to teach well and develop as teachers and personal com-

mitment to promoting student learning, which is expressed in dedication and devotion to considerable time and effort to lesson preparation.

D. Getting significant support from the learning institutes to use technology in teaching - both basic, in publicly announcing, at a verbal level, and one that involves financial investment by the institute like paying an expert for support.

E. Good access to technology in class - getting help from a technician sent by the institute in operating technology in the classroom so the teacher will not fail in technical aspects, and accessibility to hardware and software equipment and applications to an appropriate extent for all students.

F. Having a support group (usually online) of staff members who use the same technology for advice and feedback.

Bibliography

1. Aguilar-Tablada, M. V., Erro-Garcés, A., & Pérez-García, R. M. Social work educational programs aimed at the young: Redefining programs to succeed? *Social Work Education*, 39(1), 2020, pp. 41–59. <https://doi.org/10.1080/02615479.2019.1654991>
2. Baek, Y., Jung, J., & Kim, B. What makes teachers use technology in the classroom? Exploring the factors affecting facilitation of technology with a Korean sample. *Computers & Education*, 50, 2008, pp. 224–234. DOI: 10.1016/j.compedu.2006.05.002
3. Mashal, L. The knowledge economy and the development of children's thinking of economic and financial concepts in kindergarten. *Al Arab Social – Economic newspaper*, 12.3.22. <https://www.alarab.com/Article/1025596>
4. Mioduser, D. Nachmias, R., Forkosh-Baruch, A., Tubin, D. Sustainability, scalability and transferability of ICT-based pedagogical innovations in Israeli schools, *Education, Communication & Information*, 4:1, 2014, pp. 71–82. DOI: 10.1080/1463631042000210999
5. Mioduser, D, Nachmias, R, Lahav, O and Oren, A. Web-based learning environments (WBLE): current pedagogical and technological state. *Journal of Research on Computing in Education*, 33: 2000, pp. 55–76.
6. Peggy A. Ertmer & Anne T. Ottenbreit-Leftwich. Teacher Technology Change, *Journal of Research on Technology in Education*, 42:3, 2010, pp. 255-284. DOI: 10.1080/15391523.2010.10782551
7. Per-Olof E. Necessity or Eccentricity—Teaching Writing in a New Media Ecology, *Scandinavian Journal of Educational Research*, 62:6, 2018, pp. 865–883. DOI: 10.1080/00313831.2017.1307275
8. Per-Olof E. Punctuated Equilibrium—Digital Technology in Schools' Teaching of the Mother Tongue (Swedish), *Scandinavian Journal of Educational Research*, 60:3, 2020, pp. 337–358. DOI: 10.1080/00313831.2015.1066425
9. Tubin, D, Mioduser, D, Nachmias, R and Forkosh-Baruch, A. Domains and levels of pedagogical innovation in schools using ICT: an analysis of ten Israeli schools. *Education and Information Technologies*, 8: 2003, pp. 127–145.
10. Yang, Y., Faye, D. Building a Curriculum to Foster Global Competence and Promote the Public Interest: Social Entrepreneurship and Digital Skills for American Community College Students, *Community College Journal of Research and Practice*, 2020. DOI: 10.1080/10668926.2022.2064374.

VIZIUNI CONCEPTUALE PRIVIND FENOMENUL MIGRAȚIONIST

CONCEPTUAL VIEWS ON THE MIGRATION PHENOMENON

Victor LEȘAN, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

În ultimii ani procesele migraționale au fost stimulate și accelerate în mod simțitor de transformările produse în spațiul post-comunist. În acest context, Republica Moldova prezintă un exemplu de o țară cu o emigrare intensă a populației, determinată de precaritatea situației economice actuale. Datele referitor la numărul migraților de muncă din Republica Moldova atestă o certă stare de spirit, o orientare, care vede în emigrație o soluție a problemei supraviețuirii. Este evident că tendința spre emigrare marchează în mod pronunțat atmosfera social-psihologică a realității din Moldova, precum și din alte spații post-comuniste.

Fundamentarea teoretică și metodologică a studiului migrației a presupus cercetarea mai multor aspecte legate de migrație. Cunoașterea amănunțită a teoriilor migrației, oferă o imagine de ansamblu a evoluției în timp a fenomenului migrației.

Cuvinte-cheie: fenomenul migraționist, migrația, populația, forță de muncă, tipuri de migranți.

SUMMARY

In recent years, migration processes have been significantly stimulated and accelerated by the transformations produced in the post-communist space. In this context, the Republic of Moldova presents an example of a country with an intense emigration of the population, determined by the precariousness of the current economic situation. The data regarding the number of labor migrants from the Republic of Moldova attest to a certain state of mind, an orientation, which sees emigration as a solution to the problem of survival. It is obvious that the tendency towards emigration strongly marks the social-psychological atmosphere of reality in Moldova, as well as in other post-communist areas.

The theoretical and methodological foundation of the study of migration involved the research of several aspects related to migration. Thorough knowledge of migration theories provides an overview of the evolution over time of the migration phenomenon.

Keywords: migration phenomenon, migration, population, labor force, types of migrants.

CZU: 314.7

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).06](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).06)

Odată cu intensificarea fluxului de migranți a crescut și îngrijorarea majorității statelor în legătură cu problemele create de aceste procese. Organizația Internațională a Muncii confirmă că în prezent nu este cunoscută suficient amploarea acestui fenomen și nu există date statistice

sigure care ar reflecta proporțiile migrației în lume și ar permite evaluarea sa corectă pentru elaborarea unor politici adecvate.

Însă plecând de la faptul că migrația a existat de la începuturile omenirii, este important să analizăm cercetările privind apariția fenomenului migrației, tipurile acestuia fenomen și cauzele extinderii acestuia.

Fenomenul nu a încetat în timp, însă a înregistrat schimbări și a căpătat noi forme. Proce-sele migrației se desfășoară simultan și sunt în creștere în multe țări ale lumii. Unul din rezul-tatele pe termen lung ale acestei evoluții ar putea fi apariția societăților multiculturale, tinzând spre noi concepte ale cetățeniei sau statului național. Cele mai multe dintre țările dezvoltate au devenit societăți diversificate, multietnice, iar cele care nu au ajuns încă la acest nivel s-au orientat decisiv în această direcție (Massey et al., 1993).

Acest fenomen este destul de complex deoarece nu reprezintă doar a mișcare a populației ci implică și diferite aspecte abordate din perspectiva mai multor discipline (sociologică, cultu-rală, antropologică, istorică, psihologică, economică, demografică, geografică, metodologică, religioasă și ideologică, juridică și politică), diversificate datorită scopurilor urmărite de către migranți (muncă, studii, afaceri, familie), care generează viziuni negative (rasism, xenofobie, discriminare, segregare, marginalizare socială, sărăcie și trafic de persoane) și viziuni pozitive (cooperare, dezvoltare prin remitențe, pluralism, diversitate, toleranță, creștere economică și mobilitate).

Interes în creștere pentru migrație, în special pentru migrația internațională, de la începutul anilor 1990 Secolului 20 ascunde faptul că migrația nu este o caracteristică unică a timpului nostru. Mișcările migrației ale populației pot fi observate încă de la începutul istoriei omenirii. Aceasta este fuga de dezastre naturale, condiții climatice nefavorabile, foamete, agresiune teri-torială din partea comunităților ostile și alte forme de strămutare. Legenda biblică despre fuga evreilor și poemul epic al lui Homer despre rătăcirile lui Ulise au intrat atât de mult în conștiința de masă încât spunem „țara promisă” sau „Odiseea” fără să ne gândim prea mult la originea acestor concepte. Principalele religii ale lumii se bazează pe pilde ale diferitelor migrații, inclusiv exilul și mântuirea, rătăcirea și migrația finală pentru a construi noi așezări și a fonda noi religii. Deci, în urmă cu mai bine de 3 mii de ani, coloniștii greci, trecând Bosforul, au fonda orașe-stat în Marea Mediterană; romanii acordau drepturi speciale cetățenilor; arabii au realizat o extindere extraordinară a teritoriilor lor prin cucerire și comerț cu sclavi etc.

Migrațiile în masă (transportul sclavilor capturați sau colonizările pe scară largă) au fost, de asemenea, o caracteristică a lumii antice.

Pentru cercetătorii din domeniul migrației a devenit tot mai clar că acest fenomen trebuie privit ca un element normal și structural al societății omenești de-a lungul istoriei. Dintre studiile străine, una dintre primele abordări tipologice ale formelor istorice ale migrației a fost propusă de sociologul Werner Sombart, care a trasat legăturile dintre migranți și dezvoltarea „spiritului capitalist”. El vede rolul străinilor ca pe o presiune asupra dezvoltării popoarelor indigene. În același timp, W. Sombart distinge tipuri de relocare unice și în masă. Un singur tip de relocare este schimbarea reședinței de către entitățile comerciale la propria discreție. Astfel de migranți s-au mutat într-o anumită țară (localitate) în legătură cu necesitatea extinderii întreprinderii lor (sau a familiei lor). Mutându-se în locuri noi și dotându-și acolo vatra, burghezul străin își organizează întreprinderea, folosind cele mai progresiste forme de management economic, dezvoltând „spiritul capitalist”.

În ultimii ani migrația a devenit o trăsătură integrală a societății moderne. Sute de mii,

milioane de oameni de diferite vârste, afilieri rasiale, religioase și etno-culturale, pregătire profesională și educațională sunt implicați în diferite forme de migrații globale moderne. Prin urmare, problema integrării lor în societatea gazdă, toleranța relațiilor dintre migranții și populația locală capătă o uriașă semnificație politică, practică și socio-culturală. Pentru azi cu probleme migrația și integrarea migranților se confruntă într-o oarecare măsură de aproape toate țările planetei, inclusiv România și Republica Moldova.

Teoriile clasice ale migrației au fost abordate de mercantilism, școala clasică și marxism. Mercantilismul (secolele XVI - XVIII) se baza pe ideea că o țară era cu atât mai bogată și prosperă cu cât acumula mai multe metale prețioase. Această politică naționalistă favoriza exporturile, defavoriza importurile și stimula emigrarea către colonii, iar mâna de lucru trebuia să fie ieftină și abundentă. Nicholas Barbon (1640 - 1698) a criticat mercantilismul și a afirmat că importul înseamnă de fapt cumpărarea de mână de lucru externă, iar exportul vânzarea de mână de lucru internă. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, apar noi teorii economice cu caracter mai liberal, concentrate pe avantajele comerțului (Barbon, 1690).

Adam Smith (1723-1790), considerat ca fiind părintele economiei politice și fondatorul școlii clasice, a propus ideea că piața liberă și schimbul liber sunt elementele fundamentale pentru dezvoltarea economică și utilizarea eficientă a resurselor, prin urmare, a cercetat migrația și a recomandat desființarea barierelor dintre state, deplasarea populației și a capitalului (Smith, 1785). Marxismul, curent propus de către Karl Marx (1818-1883), afirma că migrația este caracterizată prin mișcarea și dezvoltarea populației, iar emigrarea spre colonii putea diminua crizele de supraproducție (Marx, 1867, p. 152).

Ernst Georg Ravenstein (1834-1913), geograf de origine germană, considerat părintele teoriilor migrației, a fost apreciat ca fiind primul teoretician al migrației, deoarece a enunțat primele legi ale migrației. El a subliniat pentru prima dată faptul că migrația a fost determinată de procesul „push-pull” (împingere-atracție), generată de condiții nefavorabile (legi opresive, impozitare mare, climat instabil, mediul social neconvențional, comerțul cu sclavi, transportul) și continuă să producă curente de migrație, deoarece condițiile avantajoase îi atrag pe oameni dintr-o regiune în alta.

Creșterea migrației a fost determinată de mai mulți factori: dezvoltarea producției și comerțului, dar și datorită dezvoltării tehnologiei și căilor de comunicație (aeriene, feroviare) care leagă întreaga lume (migranțul poate parcurge un drum lung într-un timp scurt), acest lucru favorizând mișcările migratorii, motivul principal al migrației fiind îmbunătățirea condițiilor de viață. De asemenea, în majoritatea zonelor urbane s-au dezvoltat cartiere și urbanizații în zonele periferice, prin urmare, prețul fiind mai mic, a fost ocupat îndeosebi de noii veniți (migranți).

Majoritatea cercetătorilor au urmat ideile lui Ravenstein, iar teoriile predominante din știința contemporană sunt de fapt variații ale teoriilor sale. Cauza principală a migrației a fost reprezentată de oportunitățile economice din exterior pe care le percep locuitorii unor teritorii mai puțin performante economic, caracterizate prin constrângeri politice, religioase sau de altă natură.

În mod firesc, problematica migrației populației ca fenomen demografic devine un subiect al cercetării teoretice pluridimensionale și multidisciplinare, investigat cu un interes din ce în ce mai mare în vederea identificării și implementării unor soluții practice eficiente de exercitare a funcției conducerii societății contemporane de coordonare și direcționare, precum și de restabilire a controlului acesteia asupra proceselor migraționiste, care în condițiile unei ampli-

ficări a acestor fenomene intensifică și sporesc potențialul lor de destabilizare atât microsocioală a comunităților locale și grupurilor de persoane, cât și macrosocioală a sistemului civilizației umane contemporane în ansamblu [4, p. 95].

Spre exemplu, în același context, politologii Victor Moraru și Valeriu Moșneaga, cercetând diversele aspecte și implicații ale proceselor migraționale, utilizând inclusiv astfel de metode precum comparația datelor statistice, au ajuns la următoarea concluzie: ”Astfel, migrația se constituie astăzi, se pare, într-una din cele mai ostentative provocări cu care se confruntă societatea contemporană, iar ponderea acestui fenomen în viața de fiecare zi și pentru o perspectivă.

În culegerea „Efectele migrației”, autorii acesteia s-au oprit asupra unei teme nedezbătute până acum în practica de specialitate din România: modul în care tinerii dintr-o astfel de comunitate percep migrația și sunt influențați de către aceasta în alegerile pe care le fac. Autorii au căutat să exploreze o fațetă nouă a vieții sociale în legătură cu migrația: viitorul tinerilor dintr-o localitate rurală de unde se pleacă masiv în străinătate. Cum văd tinerii migrația? Care sunt dorințele și aspirațiile lor? Ce planuri au în viață? Plecând de la ideea că migrația reprezintă un fapt social total ce structurează viețile tuturor indivizilor din comunitatea de origine, interesul autorilor s-a axat pe schimbările petrecute cu tinerii în urma apariției migrației. Pentru aceasta, Romelia Călin și Radu Gabriel Umbreș au operaționalizat conceptul de capital uman al tinerilor, ce include două dimensiuni: proiecțiile despre viitor ale tinerilor, și ceea ce fac ei concret pentru a și le îndeplini. O altă componentă a studiului a urmărit modul în care migranții investesc în copii și dacă nu cumva aceste investiții sunt blocate de efecte perverse ale migrației: refuzul copiilor, vrăjiți de mirajul străinătății de a accepta această investiție. Eventualele diferențe între copiii din familiile de migranți și cei din familiile de non-migranți au fost de asemenea investigate.

În „Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești”, Remus Gabriel Anghel și Istvan Horvath consideră că migrația este unul dintre procesele sociale care influențează profund societatea românească actuală; totuși, din bibliografia de specialitate lipsesc încă lucrările științifice care să redea complexitatea acestui fenomen. Volumul reunește studii semnate de sociologi români și străini cunoscuți, ce îmbină aspectele teoretice cu analiza de caz. Rezultatul este o imagine complexă, în care migrația românească devine subiect de reflecție alături de teme centrale astăzi în științele sociale: globalizarea, transnaționalismul, schimbările impuse de dezvoltarea comunicațiilor și transportului etc. Recontextualizarea discuțiilor despre migrație și centrarea pe teme de importanță sociologică și politică oferă astfel o perspectivă mai largă, utilă pentru înțelegerea adecvată a migrației contemporane. La fel, autorii abordează în lucrarea lor probleme precum:

Exercițiul dificil al liberei circulații; Migrațiile dezeterogenizării etnice în „Noua Europă”; Cât de specifice sunt migrațiile germanilor din România?; De la incluziune națională la excludere economică; Aspecte ale culturii migrației în România; Politici de migrație și strategii ale migranților transnaționali între România și Spania; Români în străinătate și efectele culturale ale migrației forței de muncă din România.

În contextul cercetărilor conceptuale sub aspect politico-economic, precum și definitivarea unor noțiuni de bază ca: emigrant, străin, refugiat sau politică migrațională, putem evidenția lucrarea realizată de Floricel Octavian. În lucrarea sa „Migrația și criminalitatea” autorul optează pentru conceptul că fenomenul economicodemografic al migrației internaționale a populației din cadrul economiei mondiale, ca rezultat al acțiunii legilor economice în general

și al legilor populației în special, este același pentru toate țările sau grupurile de populație care migrează dintr-o zonă a lumii în alta sau dintr-o țară în alta, în diferite perioade de timp, doar caracteristicile și formele de manifestare se schimbă, evoluează și cunosc diverse tendințe odată cu evoluția economiei mondiale în general, în mod deosebit a diferitelor zone și țări în funcție de condițiile concrete, economice și sociale, precum și de natura orânduirii lor. Spre deosebire de migrațiile anterioare, „permanente” care au avut loc din Europa în SUA în secolul al XIX-lea sau de „coloniști” (care s-au dus în Australia sau în alte zone ale lumii), muncitorul recrutat temporar migrează, știind că se întoarce în țara sa de origine după o anumită perioadă de timp. El nu este încurajat să-și aducă membrii familiei, care nu muncesc, pentru a locui în țara în care a emigrat. Potrivit autorului, această trăsătură caracteristică ultimelor decenii a dat o nouă dimensiune implicațiilor economice și socialpolitice ale migrației internaționale a forței de muncă pentru țările de origine.

A. Vishnevsky atrage atenția asupra importanței luării în considerare a capacității de migrație a țării. În același timp, subliniază importanța fluxurilor culturale străine în masă care schimbă status quo-ul social și de stat existent: „Există limite ale capacității de migrație a oricărui țări asociate cu oportunități limitate de adaptare socială în țările care primesc imigranți purtători ai altor tradiții culturale, stereotipuri etc. Atâta timp cât numărul acestor imigranți este mic, aceștia asimilează rapid localul mediul cultural, se dizolvă în el și nu există probleme serioase de interacțiune interculturală.

Când absolutul și relativul numărul imigranților devine semnificativ și, cel mai important, crește rapid și formează mai mult sau mai puțin compact enclavele socio-culturale, procesele de asimilare încetinesc și apare tensiunea interculturală, care este intensificată de inegalitatea economică și socială existentă în mod obiectiv a populației locale și străine” (Populația Rusiei 2002. Al zecelea raport demografic anual. - Moscova, KDU, 2004, p. 209).

În ultimele decenii au fost realizate mai multe anchete cu privire la migrația românilor și integrarea lor în spațiul de sosire; în 2007 (Metro Media Transilvania) ancheta viza condițiile sociale de muncă și de viață ale românilor din Italia (coord. Dâncu); în 2008 (C.U.R.S. București) asupra românilor din Spania și Italia (coord. Abraham); în 2010 (Fundatia Italiană Caritas) despre românii din Italia; în 2011 (Fundatia Soros) în legătură cu un segment din forța de muncă românească (personalul medical) care a devenit interesantă pentru piața din Occident (coord. Alexe).

Răspândirea geografică a migraților români nu este uniformă, ci s-a concentrat în anumite zone, conducând la formarea unor „enclave demografice” (persoane care au aceeași țară de origine și care s-au concentrat într-o zonă geografică specifică din țara de destinație), astfel: Negrești Oaș - Paris (Diminescu, 1998); Târgoviște - Castellón (Potot, 2000; Viruela, 2002; Bucur, 2011); Dobrotești - Madrid (Șerban și Grigoraș, 2001); Vulturii - Roma (Vlase, 2006); Marginea - Torino (Cingolani, 2009); Alba - Alcalá de Henares (Sandu, 2009); Borș - Milan (Anghel, 2015); Timișoara - Nürnberg (Anghel, 2015); Bistrița - Roquetas (Șuiu, 2017).

A fost scris un număr special despre migrația românilor („Romania and its migrations, Twenty years after the collapse of Communism”) într-o revistă din Elveția („Revue d'études comparatives Est-Ouest”), în care au fost tratate: tendințele și schimbările proceselor de migrație (Nedelcu, 2010a), solidaritate în migrația românească din Franța (Salvan, 2010b), migrații români online (Nedelcu, 2010b).

De asemenea, a fost studiată migrația românilor calificați (Nedelcu, 2003; 2004a; 2004b; 2008a; 2009; Popa, 2014; Luceș, 2016b), dinamica diasporei românești datorată noilor tehnologii (Nedelcu, 2006), comunicarea cu cei rămași în țară (Nedelcu, 2008b).

Dumitru Sandu este autorul mai multor studii sociologice despre migrația românilor (Sandu, 1994; 2005a; 2005b; 2006a; 2006b). Autorul ajunge la o „teorie a fluxurilor de migrație internă” – prima încercare de acest gen în literatura română – autorul afirmând că printre procesele de mare amploare pe care le-a cunoscut România în anii socialismului, se înscrie și migrația internă. Autorul analizează fenomenul migrației din perspectiva modelelor de gândire, de acțiune și de afirmare, dar și a efectelor asupra celor rămași sau întorși acasă.

Cercetările autorului au drept scop să sublinieze necesitatea implementării unor politici de migrație în România. De asemenea, se concentrează asupra dimensiunii comportamentale a transnaționalismului migrant, prin construirea unui indice de «orientare spre acasă», prin trimiterea de remitențe, comunicarea cu cei rămași în țară și exprimarea intenției de a se întoarce în țară (Sandu, 2010; 2016a). Alte abordări se referă la reîntoarcerea migranților români (Sandu, 2014a), povești ale migranților (Sandu, 2014b), câmpuri transnaționale (Sandu, 2014c) și migrația tinerilor (Sandu, 2016b; 2017).

Au fost studiate rețelele migranților (Șerban, 2007; Șerban și Voicu, 2010), iar cercetarea impactului publicului diasporic (Beciu, 2011) abordează aspecte privind reconfigurarea spațiului public și instituțional din România. Institutul pentru Studiul Muncii (IZA) din Bonn (Andrén și Roman, 2014), a analizat în ce măsură aderarea României la UE în 2007 a adăugat noi caracteristici fenomenului migrației românești, însă concluzia este că nu a schimbat, în general, caracteristicile anterioare ale migrației românești, una dintre caracteristicile cheie ale migrației românești fiind noul val al mobilității forței de muncă de intelectuali.

Politologii Victor Moraru și Valeriu Moșneaga, cercetând diversele aspecte și implicații ale proceselor migraționale, utilizând inclusiv astfel de metode precum comparația datelor statistice, au ajuns la următoarea concluzie: „Astfel, migrația se constituie astăzi, se pare, într-una din cele mai ostentative provocări cu care se confruntă societatea contemporană, iar ponderea acestui fenomen în viața de fiecare zi și pentru o perspectivă previzibilă generează, pe de o parte, o legitimă îngrijorare, pe de altă parte, determină necesitatea supunerii acestui fenomen unei examinări atente. Datele statistice denotă faptul că migrația reprezintă un fenomen de dimensiune mondială, cu evidente implicații politice, sociale și economice”. Cercetătorii susnumiți confirmă caracterul global al problemei migrației în condițiile contemporane, precum și impactul important nu doar în sfera socială, dar și în domeniul adoptării și implementării deciziilor economico-politice. În contextul corelației strânse cu alte probleme globale, fenomenul intensificării proceselor migraționale se prezintă a fi unul foarte original, pe motiv că poate fi atât o cauză importantă generatoare a unui șir de aspecte și efecte critice ce pot provoca crize în diverse domenii ale vieții sociale, cât și un rezultat al escaladării și degenerării problemelor globale, care prin efecte violente și distrugătoare, însoțite de panică, provoacă populația la schimbarea locului de trai, migrarea către alte locuri, retragerea din fața pericolelor iminente, din teamă pentru integritatea și bunăstarea proprie, cât și din necesitatea asigurării securității personale și de grup.

Așadar, abordarea sociologică a tipologiei tipurilor de migrație în continuă schimbare constă în luarea în considerare a particularităților comportamentului uman, care este limitat și determinat de procesul de structurare, în cadrul căruia gradul de libertate de alegere este întotdeauna limitat, și individual. autonomia este întotdeauna interconectată cu posibilitățile structurilor care sunt ele însele determinate de forțele sociale.

Valoarea oricărei tipologiei legate de migrare depinde de scopul utilizării ulterioare a acesteia sau de modul de analiză așteptat. Pentru cei care studiază migrația din punctul de vedere

al unei evaluări cantitative a diferitelor tipuri de fluxuri migraționale (demografi, statisticieni etc.), abordările tipologice de mai sus pot fi acceptabile, dar din punctul de vedere al teoriei sociologice a migrației, utilizarea lor este dificil, deoarece, în opinia noastră, , nu sunt în măsură să depășească nivelul pur descriptiv de analiză și nu au o valoare predictivă suficientă.

Migrațiile sunt foarte străvechi, fiind prezente și diferite, după formă și conținut, în toate timpurile istorice, sub influența evenimentelor naturale, politice, economice și sociale.

În decursul timpului, de unul singur sau în colectiv, voluntar sau forțați de diferite împrejurări, oamenii au migrat și și-au schimbat rezidența. Clima, relieful inaccesibil, dezastrele naturale, solurile aride, sărăcia, foametea, asupririle, persecuțiile, epidemiile, restricțiile demografice, războaiele, etc., au fost și rămân cauzele principale ale migrației. La nivel mondial, migrația a afectat securitatea popoarelor cotropite, a contribuit la descoperirea noilor teritorii, la apariția și dezvoltarea statelor, amestecul popoarelor, menținând și impulsționând existența umană.

Migrația primitivă (tribală), cel mai vechi tip de migrație umană, datorată neputinței indivizilor de a suporta factorii naturali sau presiunea unui inamic mai puternic. În migrațiile primitive străvechi, populația migra împreună cu tot tribul.

Migrația forțată, de colonizare a popoarelor. Migrația popoarelor în epoca feudalismului renascent, este reprezentată de marile descoperiri geografice, inițiate de portughezi, care inițial, au purtat un caracter voluntar, libere, de pionierat, în scop de cercetare, de cunoaștere a ținuturilor descoperite. Migrațiile libere, de pionierat sunt reprezentate prin mișcări migratorii neînsemnate de oameni, grupuri aventurieri, de pionierat, călători, devianți, care migrează liber, din propria dorință, sub nici o presiune sau forță politică care să „împingă” populația la emigrare. Nu există nici migrații tradiționale bazate pe o comunicare intensivă între regiunile de origine și de destinație. Marile descoperiri au dus acțiuni de exploatare economică, de colonizare a popoarelor din ținuturile descoperite. Migrația în masă, voluntară, a fost provocată de migrația în lanț (de colonizările teritoriale).

Migrația transoceanică a forței de muncă. La numai zece ani de la călătoria lui Columb, negrii sclavi erau în număr de 4 mln. oameni. Comerțul cu sclavii negri a depopulat mule regiuni ale Africii. Circa 20 mln. De negri au fost deportați pe plantațiile de tutun, zahar, cafea din Brazilia, regiunea Caraibe și în celelalte țări din America de Sud, și în S.U.A. Numărul sclavilor era mai mare de 60 mln. de oameni, dacă luăm în seamă, că pentru a prinde un negru erau omorâți alți patru negri, precum și pierderile necalculate survenite în timpul călătoriilor.

Cele mai stringente forme de migrații forțate sau induse sunt deportările și traficul de scalvi. Statul care deține puterea asupra populației o deportează (o strămută) forțat din locul domiciliat. Deportările au fost făcute de majoritatea guvernărilor coloniste, pentru a scăpa de opoziție politică, de criminali, sau de alte persoane considerate indezirabile. În anii 1788-1867, în Australia, guvernul britanic, au strămutat 15.000 de aborigeni de pe locurile în care locuiau și i-au condamnat. Migrație forțată – se poate realiza prin unele evenimente naturale (calamități naturale), politice (lipsa democrației, prezența unor regimuri dictatoriale), economice (crize economice, șomaj), social – culturală (intoleranța etnică, religioasă etc.).

Anii 1801-1900, reprezintă migrațiile internaționale și transoceanice pentru muncă, a popoarelor în epoca modernă. În anii 1825 – 1940, Marea Britanie, în scopul dezvoltării economice în coloniile sale, a promovat politici de încurajare a migrațiunii. Emigrația britanică a totalizat 21 de mln. de persoane. În Australia, colonie a Angliei, britanicii delegau coloniști liberi și transportau condamnați. Când piața muncii a fost suprasaturată de forța de muncă,

britanicii au introdus politici restrictive, împiedicând migrația asiatică, prin cunoașterea obligatorie a unei limbi europene, de către migranți, la alegerea ofițerului responsabil de imigrare.

Descoperirea minelor de aur din California a făcut ca milioane de europeni să ia drumul Americii. În America de Sud, statele care și-au câștigat independența dispuneau de un teritoriu vast dar o populație puțină și au realizat că pentru a pune în valoare resursele economice au nevoie de oameni. Ei au atras europenii promițându-le pământ gratuit, privilegiu, scutiri de impozite. Pentru oameni care în Europa vremii erau recent eliberați din iobăgie și din relații feudale, mirajul de a primi pământ în Pampas, mai ales în Argentina și în Brazilia, a fost foarte important. Ca rezultat, s-a declanșat migrația în lanț, ca efect a scrisorilor, relatărilor comunicate de către migranții reveniți din călătorii acasă (în timpul de față, migrația în lanț poate fi provocată de către rețelele de socializare).

Migrația internațională contemporană, înainte de Primul Război Mondial (1900-1914). Migrațiile la începutul epocii contemporane, înainte de Primul Război Mondial, constituie perioada nereglementată a marilor migrații, în masă a popoarelor. Migrația transoceanică din Europa spre Oceania, America de Nord și de Sud, anual înregistrând 800.000 de emigranți (2.000.000, în anul 1910). 40-60 de milioane de emigranți anglo-saxoni, italieni, ucraineni, polonezi, cehi, japonezi, chinezi, muncitorii necalificați, lipsiți de mijloace materiale de existență, au migrat între anii 1800-1900, contribuind la maturizarea capitalismului de Vest și la apariția sistemului Atlantic.

Emigrația germană (1820-1914), a cuprins circa 6,5 milioane de migranți (țărani din zone cu agricultură slabă, meșteșugarii ruinați). În perioada premergătoare Primului Război Mondial, libera circulație a migranților devine o normă acceptată. Anii 1871-1914 - Migrația internațională transoceanică: a europenilor în America. 36 mil. europeni au părăsit Europa, dintre care aprox. 30 mil. definitiv). Migrația internațională europeană: Franța, prima țară europeană care acceptă imigrația în masă, dinspre țările vecine (Germania, Elveția, Spania, Italia), fiind urmată de Elveția, Germania, Marea Britanie, Belgia și Luxemburg. Rusia: 5-6 mil. ruși au trecut munții Ural, instalându-se cu traiul în spațiul transsiberian.

Migrația internațională contemporană. Migrațiile de tip primitiv sunt specifice și pentru secolele XX- XXI, caracterizate printr-o creștere masivă a volumului de emigranți, majoritatea cărora sunt refugiați din țara lor de origine, în care au loc lupte armate sau calamități naturale foarte puternice sau sunt provocate de lipsa mijloacelor economice de supraviețuire.

În practica lumii moderne, există mai multe modele de integrare a cetățenilor străini în viața publică și politică a statului:

- modelul imperial, caracteristic majorității imperiilor multinaționale (britanic, austro-ungar, otoman), în inclusiv pentru Uniunea Sovietică (Rusia). Ea pornește de la postulatul ideologic că există un grup etnic dominant care formează un stat, în raport cu care toate celelalte grupuri etnice ocupă o poziție subordonată.

- modelul etnic (german), conform căruia cetățenia se bazează în primul rând pe rudenie („Dreptul sângelui”), precum și asupra comunității lingvistice, culturale și religioase. Sub acest model, comunitățile etnice străine sunt văzute ca nesupuse asimilării, iar politica dusă nu are ca scop transformarea lor în cetățeni ai țării.

- modelul republican (francez), conform căruia ideea aderării la contractul social („dreptul solului”) stă la baza acordării cetățeniei. În acest caz, toate formele sunt numite identificare etnică sunt împinse din sfera publică în sfera privată, iar scopul politicii este aculturarea și apoi asimilarea fiecărui imigrant prin școală și altele instituții publice. Practica arată că acest

proces nu este unic simplu și nedureros atât pentru societate în ansamblu, cât și pentru indivizi individuali, inclusiv sănătatea lor mintală.

- modelul multicultural (anglo-saxon), care se bazează privind recunoașterea faptului că toate grupurile din societate au drepturi civile egale de a-și păstra identitatea și identitatea culturală. Aceste drepturi pot fi consacrate în actele legislative ale statului. Exemple de țări în care s-a dezvoltat model de integrare multiculturală, sunt Australia, Canada, Suedia. Acest model a avut un impact major asupra politicii integrarea imigranților în Țările de Jos, SUA, Marea Britanie (din 1983) și în alte țări.

În ultimii ani procesele migraționale au fost stimulate și accelerate în mod simțitor de transformările produse în spațiul post-comunist. În acest context, Republica Moldova prezintă un exemplu de o țară cu o emigrare intensă a populației, determinată de precaritatea situației economice actuale. Datele referitor la numărul migraților de muncă din Republica Moldova atestă o certă stare de spirit, o orientare, care vede în emigrație o soluție a problemei supraviețuirii. Este evident că tendința spre emigrare marchează în mod pronunțat atmosfera social-psihologică a realității din Moldova, precum și din alte spații post-comuniste.

Fundamentarea teoretică și metodologică a studiului migrației a presupus cercetarea mai multor aspecte legate de migrație. Cunoașterea amănunțită a teoriilor migrației, oferă o imagine de ansamblu a evoluției în timp a fenomenului migrației.

Definirea termenilor și clasificarea tipurilor de migrați și migrație arată cât de complexă este studierea acestor concepte. Această cercetare a demonstrat faptul că migrația este un domeniu interdisciplinar, deoarece este abordată din mai multe puncte de vedere, în numeroase domenii ale cercetării sociale.

Urmare a studierii lucrărilor cercetătorilor nu se consideră neapărat că migrația ar avea un prestigiu mai înalt decât stabilitatea spațială, ci, mai degrabă, ea devine alternativa preferată datorită diferenței de venit care poate fi câștigată în străinătate și din cauza naturii precare a muncii pe plan intern. Migrația funcționează drept pattern nenormativ care îi poate ajuta pe cei care optează pentru ea să acopere distanța dintre așteptările sociale privitoare la un loc de muncă stabil, despre care se presupune că marchează atingerea statusului de adult și posibilitățile destul de restrânse pe care le au la dispoziție persoanele din mediul rural pentru a obține astfel de poziții ancorate formal în piața internă a forței de muncă. Prin urmare, în cazul de față, migrația tinerilor nu îndeplinește funcția culturală majoră a dovedirii unor abilități caracteristice adulților (adică funcția sa potențială ca rit de trecere) și nici nu este traiectoria preferată către atingerea satisfacției materiale. Migrația constituie mai curând un context nedeterminat în care incertitudinile unei tranziții prelungite către statusul de adult pot fi negociate. Tinerii din mediul rural continuă să migreze nu doar pentru că au experiența migrației cohortelor anterioare de adulți, ci și fiindcă au la dispoziție, pentru a deveni adulți, un spectru destul de limitat de traiectorii acceptabile care, poate, continuă să se îngusteze.

Bibliografie

1. Anghel, Remus Gabriel, Horváth, István. Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești. [Sociology of Migration. Romanian Case Studies and Theories]. Iași: Editura Polirom, 2009.
2. Anuarul statistic al României. [Statistical Yearbook of Romania]. București, Institutul Național de Statistică, 2006-2018.

3. Smochină Andrei, *Istoria Universală a Statului și Dreptului*, Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices, Chișinău, 2006, 552 p. (p. 16).
4. Bantuș Igor, Bantuș Mariana, *Istoria Statului și dreptului Republicii Moldova*, Chișinău, 2001, pag. 35.
5. Burian Cristina, *Fenomenul migrației și statul juridic al strinului în dreptul internațional public*, Inst. De Istorie, Stat și Drept al AȘM, USEM, Asociația de Drept Intern din Rep. Moldova—Chișinău, CEP USM, 2010, 192 p. (p. 37).
6. Cernea Emil, Molcuț Emil, *Istoria Statului și Dreptului Românesc*, Edit Press Mihaela S.R.L., București, 1999, p. 217. Vlăsceanu Lazăr (coord.) ș.a., *Sociologie*, Iași: Polirom, 2011, pag. 800.
7. Cămărășan, Vasile-Adrian. *Migrație și politici europene*. [Migration and European Policies]. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2013.
8. Dăianu, D., ed. *Balance of payments financing in Romania. The role of remittances*. București: Romanian Center for Economic Policies, 2002.
9. Ehrenreich, Barbara, Russell Hochschild, Arlie. *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. New York: Henry Holt and Company, 2004.
10. Constantin SOLOMON, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Academia de Administrare Publică „Administrația publică din Republica Moldova în contextul proceselor migraționale”.
11. Прудников М. Н., *История государства и права зарубежных стран*, Второе издание, переработанное и дополненное, Издательства Юнити-Дана, Москва, 2004, 366 с. (11 с.).
12. Costică Voicu, *Istoria statului și dreptului românesc: curs universitar*, Editura Szlvi, București, 2011, p. 9.
13. <http://aap.gov.md/sites/default/files/17.5.19.pdf>

REGIONLIZAREA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ESEȚA ȘI SPECIFICITATEA MANIFESTĂRII

REGIONALIZATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE ESSENCE AND FORM OF THE MANIFESTATION

Leonid MOSCVICIOV, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-5032-2575

REZUMAT

Odată cu devenirea și începutul consolidării statului moldovenesc contemporan se creează serioase premise de regionalizare spontană în virtutea unor acțiuni politice inițiate de intelctualitatea și o parte din birocrăția sistemului administrativ din raioanele de sud și de est ale RSSM/ Republica Moldova. Procesul regionalizării spontane sau de „jos”, care în acea perioadă se caracteriza printr-un conflict deschis dintre „Centrul politic” și „focarele” mișcărilor politice din zonele respective, direcționate de către liderii regionali în albia mișcărilor autarhice, reprezentau în fond o puternică „devoluție” a statului Republica Moldova, consecințele cărora se fac resimțite pînă în prezent. În afară de manifestările regionalizării de „jos”, începând cu a doua jumătate a anilor 2010, în Republica Moldova demarează procesul regionalizării de „sus”- prin acțiuni politice conștiente și de adoptare a actelor normative ce reflectă inclusiv parcursul integrării europene. În rezultatul acestor acțiuni asumate de către Guvernul Republicii Moldova și susținute de către reprezentanții societății civile și comunității de experți, teritoriul Republicii Moldova a fost delimitat în șase „regiuni de dezvoltare”, care corespund criteriilor europene expuse în Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). Primele rezultate ale politicilor de regionalizare în Republica Moldova sunt măsurabile și promițătoare.

Cuvintele-cheie: regiune, regionalizare, subsidiaritate, federalism, devoluția statului, regionalizare integraționistă, regiuni de dezvoltare.

ABSTRACT

With the emergence and beginning of the consolidation of the contemporary Moldovan state, serious premises for spontaneous regionalization are created, by virtue of political actions initiated by the intelligentsia and part of the bureaucracy of the administrative system in the southern and eastern districts of the MSSR/Republic of Moldova. The process of spontaneous or „bottom-up” regionalization, which at that time was characterized by an open conflict between the „Political Center” and the „hotbeds” of the political movements in the respective areas, directed by the regional leaders in the bed of the autarchic movements, basically represented a strong „devolution” of the state of the Republic of Moldova, the consequences of which are felt until now. Apart from the manifestations of regionalization „from below”, starting from the second half of the 2010s, the process of regionalization from „above” is starting in the Republic of Moldova - through conscious political actions and the adoption of normative acts that also reflect the course of European integration. As a result of these actions undertaken by the Government of the

Republic of Moldova and supported by representatives of civil society and the expert community, the territory of the Republic of Moldova was delimited into six „development regions”, which correspond to the European criteria set out in the Common Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). The first results of regionalization policies in the Republic of Moldova are measurable and promising.

Keywords: *region, regionalization, subsidiarity, federalism, state devolution, integrationist regionalization, development regions.*

CZU: 332.1(478)

DOI: [https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).07](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).07)

Procesele ce caracterizează instituirea statului moldovenesc contemporan – declararea independenței Republicii Moldova (27 august 1991) [1]; adoptarea Constituției Republicii Moldova (29 iulie 1994) [2] și recunoașterea acesteea drept stat membru al Organizației Națiunilor Unite (2 martie 1992) [3]; aderarea la Consiliul Europei [4] și alte organizații internaționale, au loc în perioada unor puternice mișcări social-politice care prin esența lor nu tocmai contribuiau la consolidarea tânărului stat. Menționăm în acest sens: pe de o parte - mișcarea unionistă, care culminează prin acțiunea numită „Podul de Flori” (6 mai 1990), la care au participat după unele mărturii în jurul unui milion de oameni [5] și amplele manifestări din Piața Victoriei din Chișinău, inclusiv Marea Adunare Națională din 27 august 1989 [6], care s-au manifestat drept un serios factor de influență asupra procesului de adoptare a Legii prin care se decreta limba moldovenească drept limbă de stat, precum Legea ce stipula renunțarea la grafia chirilică și revenirea la alfabetul latin [7] (ambele acte legislative menționând faptul că limba moldovenească este identică cu limba română); pe de altă parte - puternicele mișcări de autodeterminare politică, socială, lingvistică, culturală și chiar teritorială din raioanele de Sud-Vest și de Est ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) și respectiv ale Republicii Moldova, pe care urmează să le analizăm, în special din perspectiva regionalismului și legii cauzalității - raportului obiectiv dintre cauza și efectul social-politic.

În acest context, este necesar să precizăm, că odată cu începutul devenirii statului Republica Moldova, în dedesubtul sistemului politic, încă fragil, al acestuia, se creează serioase premise de regionalizare spontană, în virtutea unor aspirații nutrite de intelectualitatea și o parte din burocrăția sistemului administrativ din regiunile menționate, de a obține o anumită autonomie în cadrul statului Republica Moldova. Ținând cont de acest fapt, în ceia ce urmează vom analiza procesul regionalizării în Republica Moldova, inclusiv din perspectiva istorismului politic.

Procesul regionalizării spontane sau de „jos” a Republicii Moldova, care în acea perioadă se caracteriza printr-un conflict deschis dintre „Centrul politic” și „focarele” mișcărilor politice din zonele respective, direcționate de către liderii regionali în albia mișcărilor autarhice, reprezenta în fond o puternică „devoluție” a statului Republica Moldova, care la acel moment se afla doar la faza devenirii și a primelor acțiuni de consolidare a sistemului politic. În acest sens evoluția statului moldovenesc contemporan a fost serios periclitată de factorul „devoluției” acestuia, a cărui impact se resimte și la etapa actuală. Faptul că Republica Moldova nu a devenit nici până în prezent un stat cu deplină suveranitate și clar definit din perspectiva structural-funcțională și instituțională, nu neapărat este doar rezultatul regionalizării

ofensive de „jos”, dar și a deficiențelor de administrare a diferendelor politice și a situațiilor de conflict dintre Centru și regiunile respective situate la hotarele de Est (a. n. Transnistrie) și de Sud-Vest (Găgăuzia) ale Republicii Moldova.

În această ordine de idei remarcăm, că în afară de manifestările regionalizării de „jos”, începând cu a doua jumătate a anilor 2010, în Republica Moldova începe procesul regionalizării de „sus” - prin acțiuni politice conștiente și de adoptare a actelor normative ce reflectă inclusiv parcursul integrării europene, la care vom reveni în partea finală a respectivului articol. În ceea ce urmează vom analiza succesiunea istorică a regionalizării în Republica Moldova, formulă, care în opinia autorului va permite o abordare neliniară a continuității acestui proces.

Premisele regionalizării în sudul RSSM, sau manifestat ceva mai înainte de cele care au demarat în raioanele de Est ale Republicii Moldova. În 1988, în regiunea, în care locuiau compact populația de etnie găgăuză, din inițiativa reprezentanților intelectualității locale a fost creat așa numitul Club al dezbaterilor „Gagauz Halki” – „Poporul Găgăuz”, care în 1989 a fost transformat într-o mișcare politică, scopul major al căreia se reducea la lupta pentru obținerea independenței poporului găgăuz [8, p. 169]. Astfel pe 11 februarie 1989 liderii mișcării „Gagauz Halki” au înaintat revendicarea lor de bază, în cadrul unui miting organizat în fața edificiului Comitetului Central al PCM, în care se învedera „crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Găgăuze (RASSG) în componența RSSM”. Zece zile mai târziu revendicarea respectivă a fost adresată în scris CC al PCUS și respectiv CC al PCM. Pe 24 februarie 1989 reprezentanții mișcării găgăuze au fost primiți în audiență de către reprezentanții CC de la Moscova [9].

După o serie de acțiuni politice, adresări insistente către organele decizionale republicane și unionale, către delegații primului Congres al deputaților poporului URSS de la Moscova, în octombrie 1989 mișcarea populară „Gagauz Halki” a fost înregistrată de către ministerul justiției al RSSM, fapt ce a direcționat spre o mai amplă susținere, din partea găgăuzilor, a organizației respective. După aceste evenimente, în sudul RSSM au urmat acțiuni politice care în mod serios puneau la îndoială integritatea teritorială a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. În acest sens la 22 iulie 1990 în cadrul Congresului extraordinar al reprezentanților poporului găgăuz au fost adoptate simbolurile așa-numitei Republici Sovietice Socialiste Găgăuze (RASSG) – imnul, stema și drapelul declaratei Republici [9]. O lună mai târziu, în cadrul primului Congres al deputaților poporului din sudul Moldovei (19 august 1990), a fost proclamată așa numita „Republică Găgăuză”, cu centrul în or. Comrat. Această acțiune politică, implicit deciziile adoptate, precum era și de așteptat, nu au fost recunoscute de guvernarea de la Chișinău [10].

După o serie de conflicte interne și divergențe doctrinare, mișcarea „Gagauz Halki” își pierde din influență, trecând treptat în umbra vieții politice din regiune. Între timp acțiunile instituțional-regionaliste din sudul Moldovei au luat amploare, în special după ce în octombrie 1990 Guvernul RSSM enunță direcția politică magistrală spre instituționalizarea propriului stat, suveran și independent de structurile unionale, care la acel moment î-și pierduse din fosta influență asupra periferiilor naționale ale URSS. La rândul lor găgăuzii declanșează campania de alegeri în așa-numitul Sovietul Suprem al Găgăuziei, care reprezenta, în fața locuitorilor regiunii, nerecunoscuta Republică Găgăuză, care-și menține declarata existență politică, până în 1994 [11].

În acest context învederăm că evenimentele politice din regiunea de Sud-Vest și raioanele de Est (din stânga Nistrului) ale Republicii Moldova, sunt caracteristice regionalizării dezintegraționiste, care spre deosebire de cea integraționistă nu contribuie la consolidarea sta-

tului și a instituțiilor acestuia, dimpotrivă contribuie la dezmembrarea teritorială și slăbirea lui instituțională; generarea continuă a anumitor costuri și riscuri politice și social-economice. Accentuăm, că revendicările politice din perioada de referință ce parveneau din aceste două regiuni (revendicările regionaliste ale Tiraspolului urmează a fi analizate) sunt în fond asemănătoare programelor de activitate ale organizațiilor, partidelor și mișcărilor politice din regiunile separatiste ale statelor-membre ale Uniunii Europene: Irlanda de Nord, Scoția (Marea Britanie); Țara Bascilor, Catalonia (Spania); Corsica (Franța) ș.a.m.d.

În acest sens mișcările regionaliste de extremă de la sfârșitul anilor 1980 - începutul anilor 1990 din regiunile respective ale RSSM/RM, asemenea regionalismului extremist occidental, aveau un caracter al manifestărilor deschise, al unor mișcări instituționalizate, bine organizate și destul de pasionare. Revendicările acestor mișcări reprezentau expresia obținerii unei maxime autonomii, sau chiar a independenței față de Republica Moldova, în baza inoculării locuitorilor sentimentul de intransigență, dușmănie și neîncredere față de conducerea politică de la Chișinău. Spre deosebire de mișcările extremiste și autarhice din țările vest-Europene, mișcările din Republica Moldova au fost și mai sunt susținute de către Centre politice mult mai puternice decât cel de la Chișinău și anume: al URSS-ului și respectiv al Federației Ruse. Regionalizarea dezintegraționistă europeană nu a avut o asemenea susținere externă, mai mult, actualmente ea se lovește de poziția intransigentă a țărilor-membre, implicit a structurilor administrative și politice supra-naționale ale Uniunii Europene.

Vom remarca în acest context, că procesele regionalizărilor agresiv-devoluționiste menționate, se deosebesc printr-o continuă escaladare în direcția obținerii unor noi drepturi la autodeterminare, pînă la formarea propriului stat. În opinia autorului, acest procese derulează, doar în anumite condiții: a) susținerea din partea unor puteri politice sau/și economice globale: SUA/Taiwan, Federația Rusă/Transnistria, Turcia/Găgăuzia; b) amplasarea geografică a regiunilor separatiste sau potențial-separatiste în imediata apropiere de statele cu aceleași valori culturale, limbă și trecut istoric (de ex.: Irlanda de Nord și Republica Irlanda); c) nivelul considerabil al dezvoltării economice și înaltul nivel de viață al regiunii separatiste (de ex., provinciile chineze Regiunea Administrativă Specială Hong Kong sau Taiwan) ș.a.m.d. Chiar dacă unele regiuni nu urmăresc ieșirea imediată din componența statului respectiv, ele vor specula, din punct de vedere politic și economic în baza acestui deziderat, Corsica fiind în acest sens exemplul cel mai elocvent.

Revenind la procesele de regionalizare din Sud-Estul Republicii Moldova, considerăm că ele însumează nu doar particularități expuse în exemplele de regionalizare menționate (a, b, c), dar și unele aspecte și manifestări de influență pozitivă din partea factorului extern. Acest fapt se manifestă prin participarea găgăuzilor la alegerile parlamentare a Republicii Moldova, fapt ce a delegitimat declarata Republică Găgăuză și cel mai important, prin negocierile dintre președintele Republicii Moldova și omologul său turc Suleyman Demirel cu privire la statutul Găgăuziei în componența Republicii Moldova. Ambele evenimente au contribuit esențial la adoptarea Legii nr. 334 din 23.12.1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz Yeri). Conform legii, Găgăuzia urma a fi structurată într-o unitate teritorială autonomă cu un statut special ce reprezenta forma de autodeterminare a găgăuzilor în componența Republicii Moldova. Gagauz Yeri dispunea de propria „simbolică, care se folosește deopotrivă cu simbolică de stat a Republicii Moldova” [12]. Legea reprezintă un complex suport normativ pentru o eficientă activitate a celor trei ramuri ale puterii regionale găgăuze – legislative, executive și judecătorești.

Conform art. 8 (1) Adunarea Populară (Halk Topluşu) a Găgăuziei (prototip al parlamentului RM n.n.) „este aleasă în circumscripții teritoriale prin vot universal, egal, direct, secret și liber”, care la prima ședință își alege Președintele Adunării (Halk Topluşu Başı). Menirea de bază a Adunării Populare rezidă în adoptarea legilor locale inclusiv în domeniul științei, culturii, învățământului; ocrotirii sănătății, cultură fizică și sport; activității bugetar-financiare și fiscale locale etc. De competența Adunării ține inclusiv participarea la promovarea politicii externe a Republicii Moldova în problemele care vizează interesele Găgăuziei. Referitor la puterea executivă a Găgăuziei, semnificăm, că Legea respectivă, prin art. 14 (1) stipulează că „Guvernatorul (Başkanul) regiunii este persoana oficială supremă a Găgăuziei. Lui i se subordonează toate autoritățile administrației publice ale Găgăuziei”. La propunerea Guvernatorului Găgăuziei, Adunarea Populară aprobă cu majoritatea de voturi componența Comitetului Executiv, care în conformitate cu art.16 (1) este organul executiv permanent al Găgăuziei. În ceea ce privește puterea judiciară, toate instituțiile acesteia – Tribunalul și Procuratura Găgăuziei, șeful Direcției de justiție, șeful Direcției securității naționale, șeful Direcției afacerilor interne, comandantul subunității trupelor de carabinieri (trupelor interne) sunt componente ale structurilor naționale respective, cu anumite drepturi de acțiuni autonome în limitele Constituției Republicii Moldova.

În opinia autorului prezenta lege este expresia directă a unei constituții, or ea determină ramurile puterii regionale, în conformitate cu separarea clasică a puterilor în stat, reglementează împuternicirile instituționale și limitele funcționale ale puterilor legislative, executive și judiciară. În acest sens putem afirma că Legea nr 334 privind statutul juridic special al Găgăuziei este în fond cheia de boltă al sistemului instituțional al regiunii.

În acest sens, ex-başcanul Găgăuziei Mihail Formuzal, în cadrul conferinței „SHIFT: soluții funcționale pentru autonomia teritorială Gagauz Yeri”, menționa în discursul său: „Găgăuzia în componența Republicii Moldova, în esență și după forma de manifestare, reprezintă o autonomie politică sau autonomie de stat”. Autonomia de stat, menționa autorul, dispune de toate caracteristicile formale ale statului și în acest sens „Găgăuzia are propriul său guvern, propria putere legislativă și constituție (Ulogenie), drapel, stemă, imn și decorații de stat” [13].

Menționăm, că abordarea politologică a obiectului de studiu (în pofida elucidării acestuia inclusiv din perspectiva juridică) nu urmărește o profundă analiză legislativă a acestui document, însă unele aspecte ale acestei legi ce provoacă anumite disonanțe de ordin logic și semantic, succint le vom analiza.

În articolul 14 (1) al Legii nr. 334, se stipulează că Guvernatorul „este persoana oficială supremă a Găgăuziei”. În primul rând, sintagma „persoană oficială supremă” nu este caracteristică limbajului politologic, dar nici celui juridic. În plus noțiunea - „suprem-(ă)” reflectă ceea ce este „extrem”, „ultim” – rangul cel mai înalt. În acest sens Başcanul Găgăuziei volens-nolens poate fi considerat „unsul lui Dumnezeu” în această regiune, iar din punct de vedere instituțional acesta este intangibil, fapt ce contravine respectivei Legi, or Guvernatorul regiunii este „ales prin vot... pentru un mandat de 4 ani, pe bază alternativă” (art.14(2)), acesta fiind confirmat în funcția de membru al Guvernului RM printr-un decret al Președintelui Republicii Moldova (art.14(4)).

În afară de aceasta vom menționa și alte discordanțe semantico-legislative. În articolul 6 al Legii 334 se stipulează: „Pământul, subsolul, apele, regnul vegetal și cel animal, alte resurse naturale, bunurile mobile și imobile, aflate pe teritoriul Găgăuziei, sînt proprietate a poporului Republicii Moldova și constituie totodată baza economică a Găgăuziei”. Pe de altă parte, în

art.1(4) a Legii respective se menționează: „În cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă”. Aceste articole reprezintă, în opinia noastră, un gen de garanție cu privire la respectarea statutului Găgăuziei, însă nu este clar - ce se va întâmpla cu „proprietatea poporului Republicii Moldova” – „pământul, subsolul, apele, regnul vegetal și cel animal, alte resurse naturale...” ce constituie „baza economică” a autonomiei teritoriale respective, în caz dacă regiunea se va folosi de „dreptul la autodeterminare externă”?; ce parte din această „proprietate” îi va reveni regiunii în acest caz?; în ce constă mecanismul delimitării acestei „proprietăți”? Este lesne de înțeles că expunerea detaliată într-o lege organică a unor asemenea întrebări, formează eventual anumite premise-provocări cu referire la ieșirea Găgăuziei din componența Republicii Moldova. Mai grav este însă că prin această lege – art.1 (4) se pune la îndoială perspectiva existenței statului Republica Moldova, menționându-se în acest sens „cazul schimbării statutului Republicii Moldova...”. În opinia autorului, ambele articole se axează pe piste conflictuale, ce provoacă o continuă disensiune dintre Chișinău și Comrat și noi revendicări, inclusiv de ordin instituțional și politic.

În acest sens, autoritățile găgăuze de mai mulți ani insistă asupra unor amendamente în constituția Republicii Moldova, inclusiv cu privire la dreptul constituțional al Găgăuziei la autodeterminarea externă, în cazul schimbării statutului Republicii Moldova. Cu alte cuvinte conținutul art. 1(4) din legea organică respectivă se revendică a fi reflectat în Constituția Republicii Moldova.

Dacă pornim de la eventualul răspuns la întrebarea – care ar fi cea mai potrivită redacție a acestor poziții legislative?, acesta în opinia noastră ar consta în excluderea, în primul rând, a articolului 1(4) din această lege, iar statutul special al autonomiei Găgăuze urmează a fi asigurat de garanții externi (Turcia de exemplu) sau/și una din organizațiile internaționale (Consiliul Europei, de exemplu), fapt care eventual ar fi confirmat printr-un amendament operat în respectiva lege cu acordul ambelor părți.

Un alt document important, care stă la baza funcționării Autonomiei Găgăuze este „Regulamentul Găgăuziei (Gagauz Yeri)” [14], care reprezintă nu doar „legea de bază” a Găgăuziei, dar are și „putere juridică excepțională” pe întreg teritoriul regiunii (art.2(1)). Regulamentul care are și semnificația de „Ulogenie” este considerat drept constituție a Găgăuziei, fapt ce semnifică nu doar statutul special al autonomiei regionale, dar și nivelul înalt al autonomiei sale regionale, un anumit nivel de independență a Găgăuziei față de Chișinău. Unele stipulări din Regulament, cum ar fi de exemplu expresia menționată - „putere juridică excepțională”, depășesc prin esența lor juridică, nu doar logica subsidiarității, dar și logica acțiunii Constituției Republicii Moldova pe întreg teritoriul statului moldovenesc. În acest sens, noțiunea „excepțional(ă)”, ce caracterizează „puterea juridică” a Regulamentului ca pe una cu cel mai înalt grad de influență, nu poate fi utilizată în acest Regulament, or „puterea juridică excepțională” îi aparține Constituției Republicii Moldova, acțiunea căreia se răspândește fără excepție și în aceeași măsură pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Nu mai puține întrebări provoacă conținutul art. 3(1) din prezentul Regulament în care se stipulează că „Unica sursă a puterii, unicul exponent al independenței politice și economice a Găgăuziei este poporul ei...”. Faptul că în Regulament/Ulogenie - considerată de către liderii politici regionali drept „constituție a Găgăuziei” [15], se menționează că poporul găgăuz este „exponent al independenței politice și economice” a regiunii, lasă de înțeles că prin acest articol ori se constată independența politică și economică a Găgăuziei (fapt ce nu corespunde realității), sau această constatare este expresia unui deziderat politic. Caracterul dubios al aces-

tei stipulări vine în contradicție cu realitatea politică și constituțională din Republica Moldova, or Găgăuzia este parte componentă a Republicii Moldova, care conform Constituției este un stat „suveran și independent, unitar și indivizibil” [2].

Aceste disensiuni legislative nu sunt întâmplătoare, ele sunt expresia unor deficiențe de ordin profesional, încercări stângace din partea Chișinăului de a convinge Comratul de bunele sale intenții, sentimentului vinovăției în legătură cu evenimentele tragice din 25-30 octombrie 1990, când un grup de naționaliști în frunte cu prim-ministrul RSSM Mircea Druc au organizat așa numitul „marș” spre Găgăuzia. De menționat în acest sens că statutul autonomiei nu este o stare de fapt statică, ci un proces care necesită inclusiv și intervenții legislative cu acordul ambelor părți pentru o mai buna și deplină manifestare a acestuia.

Din perspectiva subiectului cercetării și procesului regionalizării Republicii Moldova, acțiunile politice și diplomatice cu privire la reglementarea conflictului din regiunea/raioanele de Est ale Republicii Moldova întreprinse de Guvernul de la Chișinău în colaborare cu statele partenere și organizațiile internaționale pot fi partajate în câteva direcții magistrale:

- acțiuni de stopare și reglementare a conflictului prin negocieri politico-diplomatice și diminuarea premiselor revenirii la conflictul armat;
- acțiuni de reintegrare teritorială a Republicii Moldova, integrarea raioanelor de Est în sistemul constituțional, politic și economic al statului moldovenesc;
- atribuirea teritoriului rebel statutul unei regiuni cu o anumită autonomie în componența Republicii Moldova, a cărei funcționalitate se axează pe principiul subsidiarității. Analiza acestor acțiuni politico-diplomatice impune necesitatea de a ține cont că ele în realitate sunt profund angrenate între ele. În acest sens acestea vor fi elucidate printr-o succintă analiză a diverselor acte decizionale, viziuni alternative, concepții și proiecte de acorduri discutate la masa de tratative după cum urmează:

„Acțiuni de stopare și reglementare a conflictului” ce se caracterizează, în primul rând, prin semnarea (21.07.1992) de către președinții Federației Ruse și Republicii Moldova a Acordului cu privire la reglementarea pașnică a conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova [16], în care se regăseau câteva decizii principiale: 1) încetarea acțiunilor militare și separarea părților beligerante în termen de șapte zile; 2) determinarea statutului politic al Transnistriei în componența RM; 3) retragerea unităților militare ale armatei a 14, în conformitate cu înțelegerile reciproce. În plus, se recunoștea integritatea teritorială a Republicii Moldova. Doi ani mai târziu - iunie 1994, în orașul Bender a fost semnată Înțelegerea cu privire la principiile colaborării dintre Comisia Unificată de Control (CUC) și OSCE în așa-numita zonă de securitate [17, p.14]. La 21 octombrie 1994, Republica Moldova și Federația Rusă semnează trei documente de importanță: cu privire la termenul de retragere a formațiunilor militare ruse de pe teritoriul Republicii Moldova; cu privire la regimul de zbor a aviației ruse dislocate temporar în Republica Moldova, precum despre exploatarea aerodromului militar din Tiraspol ce aparține armatei rusești; cu privire la garanțiile sociale și asigurarea cu pensii a foștilor militari, sincronizarea retragerii armatelor rusești și a reglementării politice a conflictului [17, p.14]. Un important eveniment are loc în 1999, când Federația Rusă, în cadrul summit-ului OSCE de la Istanbul, se angajează să finalizeze retragerea forțelor armate din raioanele de est ale Republicii Moldova, pînă la sfîrșitul anului 2002 [17, p.21].

Acțiunile politico-diplomatice menționate se deosebesc în opinia noastră prin cel mai înalt coeficient de realizare în comparație cu cele pe care urmează să le examinăm. Menționăm totodată, că unele din importante angajamentele asumate de către Federația Rusă, nu au

fost onorate nici pînă în prezent , inclusiv finalizarea retragerii forțelor armate de pe teritoriul Republicii Moldova.

„Acțiuni de reintegrare teritorială a Republicii Moldova”, care încep cu semnarea (7.02.1996) de către persoanele responsabile din partea Chișinăului și Tiraspolului, în prezența reprezentanților Rusiei, Ucrainei și OSCE a Deciziei protocolare cu privire la anularea posturilor vamale instalate de către Tiraspol la intrarea în regiune din partea Republicii Moldova; instalarea posturilor vamale comune la hotarul cu Ucraina [17, p.16]. În schimbul acestor acțiuni (de care liderii tiraspoleni se dezic ceva mai tîrziu), începînd cu 10 martie 1996 administrației de la Tiraspol i se oferă dreptul utilizării ștampilelor vamale ale Republicii Moldova [17, p.16].

La 7 septembrie 1996 este publicat proiectul „Memorandumului cu privire la determinarea statutului politic al regiunii” [17, p.17], în care se menționa soluționarea tuturor problemelor dintre părți pe cale pașnică, cu participarea la negocieri a reprezentanților Federației Ruse, Ucrainei și OSCE; implicarea administrației de la Tiraspol în afacerile externe ale Republicii Moldova ce vizau interesele specifice ale regiunii; necesitatea continuării acțiunilor de pacificare și activității de intermediere a statelor-garante; elaborarea sistemului de garanții reciproce. Proiectul acestui document conturează intenția ambelor părți de a reglementa conflictul, ținînd cont inclusiv de practica soluționării celui din Găgăuzia, dar într-un format mult mai larg – cu participarea statelor-garante și a OSCE-ului.

Pe 8 mai 1997 președintele Republicii Moldova - Lucinschi și liderul regiunii rebele Smirnov, în prezența președinților țărilor-garante și reprezentanților OSCE, au semnat la Moscova Memorandumul „Cu privire la principiile normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria”, în care se stipula că „Moldova și Transnistria sunt părți egale în procesul edificării statului comun” [18, p.23]. În declarația comună se menționa importanța semnării acestui document drept pas important în direcția soluționării complexe a problemei transnistrene, în conformitate cu normele internaționale. De menționat că în perioada ce urmează OSCE propune spre discuție două proiecte de Acorduri elaborate în conformitate cu metoda delfică: „Cu privire la reglementarea definitivă a conflictului și partajarea împuternicirilor între Republica Moldova și Transnistria” și respectiv „Cu privire la direcțiile principale și măsurile concrete în domeniul partajării și delegării împuternicirilor între organele puterii ale Republicii Moldova și Transnistriei” [18, p.23]. Ambele proiecte însă au fost respinse de către administrația transnistreană.

Aplicînd o abordare mai puțin categorică decât cea propusă de OSCE, puterea centrală de la Chișinău propune spre discuție proiectul unui nou Acord „cu privire la bazele organizării interacțiunii social-economice” [19, p.23]. Tiraspolul respinge și acest document, înaintînd în schimb o serie de propuneri la pachet – „Cu privire la statalitatea RMN” [20], ce vizau stabilirea unui gen de relații statale și de drept cu Republica Moldova. Propunerile de data aceasta, au fost respinse de către Chișinău.

Deblocarea relațiilor tensionate dintre Chișinău și Tiraspol și reluarea negocierilor au loc după întîlnirea de la Odesa (martie 1998) dintre președinții P. Lucinschi, V. Cernomîrdin, L. Kucima și liderul regiunii separatiste I. Smirnov, la care a fost semnată Înțelegerea „cu privire la măsurile de încredere și dezvoltare a contactelor dintre Republica Moldova și Transnistria” [19, p. 12] ce prevedea introducerea în zona de securitate a pacificatorilor ucraineni în calitate de observatori militari, care-și încep activitatea pe 25 august 1998. După întîlnirea de la Odessa, pe 21 iulie 1998, P. Lucinschi și I. Smirnov semnează „Acordul cu privire la garanțiile de securitate în domeniul utilizării podurilor restabilite de pe rîul Nistru”, precum deciziile protocolare cu privire la exploatarea căilor ferate din Transnistria [19, p. 13].

În acest context vom menționa că acțiunile de reintegrare teritorială a Republicii Moldova, integrarea raioanelor de Est în sistemul constituțional, politic și economic al Republicii Moldova, se deosebesc prin două trăsături specifice – 1) perioada 1996-1998 este cea mai intensivă în ceea ce privește negocierile cu privire la soluționarea problemelor de reintegrare teritorială a Republicii Moldova; 2) în perioada respectivă esența discuțiilor se caracterizează printr-o tragică diferență dintre iluziile și speranțele unei rapide reintegrări a Republicii Moldova și realismul acțiunilor întreprinse al căror finalitate sa dovedit a fi neesențială și profund regresivă.

„Atribuirea teritoriului rebel statutul unei regiuni cu o anumită autonomie”. În ianuarie 1993 în Transnistria au fost publicate două documente cu titlu de proiect – „Cu privire la delimitarea împuternicirilor” și „Cu privire la formarea Confederației Republicii Moldova” [21, p.32]. În rezultatul discuției în cadrul Comisiei Chișinău-Tiraspol, ambele documente au fost respinse din inițiativa reprezentanților Chișinăului. Ceva mai târziu părțile au convenit să înceapă negocierile cu privire la lichidarea obstacolelor în calea dezvoltării și consolidării bunăstării populației de pe ambele maluri ale Nistrului. Mai mult, Comisia recunoștea necesitatea acordării regiunii Transnistrene unui statut de regiune autonomă căreia i se atribuia anumite împuterniciri și garanții, inclusiv internaționale.

În iulie 1999 părțile semnează un pachet de documente cu privire la colaborarea în domeniul social-economic, iar în prezența intermediarilor implicați în negocieri a fost adoptată Declarația cu privire la colaborarea între părți în cadrul hotarelor comune precum spațiului economic, social, de apărare și de drept unic. În martie 2000 în Kiev a avut loc întâlnirea dintre părți sub egida Ministerului de externe a Ucrainei cu participarea Federației Ruse și OSCE, în cadrul căreia au fost discutate principiile edificării statului comun [21, p.33].

În iulie 2002 la Kiev, în cadrul grupului de lucru este prezentat proiectul statutului juridic al regiunii transnistrene elaborat de OSCE. Proiectul conținea mai multe articole din constituția Federației Ruse ce reflectau principiul federativ al edificării statului. Documentul a fost ignorat de Tiraspol și criticat de opoziția de la Chișinău, OSCE fiind învinuit de intenția de federalizare a Republicii Moldova. În pofda acestui fapt la începutul anului 2003 au fost publicate principiile „federalizării asimetrice” a Republicii Moldova, în baza cărora experții OSCE, Republicii Moldova și așa-numitei RMN urma să elaboreze modelul unei federații asimetrice. Între timp un grup de experți ruși sub conducerea lui D. Kozak au demarat elaborarea unui document de alternativă „Cu privire la principiile de bază a edificării statului comun” (denumirea neoficială „Memorandumul Kozak”), care pe 17 noiembrie 2003 a fost propus spre discuție grupurilor de experți. După redacția definitivă a documentului și acordul părților de al semna, Președintele Republicii Moldova, V. Voronin anulează, în ultimul moment, procedura semnării Memorandum-ului [21, p.34].

După ratarea acestei reale posibilități de reintegrare teritorială a Republicii Moldova (în acest context se are în vedere graba cu care a fost elaborat Memorandumul, lipsa nivelului adecvat de responsabilitate și profesionalism din partea Chișinăului, în redactarea și respectiv negocierea acestui document de importanță majoră pentru viitorul politic al Republicii Moldova, subaprecierea conjuncturii politice, care de fapt era favorabilă Chișinăului), urmează o serie de propuneri, discuții, negocieri, proiecte și inițiative în privința atenuării separatismului teritorial și politic, inclusiv negocierea și eventuala semnare a „Pactului de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova” propus de către președintele Republicii Moldova (1.01.2004) [22]. Realizarea acestei inițiative urma să direcționeze spre atingerea unui „compromis multi-lateral” dintre Federația Rusă, SUA, România, Ucraina și UE cu privire la reintegrarea Repu-

blicii Moldova; propunerea președintelui Ucrainei în cadrul summit-ului GUUAM a unui set de principii sub genericul „Spre reglementare prin democratizare”; declarația UE expusă de reprezentantul său special în Republica Moldova desemnat pe 23 martie 2005 [23], în care se menționa că Uniunea Europeană va susține orice inițiativă de reglementare a conflictului, care va propune o eficientă delimitare a competențelor dintre Centru și periferia regională axată inclusiv pe principiul federalizării.

În acțiunile politico-diplomatice menționate, este evident derapajul de la o acțiune bine determinată și strict direcționată spre soluționarea problemei de esență – determinarea statutului regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova (cazul Memorandumului Kozak), spre multiple acțiuni de elaborare și discuții a multiplelor alternative decizionale, care în fond distanțau tot mai mult părțile implicate în conflict, de la soluționarea acestuia. Aceste și alte inițiative, care nu au fost realizate în practică, au servit drept bază pentru elaborarea „Planului de reglementare a conflictului transnistrean” numit de către mass-media „Planul ucrainean”, care în linii generale era redactat în conformitate cu statutul Republicii Autonome Crimeea, în componența Ucrainei. Conform Planului, Republica Moldova „este un stat suveran, independent și integru, unicul subiect al dreptului internațional”; Transnistria urma a fi integrată în calitate de „unitate administrativ-teritorială cu statut de Republică” în componența Republicii Moldova; reintegrarea teritorială a Republicii Moldova prevedea formarea „spațiului unic economic, social, umanitar, vamal, de apărare și de drept”. Acest plan urma a fi realizat în trei etape – prima prevedea adoptarea legii cu privire la statutul regiunii în componența Republicii Moldova; alegerile în Sovietul Suprem al Transnistriei „sub monitorizarea internațională”; a doua - viza partajarea competențelor între organele centrale ale puterii de stat și organele administrative ale regiunii; etapa finală – prevedea „reglementarea finală a problemei transnistrene”.

În pofida faptului că Chișinăul se include activ în realizarea Planului ucrainean, iar procesul negocierilor este preluat în noul format „5+2” care-și începe activitatea în octombrie 2005, după o serie de tratative dintre Chișinău și Tiraspol, părțile nu au ajuns la o înțelegere comună cu privire la tranziția mărfurilor transnistrene pe teritoriul Ucrainei. Pe 28 februarie 2006 delegația Chișinăului părăsește tratativele. Transnistria susținută de Rusia, organizează pe 17 septembrie 2006 referendumul cu privire la autodeterminarea regiunii [24], fapt ce reprezintă, în opinia autorului, un gen de reacție la multiplele propuneri care prin esența lor erau devansate de interesele administrației din Tiraspol, precum refuzul Chișinăului de a semna Memorandumul Kozak al cărei realizare urma să fie desfășurată sub egida Federației Ruse.

Elucidarea acestor trei direcții de acțiuni politico-diplomatice din perspectiva soluționării conflictului și determinării statutului regiunii separatiste, au fost expuse de către autor, într-o manieră pozitivistă și echidistantă. În ceia ce urmează, considerăm necesar să menționăm unele dimensiuni valorice privite prin prisma analizei normativ-valorice, care rezultă din esența și caracterul documentelor menționate, procesului elaborării alternativelor decizionale și al negocierilor acestora.

În primul rând, vom menționa că o simplă analiză cantitativă a negocierilor ne permite să menționăm, că numărul deciziilor elaborate și a documentelor semnate în cadrul „acțiunilor de reglementare a conflictului”, este incomparabil mai mic, iar realizarea lor se deosebește printr-o vizibilă eficiență. În acest sens conflictul armat este stopat imediat după semnarea Acordului din 21.07.1992, între Federația Rusă și Republica Moldova.

În acest sens „acțiunile politico-diplomatice de reintegrare teritorială” a Republicii Moldova sunt mult mai numerice, complexe din perspectiva numărului de participanți și a propunerilor de reintegrare a Republicii Moldova. De menționat însă, că nici una din aceste acțiuni nu a avut finalitatea scontată, în pofida eforturilor întreprinse.

În comparație cu primele două categorii de „acțiuni”, cele de „atribuire teritoriului separatist statutul unei regiuni cu o anumită autonomie”, în componența Republicii Moldova, sunt cele mai numerice și mai importante din perspectiva soluționării definitive a conflictului pe cale pașnică, „Memorandumul Kozak” reprezentând documentul, a cărui semnare și punere în practică a fost la un pas de realizare. Greșelile care sau produs în procesul elaborării Memorandumului și cauzele respingerii dramatice a acestui document de către președintele V. Voronin, rămân în „ceața războiului” și până în prezent.

În al doilea rând, procesul negocierilor, care până la urmă trebuia să se încheie cu atribuirea regiunii transnistrene, statutul unei autonomii teritoriale în componența Republicii Moldova, cu timpul devine anevoios, lipsit de suplețe și ineficient. În opinia autorului, sunt câteva cauze esențiale în acest sens:

a) incertitudinea guvernului de la Chișinău cu privire la scopul final al negocierilor (se are în vedere calitatea statutului atribuit regiunii) și lipsa abilităților necesare de aplicare eficientă a instrumentelor politico-diplomatice în soluționarea situației de conflict. Acești factori diminuau esențial din eficiența eforturilor depuse de actorii implicați în procesul de negocieri;

b) numărul exagerat de măsuri politico-diplomatice propuse părților implicate în negocieri, care cu timpul sau transformat într-un conglomerat de alternative decizionale practic indigerabile, fapt ce a contribuit esențial la stoparea determinării statutului regiunii transnistrene și a soluționării problemei referitor la reintegrarea teritorială a Republicii Moldova;

c) în acest sens continuitatea procesului de negocieri era deseori compromisă de noile și multiplele alternative decizionale puse în circuit de părțile aflate în conflict, de mediatori sau la inițiativa observatorilor. Procesarea ineficientă a alternativelor propuse pentru negocieri (a căror calitate nu sunt puse la îndoială de către autor) și numărul lor exagerat au rezultat într-o serie de acțiuni nefinalizate, fapt ce inducea părțile în convingerea falsă a imposibilității soluționării acestui diferend politic.

În plus vom menționa diferențele de abordare ale principiilor reintegrării Republicii Moldova: dacă Chișinăul propunea aplicarea principiului de regionalizare și acordare regiunii rebele un anumit nivel de autonomie, atunci Tiraspolul insista asupra principiului federalizării RM și obținerii de către Transnistria statutul unei eventuale unități federative în componența „statului comun”. În afară de aceasta, însăși noțiunea de „federalizare” era privită diferit: Chișinăul considera procesul federalizării drept o formă de regionalizare a Transnistriei, preferând termenul de „regionalizare” drept categorie de bază în cadrul negocierilor. Mai mult, abordarea oficială a reintegrării Republicii Moldova prin termenul de „federalizare” era considerată drept manifestare „anti-statală” [25]. Tiraspolul la rândul său insistă asupra noțiunii de „federalizare” și a negocierilor în baza principiului de „federalizare”, motivându-și poziția prin faptul că asemenea abordare coincidea cu viziunea oficialilor europeni ce reprezentau UE, OSCE, Germania, Austria, Finlanda expusă în cadrul diverselor negocieri și discuții, inclusiv în cadrul seminarului internațional (2003) cu privire la problemele federalizării.

Remarcăm că ideea regionalizării Republicii Moldova, implicit determinarea statutului Transnistriei în baza acestui principiu, vine de „jos”, din partea societății civile și a unei anumite părți a intelectualității moldovene de pe malul drept a Nistrului. În acest sens se propunea

divizarea administrativă a Moldovei în șase regiuni, numite „regiuni de dezvoltare”, două din care – Găgăuzia și Transnistria [26, p. 11]. Constituția Republicii Moldova, în acest context, este destul de sugestivă. Conform ei, precum Legii Republicii Moldova nr. 764 din 27.12. 2001 „Cu privire la structura administrativ-teritorială a Republicii Moldova”, teritoriul Republicii Moldova este delimitat administrativ în două nivele - primul nivel reprezintă 32 raioane, 3 municipii, autonomia teritorială Găgăuzia și unitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului, cărora eventual li se poate acorda un statut special, precum orașului Bender - statutul de municipiu [27]. Mai târziu categoria „regiuni de dezvoltare” este preluată de legiuitori și implementată în circuitul legislativ al Republicii Moldova.

Având în vedere că în Legea privind dezvoltarea regională în Republica Moldova nr. 438-XVI din 28.12.2006 (articolul 3 (1)), se menționează că „regiunile de dezvoltare nu sunt unități administrativ-teritoriale și nu au personalitate juridică” [28], este ușor de înțeles - de ce grupurile de negociatori și experți de pe malul stâng al Nistrului nu au acceptat principiul regionalizării drept bază de soluționare a diferendului transnistrean, or prezenta lege nu prevede regionalizarea drept instrument de integrare a Republicii Moldova printr-o eventuală federalizare la care insista Tiraspolul. În acest sens considerăm că negocierea statutului raioanelor de est ale Republicii Moldova urmează a fi realizată într-o formulă neconvențională, prin prisma unei abordări de compromis și a excluderii „tratativelor distributive” (distributive negotiations) și a negocierilor cu „varianta zero” (distributive bargaining). În acest sens negocierile axate pe principiul regionalizării nu prezintă altceva, decât un serios obstacol în calea determinării statutului Transnistriei și implicit al reintegrării Republicii Moldova. Înlăturarea acestui obstacol va permite, în opinia autorului, ca Transnistria să se transforme dintr-o regiune separatistă în una „de dezvoltare”, mai mult, într-o regiune transfrontalieră, drept component politic și administrativ al Republicii Moldova.

În acest sens raioanele de Est ale Republicii Moldova, care sunt în afara jurisdicției naționale, pot fi incluse într-un anumit sistem al regiunilor interne a Republicii Moldova, doar după soluționarea diferendului Transnistrean. Formula - mai întâi soluționarea (conflictului), mai apoi regionalizarea Transnistriei, ar fi în opinia noastră cea mai potrivită.

Menționăm în acest context, că atât regiunea ce reprezintă Găgăuzia, cât regiunea ce conturează nerecunoscuta Republică Moldovenească Nistreană (RMN), corespund pe deplin „Nomenclatorului comun al unităților teritoriale pentru statistică” (NUTS). Conform celor trei nivele demografice NUTS, expuse în Regulamentul CE nr. 1059/2003 privind instituirea nomenclatorului comun al unităților teritoriale de statistică, ambele regiuni corespund nivelului NUTS 3, care prevede o populație minimă de 150 000 de persoane [29]. Mai mult, ambele regiuni corespund într-un anumit sens și criteriilor NUTS 1, conform cărora acestea pot fi calificate drept „regiuni socio-economic majore, ca de exemplu, land-urile din Germania sau regiunile din Belgia” [29]. De rând cu aceste două regiuni, municipiul Chișinău, corespunde criteriilor NUTS 2, reprezentând o unitate administrativă cu o populație ce depășește 800 000 locuitori [29].

În Legea nr. 438-XVI, de rând cu aceste trei regiuni ce se axează pe o bază instituțională clar structurată și profund legitimată, sunt prevăzute încă trei regiuni – Nord, Centru și Sud care de asemenea corespund exigențelor Nomenclatorului comun al unităților teritoriale pentru statistică – NUTS. Menționăm odată în plus, că respectiva lege nu vizează regiuni ce reprezintă unitățile administrativ-teritoriale, ci doar regiuni cu o destinație specifică, ce reprezintă așa numitele zone de dezvoltare, create cu un scop social-economic bine determinat.

Punctăm însă că logica funcționării regiunilor europene presupune o mai eficientă dezvoltare atunci când teritoriile acestora, coincid cu cel al unităților administrativ-teritoriale care sunt înzestrate cu un anumit nivel de autonomie economică și politică. În acest sens regiunile menționate – Nord, Centru, Sud, riscă să rămână doar ca entități formale, potrivite doar pentru „vitrina” ajustărilor la „acquis communautaire”, iar finanțarea proiectelor dezvoltării regionale, în corespundere cu competențele Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale (CNCDR) și respectiv Fondului Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR), conform Strategiei naționale de dezvoltare regională și Documentului unic de program [28], va fi realizată doar din sursele bugetare atribuite de către Guvernul Republicii Moldova pentru necesitățile sociale și investiționale ale raioanelor ce intră în componența celor trei regiuni de dezvoltare.

Anticipând ușor analiza normativă și instituțională a procesului dezvoltării regionale în Republica Moldova vom menționa că programele, proiectele și acțiunile de implementare a politicii de dezvoltare regională, urmau a fi realizate treptat. Conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 158 din 4 martie 2010, Strategia națională de dezvoltare regională (SNDR) (2010-2012) urma a fi implementată doar în trei regiuni – Nord, Centru și Sud, iar în perioada 2012-2019, în celelalte trei regiuni – Chișinău, UTA Găgăuzia și Transnistria [30]. În baza adoptării deciziilor Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale, în fiecare din cele șase regiuni au fost declanșate procesele operaționalizării politicii de dezvoltare regională.

Trebuie să recunoaștem însă, că baza normativă și cadrul instituțional al regionalizării în Republica Moldova sunt nu doar suficiente pentru dezvoltarea regională, dar și în continuă dezvoltare. Pentru realizarea și aplicarea Legii nr. 438 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, au fost adoptate mai multe hotărâri de Guvern, menite să dinamizeze procesul regionalizării Republicii Moldova. În acest sens învederăm inclusiv Hotărârea Guvernului nr.127 din 08.02.2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.438 din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională [31]; Hotărârea Guvernului nr. 662 din 10.11.2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor [32]; Hotărârea Guvernului nr.158 din 04.03.2010 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională [30]; Hotărârea Guvernului nr.772 din 26.08.2010 cu privire la aprobarea Documentului unic de program pentru anii 2010-2012 [33]. În acest sens menționăm (cu titlu de trecere în revistă) adoptarea Strategiilor Naționale de Dezvoltare Regională și respectiv a Documentelor unice de program pentru anii 2013-2015; 2016-2020; 2022-2028. Periodicitatea elaborării și adoptării documentelor ce vizează realizarea politicilor de dezvoltare regională în Republica Moldova, este racordată la cadența adoptării politicilor și deciziilor de dezvoltare regională în Uniunea Europeană.

Cadrul instituțional al dezvoltării regionale stabilit prin Legea respectivă, este unul ierarhic-administrativ, care include reprezentanți ai structurilor guvernamentale, așa numitele structuri „fără personalitate juridică”, precum „instituții publice necomerciale” și „structuri regionale deliberative”. Un rol aparte, dar foarte important în administrarea procesului de regionalizare a Republicii Moldova, îi aparține Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale ce elaborează și promovează politici de dezvoltare regională și coordonează acțiunea de colaborare a organelor centrale de specialitate cu autoritățile administrației publice locale. Mai mult, Ministerul reprezintă autoritatea care gestionează Fondul Național pentru Dezvoltarea Regională (FNDR) [34].

Structurile cadrului instituțional al dezvoltării regionale, reprezintă formula unei strânse

colaborări dintre reprezentanții sectorului public, privat și societății civile, stipulate în Legea 438 prin noțiunea de „parteneriat” ce se manifestă inclusiv „în activitatea de planificare, elaborare și implementare a măsurilor privind susținerea dezvoltării regionale” [28]. Astfel din componența Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale – structură ce nu dispune de personalitate juridică, fac parte inclusiv ministrii infrastructurii și dezvoltării regionale, economiei și finanțelor, președinții consiliilor regionale pentru dezvoltare și câte un reprezentant al sectorului privat, delegat din partea fiecărui consiliu regional pentru dezvoltare, precum un reprezentant al societății civile selectat, în baza unui concurs, prin procedura stabilită de Guvern. Conform Legii, în calitate de președinte al CNCDR este desemnat unul din viceprim-ministrii Guvernului Republicii Moldova.

Conform aceleași formule este instituit și Consiliul Regional pentru Dezvoltare (CRD) – structură funcțională deliberativă înzestrată cu competențe de coordonare și promovare a obiectivelor de dezvoltare a respectivei regiuni. Conform Legii examinate (articolul 7), Consiliul regional este alcătuit din președinții raioanelor, primarii respectivelor localități, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile. Componența Consiliului se bazează pe principiul parității dintre structurile de stat, pe de o parte, și sectorul privat, societatea civilă și organizațiile neguvernamentale, pe de alta. Președintele acestei structuri este ales din mediul membrilor ce reprezintă autoritățile administrației publice locale.

Cadrul instituțional al dezvoltării regionale mai include două structuri adiacente celor menționate, care pot fi calificate drept instrumente de realizare a politicilor de dezvoltare regională: Agenția de Dezvoltare Regională (ADR), calificată de Lege drept instituție publică necomercială, subordonată autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională, ce urmărește realizarea strategiei de dezvoltare regională și Fondul Național pentru Dezvoltare Regională (FNDR), ce reprezintă sursa de finanțare a programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

În opinia autorului, menționatele structuri ale dezvoltării regionale se orientează spre realizarea a două direcții magistrale de activitate:

1. Elaborarea, adoptarea și redactarea documentelor/deciziilor de bază ce vizează procesul dezvoltării regionale - Strategia națională de dezvoltare regională (principalul document de planificare a dezvoltării regionale); Documentul unic de program (document guvernamental, elaborat în baza strategiilor de dezvoltare regională); Planul anual de implementare (document de planificare anuală a procesului de implementare a Strategiei naționale de dezvoltare regională); Strategia de dezvoltare regională (document al politicii de dezvoltare regională pe termen mediu de 7 ani); Planul operațional (plan de implementare a Strategiei de dezvoltare regională, pentru 3 ani). Adaptarea acestor documente la exigențele politicilor de regionalizare ale Uniunii Europene.

2. Derularea acțiunilor de dezvoltare regională în conformitate cu legislația în vigoare și documentele de bază menționate. Astfel din Fondul Național de Dezvoltare Regională, în perioada 2011-2017 au fost construite sau reparate capital peste 100 km drumuri în 68 de localități, construite 4 depozite regionale pentru deșeurile solide, 236,4 km apeduct pentru 24 localități precum 91,6 km rețele de canalizare. În plus au fost construite și amenajate 10 unități turistice, parțial renovate o serie de edificii publice cu o suprafață totală de 3408 mp. Pentru realizarea acestor proiecte regionale, au fost valorificate mai bine de 1 114 mii. lei [35]. Ținând cont de necesitățile dezvoltării infrastructurii RM, cifrele menționate reprezintă o slabă relevanță economică și statistică. Relevant este însăși faptul declanșării procesului dezvoltării

tării regionale, drept instrument al dezvoltării pe plan național. Remarcăm în acest sens, că în Fondul național pentru dezvoltare regională, pentru anul financiar de stat 2021 a fost alocată suma de 220000,0 mii de lei [36].

În acest context, menționăm că din bugetul național al Republicii Moldova sunt realizate proiecte cu impact asupra dezvoltării regionale, dar separate de cele ce vizează direct această sferă de activitate. Conform Legii bugetului de stat pentru anul 2021, cele mai semnificative surse din care se finanțează asemenea proiecte, sunt reprezentate de Fondul de rezervă a Guvernului – în sumă de 161500,0 mii de lei și Fondul de intervenție al Guvernului – în sumă de 116321,3 mii de lei; Fondul rutier – în sumă de 1532059,8 mii de lei; Fondul pentru eficiență energetică – în sumă de 30000,0 mii de lei; Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural – în sumă de 1100000,0 mii de lei; Fondul viei și vinului – în sumă de 44102,0 mii de lei; Fondul ecologic național – în sumă de 500000,0 mii de lei. În acest sens relevantă este și susținerea programului de granturi pentru inițiativele tinerilor la nivel local – în sumă de 1500,0 mii de lei [36].

În baza expunerii raționamente învederăm că regionalizarea în Republica Moldova are loc sub două forme de manifestare, fiecare din ele caracterizând două etape ale acestui proces. Prima etapă a regionalizării are un caracter spontan, începutul căruia coincide cu mișcările (ce excelau ca iredentiste și autarhice) din raioanele de Sud ale RSSM, locuite compact de populația de etnie găgăuză și din raioanele din estul Republicii Moldova situate preponderent pe malul stâng al Nistrului. Ambele mișcări social-politice urmăreau obținerea unei eventuale independențe în raport cu Republica Moldova sau a unui anumit grad de autonomie teritorială, economică, culturală și politică în componența ei. Cea de a doua etapă se deosebește prin acțiuni legislative și practice asumate de către Guvernul Republicii Moldova și susținute de către reprezentanții societății civile și comunității de experți de a delimita teritoriul Republicii Moldova în șase „regiuni de dezvoltare”, care corespund criteriilor europene expuse în Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). În acest sens regiunile reprezentate de Găgăuzia, Transnistria și municipiul Chișinău dispun de o evidentă bază administrativă, fapt ce le oferă mult mai reale condiții de dezvoltare, iar regiunile Nord, Centru și Sud funcționează doar în baza unor structuri „fără personalitate juridică”. Inițiativa de a soluționa diferendul transnistrean în baza principiului de regionalizare s-a dovedit a fi neviabilă și constituie în opinia autorului un obstacol în calea reglementării conflictului din raioanele de Est ale Republicii Moldova și instituirii în această zonă a RM o veritabilă regiune de dezvoltare, transformării ei într-o regiune transfrontalieră europeană.

Bibliografie

1. Legea privind Declarația de independență a Republicii Moldova. Nr. 691-XII din 27.08.1991. În: Monitorul Oficial, 30-12-1991, Nr. 11-12, art. 118.
2. Constituția Republicii Moldova. Nr. 01 din 29-07-1994. În: Monitorul Oficial, 12-08-1994, Nr. 1, art. p. 5.
3. Admission of the Republic of Moldova to membership in the United Nations: resolution adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/147693?ln=ru>
4. Cozma Artur. Republica Moldova și Consiliul Europei: un parteneriat de 15 ani. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Republica%20Moldova%20si%20Consiliul%20Europei%20un%20parteneriat_0.pdf
5. 6 mai 1990. Podul de flori - o poartă deschisă spre o lume nouă. <https://www.moldpres.md/news/2021/05/05/21003268>

6. Marea Adunare Națională din 27 august 1989. <http://www.e-democracy.md/parties/docs/ppcd/198908271/>
7. Legea cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină, Nr. 3462 din 31-08-1989. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96067&lang=ro
8. PUTINĂ Natalia. Rolul partidelor în reprezentarea politică a minorităților etnice (cazul găgăuzilor din Republica Moldova). În: MOLDOSCOPIE, 2011, nr. 4(LV), p. 163-177.
9. Булгар Степан. Народное движение «Гагауз Халкы» (1989–1994 гг.). <https://cyberleninka.ru/article/n/narodnoe-dvizhenie-gagauz-halky-1989-1994-gg>
10. Autoritățile de la Comrat intenționează să serbeze la 19 august cei 21 de ani de la proclamarea așa-numitei Republici Găgăuze. <https://moldova.europalibera.org/a/24294602.html>
11. Boțan Igor. Alegerile în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia. https://ipp.md/wp-content/uploads/2016/09/Moldova-intre-Est-si-Vest-Viziuni-din-Gagauzia-si-Taraclia_RO.pdf
12. Legea nr. 344 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) din 23-12-1994. În: Monitorul Oficial, 14-01-1995, Nr. 3-4, art. 51.
13. Urusciuc Eugen. Între Est și Vest. Ce alege Găgăuzia? <https://moldova.europalibera.org/a/%C3%AEntre-est-%C8%99i-vest-ce-alege-g%C4%83g%C4%83uzia-/31998930.html>
14. Regulamentul Găgăuziei (Gagauz Yeri). <https://www.mskgagauzia.md/wp-content/uploads/2020/02/Ulozhenie-mold.pdf>
15. Млечкова Надежда. Изменение Уложения Гагаузии: какие сферы могут быть затронуты и кто вошел в комиссию. <https://nokta.md/v-nsg-nachala-rabotat-spetskomissiya-dlya-chego-ona-nuzhna/>
16. Soluționarea conflictului transnistrean. Caracteristica succintă a procesului de negocieri. https://ipp.md/old/public/files/Proiecte/blacksee/rom/Aparece_ROM.pdf
17. Boțan Igor. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană. Chișinău: Arc, 2009, 88 p. ISBN 978-9975-61-525-9.
18. Boțan Igor. Procesul de negocieri ca modalitate de amânare a soluționării problemei. În: Moldova-Transnistria: Eforturi comune pentru un viitor prosper. Procesul de negocieri. Chișinău: Cu drag, 2009, p. 19-37.
19. Gvidiani Alin. Documente și acte normative referitoare la procesul de reglementare transnistreană (cu unele completări și actualizări la versiunea publicată). Sibiu: Techno Media, 2020, 253 p.
20. Juriștii ruși consideră că statalitatea și independența Transnistriei sunt legitime. <https://stiri.md/article/social/juristii-rusi-considera-ca-statalitatea-si-independenta-transnistriei-sunt-legitime>
21. Ciobanu Natalia. Provocările conflictului transnistrean pentru securitatea națională și vectorul de dezvoltare european al Republicii Moldova. În: Relații internaționale. Plus. Revistă științifico-practică Nr. 1/2021, p. 28-39.
22. Pactul de stabilitate și securitate pentru Moldova – o nouă inițiativă a președintelui Vladimir Voronin. În: Moldova suverană, 2004, 2 iunie, Nr. 89, p. 1.
23. Gvidiani Alin. Evoluția procesului de reglementare a problemei transnistrene. <https://lact.ro/alin-gvidiani-evolutia-procesului-de-reglementare-a-problemei-transnistrene/>
24. Draghici Mihai. Analiză: 17 septembrie 2006 referendumul cu privire la autodeterminarea regiunii. <https://www.mediafax.ro/externe/analiza-transnistria-vota-in-2006-pentru-unirea-cu-rusia-dar-moscova-cerea-continuarea-negocierilor-12477536>

25. Florea Xenia. Acest strașnic cuvânt „federalizare”. <https://noi.md/md/analitica/acest-strașnic-cuvint-federalizare-631011>
26. Republica Moldova. Raport pentru Habitat III. A treia Conferință a Națiunilor Unite pentru locuințe și dezvoltare urbană durabilă (habitat III). https://habitat3.org/wp-content/uploads/Raport_Habitat_III_ro.pdf
27. Legea nr. 764 din 27-12-2001 privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial 29-01-2002, Nr. 16, art. 53.
28. Legea nr. 438 din 28.12.2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.02.2007, Nr. 21-24, art. 68.
29. Nomenclatorul comun al unităților teritoriale pentru statistică (NUTS). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/LSU/?uri=celex:32003R1059>
30. Hotărâre nr. 158 din 04-03-2010 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională. În: Monitorul Oficial, 09-03-2010, Nr. 34, art. 212.
31. Hotărâre nr. 127 din 08-02-2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr. 438-XVI din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova. În: Monitorul Oficial, 19-02-2008, Nr. 34-36, art. 200.
32. Hotărâre nr. 662 din 10-11-2009 pentru aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor. În: Monitorul Oficial, 13-11-2009, Nr. 163-164, art. 730.
33. Hotărâre nr. 772 din 26-08-2010 cu privire la aprobarea Documentului unic de program pentru anii 2010-2012. În: Monitorul Oficial, 04-09-2010, Nr. 159, art. 858.
34. Hotărâre nr. 271 din 20-04-2022 cu privire la organizarea și funcționarea Instituției Publice Oficiul Național de Dezvoltare Regională și Locală. În: Monitorul Oficial, 22-04-2022, Nr. 119, art. 308-2.
35. Noul Concept (Paradigma) al Dezvoltării Regionale în Republica Moldova. Aprobabil prin Decizia Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale nr. 4/20 din 13.02.2020. Chișinău, 2020. http://adrgagauzia.md/public/files/Noul_concept_paradigm_a_dezvoltarii_regionale_in_Republica_Moldova_1.pdf
36. LEGE nr. 258 din 16-12-2020 bugetului de stat pentru anul 2021. În: Monitorul Oficial, 22-12-2020, Nr. 353-357, art. 290.

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE
ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ

**FOOD SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF
MOLDOVA (2023 - 2030) IN THE CONTEXT OF
CONCEPTUAL THEORETICAL AND PRACTICAL
APPROACHES TO POPULATION FOOD SUPPLY**

**STRATEGIA DE SECURITATE ALIMENTARĂ
A REPUBLICII MOLDOVA (2023 - 2030) ÎN CONTEXTUL
ABORDĂRILOR CONCEPTUALE, TEORETICE
ȘI PRACTICE ALE APROVIZIONĂRII POPULAȚIEI
CU PRODUSE ALIMENTARE**

Vasilii SAKOVICH, Habilitated Doctor of Political sciences, Professor,
State University of Moldova
ORCID: 0000-0002-9130-5285

Vitalie CAZACU, Doctor of Economics, Associate Professor, State University of Moldova
ORCID: 0000-0003-0115-5058

SUMMARY

The article analyzes the „Food Security Strategy of the Republic of Moldova (2023 - 2030)” in the context of existing international scientific and practical approaches to agro-industrial complex reform. It is mentioned that the strategy for ensuring food security, mechanisms for ensuring physical and economic accessibility of food do not fully comply with scientific approaches and international standards; the problem of improving the standard of living of the population is not solved, and the increasing level of poverty and the significant decrease in production, primarily of animal products, do not ensure the most important right of the population - the right to decent food. It is argued that the acute problem of providing food for the population requires Moldovan science and practice to carry out a thorough and comprehensive scientific study of all aspects of food security and to fully reflect them in the strategy for providing the population with the quantities of food necessary for an active and healthy life.

Keywords: *strategy, science, problem, supply, food, affordability, standard of living, food security.*

REZUMAT

În articol este analizată „Strategia de securitate alimentară a Republicii Moldova (2023 – 2030)” în contextul abordărilor științifice și practice internaționale existente privind reforma

complexului agroindustrial. Se menționează că strategia de asigurare a securității alimentare, mecanismele de asigurare a accesibilității fizice și economice a alimentelor nu respectă pe deplin abordările științifice și standardele internaționale; problema îmbunătățirii nivelului de trai al populației nu este rezolvată, iar creșterea nivelului de sărăcie și scăderea semnificativă a producției, în primul rând a produselor animaliere, nu asigură cel mai important drept al populației – dreptul la alimentație decentă. Se argumentează că problema acută a asigurării populației cu hrană necesită din partea științei și practicii moldovenești o cercetare științifică aprofundată și cuprinzătoare a tuturor aspectelor asigurării securității alimentare și reflectarea lor deplină în strategie pentru a oferi populației hrană în cantitățile necesare pentru o viață activ- sănătoasă.

Cuvinte-cheie: strategie, știință, problemă, furnizare, hrană, accesibilitate, nivel de trai, securitate alimentară.

CZU:338.439.6(478)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).08](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).08)

Introduction. A feature of the Republic of Moldova was the radical nature of the reform of agriculture, which began in the early 90s. 20th century The purpose of the proposed reforms is to ensure the transition from an overly centralized, command system of governance to a democratic one, based primarily on economic methods, on an optimal combination of various forms of ownership. The reform of agrarian relations was proposed as the main element of the agrarian reform - the demonopolization of state ownership of land, the recognition of land as a commodity and the establishment of a real pluralism of state, group and private property in agriculture. Such was the scientific logic, the scientific and practical approach to reforming agriculture in Moldova.

At the same time, the reforms of the 90s in the field of agriculture, the transfer of land and property of collective and state farms to private ownership, the transition to a small-scale farming system of management by allocating peasants 1.5-2 hectares of land located on different land plots led „to the destruction of the single economic space of the agricultural sector” [1]. In the future, the low level of agricultural land consolidation, cooperation of agricultural producers in the field of production, storage, marketing of products and building sustainable relationships with processors and other partners, small-scale, poorly mechanized farm production led to a sharp decrease in the efficiency of agricultural production, a significant decline in agricultural production. products, a drop in yields for major crops, a reduction in the number of livestock and poultry to a critically minimal level. As a result, agricultural production is now *half* of what it was in 1989. Moldova is among the most vulnerable countries due to the lack of its own food. Every year, the Republic of Moldova imports approximately 30% of the amount of milk consumed, 40% of the amount of butter consumed and 60% of cheese and curd products. Imports of chicken, beef and pork have increased significantly [11].

The problem began to be exacerbated by the emerging negative trends in the food supply of the population of the countries of the world, European countries, in the Moldovan region in terms of reducing the volume of agricultural production and its significant rise in price. All this has increased the number of hungry people in the world.

According to Moldovan scientists-economists, one of the problems of the agrarian sector of the Moldovan economy is the lack of clear *scientifically based* directions for the strategic development of the agro-industrial complex.

In this regard, the adoption in November 2022 of the Food Security Strategy of the Republic of Moldova for 2023-2030 has become an extremely relevant and encouraging factor not only for the development of the country's agro-industrial complex, but in general for the strategic development of the Republic of Moldova. The strategy is said to be a medium-term government policy document reflecting the government's strategic vision and priorities for ensuring the country's food security.

Researching the concept of food security. The concept of food security in the Strategy is viewed through the framework of four dimensions generally accepted in science and practice: physical availability of food, economic access to food, energy and nutritional value of food, and stability of the above three levels (directions) of food security. The main objectives of the strategy are to improve food security governance, external trade, the development of local markets, improved agricultural production, and the provision of food to vulnerable populations.

At the same time, it is noteworthy that the Strategy violates generally accepted scientific and practical canons and approaches to the formation of a food security system.

Firstly, the document immediately stipulates that the economic affordability of food will not be considered in the Strategy. But, in our opinion, without analyzing the social situation of the population and the prospects of its development, increasing the level of purchasing power of the population, it is impossible to form a coherent strategy to ensure food security of the country.

Secondly, the Strategy is formed, in our opinion, on an unreliable analysis and biased evaluation of agro-industrial complex condition of the country, its development prospects, practical possibility of physical provision (physical accessibility) of the necessary level of nutrition of the population in accordance with medical norms. Thus, this strategic document states that „...the necessary number of calories in the diet of the Republic of Moldova population is provided, and the level of average daily consumption of food energy for per capita food consumption constantly exceeds the values recommended by the World Health Organization” and further „...the self-supply level of the Republic of Moldova is close to 100% for most food products [8], except for some products, such as: butter, poultry meat, tomatoes, melons, potatoes, corn. Moreover, other documents make complementary remarks about the outstanding achievements in 2021 in which „...there has been the biggest increase in agricultural production in the last 30 years”. In addition, all these complementary assessments end with the Minister of Agriculture and Food in December 2022 with the statement: „The country's food security is out of danger” [9]. The question is: why to develop and adopt a Food Security Strategy if everything is so good now and will be in the future? As for the caloric intake, there is only a statement without any specifics. However, without taking into account the caloric content of food, it is impossible to calculate the amount of food needed for a complete diet for the active life of a person.

To clarify all the conceptual approaches outlined in the Strategy and the above statements, we have undertaken our own analysis, which we set out below.

Thirdly, the theoretical provisions and international practice of ensuring food security in terms of compliance of the consumption of various food products with medical standards are not taken into account. Moreover, consideration of the problems of food security without taking into account the energy value of the consumed products, but only based on the previously achieved results of the level of consumption, as provided in the Strategy, it is impossible to determine the volume of production and consumption of products necessary for an active healthy life of the population.

It is this factor - the consumption of products necessary for an active healthy life of the population - that is the most important conceptual statement of the FAO, which was announced back in 1974 at the Rome World Food Conference: „Food security is when all people at all times have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences, in the amounts required for an active and healthy life” [2].

The same conference officially adopted the term „food security” in its Declaration, defining it as „...a state of the economy in which the population as a whole and each individual citizen are guaranteed access to food, drinking water and other food products of a quality, variety and quantity sufficient for physical and social development, for the health and expanded reproduction of the population of the country” [5].

In this regard, let us highlight the main food security theories and practices formulated internationally on nutrition that we believe national governments should adhere to and which are not fully reflected in the Strategy: [6]

1. physical accessibility to quantitatively adequate, safe and nutritious food;
2. economic accessibility to food of adequate quantity and quality for all social groups;
3. autonomy and economic independence of the national food system (food independence);
4. reliability, i.e. the ability of the national food system to minimize the impact of seasonal, weather and other fluctuations on the food supply of the population in all regions of the country;
5. sustainability, meaning that the national food system is developing in an extended reproduction mode.

In addition;

- in the late 1990s, UN experts argued that food security is an integral element of the population's quality of life;

- the right to food, i.e. the right to have regular and free access to sufficient, safe and nutritious food, has now come to be emphasized. The right to food obliges the state to provide an enabling environment in which people can use their full potential to produce and consume foods that enable them to provide adequate nutrition for themselves and their families [10].

Thus, food security in international practice is a well-functioning system that provides all segments of the population with quality and safe food according to accepted physiological standards through domestic production and rationalization of the necessary imports for those products for which there are no domestic conditions for production.

Unfortunately, these fundamental conceptual provisions for ensuring food security at the national level are not fully seen in the Strategy, which does not provide an objective assessment of the current situation with food supply for the population of the country, does not contribute to the development of the prospects of agro-industrial complex, ensuring food security in all aspects of its manifestation.

Moreover, our comparative analysis of the internationally accepted United Nations food security concept and the one proposed in the Food Security Strategy of Moldova shows that food security, unfortunately, is viewed in a rather simplified way - as the physical supply of food to the population only at the level of previous consumption, which, as analysis shows, is at the approximate level of minimum food basket standards, without the possibility for the population to be provided with food in compliance with medical standards, without the possibility of reaching a level of food independence, without the possibility of ensuring the population's right to decent food.

It should be noted that the difference between physiologically necessary norms for a healthy

life according to medical standards and the norms of the minimum food basket of food provision for the population of Moldova is quite significant, Table 1.

Table 1. Threshold indicators for the consumption of staple foods, kg/year [3].

Products	Real safety threshold (according to medical regulations)	Minimum physiological set (minimum consumer basket in Moldova)
Bread and bakery products	105	136.5
Potato	170	115
Vegetables	124	101.7
Fruits and berries	78	67
Sugar	33	13.2
Milk and dairy products	393	137.04
Meat and meat products	80	31.8
Fish and fish products	18	9.36
Eggs	294	199
Vegetable oil	13	9.12

The following should be noted in connection with this table:

- firstly, the food security of the state must provide the population with food in an amount sufficient to meet their needs and food preferences, in amounts necessary for an active healthy life, which corresponds to a daily consumption norm of 3,500 kcal, compared to international consumption standards;

- secondly, the Decision of Government of the Republic of Moldova 285 of 30.04.2013 [3] on approval of the Regulation on calculation method of subsistence minimum (Annex to the Regulation), established the minimum norms for food products included in the food basket for subsistence minimum (annual average, in kg per person). Pursuant to the Regulation, the caloric content of the food ration required for a person per day amounts to 2,399.8 kcal, proteins to 79.1 g, including 33.3 g of animal proteins, 82.8 g of fats and 330.2 g of carbohydrates;

- thirdly, and it should be particularly emphasized that the level of the minimum subsistence level „food basket” in Moldova of 2399.6 kcal/day is lower than the minimum level in the world - 2600 kcal/day and is close to the level of 2150 kcal/day, which according to FAO [6] is the boundary of hunger and permanent malnutrition, beyond which health damage is possible. In fact, in 2021, the average caloric intake per person was 2606 kcal/day, which is at the minimum allowable level set by FAO, almost in the amount of the minimum food basket, including the consumption of proteins, fats and carbohydrates. Indeed, the Strategy provides for the consumption of meat 2.5 times, milk and dairy products 2.8 times, fish 1.9 times, eggs 1.5 times less than the amount of nutritious food.

Thus, the Food Security Strategy of Moldova, already on the conceptual level, does not provide an answer to the possibility for the agro-industrial complex to reach the level of full nutrition necessary for an active healthy life (3500 kcal/day), but only provides an approximate level of the minimum consumer basket - prevention of chronic malnutrition. That is, in fact,

provision of food security in Moldova for the main food items is envisaged only at the level of minimum threshold values - marginal values, below which there will be violation of physiological and rational nutrition, normal development process of various elements of reproduction, which will lead to formation of negative, destructive tendencies in the field of national security in the food sector.

This minimum-consumption approach (without estimating the caloric value of nutrition) to food provision of the population leads to the erroneous conclusion in the Strategy that „... the self-supply level of the Republic of Moldova is close to 100% for most food products, except for some products, such as: butter, poultry meat, tomatoes, melons, potatoes, corn. Moreover, the Strategy states, for example, that the population is supplied with 100.6% of domestically produced eggs, in fact eggs are produced per capita almost at the level of the minimum consumer basket. The situation is similar for other food products of foodstuffs”.

In this regard, to clarify the situation with the actual food supply of the population, let us consider the volume of production by the most important types of agricultural products, which give the opportunity to ensure the physical availability of safe and nutritious food sufficient in quantitative terms. It should be stressed that, in world practice, a methodology has been adopted for operational analysis by ten commodity food groups, namely cereals and leguminous products (bread and bakery products), meat and meat products, milk and dairy products, eggs, fish and fish products, vegetable oil, potatoes, sugar, fruit and berries, vegetables. This is explained by the fact that these products in the diet of the population provide 90% of the energy requirement (kcal).

In relation to these international recommendations, we will conduct our analysis of the production of basic food products from 1991 to 2021.

Table 2. Production of main products in farms of all categories (comparative analysis 1991 - 2021), thousand tons [6].

Products	1991	2002	2011	2014	2015	2017	2018	2021
Cereals of all categories	3203	2587	2498.2	2922.4	2206.4	3354.8	3421	4690
Sunflower	169.5	317	427.4	547.5	484.8	803.8	788	960.1
Sugar beet	2261.5	1129	588.6	1356	538	876.3	703	757.8
Potato	290.5	325	350.8	268	158.2	197	175	218.3
Vegetables, total	989.2	397	361.5	327.2	245.8	309.5	283	232.0
Fruits and berries, total	1471.5		973.2	497.3	485.5	666.4	894	876.0
Fish	-	-	-	-	-	12.08	12.08	12.9
Meat and meat products (in carcass weight)	365.9	120	117.9	122.2	130.6	117.5	122	117
Milk and dairy products	1511.4	604	560	524.7	519.7	485.2	411.7	264.9
Eggs (pieces)	1129	671	705.2	645	628.8	707.2	688.7	578.4

The data in Table 2 show that the complementary statements in statistical compilations about the outstanding achievements of Moldovan agriculture in 2021, in which „...there was the largest increase in agricultural production in the last 30 years” [10], are, to put it mildly, exaggerated.

Moreover, the comparative analysis carried out in this Table 2 from 1991 to the present shows that during the period of formation and development of Moldova’s independence, the reform, post-reform and modern periods of development of the agro-industrial complex for the main food products, a steady decline in their production (except grain and sunflower), especially in livestock products, is observed. Thus, the production of meat and meat products fell by 3.3 times in 2021, milk by 5.7 times, eggs by almost 2 times, fruit and berries by 1.7 times, vegetables by 4.3 times and sugar beet by 3 times in comparison to 1991. We present the data in comparison to 1990 and 1991, as it was only in that period that food security and food independence of the country were ensured in Moldova [14].

As far as sunflower seed production is concerned, its volume has increased significantly (by 5.7 times). Sunflower accounts for about 25.2% of the total sown area in Moldova. Over 66% of Moldova’s sunflower crop is exported, with the rest-becoming raw material for local processors. Trans - Oil Group, which controls 85% of grain elevator capacity in Moldova, account for about 90% of the total processing volume [6].

As the analysis shows, in Moldova a quarter of the arable land (25.2%) is used for the cultivation of sunflowers (in 2021, compared to 2000, the area under sunflower cultivation increased by 1.7 times), which has little relation to food security in Moldova and provision of food to the population. Moreover, such extensive cultivation of sunflowers places an additional load on the degrading soil, disturbing crop rotation and depriving it of nutrients. In terms of food security, this sharp increase in the area under sunflower cultivation reduces the possibility of increasing the food supply to the population. On the contrary, the diversion of land resources in recent years to these technical crops has led to a sharp reduction in sown areas (more than twice as much as in 2000) for fodder crops and a significant reduction in the production of animal feed (in 2021, 1.9 times less fodder was produced than in 2000). In addition, fodder has doubled in price over the last three years. In 2022 only, fodder increased by 50 % [11].

The increasing volume of grain production and its use also does not provide an advantage in increasing the fodder base of cattle breeding, as grain is mainly exported, reducing the profit of the agro-industrial complex. It is known that the processing of grain into livestock feed and then deep processing of livestock products into meat products significantly increases the financial and economic efficiency of grain production.

As a result, as of January 1, 2021, almost the entire livestock sector (cattle - 83%, cows - 93%, pigs - 42%) has shifted to peasant farms (which are not industrial production of animal products, because they do not and a priori cannot have an appropriate technological and feed base), and are just an additional income of farmers (aging in age and decreasing in number. The average age of agricultural workers, as estimated by Minister Bohl, is 60) to their main task - to feed themselves. About half of the villagers grow produce for personal consumption. Animal owners produce about 90% of the milk with 1-2 cows.

According to official statistics, households account for 94% of total milk production, 43% of total livestock and poultry production (live weight) and 58.9% of total egg production [15].

It is not surprising, therefore, that the main strategy of livestock development with a fo-

cus on peasant smallholdings leads to an annual reduction in livestock and poultry (Table 3), which results in reduced meat and milk production, and their shortages are replaced by ever-increasing imports. For example, a quarter of the meat consumed in the country and over 50% of milk and dairy products [11] were imported in 2021, mainly from Ukraine. In addition, Moldova is among the largest buyers of Ukrainian cheese and butter. More than 50% of the butter consumed is imported, and what is produced in Moldova is mostly made from imported milk [6]. Thus, as economic experts note „...although Moldova is an agricultural country, basic foodstuffs are highly dependent on imports” [6].

Table 3. Livestock and poultry farms of all categories, thousand heads.

	1990	2002	2011	2017	2018	2021
Cattle (cattle) including:	1112	405	204	182	167	104
Cows	402	272	144	122.9	113	68
Pigs	2045	449	478	439.0	406	348
Bird	24625	14119	3404	4351	3800	3815

As can be seen, for the last 30 years the number of cattle has decreased more than 10 times, cows and pigs - almost 6 times, poultry - 6.5 times. With a constant reduction of livestock, there is no food independence in providing meat and milk to the country’s population. Unfortunately, to date, the Ministry has not found a solution to this problem, and there is no solution in the Strategy.

This comparative analysis of the main types of agricultural products production and use of agricultural land, availability of livestock in the context of ensuring food security in Moldova is confirmed by our analysis of food production per capita in comparison to their consumption in accordance with medical norms of nutrition and the minimum consumer basket (Table 4).

Table 4. Production of main products per capita, kg [6].

Products	Medical nutritional standards 3500 kcal	The need for a minimum consumer basket 2399.8 kcal		2002	2012	2017	2018	2021
Bread and bakery products	105	136.56	171	140.6	116	122	119	116.7
Vegetable oil	13	9.2	14.1	14.3	28.2	24.4	29.9	29.2
Sugar	13.2	33	48.9	46	23.4	36	21	32.1
Potato	170	115.08	68	90	51	55	49	72.2
Vegetables, total	124	95.28	270	109	65	87	80	84.9

Fruits and berries, total	78	66.96	206	90	107	187	252	104.7
Fish	18	9.36	-	-	-	4.42	4.51	4.6
Meat and meat products	80	30.84	84	24	33	33	43.4	41.7
Milk and dairy products	393	134.4	346	167	147	136	116	94.4
Eggs (pieces)	294	199	259	185	175	199	245	206

Table 5. Analysis per capita consumption of basic foodstuffs according to production and consumption thresholds [6].

Products	Medical nutritional standards 3500 kcal	The need for a minimum consumer basket 2399.8 kcal	Production food 2021	Consumption food 2021
Bread and bakery products	105	136.56	116.7	116.7
Meat and meat products	80	30.84	41.2	54.2
Milk and dairy products	393	134.4	94.4	232.3
Vegetable oil, l	13	9.2	29.2	12.4
Sugar and confectionery	13.2	33	32.1	22.6
Potato	170	115.08	42	44.4
Vegetables	124	95.28	84.9	124.1
Fruits and berries	78	66.96	104.7	69.8
Fish and fish products	18	9.36	4.6	19.6
Eggs, pcs.	294	199	206	217.3

Thus, as the comparative analysis (Table 5) shows, food products produced in Moldova in comparison to the required medical norms for adequate nutrition of the population on the main types of food products, their production is much lower than the required nutritional standards, especially for livestock products. Thus, the production of meat in 2021 was almost 2 times less than required, milk and dairy products - 4.1 times less, eggs - 1.4 times less, potatoes - 2.4 times less, vegetables - 1.4 times less than the medical norms for good nutrition. Moreover, the production of milk and dairy products, fish, potatoes and vegetables is much lower than the minimum consumer basket, which leads to an increase in imports. Thus, it should be stated that for all basic food products the physical availability of food security in the Republic of Moldova is not ensured in the current period, despite some positive changes in crop production (Table 5).

And the statement in the Strategy that „...food availability is not a serious problem for the Republic of Moldova, as the food needs of the population are largely covered by domestic production, and the gap between available and necessary is provided by imports” is erroneous [9].

Firstly, the lack of domestic production, as we have already shown, is rather large; secondly, imported products are always more expensive than domestic production, which reduces the already low affordability (purchasing power) of food for the population. Thirdly, in the current difficult conditions the situation in Ukraine, from where the main imports of dairy and meat products come, may cease, which will create difficulties in providing food for the population.

And in general, having the natural, climatic, human, resource capacities to produce our own food to ensure food security and not considering this potential opportunity negates the point of adopting the Strategy as the main document to ensure the country's food independence.

The most important component of food security is the economic availability of food. Although the Strategy avoids considering the issues of economic affordability of food security, we believe that without considering this issue there will not be a complete picture of food security of the country.

Table 6. Consumption of main products per capita, kg [6].

Products	Medical nutritional standards 3500 kcal	The need for a minimum consumer basket 2399.8 kcal	2017	2018	2021
Bread and bakery products	105	136.56	118.8	119.9	116.7
Vegetable oil	13	9.2	12.5	11.9	12.4
Sugar	13.2	33	17.7	17.4	22.6
Potato	170	115.08	45.1	43.4	44.4
Vegetables, total	124	95.28	112.9	113.1	124.1
Fruits and berries, total	78	66.96	50.3	55.0	69.8
Fish	18	9.36	18.7	16.3	19.6
Meat and meat products	80	30.84	49.6	54.1	54.2
Milk and dairy products	393	134.4	218.5	233.3	232
Eggs (pieces)	294	199	191.9	199.6	217.3

Thus, the consumption of basic livestock products in 2021 was significantly lower than medical nutritional standards and basically corresponded to the parameters of the minimum consumer basket. Thus, meat was consumed 1.5 times, milk and dairy products 1.7 times, eggs almost 1.4 times, potatoes 3.8 times less than the norms of active life.

The problem of the affordability of food is even more complex if these data are compared to the population's expenditure on food (Tables 7-9).

Table 7. Cost of food based on actual consumption (2021) [20].

Products	Actual food consumption	Unit cost of food lei/kg	Annual cost of products
Bread and bakery products kg	116.7	17.52	2044.58
Meat and meat products kg	54.2	102.0	5528.4
Milk and dairy products, liters	232.3	54.19	12588.3
Vegetable oil, liters	12.4	40.75	505.3
Sugar and confectionery kg	22.6	20.73	468.5
Potato kg	44.4	11.83	488.4
Vegetables kg	124.1	24.75	3071.48
Fruits and berries kg	69.8	14.30	998.14
Fish and fish products kg	19.6	86.67	1698.73
Eggs, pcs.	217.3	29.09	632.34
Total for a year, MDL			28024.17
Total for a month, MDL			2335.3

Thus, the existing food expenses in the amount of MDL 2335.3 (Table 7) are approximately equal to the food expenses from the minimum consumer basket - MDL 2096.5.

Table 8. The cost of food according to the minimum consumer basket (2021) [20].

Products	The need for a minimum consumer basket 2399.8 kcal	Unit cost of food lei/kg	Annual cost of products
Bread and bakery products kg	136.56	17.52	2392.5
Meat and meat products kg	30.84	102.0	3145.68
Milk and dairy products, liters	134.4	54.19	7283.1
Vegetable oil, liters	9.2	40.75	374.90
Sugar and confectionery kg	33	20.73	684.09
Potato kg	115.08	11.83	1361.4
Vegetables kg	95.28	24.75	2358.18
Fruits and berries kg	66.96	14.30	957.5
Fish and fish products kg	9.36	86.67	811.23
Eggs, pcs.	199	29.09	5788.9
Total for a year, MDL			25157.48
Total for a month, MDL			2096.5

Table 9. The cost of food according to rational nutritional standards (2021) [20].

Products	Medical nutritional standards 3500 kcal	Unit cost of food lei/kg	Annual cost of products
Bread and bakery products kg	105	17.52	1839.6
Meat and meat products kg	80	102.0	8160
Milk and dairy products, liters	393	54.19	21296.67
Vegetable oil, liters	13	40.75	529.75
Sugar and confectionery kg	13.2	20.73	273.6
Potato kg	170	11.83	2011.1
Vegetables kg	124	24.75	3069
Fruits and berries kg	78	14.30	1115.4
Fish and fish products kg	18	86.67	1560
Eggs, pcs.	294	29.09	8552.5
Total for a year, MDL			48407.62
Total for a month, MDL			4034

Thus, to have a nutritious food according to medical standards of 3500 kcal per day, MDL 4034 should be spent monthly, which exceeds the average disposable income of the population in 2021 (MDL 3510.1 per person) by 13%. Only for an employed person, with an average monthly salary of MDL 8979.8, it is possible to eat according to medical standards. But in this case the expenses for food constitute a rather big percentage of the total expenses - 48,5%. Most of the money is spent on food. Therefore, the Moldovan poverty has one distinctive feature: in Moldova even working people can become poor. The risks of absolute monetary poverty in the country are heightened by the fact that even if parents are employed, their wages may not be enough to provide at least a living minimum for each family member. In addition, there is another indicator - deprivation poverty, when a person cannot buy the goods and services necessary for life. In this calculation, the poor are those people whose income may be (by conventional standards) acceptable, but still insufficient to access many modern goods and services that are not included in the cost calculation of the basket of goods and services.

In this respect, it should be noted that the poverty level in Moldova has been increasing in recent years. Thus, in 2021 the level of absolute poverty amounted to 24.5% of the country's population, while poverty in Moldova has a pronounced rural tint - the poverty level in rural areas is higher - 32.8%. Thus, one third of the population in Moldova has no possibility to eat even at the level of the minimum consumer basket. Besides, 686.3 thousand pensioners, with an average pension of MDL 3156 [4], and an average pension of MDL 2104 for persons with disabilities, also do not have the possibility to eat even by the standards of the minimum subsistence level, including expenses for utilities and other expenses necessary for living.

And rising food prices - 40% more than in 2020 - have had an even greater impact on the financial situation of the population. Eggs have risen by 60%, vegetables by more than 50%,

sugar by 50%, even bread is 30% more expensive. Thus, people are forced to reduce their consumption basket, especially pensioners and persons with modest income [3]. With an average price increase of 30% in 2021, the wages have increased only by 15%. Thus, only half covered the purchasing power. Overall, the share of food expenses in total income is 41.9%, which is about three times higher than in the European Union.

The low-income level of the population, low pension and social benefits, constant uncontrolled growth of food prices, high energy costs do not ensure food security in its most important parameter - economic affordability of food.

Unfortunately, the Strategy does not address this problem.

And yet the affordability of food is one of the main constraints to food security.

The biggest problem that has and will continue to hamper the economy is low consumer demand: people earn too little. The urgent task is not a statistical one, but a real increase in the income of the population. The high level of poverty of Moldovan inhabitants is primarily evidenced by significant deviations in the level of consumption of basic products from medical nutritional standards.

Thus, the analysis shows that low-income levels of the population, low pension and social benefits, and the constant uncontrolled growth of food prices do not ensure food security in its most important dimension - affordability of food.

The UN World Food Council has defined food security as a policy that enables a country to achieve the highest degree of self-sufficiency in food as a result of integrated efforts to increase the production of necessary food, improve supply systems, food consumption, and eliminate malnutrition and hunger.

The achievement of food security as a policy implies two lines of action: the realization of the strategic objective - the maximum possible self-sufficiency of the population in food, and the identification and prevention of destructive factors, challenges and threats to this objective.

The Food Security Strategy of the Republic of Moldova as a strategic policy proposed by the Ministry of Agriculture and Food of Moldova to ensure food security of the population has the following pronounced strategic approaches, which form negative trends affecting food security:

Firstly, the Food Security Strategy, despite unsatisfactory results in the development of the agro-industrial complex, the provision of food to the population, has not changed the model of functioning of the agro-industrial complex and approaches to providing the population with food, the attitude to land and social development of the countryside:

- despite the inefficiency of smallholder production, there is still an emphasis on home-based, virtually artisanal agricultural production in the prospective development of agricultural production. The role of households in the production of some products is referred to in the Strategy as “key”. About 60% of the country’s agricultural production, including 89.6% of potatoes, 81.3% of vegetables, 68.4% of grapes, 60.2% of fruits, nuts and berries, and 57.5% of maize, is produced by individual farmers, which results in low agricultural production efficiency. In Moldova, agricultural labor productivity is 40 times lower than in France, three times lower than in Russia, four times lower than in Belarus, and half as low as in Kazakhstan [17, p. 278]. In addition, the analysis shows that 49% of peasants are engaged in the production of products for their own consumption;

- there are no plans to provide food for the population of the country, although there are natural, climatic, resource and human resources;

- there are no plans to change the structure of areas under crops in order to maximize the

provision of foodstuffs for the population of the country. There is still a poorly diversified structure of sown areas: grain and industrial crops occupy more than 80% of the sown area, a quarter of the arable land occupied by sunflower crops not only violate the scientifically sound crop rotation, but also completely destroy, in the future, the fertility of the land;

- the proposed financing, as in previous years, is insufficient for the effective development of agriculture. The system of state support for the agricultural sector needs to be improved. The volume of subsidies to the sector is less than 3% of the value of agricultural output. The directions and amounts of state support for agricultural production are weakly linked to the specific changes and indicators that are planned to be achieved as a result of the use of these or those support measures;

- the social problems of the village, the increase in living standards and the purchasing power of the population are not even considered.

Secondly, no consideration has been given to improving land fertility. Soil fertility has been in constant decline for almost all years since 1990, and in some places it has been deteriorating. In recent years, soil fertility has been decreasing annually by about 0.5%. At present the average level of humus in chernozems does not exceed 3.8-4.2%, whereas a century ago it was 7-8%. Its reserves continue to deplete, rapidly approaching the critical values of soil fertility. The share of areas fertilized with organic fertilizers (the main source of humus increase) is 1.1% of the total arable land.

Thirdly, despite the practical destruction of cattle breeding the proposed measures for its revival are ineffective, both in terms of the number of proposed fattening cattle and dairy herds, insufficient funding, and the lack of policies for the development of animal feed, and therefore will not give proper results.

Thus, the envisaged funding of MDL 5.16 billion for the implementation of the Strategy measures is not sufficient, according to Moldovan experts ("investments in only 100 cattle farms with a hundred cows each will require investments of at least EUR 100 million" - former head of the Ministry of Agriculture Viorel Gherciu).

Fourthly, despite the loss of the Russian market there are no real proposals in terms of financial and marketing support for new markets for fruit and vegetable products. Small producers, who are in the majority in agricultural production, will not be able to explore new markets on their own.

Fifthly, import dependence of the food supply of the country's population persists. Moldova imported \$658.5 million worth of food products and exported only \$525.9 million. The country imported \$658.5 million of foodstuffs and exported only \$525.9 million. There are no concrete proposals to provide the population with its own foodstuffs.

Sixthly, 300,000 hectares of land in Moldova, as claimed by Moldovan experts, is controlled by four large companies that are managed from offshore zones, and this threatens the agrarian security of the country [7].

In addition, in Moldova, threats to food security are significantly associated with natural and technological, agro-ecological, macroeconomic, social and trade-related risks, which have not been addressed in the Strategy.

Technogenic factors are the environment of direct human activity:

- in recent decades in Moldova, highly fertile soils have been subjected to increasing degradation as a result of human economic activity. Currently, degradation processes of various degrees affect 56,4% of all agricultural land;

- the intensity of erosion processes in Moldova has increased, and is one of the highest in Europe. There are about 81 thousand hectares of degraded land in Moldova, which is practically unusable for agriculture or requires significant financial investment for this purpose. Erosion affects 34% of agricultural land. The area of eroded land increases by 0.9% annually;

- irrigation is a problem of national importance for the Republic of Moldova. According to statistical data, the Republic of Moldova has 2491.7 thousand hectares of agricultural land, of which only 217.8 thousand hectares are equipped for irrigation, that is just over 11% of agricultural land. In fact, due to various reasons, less is irrigated and their volume has been decreasing in recent years. And irrigation practised from artesian wells with highly saline water is detrimental to the first-class Moldovan chernozems.

For Moldovan agriculture, the rehabilitation of irrigation systems, their modernisation and the endowment of farmers with modern and safe equipment for land irrigation is a vital issue.

The proposal in the Strategy to build open rainwater harvesting basins to increase the amount of irrigated land for Moldova with its predominantly arid climate sounds neither scientific nor serious.

Scientific factors:

- degradation of agricultural, ecological and biological science does not allow scientific planning and forecasting of development of ecological situation and soil fertility. The inefficiency of agricultural research and educational institutions hinders the modernization of the country's agricultural sector and the application of modern scientific research results and technological innovations;

- complete dependence of the agro-industrial complex of Moldova on external supplies of hybrid seeds of vegetable and plant crops, new breeding selections of animals. This breeding work used to be carried out in scientific-production institutes, breeding-hybrid centres, research stations, laboratories whose production has been irrevocably destroyed or degraded by now. There is practically no program for the restoration of breeding work, research on raising the crop yield, breeding of new species of crops, climatized for the new climatic conditions of the country to create a highly productive agriculture in Moldova. While Moldova used to be in the lead of the Soviet Union in many scientific areas of breeding new seeds of maize, wheat, alfalfa, pedigree cattle;

- lack of scientifically sound crop rotations and cropping patterns.

Trade and economic factors:

- the structure of Moldovan agricultural exports is deteriorating. Exports of high-value-added goods are decreasing and there is virtually no supply of science-based products. The export of goods made on commission has increased, as well as of primitive raw materials: wheat, maize, sunflowers, rapeseed and nuts;

- rising costs of imported food products;

- shortage of domestically produced food products (primarily meat, dairy, fruit and vegetables) on the domestic market. Moldova is turning the country into a net importer of food.

Social crisis:

- in 2021, the absolute poverty rate in the Republic of Moldova was 24.5% of the country's population. Rural residents survive on remittances from abroad, which account for more than 22% of the income of the entire rural population of Moldova;

- professional level of the rural population is decreasing. Currently, 61% of those employed in the sector do not have any special vocational education, among those employed in non-agricultural sectors there is only 28%;

- high income differentiation of the population and the presence of social groups with per capita disposable income below the subsistence minimum; thus, at the local level, about 27.2% of the population is affected by moderate or severe food insecurity (compared to 19.3% in 2014-2016), of which 4.5% are severely food insecure (compared to 1.6% in 2014-2016);

- constant sharp rises in food prices. During 2021, meat prices rose by 13.5%, eggs by 22.5%, sugar by 11.6%, vegetables by 43.8%, potatoes by 51.6% and fruit by 8.2%. In 2022 the food basket continued to rise in price at a high rate. Thus, in 2022, the most marked increase in prices was observed for the following food products: chicken eggs - 59.1%, vegetables - 56.1%, sugar - 55.7%, fruit - 48.8%, bakery products and cereals - approximately 37%, milk and dairy products, meat and tinned meat - more than 21%, vegetable oil - 8.3%;

- the discrepancy between the rise in food prices and the income of the population, with a 31.8% increase in retail prices for food products in 2021, and a 15% increase in real wages (in 2021, the minimum wage in Moldova was MDL 2,935 per month, or EUR 150) and 22% increase in pensions. The subsistence minimum amounted to MDL 2183. Of this amount, Moldovans spent about 48.5% of their income on food in 2021 [19].

Conclusions. Based on the level of the above threats according to the FAO classification, in terms of food security Moldova can still be attributed to the group of countries with a high level of leverage.

By the end of the 20th century, Moldova found itself among those states that had lost its food independence. This economic and political situation is characterised, on the one hand, by a significant decrease in domestic food production and, on the other hand, by a sharp increase in imports of food products traditionally produced in the country and the destruction of the production potential of the agro-industrial complex. At present about 40% of food products are imported to Moldova, while it is considered that with the import of 20% of food products the country already loses its food sovereignty.

At the same time, Moldova's agro-industrial complex is capable of producing all basic food-stuffs to fully meet the needs of the domestic market. There are all the potential conditions for this: climatic, natural, and resource conditions.

Thus, the acute problem of food security of the Republic of Moldova requires in-depth and comprehensive scientific research, a consistent science-based national economic and agrarian policy to stimulate the development of domestic agriculture in order to generate the highest possible level of own food production and responsible social policy aimed at providing food products to all social groups of population in accordance with the medical standards.

Bibliography

1. Stratan A., Baranov E. Directions of strategic enterprise management in a market economy // *Analele Institute de Economie, Finance si Statistica*. Editia a II-a. Chișinău, 2012, R. 25-30.
2. Gorbатов A.V., Gorbatova Yu. N. Economics of the agro-industrial complex // *Problems of the modern economy*, 2009, No. 3 (31), p. 38-45.
3. DECISION No. 285 of 04-30-2013 for the approval of the Regulation on how to calculate the amount of the subsistence minimum Published on 05-10-2013 in the Official Gazette RM No. 104-108, art. 344.
4. Poisik M. Agriculture: what are the prospects? // *Economic Review* No. 49, 2017.
5. Agriculture. Key indicators for regions of Moldova. Chișinău, Editura Statistica, 1992, s. 17-31.

6. Sakovich V. A. Food security of the Republic of Moldova in the context of the modern world food problem // Monograph. Chișinău, Editura Print-Caro, ASEM, IRIM, 2020, 544.
7. Sakovic V. A. National security of the Republic of Moldova in the context of modern processes of globalization and integration: theory, methodology, applied analysis. Chișinău, Editura Print-Caro, IRIM, 2016, 570.
8. The government approved the Food Security Strategy until 2030. <https://agroexpert.md/rus/novosti/pravitelistvo-utverdilo-strategiyu-prodovolistvennoy-bezopasnosti-do-2030-goda>
9. Pain: The country's food security is out of danger. <https://point.md/ru/novosti/politika/bolia-prodovol-stvennaia-bezopasnost-strany-vne-opasnosti/>
10. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Human rights. The right to adequate food. Fact Sheet, No. 34, 2010. <https://www.ohchr.org/ru/publications/fact-sheets/fact-sheet-no-34-right-adequate-food>
11. Animal breeders are sounding the alarm: We cannot compete with imported products <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/zivotnovody-b-iut-trevogu-my-ne-mozhem-konkurirovat-s-importnoi-produktsiei>
12. Pain: The path of agriculture in Moldova was clearly built for bribery.
13. In 2021, the largest increase in agricultural production in 30 years was recorded in Moldova. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/v-2021-godu-v-moldove-zafiksirovani-samyi-bol-shoi-prirost-sel-khozproizvodstva-za-30-le>
14. Due to rising prices, beef has become a luxury for residents of Moldova. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/iz-za-rosta-tsen-goviadina-stala-roskosh-iu-dlia-zhitelei-moldovy>
15. Moldovans started eating more potatoes and less meat. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/moldavane-stali-est-bol-she-kartofelia-i-men-she-miasa/>
16. Due to rising prices, beef has become a luxury for residents of Moldova. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/iz-za-rosta-tsen-goviadina-stala-roskosh-iu-dlia-zhitelei-moldovy>
17. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Human rights. The right to adequate food. Fact Sheet, No. 34, 2010. <https://www.ohchr.org/ru/publications/fact-sheets/fact-sheet-no-34-right-adequate-food>
18. Slusari A. Accession to the EU is the only way out for Moldovan agriculture. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/slusar-vstuplenie-v-es-edinstvennyi-vykhod-dlia-sel-skogo-khoziaistva-moldovy/>
19. <https://locals.md/2022/czifra-dnya-kakoj-procent-prozhitochnogo-minimuma-grazhdane-moldovy-tratyat-na-edu/>
20. <https://www.Statistica.md>

MARKETING VERSUS ILUZII COGNITIVE

MARKETING VERSUS COGNITIVE ILLUSIONS

Ala TABARCEA, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0000-0001-8593-0079

REZUMAT

Având convingerea că menirea profesorilor, pe lângă „a face educație”, reproducând la cursuri conținutul literaturii de specialitate, este și dezvoltarea la studenți a abilităților de analiză critică, ne-am propus să dezbatem unele exigențe științifice pretinse marketologilor, regăsite în noianul informațional de specialitate existent la moment, trecute prin filtrul unuia din cele trei componente ale inteligenței marketing – psihologia. Avem în vedere argumentarea felului în care profesioniștii de marketing ignoră absolutul necesar de a se plasa „la intersecția a tot ce este omenesc”, dar și explicarea erorilor care derivă dintr-o asemenea ignoranță, determinate de o nepotrivire flagrantă dintre percepția unui marketolog despre propria prestație și realitatea clientului. Lucru posibil pentru că cad în capcana mai multor iluzii cognitive, și anume: iluzia validității; iluzia măiestriei; iluzia experților; iluzia înțelegerii, iluzia predicției valide.

Cuvinte-cheie: marketing, acțiune umană, iluzie cognitivă, iluzie vizuală, iluzia expertului, iluzia predicției valide, efect de halo, inovație, tehnologii, strategii, valoare.

SUMMARY

Persuaded that our reason as instructors, in expansion to „doing instruction”, replicating the substance of specialized writing in classes, is additionally the advancement of students’ basic investigation abilities, we proposed to talk about a few logical requests made on marketers, found within the noian current specialized data, passed through the channel of one of the three components of promoting insights - brain research. We expected to contend the way in which showcasing experts disregard the outright need of placing themselves “at the crossing point of all that’s human”, but moreover to clarify the mistakes that infer from such numbness, decided by a dazzling bungle between a marketer’s discernment of his possess execution and client reality. This is often conceivable since they drop into the trap of a few cognitive dreams, to be specific: the figment of legitimacy; the figment of authority; the dream of specialists; the dream of understanding, the dream of substantial prediction.

Keywords: marketing, human activity, cognitive illusion, visual illusion, master illusion, the illusion of valid prediction, innovations, technology, value.

CZU: 339.138:159.961.2

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).09](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).09)

Derularea evoluției umane a fost și va fi condiționată de idei (eventual și false) pe care le percepem ca germeni esențiali ai schimbării și ai identificării adevărului, cunoașterea căruia avantajează/dezavatajează pe oricine: individ, stat, companie, partid politic etc. În acest context, făcând apel la anatomia ideilor, în permanentă actualizare, a părintelui inteligenței (filo-

sofiei/științei) Marketing, afirmăm cu încredere că acestea rămân statornice în mintea noastră și eventual în cea a studenților, cu care am dezbătut laborioasele exigențe științifice pretinse succesului/eșecului entităților economice, toate îmbrățișând reușit sau mai puțin reușit activitățile de marketing. Ipoteze care, de asemenea, au stârnit și stârnesc multiple emoții în rîndul studenților, ce se manifestau și se manifestă în nenumărate puzderii verbale. După noi, contribuția majoră a inițiatorului literaturii de marketing, Philip Kotler, o reprezintă modul în care a explicat marketingul ca un melanj de psihologie, sociologie (studiul descrierii societății, al relațiilor interumane în cadrul grupurilor sociale din societatea dată) și antropologie (studiază omul în ambianța socială, economică și culturală) - cel mai captivant aranjament de idei, demersul de marketing vizând acțiunea umană la intersecția a tot ce este uman și pământesc.

În anul 2002 Daniel Kahneman, câștigă Premiul Nobel pentru Economie. Psiholog de origine israeliană concepe cea mai relevantă lucrare, în care integrează analiza psihologică a comportamentului uman în știința economică, cercetând judecata umană și procesul de luare a deciziilor.

Ceea ce ne învață atât Kotler cât și Kahneman, este faptul că succesul acțiunii umane depinde, în mod primordial, de maniera în care ideile (la fel, lipsa sau insuficiența acestora) modelează construcțiile mentale pe care oamenii le folosesc pentru a interpreta, a influența benefic sau a manipula lumea și pentru a adopta decizii.

În studiul de față, ne propunem ca scop, argumentarea felului în care profesioniștii de marketing ignoră îndemnul permanent al lui Kotler de a se plasa „la intersecția a tot ce este omenesc”, dar și explicarea erorilor care derivă dintr-o asemenea ignoranță, determinate de o nepotrivire flagrantă dintre percepția unui marketolog despre propria prestație și realitatea clientului.

„Marketing-ul este colecția de activități umane care vizează facilitarea și desăvârșirea schimburilor”, reiterează permanent Kotler la nenumăratele conferințe la care a participat [1].

Să luăm un exemplu: planificarea strategică de marketing țintește stabilirea scopului și a obiectivelor unei companii și a mijloacelor alese pentru atingerea acestora. Diferă aceasta de conținutul acțiunii umane? Deloc! Pentru că acțiunea umană vizează comportamentul conștient, intenționat, orientat către atingerea unor scopuri, prin utilizarea unor mijloace, comportament ce poate fi controlat prin voință. Doar că nu despre acest „uman”, raportat doar la entitatea care practică marketingul ne atenționează Kotler, ci despre cel care ar trebui să învâluie „facilitarea și desăvârșirea schimburilor”, ținând cont de toți participanții la schimb. Considerăm necesară precizarea faptului că schimbul este, fără îndoială, schimb de valori inegale, cel puțin într-o etapă ex-ante sau anticipată. Cu alte cuvinte, participanții la o tranzacție apreciază că își vor satisface nevoile mai bine prin efectuarea schimbului, decât în absența lui. Dacă clientul decide să renunțe la o anumită sumă de bani în schimbul unui produs/serviciu, ceea ce putem afirma este că, pentru el, produsul „valorează” mai mult decât banii la care renunță sau mai mult decât alte produse care pot fi achiziționate cu aceeași cantitate de bani. Dar cu cât mai mult? Nu putem clarifica această dilemă, pentru că valoarea este o categorie economică subiectivă, preocuparea și exercițiul de măsurare a valorii fiind, deci, zadarnice. Acest fapt, complică lucrurile, întrucât clienții vor să vadă/simtă dovada valorii pe care o oferă companiile, iar acestea din urmă, vor să cunoască, de facto, „mărimea” valorii pe care clienții ar asocia-o cu produsul propus/scos pe piață. Din punctul nostru de vedere, cel mai bine au exploatat această nevoie hotelurile din Turcia, care au implementate sistemele all inclusive, clienții întradevăr având ocazia să o vadă/simtă!

Foarte mulți specialiști avertizează că marketingul trece printr-o criză existențială. Și cei care îl practică, deținători de posturi în cele mai cunoscute branduri par să se confrunte cu o mare anevoință. Pe autorul cărții „Rebeliune în marketing” Mark Schaefer, la una din întâlnirile cu directori cu experiență, profund respectați, din unele dintre cele mai mari companii din lume „l-a cuprins râsul” la azul exclamației: „Rămânem atât de mult în urmă...pe toate planurile!”. Rămâm în urmă, având resurse nelimitate, acces la cei mai buni oameni și relații privilegiate cu agențiile, totuși afișând cu toții același aer de disperare, regăsit în Î mici, ONG, antreprenori cu buget mic sau fără [2, pp. 37-38].

Ceea ce poate aduce lumină este, tocmai, analiza psihologică a comportamentului uman ce țintește judecata umană în procesul de luare a deciziilor a lui Daniel Kahneman.

Fiecare dintre noi avem două tipuri de gândire, unul rapid și unul lent, Daniel Kahneman făcând distincția (ideea acestei simple distincții și i-a adus premiul Nobel) între „gândirea rapidă sau Sistemul 1”, liniștitoare, dar foarte des eronată și „gândirea lentă sau Sistemul 2”, înceată, laborioasă, de multe ori neinteresantă și plicticoasă.

Pentru o persoană, majoritatea judecăților pe care le face, provin din Sistemul 1, deoarece ele apar intuitiv, automat și au o componentă emoțională. Problema este că nu tot timpul se poate raționa/gândi cu acest sistem, deoarece generează numeroase intuiții/decizii greșite, erori de judecată, acele „cognitive bias” de care se fac vinovați indivizii atunci când iau decizii incorecte. La fel, gândirea rapidă o folosim în mod constant în viețile noastre, pe bază de experiențe și cunoștințe temeinice: spre exemplu atunci când jucătorii de șah văd mișcarea salvatoare fără a se gândi prea mult la ea sau atunci când un pasionat al matematicii calculează automat produsul numerelor 25325 și 11 sau 72 și 78. A gândi rapid nu înseamnă să gândești repede, ci să ei decizii fără să gândești/raționezi prea mult, adică pe bază de intuiții, emoții, dar și pe bază de cunoștințe solide și experiență. Asta nu înseamnă că gândirea rapidă e lipsită de riscuri și prejudecăți care ne împiedică judecata.

Gândirea lentă e cel mai probabil, deductivă, pornește de la ipoteze și aduce la concluzii pe calea raționamentului logic, este singura care poate rezolva probleme dificile, dar acest lucru trebuie să implice amânarea/contracarea sugestiilor sistemului emoțional (pregătit să creadă și să nu se îndoiască) și atragerea unui imens efort cognitiv. E asociată cu planificarea, gândirea logică și autocontrolul: autoîndemnul „fă ce trebuie făcut” apare în câmpul de conștiință al unui individ atunci când „gândește lent”.

Deci cum ne ajută analiza lui Kahneman să elucidăm problemele cu care se confruntă atât companiile cât și clienții acestora?

1. Cu patru ani în urmă, Kotler la vârsta de 87 ani, a afirmat într-un interviu: în lumea înaltelor tehnologii, ceea ce le lipsește clienților sunt relațiile și comunicarea adevărate, le lipsește satisfacția și conștiința că alți oameni sunt îngrijorați de soarta lor. Ceea ce dispare în relația companie-client este emoția. Pe timpuri produsul era poziționat ca răspuns perfect pentru o nevoie bine înțeleasă. Dar, spijinind acest deziderat, am ajuns să vindem iluzii (să dezamăgim oamenii), inventând mesaje de genul: acest automobil vă va face atât de atrăgător pentru sexul opus, încât trebuie să-l cumpărați. Marketingul a ajuns să fie asociat cu promisiuni exagerate. Profesioniștii de marketing, într-adevăr, sunt tentați (și o fac intenționat) să facă promisiuni mărinoase în prestațiile lor publicitare, vorbind despre excelența calității, originalitate, despre cum își propun ca scop primordial rezolvarea problemelor clienților, promisiuni rar îndeplinite. Or, dacă promit ceva ce nu intenționează din start să ofere, acest lucru, nu ne dă dreptul să-i catalogăm ca impostori/minciunoși desăvârșiți? De ce o fac? Pentru că au posibilitatea

să o facă, iar explicația lui Kahneman este genială: „O modalitate fiabilă de a-i face pe oameni să creadă în minciuni este repetarea frecventă, deoarece familiaritatea nu se distinge ușor de adevăr. Instituțiile autoritare și specialiștii în marketing au cunoscut întotdeauna acest fapt.”

Așa s-a ajuns la realitatea care relevă că „mai mult de jumătate din populație nu crede în afirmațiile de marketing”, declarație făcută de Avtar Ram Singh, director de strategie la Falcon Agency din Singapore.

2. Ceea ce în prezent modifică enorm de mult conjunctura afacerilor, este numărul impunător al tehnologiilor inovatoare în materie de marketing: inteligența artificială, automatizare a marketingului, sisteme de administrare a conținutului, social media, realitate virtuală, SEO, căutare vocală etc. Or, implementate, doar alimentează iluzia că reprezintă sursa succesului, ceea ce face ca strategiile bine cunoscute să devină perimate, astfel încât, vor valora foarte puțin dacă excludem din tabloul organizării și planificării strategice, transformările care au loc la nivelul clienților. În unul din multiplele interviuri la care a participat, Kahneman vine cu precizarea: „Am învățat să nu fac previziuni niciodată. Dar un lucru care pare foarte probabil este că schimbările uriașe determinate de inteligența artificială, nu vor avea loc în liniște. Va exista un zgomot imens. Tehnologia se dezvoltă foarte rapid, posibil exponențial. Dar oamenii sunt liniari. Când oamenii liniari se confruntă cu schimbări exponențiale, nu vor putea să se adapteze la asta foarte ușor. Deci, clar, ceva ne așteaptă... Modul în care oamenii se vor adapta la asta este o problemă fascinantă – dar una pentru copiii și nepoții mei, nu pentru mine” [3].

Noile tehnologii devin ineficiente dacă strategiile aplicate vor fi greșite. Și multe din ele sunt greșite. Într-un articol de Tom Farrell: „Diferența de relevanță: companiile cred că comunicările de marketing sunt eficiente, consumatorii nu sunt de acord”, se punctează o șocantă discrepanță între modul în care companiile cred că se descurcă și modul în care consumatorii percep eforturile de marketing:

- Companiile consideră 13% din mesajele de marketing ca fiind nesolicitate, în comparație cu 85% din clienți care le percep că sunt doar spam-uri;
- 81% dintre firme au convingerea că astfel de mesaje sunt relevante și utile, în contrast cu 84% de clienți care spun că aceste mesaje nu sunt utile deloc;
- Companiile suspectează că 26% dintre răspunsurile lor la solicitările consumatorilor nu sunt oportune, dar 83% dintre consumatori cred că răspunsurile sunt lente.
- Având în vedere frecvența mesajelor de marketing, doar 17% dintre companii le interpretează ca prea frecvente, în schimb consumatorii simt că 79% dintre mesaje vin prea des.
- Companiile cred că folosesc metoda de comunicare preferată de consumatori în 83% din timp, deși consumatorii nu sunt de acord, spunând că doar 33% din mesajele de marketing ajung peste metodele lor preferate de comunicare [4].

Sunt cifre, după noi, care reliefează o discrepanță izbitoare, copleșitor de nefastă, între percepția unui marketolog despre propria prestație și realitatea clientului.

În capitolul „Scandalul predicției” din „Lebăda Neagră” de Nassim Taleb (autor citat de nenumărate ori de către Kahneman) se afirmă: „...suntem demonstrabil aroganți cu privire la ceea ce credem că știm. Cu siguranță știm multe, dar avem o tendință naturală de a crede că știm ceva mai mult decât știm de fapt...suficient pentru a întâmpina neazuri serioase... nu putem ignora autoamăgirea. Problema experților este că ei nu știu ce nu știu. Lipsa cunoașterii în privința calității cunoștințelor noastre sunt strâns legate: același proces care ne face să știm mai puține ne face să fim satisfăcuți cu ceea ce știm” [5, pp.169-180]. Faptul că s-a ajuns la asemenea rezultate denotă nu altceva, decât aroganța și încrederea exagerată a specialiștilor,

inclusiv de marketing, în ceea ce fac și ignorarea posibilității/adevărului că există totuși o absență acută a cunoașterii în privința calității cunoștințelor acestora.

Să analizăm și pledoaria lui Kahneman, apelând la câteva idei, după noi, logice și statornice și care din punctul nostru de vedere, ar elucida reușit filosofia acestui decalaj.

Revenim la Sistemul 1 care e proiectat să ajungă în salturi rapide la concluzii, bazându-se pe câteva dovezi, nefiind plănuit „să fie conștient de mărimea salturilor pe care le face”. Având în vedere cât de puține știm, afirmă Kahneman, încrederea pe care o avem în opiniile noastre este ridicolă.

Își amintește de iluzia Muller-Lyer, în care știm că liniile sunt egale și totuși le vedem ca fiind diferite, consecvența încheșată ca consecință logică fiind: pur și simplu, nu putem avea încredere în ceea ce vedem. Raționamentele fiecărui individ pot fi, deci, afectate de așa-zisele iluzii vizuale, care nu sunt unicele. Este vorba de mai multe iluzii cognitive: iluzia validității; iluzia măiestriei; iluzia experților; iluzia înțelegerii, iluzia predicției valide și toate, pot să fie mai încăpățanate decât cele vizuale.

„Ideea că viitorul este imprezvizibil este subminată în fiecare zi de ușurința cu care se explică trecutul” remarcă Kahneman, citând „Lebăda neagră” de Nassim Taleb, potrivit căruia: „tendința noastră de a construi narațiuni coerente ale trecutului ne face să acceptăm cu greu limitele noastre predictive”. Cu alte cuvinte iluzia că înțelegem trecutul alimentează încrederea exagerată în abilitatea noastră de a prevedea viitorul. Sau iluzia că studenții (dar, de fapt și noi profesorii) înțeleg teorii descriptive: strategii și tactici impresionante ale multinaționalelor – evenimente consumate, mai mult, utilizate în varii circumstanțe, alimentează încrederea excesivă în judecățile noastre, că aplicându-le ne vor garanta rezultate bune.

Și totuși iluzia predicției valide rămâne intactă, fapt ce este exploatat de oameni a căror ocupație e preveziunea: experți financiari, în afaceri, în politică. Plasăm în această categorie și profesioniștii de marketing, inclusiv auditorii de marketing, ultimii având menirea, așa cum ne explică Bruno Camus să „examineze profesional, precis și exact o situație care trebuie să constituie un ajutor în fundamentarea deciziilor pe baza unui studiu exploratoriu și explicativ al trecutului și prezentului, util pentru viitor”. Posturile de TV, radio și ziarele au echipele lor de experți, a căror meserie e să comenteze trecutul recent și să prezică viitorul. Telespectatorii/asculțătorii au impresia că primesc informații oarecum privilegiate sau cel puțin extrem de pătrunzătoare, iar experții, fără îndoială, chiar cred că oferă astfel de informații. Philip Tetlock a intervievat peste 280 de experți care își câștigă traiul „comentând sau dând sfaturi în legătură cu tendințele politice sau economice”. Le-a cerut să evalueze probabilități că anumite evenimente vor survine în viitorul nu foarte îndepărtat; i-a întrebat cum au ajuns la concluziile lor, cum au reacționat când s-a dovedit că s-au înșelat; cum evaluau dovezile care nu le susțineau pozițiile. Rezultatele au fost devastatoare.

- Chiar și în zona pe care o cunoșteau cel mai bine, experții nu au fost semnificativ mai buni ca nespecialiștii. „Profesorii cu multe lucrări publicate nu s-au descurcat mai bine decât jurnaliștii. Singura constantă găsită de Tetlock a fost efectul negativ al reputației asupra predicției: cei care aveau o reputație mai bună au făcut predicții mai proaste decât cei fără nici o reputație” [5, p. 184]. De ce? Pentru că persoana care acumulează mai multe cunoștințe capătă o iluzie accentuată a competenței sale și devine nerealist de încrezătoare în sine însăși, conchide Kahneman.

- Experții opuneau rezistență față de recunoașterea faptului că se înșelaseră, iar atunci când erau nevoiți să admită eroarea, aveau o bogată colecție de scuze „...țesând niște povești

pentru a se justifica” [5, p. 185] – un eveniment neprevăzut intervenise, ori se înșelaseră din motive întemeiate. Motivul: „...există ceva în noi care are funcția de a ne proteja respectul de sine...” [5, p. 185].

- Ei sunt amețiți de propria strălucire și detestă să nu aibă dreptate. Tetlock folosește terminologia din eseu despre Tolstoi scris de Isaiah Berlin „Ariciul și vulpea”. Aricii știu un singur lucru important și au o întregă teorie despre lume; se înfurie pe cei care nu văd lucrurile la fel ca ei; foarte reticenți în a-și recunoaște greșelile; pentru ei o predicție ratată este una foarte aproape de adevăr; au opinii ferme și clare, adică exact ceea ce producătorii adoră să vadă în programele lor: doi arici într-o dispută, fiecare atacând ideile idioate ale adversarului, fac un show foarte reușit. Vulpile dimpotrivă sunt gânditori complecși. Ele recunosc că realitatea se naște din interacțiuni între numeroase forțe și agenți diferiți, printre care și norocul chior, producând frecvent consecințe mari și imprevizibile. Și Kotler deslușind fenomenul modei, îl descrie ca unul „ce nu poate fi previzionat, e trecător și fără semnificație socială și economică...companiile pot beneficia de pe urma modei, dar totul e doar o problemă de noroc și de acțiune la momentul oportun” [6, p. 209].

Iluzia predicției valide rămâne intactă, după noi, și-n domeniul complicat al marketingului.

Ideea nu este că specialiștii în marketing care încearcă să prevadă viitorul comit erori grave, aceasta se subînțelege. Și prin încercarea lor de a prevedea viitorul avem în vedere, spre exemplu, exagerarea avantajelor planificării strategice invocate de unii autori: probabilitate mai mare de identificare a evoluțiilor ulterioare ale piețelor și produselor din care rezultă consecvențele - capacitate mai mare de a face față schimbărilor și alocarea mai eficientă a resurselor organizationale în funcție de oportunitățile pieței, anticiparea oportunităților și amenințărilor mediului extern, raportarea reușită a mixului de marketing la conjunctura pieței etc. Lecția care se desprinde: erorile de predicție sunt inevitabile deoarece lumea (indivizi în diversele ambianțe socială, economică și culturală, relații interumane în cadrul grupurilor sociale dintr-o societate) este imprevizibilă. Tendințele pe termen scurt pot fi prevăzute, iar comportamentul și realizările pot fi anticipate cu acuratețe pe baza celor anterioare. Însă nu ar trebui să ne așteptăm că performanța studenților, de exemplu, să fie previzibilă pe baza comportamentului pe terenul de antrenament: sala de curs. Atât comportamentul la teste cât și cel din lumea reală sunt determinate de numeroși factori specifici situației particulare.

3. Deciziile referitoare la clienți sunt lăsate pe seama statisticienilor, specialiști ai datelor, specialiști în SEO etc. care nu interacționează cu realitatea primilor, îndepărtându-i de inima lor – un sediu al sentimentelor umane, transformându-i din clienți prietenoși și loiali în unii furioși. Această dependență exagerată de tehnologie ne determină să uităm că cei pe care dorim să-i convingem să ne fie fideli sunt oameni, nu simple date din CRM sau puncte segmentate pe un grafic.

„De-a lungul ultimelor două decenii, Amazon a devenit unul dintre cei mai mari giganți ai tehnologiei, preluând comerțul electronic și spațiul de vânzare cu amănuntul ca niciun alt retailer online vreodată. Iar Jeff Bezos, fondatorul și CEO-ul companiei, a fost, fără îndoială, o parte esențială a acestui succes. Se estimează că Bezos are o valoare de aproximativ 200 de miliarde de dolari fiind unul din cei mai bogați oameni din istorie. Într-un interviu acesta a relatat următoarele: mi se pune des întrebarea: ce se va schimba în următorii 10 ani? E o întrebare interesantă, dar nu mi se pune niciodată întrebarea: ce nu se va schimba în următorii 10 ani? Una cu mult mai importantă, pentru că o strategie de afaceri se construiește în jurul lucrurilor care sunt stabile în timp. În afacerea noastră clienții vor prețuri mici, iar eu știu că

asta va fi adevărat și peste 10 ani. Vor livrare rapidă, selecție vastă. E de neimaginat un viitor în care un client vine și-mi spune „Jeff, eu iubesc Amazonul, dar vreau ca prețurile să fie mai mari sau așa vrea să livrezi un pic mai încet. Și astfel știm că energia pe care o investim în satisfacerea acestor nevoi va da randament și peste 10 ani, ceva ce știi că e valabil pe termen lung” [7]. La prima vedere, Amazon pare să fie modelul desăvârșit pentru tehnologia care revoluționează. Dar, de fapt, reala inovație, e că Jeff Bezos se axează pe ceea ce nu e subordonat revoluției. Compania e construită pe câteva nevoi omenesti care sunt stabile în timp – prețuri mici, livrare rapidă, selecție vastă, nu pe drone și algoritmi ai viitorului. Nu e posibil ca tehnologia să fi creat aceste nevoi umane, adevăruri umane perene, din contra, preocuparea de a le satisface a creat tehnologia.

4. Profesioniștii atenționează asupra faptului că obiectivele multor companii nu au un impact direct asupra business-ului – spre exemplu marketologii își propun ca obiectiv mărirea traficului pe site. Or, indicatori precum traficul pe site, număr de descărcări, vizite etc. sunt ceea ce growth hackerii numesc indicatori de vanitate, numere care sunt ușor influențabile, ușor de crescut, dar care nu au un impact asupra creșterii afacerii [8]. Soluția? Ignorăm aceste obiective? Sau mergem mai departe și facem calculele de rigoare, răspunzând la întrebarea: „Cum măsurăm succesul activităților/campaniilor de marketing?” de exemplu. Simplu: comparăm banii câștigați cu cei cheltuiți = rata rentabilității investiției. Dacă banii câștigați > ca cei cheltuiți => succes, și invers. Există voci care susțin că și campaniile eșuate sunt valoroase, pentru că au făcut un exercițiu de branding și au făcut cunoscut numele companiei. Dar dacă o firmă nu e ca Nike, Apple sau Coca-Cola atunci e probabil să nu-și permită să ardă milioane de dolari pe un marketing confuz care „să le fluture numele-n vânt”. Acest drum nu e pentru companiile mici, astfel încât devine obligatorie analiza meticuloasă a cifrelor. Presupunem că cheltuielile campaniei de marketing care țintește 100 destinatari = 300 \$; din care răspund 10 oameni => rata de răspuns = 10%; din care 2 cumpără => rata/cumpărare = 20 %. Sunt suficiente cifrele? Nu!!! Aici intervine partea cea mai importantă = costul de achiziție al unui cumpărător => 300 \$: 2 = 150 \$. Dacă produsul aduce profit doar de 100 \$ pe vânzare, firma pierde 50 \$ pentru fiecare client ce cumpără, rata rentabilității investiției fiind, deci, negativă. Este un exemplu simplu, dar care arată cât de lipsite de relevanță sunt statisticile cu rate de răspuns și de cumpărare, principala preocupare pentru analiști fiind, prin urmare, rata rentabilității investiției. Mai mult, în acest exemplu nu se ia în calcul o altă cifră necesară pentru măsurarea succesului campaniei de marketing = valoarea clientului pe durata vieții (bani care vin din etapa de atragere a clientului, și cei din achiziții ulterioare): dacă s-a câștigat 100 \$ pe vânzare, dar apoi clientul continuă să cumpăre, se schimbă rezultatul campaniei, deși la început părea că firma era în pierdere.

5. Growth hackerii (termen utilizat și pus în circulație recent) îi acuză pe mulți că asociază marketingul doar cu atragerea de noi clienți sau alte obiective de la începutul pâlniei de vânzări, considerând mult mai eficientă concentrarea pe optimizarea ratei de conversie (procesul de eficientizare a performanței unui website cu scopul de a mări probabilitatea ca vizitatorii (de exemplu 200 mii) să finalizeze o acțiune specifică). Concentrarea pe obiective clare și specifice de conversie, afirmă acestea, influențează direct și măsurabil profitabilitatea unei companii, venind cu-n exemplu: presupunând că valoarea medie a 4 000 de vânzări este de 5 euro, valoarea lunară ar fi de 20 000 de euro, iar cea anuală de 240 000 de euro. Un obiectiv de majorare a ratei de conversie de la 2% la 2,5% ar însemna o creștere a vânzărilor anuale cu 60 000 de euro, cele anuale constituind în acest caz 300 000 de euro. Din punctul nostru

de vedere, este un exemplu de calcul iluzoriu. Țintirea obiectivului de majorare a ratei de conversie de la 2% la 2,5%, fără precizarea și alegerea corectă a strategiilor (produs, preț, servicii care înconjoară vânzarea etc.) și a tacticilor nu garantează profitabilitatea unei companii. Concluzia referitoare la pretinsul beneficiu invocat de growth hackerii e, deci, următoarea: cu mari pretenții față de marketingul clasic și dându-și ifose că abordează marketingul axându-se pe date și experimentare, propunând o abordare modernă și creativă, bazată pe măsurare și testare, demersul lor sfârșește prin a ignora costul de achiziție al unui cumpărător, rata de rentabilitate a investiției și valoarea clientului pe durata vieții.

6. Descoperirea internetului a generat, în adevăratul înțeles al cuvântului, o conjunctură compactă a concurenților: dacă înainte concurenții se aflau aproape, peste drum, în prezent pot fi de cealaltă parte a lumii și asta în afara faptului că grație micșorării permanente a solvabilității clienților, bunurile și serviciile „neconcurente” încep să concureze și mai mult. Dependența de tehnologie a făcut multe companii fragile, devenind o amenințare imprevizibilă cu care se pot confrunta toți. Autorul cărții „Planul de marketing într-o pagină: atrage noi clienți, sporește-ți vânzările și remarcă-te din mulțime”, Allan Dib, vine cu câteva exemple. „Transmiterea de reclame prin fax a fost interzisă prin lege... și multe companii care se bazau pe asta ca sursă unică de potențiali clienți practic au falimentat. Activitatea multor companii a fost lezată când Google a schimbat algoritmul motorului său de căutare. Acele companii și-au folosit tot bugetul și efortul lor de marketing pentru optimizarea motoarelor de căutare și, pur și simplu peste noapte, au constat că singura lor sursă de clienți potențiali a dispărut. În mod similar, atunci când Google a decis să modifice tipurile de reclamă plătite pe care dorea să le afișeze, chiar și agenții de publicitate care îi plăteau lui Google sume enorme în fiecare lună au fost loviți din plin, deoarece Google a început să-i taxeze de patru ori, de cinci ori, chiar de zece ori mai mult ca înainte. Aceste schimbări au forțat companiile să înceteze campaniile lor de publicitate...afacerile practic blocându-se” [9, pp. 130-131]. Într-adevăr companiile au Google, rețele sociale, site-uri, bloguri, email-uri, ele pot apela la agenții care promet optimizare pe motoarele de căutare și creșterea ratelor de conversie etc. Cu toate acestea, Kotler face recomandări cu privire la modul în care ar trebui să folosim social media de exemplu... Acesta a precizat că nu ar trebui să investim de la început foarte mult în social media și că bugetul ar trebui direcționat treptat în această privință: „Nu cheltuieți dintr-o dată jumătate din buget pentru Facebook, Twitter. Investiți 5% și, dacă funcționează, mai investiți 5%” [10 Totuși, multe companii care se lansează sau decid să apeleze la asemenea prestători, cad în capcana „sindromului efectului de halo” și devin încremeniți de strălucirea stupefiantă a tacticilor de marketing, una mai lucitoare ca alta: SEO, PPC, CPC (metodă de marketing online prin care se pot plasa anunțuri în locuri strategice, pentru care se plătește doar atunci când un vizitator dă clic pe anunț), podcasting, inclusiv tehnici intruzive ce țin mai mult de zona de advertising: spre exemplu, celebrele Facebook Ads, bannerele de pe anumite site-uri (existând și mecanismul psihologic de autoapărare, căutând acel X ca să le închidem), spamul (ilegal și imoral), sponsored post (conținut scris și plătit ca să ajungă la mai mulți oameni). Clientul nu are cum să le evite, pentru că vin cu consumul de digital. Asemenea firme sunt orbite de „sindromului efectului de halo” și atunci când se avântă să pună în practică aceste tactici fără a fundamenta și strategia, îngrămădindu-le în speranța că vor atrage clienții și că-i vor măguli să finalizeze achiziția, deoarece au auzit că un concurent a beneficiat enorm pentru că a sclipuit un website sau au realizat că această tactică e ultima lor șansă. Acest „deoarece” explică într-un fel efectul de halo, Kahneman etichetând-o ca o iluzie a înțelegerii, pe care nu e dificil s-o înțelegem: dacă

apreciem că un jucător e urât, vom subevalua, probabil, și abilitățile lui sportive și invers. Pe scurt, efectul de halo ne face să exagerăm consecvența evaluărilor noastre: de exemplu, oamenii buni fac numai lucruri bune, cei răi sunt în totalitate răi. Afirmatia că „Hitler iubea câinii și copilașii” șochează, pentru că orice urmă de bunătate în cineva ca el, violează așteptările generate de efectul de halo. Contradicțiile reduc lejeritatea gândurilor și claritatea sentimentelor [11, pp. 308]. E important ca vânzătorii, care apreciază incorect dacă un client are intenția de a cumpăra ceva sau doar vizitează magazinul, neglijând-ul vehement în primul caz și menajându-l în cel de-al doilea, să cunoască acest lucru?

Din punctul nostru de vedere, suntem și noi susceptibili efectului de halo, atât profesorii cât și studenții, atunci când evaluăm esența și conținutul aspectelor teoretice. „O narațiune convingătoare hrănește o iluzie de inevitabilitate...minte omenească nu se descurcă prea bine când are de-a face cu nonevenimente” susține Kahneman [11, p. 308]. Să cercetăm următorul reper teoretic: planificarea strategică orientată către piață reprezintă procesul managerial de stabilire și menținere a unei relații viabile între obiectivele, pregătirea angajaților și resursele unei organizații, pe de o parte și conjunctura pieței, pe de altă parte” [6, p. 103]. Prima concluzie la care ajung studenții atunci când îl rumegă este următoarea: dacă compania va adopta abordarea planificării strategice, va profita de relații viabile între obiective, profesionalism, resurse și conjunctura pieței. Dar garantează această abordare performanța? Nu, pentru că e o simplă narațiune convingătoare care hrănește iluzia (de inevitabilitate) convigerii că obiectivele sunt corect formulate, personalul – dibaci, talentat, abil, responsabil, resursele - suficiente, configurația mixului – ideală, conjunctura pieței - generatoare de oportunități detectabile, inexistența situațiilor când mixul nu poate fi raportat la conjunctura pieței. Prin urmare, din punctul nostru de vedere, această formulă reflectă doar aspirație, dispoziție firească pentru ceva, acțiune conștientă orientată spre un scop determinat (o relație viabilă), definiția gravitând în jurul efectului așteptat garantat, ignorând premisele: rațiunea/motivul, tot ceea ce produce acest efect.

În argumentarea efectului de halo ca iluzie a înțelegerii să analizăm și exemplul unei companii, gigantul industriei tehnologice, Google: doi tineri creativi au inventat un mod superior de căutare a informațiilor pe Internet. Au găsit bani, iar după câțiva ani cei doi se numără printre cei mai bogați oameni ai planetei. Într-o situație memorabilă au avut noroc, ceea ce face povestea și mai convingătoare: la un an după ce au fondat Google, au vrut să vândă compania pentru un milion de dolari, însă cumpărătorul a spus că prețul e prea mare. Menționarea unicului incident norocos ușurează, de fapt, subestimarea modalității în care norocul a afectat rezultatul. Totuși avem de-a face cu o istorie foarte bună: decizii cu rezultate spectaculoase, învingerea concurenților etc. Îmbrăcăta în mai multe detalii, povestea ne dă senzația că înțelegem ce a determinat succesul companiei, că am învățat o lecție generală despre ceea ce face ca afacerile să reușească. Din păcate, senzația este în mare parte iluzorie.

Sunt, deci, puține șanse și oportunități pentru tineri de a învăța cum să creeze o companie gigantică și încă mai puține șanse de a evita riscurile și incertitudinile – cum ar fi o inovație sclipitoare a unei companii concurente. Și cu cât a fost vorba de mai mult noroc, cu atât e mai puțin de învățat [11, pp. 308-311].

În ultimă analiză, susținem ideea că majoritatea companiilor fac planuri pentru că consideră că știu cum să le facă, dar planificarea nu produce strategii, pentru că nu există teorii de creare a strategiilor. Literatura de specialitate abundă în teorii care explică de ce firmele eșuează sau reușesc, totuși, acestea sunt mai degrabă descriptive decât prescriptive. Nu există,

din punctul nostru de vedere, niciun model progresiv care să indice în termeni exacti cum își pot firmele formula și executa strategia pentru a obține o performanță ridicată. Îmbrăcate în multe detalii, aceste teorii ne dau senzația că înțelegem cum companiile obțin performanțe ridicate, doar că percepția este de cele mai multe ori iluzorie. Mai mult, următoarea concluzie formulată vizează lipsa cunoașterii/conștientizării și de către profesioniștii de marketing că sunt supuși erorilor de judecată (cognitive bias), explicate cu lux de amănunte de către Daniel Kahneman, ignorând, spre exemplu, îndemnul lui Kotler, astfel încât fără Sistemul 2, asociat cu planificarea meticuloasă, gândirea logică și autocontrolul toți indivizii, indiferent de ocupație nu vor avea prea multe șanse de reușită.

Bibliografie

1. Schaefer, M. Rebeliune în marketing: compania cea mai umană câștigă, București, Spandugino, 2021, 241 p. ISBN 978-606-8944-49-4. <https://postcron.com/en/blog/philip-kotler-advice-for-online-marketing/>
2. <https://www.capital.ro/ai-va-castiga-in-fata-inteligentei-umane-profetie-soc-a-unui-laureat-al-premiului-nobel.html>
3. <https://martechseries-com.translate.google.com/mts-insights/guest-authors/guest-post-the-relevancy-gap-businesses-believe-marketing-communications-are-effective-consumers-disagree/>
4. Taleb, N. N. Lebăda neagră, impactul foarte puțin probabilului, ed. A 3-a, rev. București: Curtea veche Publishing, 2018, 493 p. ISBN 978-606-44-0055-0.
5. Kotler, P. Managementul marketingului, Teora, 2000, 1040 p. ISBN 973-601-365-0.
6. <https://www.inc.com/peter-economy/jeff-bezos-says-this-1-surprising-strategy-is-secret-to-his-remarkable-success.html>
7. <https://smarters.ro/grow/plan-de-marketing/>
8. Dib, A. Planul de marketing într-o pagină: atrage noi clienți, sporește-ți vânzările și remarcă-te din mulțime”, București, Business Tech International, 2022, 302 p. ISBN 978-606-8709-27-7
9. <https://www.marketingportal.ro/articole/ultima-ora-70/philip-kotler-nu-cheltuiti-ju-matate-din-buget-pe-social-media-4249.html>
10. Daniel Kahneman, Gândire rapidă, gândire lentă, București, Publica, 2012, 749 p. ISBN 978-606-8360-15-7.

ASPECTE COMPARATIVE ÎN ORGANIZAREA SISTEMULUI MEDICAL

COMPARATIVE ASPECTS IN ORGANIZING THE MEDICAL SYSTEM

Tatiana TOFAN, doctor în economie, conferențiat universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Ala GRECU, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

This article provides a brief comparative analysis of the medical problems of European countries. The problems that the Eastern European states are currently facing have been identified. Efforts are also being made by the EU member states in the organization and provision of health services and medical assistance. The healthcare system put into practice by the member states of the European Union aims to ensure everyone's access to quality care, and their development has contributed to the considerable improvement of the health status of the European population, during the last decades.

Keywords: *medical system, medical assistance system, member countries of the European Union.*

CZU: 614.2(4)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).10](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).10)

Analiză comparativă succintă a problemelor medicale a țărilor europene pune în lumină multe similitudini, dar și diferențieri mari de dezvoltare între acestea. Numeroase semnale atrag atenția asupra evoluțiilor îngrijorătoare din domeniul demografic, a problemelor de sănătate, din sfera ocupării forței de muncă, a producției și consumului de bunuri și servicii de orice fel. Problemele cu care se confruntă în prezent statele estice ale Europei: sărăcia, corupția, traumele sociale, deprecierea vizibilă a stării de sănătate produse de recentele conflicte armate sau interetnice, degradarea fără precedent a mediului, și nu în ultimul rând, imperativul realizării unor reforme de largă amploare, în condiții de precaritate economică și mare tensiuni sociale, constituie provocări majore pentru decidenții ce gestionează resursele europene. În contextul extinderii, economia europeană se confruntă cu probleme dar și cu oportunități considerabile. Lărgind piața unică, Uniunea Europeană mizează pe dezvoltarea economică a celor ce i se alătură, deoarece sunt întrunite condițiile pentru ca aceștia să recupereze rămânerea în urmă. Conform previziunilor, țările cele mai avansate din grupul noilor membri au atins standardele de viață impuse de normele Uniunii Europene 15 dintre ele în anul 2015 iar statele cele mai puțin avansate vor atinge undeva prin anul 2030. [1]

Statele membre ale UE sunt responsabile de organizarea și furnizarea serviciilor de sănătate și a asistenței medicale. Prin urmare, rolul UE în ceea ce privește politica în domeniul sănătății este complementar politicilor naționale.

Politicile și acțiunile UE în materie de sănătate publică vizează:

- protejarea și îmbunătățirea sănătății cetățenilor UE
- sprijinirea modernizării infrastructurii de sănătate
- îmbunătățirea eficacității sistemelor de sănătate din Europa
- consolidarea măsurilor de pregătire și de răspuns la amenințările transfrontaliere la

adresa sănătății

UE adoptă legi și recomandări pentru a proteja populația. Aceste măsuri privesc produsele de sănătate și drepturile pacienților. În toate politicile și acțiunile Uniunii se asigură un nivel ridicat de protecție a sănătății umane, și anume articolul 168 din TFUE (temeiul juridic pentru politica UE în domeniul sănătății) la fel confirmă aceste măsuri și recomandări pentru protecția populației [3].

Coordonarea în ceea ce privește chestiunile de sănătate publică este o consecință necesară a liberei circulații a persoanelor și a mărfurilor în cadrul pieței interne. Cooperarea la nivelul UE contribuie la găsirea de soluții pentru provocările comune în materie de sănătate pe care le reprezintă, de exemplu, rezistența la anti-microbiene, bolile cronice care pot fi prevenite și îmbătrânirea populației.

Sistemul asistență medicală puse în practică de statele membre ale Uniunii Europene au ca scop asigurarea accesului tuturor la îngrijirile de calitate, iar dezvoltarea lor a contribuit la ameliorarea considerabilă a stării de sănătate a populației europene, în cursul ultimilor decenii. Ele reprezintă un element foarte important al modelului social și funcționează prin prisma asigurărilor sociale de sănătate.

➤ *Europa de Vest.* Analizând mai profund sistemele asigurărilor sociale de sănătate din țările Europei de Vest, s-a constatat că ele pot fi descrise în termeni structurali. Conceptul structural include șapte componente-cheie, care cuprind nucleul organizațional al unui sistem de asigurări sociale de sănătate. Aceste șapte caracteristici (contribuții nelegate cu riscul de îmbolnăvire, companii de asigurări/case spitalicești în calitate de plătitori, solidaritate, pluralism, corporatism, participare, alegere) cuprind aranjamentele structurale de bază ale asigurărilor sociale de sănătate. Fiind combinate, acestea pot fi percepute ca formă instituțională în organizarea sistemului asigurărilor sociale de sănătate [2].

Contribuții de asigurare transparente și nelegate de riscul de îmbolnăvire. Creșterea fondurilor asigurărilor sociale obligatorii de sănătate este direct proporțională cu venitul membrilor (angajaților), de obicei, exprimat în procentaj din salariu (uneori până la o limită stabilită). Această componentă are două caracteristici egal de importante. Prima: contribuțiile sau primele de asigurare nu sunt legate cu starea sănătății persoanei. Dacă angajatul are soție și copii, aceștia din urmă beneficiază automat de acoperire din prima calculată în baza venitului în aceleași condiții de risc. A doua caracteristică constă în faptul că primele de asigurare sunt colectate separat în cadrul veniturilor generale de stat. Finanțarea sistemului de sănătate este transparentă și, astfel, izolată de confruntările politice inerente bugetului public.

Companiile de asigurări (casele spitalicești) în calitate de plătitori/cumpărători. Primele sunt colectate direct de către companiile de asigurări/casele spitalicești (Austria, Franța, Germania, Elveția) sau sunt distribuite dintr-un fond de stat centralizat (Israel, Luxemburg, Olanda) pentru un șir de companii de asigurări (Belgia aplică ambele metode). Aceste fonduri sunt organizații private nelucrative (nonprofit), supravegheate de o comisie selectată cel puțin parțial de către membrii asigurărilor sociale de sănătate (cu excepția Franței și Elveției), de obicei cu recunoașterea statutului și responsabilităților (Israelul este o excepție). Reglementă-

rile în baza cărora funcționează companiile de asigurări/casele spitalicești sunt în mod normal stabilite de legislația națională (Austria, Franța, Germania, Luxemburg, Olanda, Elveția) sau sunt strict controlate prin intermediul unui proces de reglementare de stat (Israel). Companiile de asigurări utilizează veniturile din primele membrilor (impozit pentru sănătate în Israel) pentru finanțarea contractelor colective cu prestatorii publici, privați nelucrativi (fără profit), privați lucrativi (cu profit) pentru prestarea serviciilor de sănătate persoanelor asigurate [3].

Solidaritate în acoperirea populației și finanțarea pachetelor de beneficii. În funcție de țară, acoperirea populației cu asigurări sociale de sănătate constituie de la 63 procente (Olanda) până la 100 procente (Franța, Israel, Elveția). În țările cu mai puțin de 100 procente de participare obligatorie, de regulă, persoanelor cu venituri foarte înalte li se permite (Germania) sau solicită (Olanda) să părăsească sistemul de asigurări sociale stabilit și să apeleze la asigurare comercială de sănătate pe cont propriu (cu mici excepții pentru imigranții ilegali și funcționarii de stat). Finanțarea pentru toți membrii asigurărilor sociale de sănătate este realizată prin fondurile unice de stat naționale (Israel, Olanda), prin autoritățile regionale (Austria) sau fondurile de bază (Elveția), prin mecanisme obligatorii de ajustare a riscului (Belgia, Germania, Israel, Olanda) sau prin subvenții de stat (Belgia, Franța). În toate cele opt sisteme de asigurări sociale de sănătate, statul solicită aceleași pachete de beneficii complexe pentru toate categoriile de persoane asigurate [2].

Pluralism privind prestatorii de servicii medicale. Sistemele asigurărilor sociale de sănătate includ un ansamblu de structuri organizaționale. Atât în cadrul țărilor, cât și între țările cu sisteme de asigurări sociale de sănătate numărul și originea companiilor de asigurări variază mult, în funcție de criteriile profesionale, geografice, religioase, politice și de imparțialitate. Aproximativ toate spitalele, indiferent de forma lor de proprietate, și aproximativ toți medicii, indiferent de forma lor de organizare (practică individuală, practică în grup etc.) dețin contracte cu casele spitalicești și sunt parte a sistemului asigurărilor sociale de sănătate. Asociațiile profesionale medicale, autoritățile municipale, regionale și naționale, inclusiv alți furnizori precum companiile farmaceutice, toți sunt părți componente ale sistemului asigurărilor sociale de sănătate [2].

Modelul corporativ de negocieri. De regulă, negocierile se inițiază la nivel regional sau național între organizațiile superioare ce reprezintă fiecare subsector de sănătate implicat. Acest cadru corporativ permite desfășurarea lină a proceselor de autoreglementare și contractare, cu obținerea unei uniformități considerabile în rezultatele finale în termeni de costuri tranzacționale, care de obicei sunt deficitare. O abordare corporativă în cadrul grupurilor de parteneri sociali (companiile de asigurări/casele spitalicești, specialiști în sănătate, grupurile de prestatori și grupurile de furnizori) este de asemenea conformă cu acordurile obținute în alte segmente ale sectorului social (spre exemplu, sistemul de pensionare).

Administrare comună a sistemului asigurărilor sociale de sănătate. Potrivit structurii pluraliste descrise anterior, sistemele asigurărilor sociale de sănătate din țările Europei de Vest includ, de regulă, participarea în luarea deciziilor de conducere a unui ansamblu de actori. Cea mai vizibilă manifestare a acestui proces tradițional de autoreglementare este modul în baza căruia companiile de asigurări/casele spitalicești și prestatorii de servicii negociază direct între ei programele de asigurări, modalitățile de plată, calitatea asistenței, numărul de pacienți și alte aspecte contractuale. Asociațiile medicale, asociațiile spitalicești și alte grupuri profesionale de asemenea foarte frecvent au anumite responsabilități în procesul de luare a deciziilor [1].

Libera alegere a prestatorului și (parțială) a caselor spitalicești. Membrii companiilor de

asigurări/caselor spitalicești pot apela pentru asistență medicală la aproape toți medicii și spitalele din țară. În șase sisteme din cele opt studiate, nu se solicită o trimitere de la medicul de familie la specialist (Israel și Olanda sunt excepții). Tot mai mulți membri au posibilitatea de a-și schimba compania de asigurări/casa spitalicească (Austria, Franța și Luxemburg sunt excepții). Pentru a micșora solicitările neargumentate de servicii prestate de medicii specialiști și de spitale, în unele țări (Germania, Belgia) au fost aplicate coplățile directe, achitate de pacienți la momentul adresării.

➤ *Europa Centrală și de Est.* În țările în tranziție serviciile de îngrijire a sănătății își pierd treptat din caracterul universal și gratuit, intrând sub incidența asigurărilor sociale și fiind direct legate de ocupație, respectiv de contribuție. Trecerea la sistemul economic bazat pe legile pieței impune schimbări importante și în acest sector. Asigurările sociale de sănătate au demarat în unele țări sau se află încă în stadiu de proiect în altele. Însă anumiți pași s-au realizat în toate țările în tranziție: descentralizarea și privatizarea unor segmente ale sistemului de sănătate. Este evident faptul că reforma sistemului sanitar atinge numeroase probleme de ordin organizatoric, medical, financiar și chiar moral. În evaluarea noastră ne oprim asupra aspectelor de ordin economic, respectiv asupra acelor care ating problematica funcționării sistemului sanitar pe principiul asigurărilor sociale [3].

➤ *Cehia.* În Cehia se urmărește înlăturarea monopolului statului în furnizarea de servicii medicale și promovarea de instituții private sau cu administrare privată. Începând cu anul 1992, a demarat un program de asigurări sociale în domeniul serviciilor de ocrotire a sănătății. Accesul gratuit la îngrijirea sănătății este înlocuit cu accesul pe baza unui contract de asigurare cu Fondul de Asigurări. Acest fond se alimentează prin contribuții ale persoanelor asigurate și patronat, guvernul fiind implicat, ca și în cazul celorlalte sisteme de asigurări (de șomaj și de pensii), din punct de vedere financiar numai în legătură cu deficitul. În acest domeniu s-au dezvoltat două programe separate de asigurări sociale: unul pentru servicii medicale și celălalt pentru beneficii bănești de boală și de maternitate. Fiecare dintre cele două direcții are propria ei finanțare: [4]

- îngrijiri medicale: persoane asigurate - 4,5% din salariul brut; angajatorul - 9% din fondul de salarii.

- boală și maternitate: salariați - 1,2% din salariul brut; lucrători pe cont propriu - 4,8% din venitul lunar brut; patronatul - 3,6% din fondul de salarii.

➤ *Ungaria.* În anul 1990 are loc transferul finanțării serviciilor de sănătate de la bugetul statului la Fondul de Asigurări de Sănătate. Persoanele asigurate contribuie la acest fond cu 4% din salariul brut, angajatorul cu - 19,5% din fondul de salarii, iar guvernul - cu 19,5%, pentru funcționarii din administrația de stat și pentru acoperirea costurilor concediilor de maternitate. Acest fond de asigurare pentru sănătate finanțează două programe: serviciile de îngrijire medicală pe baze contractuale cu Casa de Asigurări de Sănătate și beneficii bănești pentru protecția socială în caz de incapacitate de muncă. [5, p.55]

➤ *România.* Pana la apariția Legii asigurărilor sociale de sănătate nr. 145 din 1997, sistemul de ocrotire a sănătății a fost coordonat în mod centralizat de către Ministerul Sănătății prin cele 41 de direcții sanitare județene, și direcția sanitară a municipiului București, constituit dintr-o rețea de spitale, policlinici, dispensare și alte unități sanitare. În plus, exista și un număr de spitale, institute și centre naționale de înaltă specializare, subordonate direct Ministerului Sănătății, precum și rețele medicale paralele în subordinea Ministerului Transporturilor, Ministerului Apărării Naționale, Ministerului de Interne, Ministerului Muncii și Protecției

Sociale și Serviciului Român de Informații, care furnizau servicii medicale și răspundeau de ocrotirea sănătății pentru o anumită categorie de populație.[5, p.89]

În iulie 1997, a fost adoptată Legea asigurărilor sociale de sănătate. Aceasta a urmărit modelul de asigurări tip Bismarck, cu asigurare de sănătate obligatorie, bazat pe principiul solidarității și funcționând în cadrul unui sistem descentralizat. Ea a intrat în vigoare, cu toate prevederile, începând cu 1 ianuarie 1999. A existat însă o perioadă de tranziție în anul 1998, în care direcțiile sanitare județene și Ministerul Sănătății au administrat fondurile de asigurare. În consecință, de la 1 ianuarie 1999, conform legii au funcționat Casa Națională de Asigurări de Sănătate și Casele județene de asigurări de sănătate ca instituții publice autonome, conduse de reprezentanții asiguraților și patronatului prin consiliile de administrație [5, p. 101].

Răspunsul UE în domeniul sănătății publice include: [3]

1. creșterea capacității de producție a unui vaccin sigur și eficace, prin intermediul strategiei UE privind vaccinurile
2. asigurarea aprovizionării cu materiale medicale și echipamente individuale de protecție prin:
 - menținerea liberei circulații a mărfurilor în cadrul pieței interne
 - efectuarea de achiziții comune și crearea unui stoc european comun în cadrul RescEU
 - sprijinirea cercetării și a inovării în ceea ce privește tratamentele și vaccinurile.

Printre domeniile în care UE a adoptat acte legislative se numără: [7, p. 56]

- drepturile pacienților în cadrul asistenței medicale transfrontaliere
- medicamentele și dispozitivele medicale
- amenințările transfrontaliere grave la adresa sănătății
- cancerul, tutunul și promovarea unei stări bune de sănătate
- organele, sângele, țesuturile și celulele

La 28 mai 2020, Comisia Europeană a prezentat propunerea sa privind un nou program consolidat al UE în domeniul sănătății pentru perioada 2021-2027, denumit programul „UE pentru sănătate”. Acest program face în prezent obiectul negocierilor dintre Parlamentul European și Consiliu. Potrivit mandatului de negociere aprobat al Consiliului, programul „UE pentru sănătate” are în vedere o sporire substanțială a capacității UE de a completa și sprijini acțiunea statelor membre în domeniul politicii de sănătate publică. Se preconizează ca bugetul noului program – astfel cum a fost aprobat în cadrul mandatului Consiliului – să fie semnificativ mai mare decât cel al programului privind sănătatea din perioada 2014-2020 (care a avut un buget de 450 de milioane EUR) [4].

Acest program reprezintă un răspuns puternic la pandemia de COVID-19, continuând însă totodată să pună accentul pe acțiunile pe termen lung ale UE în domeniul sănătății. Scopul său este de a îmbunătăți sănătatea publică în UE și de a permite Uniunii să fie mai bine pregătită pentru a face față viitoarelor crize în domeniul sănătății [6, p. 34].

Uniunea Europeană pune un accent foarte mare pe asigurarea unor condiții de tratament preventiv, aceasta privind prima țintă a asigurării sănătății. Accentul se pune pe condițiile de tratament curativ, care să îndeplinească toate cerințele necesare aducerii persoanelor afectate la condiții normale de sănătate.

În *concluzie* se poate de menționat, că organizarea sistemului medical din țările Uniunii Europene diferă de la țară la țară. UE vine în completarea politicilor naționale de sănătate, sprijinind guvernele statelor membre să atingă obiective comune, să pună în comun resurse și să depășească provocări comune. UE elaborează norme și standarde europene pentru produse

și servicii Politică UE în domeniul sănătății se concentrează pe protejarea și îmbunătățirea sănătății populației, pe accesul tuturor europenilor la asistență medicală modernă și eficientă și pe coordonarea reacției la amenințările grave la adresa sănătății care implică mai multe țări din UE. De asemenea, pentru UE sunt importante măsurile de prevenire a bolilor și reacția adecvată la apariția bolilor. Măsurile de prevenire includ, printre altele, vaccinarea, combaterea rezistenței la anti-microbiene, acțiunile împotriva cancerului și etichetarea alimentară responsabilă. medicale și oferă finanțare pentru proiecte de sănătate din întreaga Uniune.

Există două agenții create special pentru a sprijini guvernele naționale în chestiuni legate de sănătate. Centrul European de Prevenire și Control al Bolilor evaluează și monitorizează amenințările emergente la adresa sănătății, pentru a coordona reacțiile. Agenția Europeană pentru Medicamente gestionează evaluarea științifică a calității, siguranței și eficienței tuturor medicamentelor din UE.

Bibliografie

1. [www//european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/health_ro](http://www.european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/health_ro)
2. <https://www.ms.ro/programe/al-treilea-program-de-actiune-al-uniunii-europene-in-domeniul-sanatatii-pentru-perioada/>
3. https://health.ec.europa.eu/eu-health-policy/overview_ro
4. https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_ro
5. INFO-WORLD. Hospital Manager Suite. Sistem informatic integrat destinat spitalelor. http://www.infoworld.ro/dnn/Portals/0/info_world_hospital_manager_suite.pdf
6. Zanoschi G. Sănătate publică și management sanitar. Iași: 2003, 188p.
7. World Health Organization, Health 2020: a European policy framework and strategy for the 21st century. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2013.
8. <http://www.euro.who.int/en/publications/policy-documents/health-2020.-a-european-policy-frameworkand-strategy-for-the-21st-century-2013>

ВЕНЧУРНОЕ ИНВЕСТИРОВАНИЕ В РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

VENTURE INVESTING IN THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY AS A FACTOR OF ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Татьяна АНДРЕЕВА, доктор экономических наук, доцент,
Международный независимый университет Молдовы

Геннадий ЧОРБА, докторант, Государственный Университет Молдовы

АННОТАЦИЯ

Основной задачей, в первую очередь развивающихся экономик, встает вопрос привлечения венчурного капитала в сферу высокотехнологичного производства. Исходя из исторического опыта можно сделать вывод, что именно реальный сектор экономики является основой экономической безопасности государства. Именно проблема привлечения инвестиций в реальный сектор экономики, создающий на выходе конкурентную продукцию, востребованную на мировых рынках, остро стоит сегодня перед Республикой Молдова для развития ее экономики, обеспечения экономической безопасности, что в конечном счете должно привести к увеличению благосостояния населения, а значит снятия многих проблем в первую очередь в социальной области, которая является источником политической нестабильности в государстве. Таким образом, в статье раскрывается значение привлечения капитала в реальный сектор экономики, предложения по созданию конкурентной среды для привлечения капитала, предложения по действиям органов государственной власти для создания соответствующих условий перетока капитала для инвестирования в реальный сектор экономики.

Ключевые слова: венчурный капитал, венчурное инвестирование, предпринимательская деятельность, инновационная деятельность, венчурная инфраструктура.

ABSTRACT

The main task, first of all, of developing economies, is the question of attracting capital to the sphere of high-tech production. Based on historical experience, we can conclude that it is the real sector of the economy that is the basis of the economic security of the state. It is the problem of attracting investments in the real sector of the economy, which creates competitive products that are in demand on world markets, that is acute for the Republic of Moldova today. Thus, the article reveals the importance of attracting capital to the real sector of the economy, proposals for creating a competitive environment for attracting capital, proposals for the actions of public authorities to create appropriate conditions for the flow of capital for investing in the real sector of the economy.

Keywords: *venture capital, venture investment, entrepreneurial activity, innovation, venture infrastructure*

CZU: 330.322:338.2

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).11](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).11)

Введение. Исторический опыт, основанный на анализе экономического развития многих государств, говорит нам о том, что основой для резкого экономического развития государства является приток инвестиционного капитала в реальный сектор экономики, а именно в производство и производственную инфраструктуру. За редким исключением, именно промышленное производство товаров, способных конкурировать на мировом рынке, является основой экономического роста большинства государств, интегрированных в мировую экономику. Основой таких утверждений является опыт стран Юго-Восточной Азии, Восточной Европы, Турции и даже некоторых стран бывшего пост советского пространства.

Основной текст. Привлечение венчурного капитала всегда являлось проблематичным не только для экономически развитых стран, но и стран с развивающейся и переходной экономикой, ввиду того, что венчурное инвестирование связано с высоким риском и представляет собой долгосрочное и высоко рисковое вложение частного капитала в высокотехнологичные перспективные компании, чья деятельность ориентирована на разработку и производство наукоемких продуктов, обладающих рыночным потенциалом и большими преимуществами, их развитие и расширение с целью получения максимальной прибыли. В первую очередь, венчурное инвестирование направлено на поддержку и развитие реального сектора экономики, и востребовано в большинстве средними и малыми предприятиями.

Пик прямых инвестиций в экономику Республики Молдова пришелся на 2007 финансовый год. Уровень этих инвестиций в том году превысил 700 млн USD. Этот уровень до сих пор является непреодолимым, не смотря на то, что прошло уже 15 лет. К сожалению, после мирового экономического кризиса 2008 года наблюдалось снижение предпринимательской активности как в мире в целом, так и в Республике Молдова. Таким образом, к 2014 году количество зарегистрированных малых и средних предприятий в Республике Молдова равнялось 52 300, что составляло 97,4% от общего числа хозяйствующих субъектов на территории республики. В 2016 году количество новых компаний сократилось на 5,37% по сравнению с 2015 годом и составило 5673 компании. Таким образом, несмотря на сравнительно большое количество существующих компаний в Республике Молдова, наблюдается снижение числа новых предприятий, что обусловлено, в первую очередь, недостатком инвестиций и других финансовых инструментов. Существующий недостаток инвестиционных ресурсов, в том числе и венчурного капитала, затрудняет экономический рост в стране, рост конкурентоспособности, процессы развития и диверсификации производства, снижение доли экспорта и осуществление экспортных операций.

Ситуация еще более усугубилась в 2020 году с началом пандемии Ковида, что привело к резкому снижению деловой активности, разрыву технологических цепочек, к коллапсу в вопросах логистики как доставки уже готовой продукции, так и поставок сырья. Следующим ударом для не оправившейся экономики Молдовы стала война в

Украине и резкое повышение цен на энергоносители, что привело к резкому удорожанию себестоимости выпускаемой продукции, продуктов питания, транспортных услуг, коммунальных услуг и т.д. Это стало серьезным испытанием для экономической, социальной и политической сфер жизни Государства. Сегодня перед властями Республики Молдова остро стоит вопрос принятия мер для выхода из создавшегося экономического кризиса, оживления экономической жизни государства, путем привлечения инвестиций, в первую очередь, в реальный сектор экономики.

Основой притока капитала в реальный сектор экономики является создание органами государственной власти благоприятного и привлекательного инвестиционного климата для инвесторов.

Основой благоприятного инвестиционного климата является в первую очередь политическая и социальная стабильность государства, условия создания и функционирования предприятий, то есть минимизация давления государства на ведение бизнеса, привлекательные условия налогообложения, дающие конкурентные преимущества по отношению к другим государствам, как потенциальным конкурентам в области венчурного инвестирования. Особую роль в области привлекательности вложения инвестиций является минимизация коррупционной составляющей при создании и ведении бизнеса. Решение этих вопросов лежит именно в области деятельности органов государственной власти. Рассмотрим основные вопросы деятельности органов государственной власти в части создания привлекательных условий инвестирования на примере Республики Молдова [1].

Основой антикризисного управления государством в экономической сфере является принцип: «Для оживления экономики государства, привлечения инвестиций, государство, в лице власти, обязано, по возможности, максимально упростить, либерализовать, условия ведения бизнеса, и при этом, по возможности, максимально ужесточить ответственность за невыполнение условий ведения бизнеса.». И именно этот принцип является основой действия власти для оживления экономики путем привлечения инвестиций, в первую очередь, в сферу реального сектора экономики [2].

Что касается либерализации условий ведения бизнеса, то их условно можно разделить на несколько направлений.

Первое. Максимальное упрощение регистрации предприятий, в первую очередь реального сектора экономики. То есть максимально упрощенная процедура создания экономических агентов, их регистрация, уменьшение сроков таких процедур за счет внедрения электронных систем и принципов одного окна. Основой такого принципа является онлайн идентификация физического лица, что дает возможность осуществления процедур регистрации экономического агента в онлайн пространстве. За основу можно взять опыт Эстонии, где возможность регистрации компаний через онлайн пространство дало возможность ввести программу e-Residency, которая позволяет людям, которые не являются гражданами Эстонии, иметь доступ к таким услугам со стороны Эстонии, как формирование компании, банковские услуги, обработка платежей и оплата налогов и т.д.

Второе. Создание со стороны государства условий создания промышленных предприятий путем способствования и упрощения требований для получения разрешений на прокладку коммуникаций, выделения земельных участков под производ-

ственные объекты, создание специфических технических зон и т.д. И главное, резкое уменьшение времени принятия решений и оформления этих решений.

Третье. Снижения до нуля таможенных пошлин и сборов на ввозимые средства производства и технологическое оборудование, а также на технологии, вне зависимости от формы собственности агента, ввозящего такие товары. С момента введения в эксплуатацию производства - минимизация таможенных пошлин и сборов в отношении сырья для производства продукции, при условии его использования в полном объеме в технологическом процессе.

Четвертое. Уменьшение давления со стороны государства в рамках условий введения в эксплуатацию промышленных объектов и сроков принятия такого решения.

Пятое. В сфере налогообложения и выплаты платежей на период внедрения и введения в эксплуатацию производственных объектов должна быть предусмотрена минимизация, фактически сведение к нулю, выплат со стороны экономического агента на вышеуказанный период.

Шестое. Налогообложение экономических агентов в сфере производства должна быть сведена к налогу на реализацию, в виде разумного и достаточного процента с суммы реализации собственной продукции. Такой подход дает однозначную прозрачность в выплате налогов и сборов. В этом случае оплату за выпускаемую и реализованную продукции нужно максимально перевести в область безналичных расчетов и (или) при условии реализации за наличный расчет, ввести принцип онлайн контроля по таким операциям. Для этого нужно предать банкам функции налоговых агентов, в задачу которых будет в режиме реального времени производить отчисление в бюджет соответствующего налога с поступающих сумм.

Седьмое. Уменьшить коррупционное давление со стороны чиновников на создаваемый или уже работающий бизнес. Решение этого вопроса лежит в сфере следующих решений.

1. Четкое и однозначное определение правил и условий для развертывания промышленного производства.

2. Определение функций чиновников в рамках принимаемых решений и максимальное ограничение сроков принятия такого решения.

3. Обоснование принятия решений в письменном виде с отсылкой на регламентирующие документы.

4. Условие прозрачного проведения всякого рода тендеров и аукционов с обязательным условием видео регистрации таких мероприятий. При этом вышеупомянутая видео регистрация (видео запись) должна приниматься судами в качестве аргумента и факта, в случае возникновения претензий кого-либо из участников таких тендеров и аукционов.

5. Правовая защищенность законопослушного бизнеса и неприкосновенность собственности при условии законного ведения бизнеса.

6. Минимизация сфер ведения бизнеса, требующих лицензию в рамках разрешительной системы ведения бизнеса. Такие виды деятельности должны быть четко определены при условии, что остальные виды деятельности не требуют никаких дополнительных разрешений и согласований, в рамках невозможности или приостановки ведения бизнеса.

7. Минимизация отчетности в рамках ведения бизнеса. Основной отчетностью

должны является суммы реализации продукции, а значит уплаченных налогов. Проверки могут касаться вопросов сокрытия налогов в части реализации продукции без учета со стороны налогового агента. Должен повсеместно внедряться принцип: «Задача бизнеса – получение прибыли в рамках закона, создание рабочих мест и выплата отчислений государству согласно требований закона. Задача чиновника не требовать от бизнеса кучу отчетностей и статистики, а создание условий для выполнения основной задачи бизнеса» [3].

8. Персональная, вплоть до уголовной, ответственность чиновников за препятствование ведения законного бизнеса [3].

Перечисленные направления решения вопроса экономического развития ставят перед органами государственной власти задачи, решение которых требует оперативной реакции. Основой этих преобразований является осознание высшим руководством государства того факта, что именно стагнация и падение экономики приводит к социальной и политической нестабильности внутри государства, а значит ухудшает инвестиционный климат. Откладывание экономических преобразований, и не желание брать на себя ответственность под предлогом возможного ухудшения, в переходный период, социально-экономической ситуации, приводит к замораживанию ситуации в экономике, которая в конечном итоге приведет к еще более тяжким последствиям как раз в социальной сфере. Ни одно из государств, как в Восточной Европе, так и на пост советском пространстве, не смогло уйти от периода шоковой терапии. Задача власти, за счет профессиональных действий и решений, сгладить последствия переходного периода на основную массу населения и в первую очередь на социально незащищенные слои общества [4].

Это основная задача Правительства, как исполнительного органа власти, отвечающего за экономическое состояние в Республике. Правительство, как один из органов государственной власти, имеет право законодательной инициативы. Этот инструмент, при условии поддержки в Парламенте, является эффективным инструментом для проведения четко спланированных, последовательных, системных реформ, которые должны привести к созданию благоприятного инвестиционного климата, который как раз и должен привести к привлечению как внутренних, так и внешних инвестиций в реальный сектор экономики. Именно этот сектор является первоисточником увеличения налогооблагаемой базы, создания рабочих мест, что должно привести, в конечном счете, к увеличению поступлений в консолидированный бюджет Республики.

Вывод. Республика Молдова столкнулась с резким падением деловой активности. На эту ситуацию повлияли как объективные, так и субъективные причины. Экономическая ситуация в Государстве напрямую влияет на внутривнутриполитическую и социальную стабильность в Молдове. И именно улучшение инвестиционного климата является основной привлекения венчурного капитала, в первую очередь, в реальный сектор экономики.

Именно эта первоочередная задача сегодня стоит перед властью в Государстве. Оттягивание проведения реформ в экономике, в виде либерализации условий ведения бизнеса, приводит к усугублению ситуации, что может привести к социальной и политической нестабильности. А политическая и социальная нестабильность не способствует экономической привлекательности для инвесторов.

Библиография

1. Калининкова Е. В. Инвестиционный менеджмент: учебное пособие. Ульяновск, УлГТУ, 2011. <http://venec.ulstu.ru/lib/disk/2011/Kalinnikova.pdf>
2. Борщова А. В., Ермилина Д. А., Санталова М. С. Антикризисное управление социально-экономическими системами. Москва, Дашков и Ко, 2019, 236 с.
3. Сергеев А. А. Бизнес-планирование. 3-е изд., испр. и доп. Москва, Юрайт, 2019. 475 с. <https://urait.ru/book/biznes-planirovanie-442446>
4. Васильева В. М. Государственная политика и управление: учебник и практикум для вузов. Москва, Юрайт, 2021.

DIAGNOSTICUL COMERȚULUI EXTERIOR AL REPUBLICII MOLDOVA PRIN APLICAREA SISTEMULUI COMPLEX DE INDICATORI

DIAGNOSING FOREIGN TRADE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA BY APPLYING THE COMPLEX SYSTEM OF INDICATORS

Tatiana DIACONU, doctor în economie, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0000-0003-0423-9257

SUMMARY

Being a country with a small and open economy, the development potential of the Republic of Moldova largely depends on foreign trade, as a strategic point in the relaunch of the national economy. This article provides a broad analysis of the evolution of foreign trade by applying a complex system of indicators, to estimate the possible trade advantages and disadvantages of international markets, as well as the identification of some directions of action to improve the export positions of those goods of whose potential could be increased. The study focuses on the analysis of the data of the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, related to foreign trade from 2000 to 2021.

As a result of the research, the most advantageous fields related to foreign trade, both for export and import, were identified.

Keywords: trade, import, export, trade balance, management, foreign trade indicators.

REZUMAT

Fiind o țară cu o economie mică și deschisă, potențialul de dezvoltare al Republicii Moldova depinde în mare măsură de comerțul exterior, ca un punct strategic în relansarea economiei naționale. Acest articol, oferă o analiză amplă a evoluției comerțului exterior prin aplicarea unui sistem complex de indicatori, pentru a estima posibilele avantaje și dezavantaje comerciale în raport cu piețele internaționale, precum și identificarea unor direcții de acțiune în vederea îmbunătățirii pozițiilor la export a acelor mărfuri ale căror potențial ar putea fi majorat. Studiul se axează pe analiza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, aferente comerțului exterior în perioada anilor 2000-2021.

În rezultatul cercetării au fost identificate cele mai avantajoase domenii aferente comerțului exterior atât la export cât și la import.

Cuvinte-cheie: comerț, import, export, balanță comercială, management, indicatori ai comerțului exterior.

CZU: 339.5(478)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).12](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).12)

Introducere. În ultima perioadă atât la nivelul academic, cât și în cadrul autorităților publice, tot mai mult se pune accentul pe dezvoltarea relațiilor comerciale externe, ca un punct strategic în relansarea economiei naționale. Din acest considerent, dezvoltarea comerțului exterior deține un rol esențial în relansarea unor ramuri ale economiei naționale cu un grad înalt de complexitate.

Cu toate acestea, la ora actuală comerțul exterior al Republicii Moldova în unele domenii este vulnerabil și ineficient din cauza investițiilor scăzute, a costurilor exagerate, majorării prețurilor de achiziție la materie primă, fluctuației cursului valutar, numărului exagerat de intermediari și lipsei cooperării dintre producători care au generat un nivel scăzut al comercializării produselor autohtone. Un prim pas în identificarea soluțiilor optime pentru problemele respective ar fi elaborarea unei analize ample a comerțului exterior prin aplicarea unui sistem complex de indicatori care ar elucida avantajele și dezavantajele relațiilor comerciale cu alte state.

Gradul de abodare a temei în literatura științifică. Multiraltitatea noțiunilor de comerț tratează conceptul sub diferite aspecte, însă majoritatea viziunilor autorilor se limitează la actul de vânzare-cumpărare. Noțiunea de comerț provine din latinescul *comercium* și reprezintă schimb de ceva sau cineva [7, p. 9]. În accepțiunea juridică, noțiunea de comerț definește „transferul titlurilor de proprietate asupra materialelor sau serviciilor, precum și prestațiile de servicii realizate între diferite stadii ale producției sau direct între producători și consumator, care de asemenea se consideră că prezintă acte de comerț” [6]. Menționăm că sub accepțiunea juridică comerțul îndeplinește rolul de a înstrăina bunurile prin intermediul actului de vânzare-cumpărare, unde bunurile trec prin forma schimbului economic de la proprietar la client. Explicitatea noțiunii de comerț poate fi redată și prin prisma schimburilor comerciale dintre țările lumii, sau mai este denumit și comerț internațional. De regulă, comerțul internațional cuprinde: importul, exportul, reexportul și tranzitul [4, p. 28].

Dincolo de multiplele aspecte pe care le îmbracă comerțul dintre națiunile lumii, ideea fundamentală ce stă la baza comerțului internațional este că există un câștig comercial sau câștig din comerț, generat din tranzacțiile comerciale internaționale [3, p. 11].

În Republica Moldova legislația în vigoare stabilește cadrul periodic al desfășurării comerțului ca tip de activitate de întreprinzător și principiile reglementării, susținerii și controlului de către stat a activității comerciale [1]. Scopul acestei reglementări este crearea de condiții pentru activitatea comercială eficientă desfășurată de persoanele fizice și juridice pe piața mărfurilor de consum și a serviciilor. Sub incidența acestor reglementări cad toate persoanele fizice și juridice care desfășoară activitate comercială [7, p.31].

Pentru caracterizarea gradului de participare a unei țări în sistemul de relații internaționale sau a gradului de deschidere a economiei naționale, se utilizează o serie de indicatori:

Indicatori de măsurare a gradului de integrare în comerțul internațional. Dintre aceștia trebuie de menționat, în primul rând, cei de export (K_{exp}) și import (K_{imp}) care caracterizează

$$K_{exp} = \frac{V_{exp}}{PIB} * 100$$

$$K_{imp} = \frac{V_{imp}}{PIB} * 100.$$

cota sau ponderea valorică a exportului (importului) în valoarea PIB [8, p. 29]:

unde:

V_{exp} și V_{imp} – valoarea respectivă a exportului și importului.

$$V_{exp/c.l} = \frac{V_{exp}}{N_{pop.}}$$

Un alt indicator este volumul exportului pe cap de locuitor:

Rata de acoperire – reprezintă o preocupare permanentă a fiecărui stat, căutând să-și aco-

$$Rata\ de\ acoperire = \frac{Exp}{Imp} * 100.$$

pere, pe cât posibil, importurile printr-un nivel echivalent al exporturilor:

Teoretic, o rată superioară valorii de 100% semnifică existența unui excedent comercial, iar o rată inferioară de 100% semnifică existența unui deficit comercial.

Indicatori ai gradului de specializare internațională:

Indicatorul lui Grubel – ține cont și de gradul de deschidere al piețelor, acesta măsoară specializarea intraramură ca diferență între balanța comercială ($X_i - M_i$) și volumul schimburilor

$$GL = \frac{(X_i + M_i) - (X_i - M_i)}{X_i + M_i}$$

comerciale ale ramurii ($X_i + M_i$), ajustată cu volumul schimburilor ramurii [7]:

Cu cât raportul este mai apropiat de unitate, cu atât specializarea intra-ramură este mai puternică. Indicatorul Grubel poate avea valori între 0 și 1, cu următoarele semnificații:

- atunci când valoarea indicatorului tinde către 0, se consideră că există numai unul din cele două fluxuri ale comerțului exterior, respectiv fie numai se exportă, fie numai se importă bunul, iar schimburile comerciale se realizează în afara ramurii și avem de a face cu un comerț interindustrial;

- atunci când valoarea indicatorului tinde către 1, schimbul de produse al ramurii este perfect echilibrat și avem de a face cu un comerț intraindustrial.

Indicele Balanței Comerciale (IBC) ne ajută să determinăm dacă țara este net exportatoare

$$IBC_{ij} = \frac{(X_{ij} - M_{ij})}{(X_{ij} + M_{ij})}$$

sau net importatoare pentru unele grupe de mărfuri. Indicele balanței comerciale se calculează ca:

unde, X_{ij} și M_{ij} reprezintă fluxurile comerciale de export și import ale țării printre grupele de mărfuri j . IBC poate lua valori de la -1 la +1. Valoarea de -1 indică că țara este net importatoare, iar +1 denotă că o țară este net exportatoare [5].

Indicele Lafay (1992) care măsoară avantajul comparativ al unei țări în exportul de bunuri, comparând balanța comercială pentru bunul respectiv cu nivelul general al balanței comerciale. Indicele măsoară contribuția fiecărui grup de produse la normalizarea balanței comerciale. Astfel, o valoare pozitivă a indicelui relevă un avantaj comparativ, iar creșterea acestuia – un nivel superior de specializare. Din contra, o valoare negativă denotă un dezavantaj comparativ [9]. Pentru o țară și pentru o grupă de produse indicele de specializare Lafay (LFI i) se calcu-

$$LFI_i = \left(\frac{X_i - M_i}{X_i + M_i} - \frac{\sum_{i=1}^N (X_i - M_i)}{\sum_{i=1}^N (X_i + M_i)} \right) \cdot \frac{X_i + M_i}{\sum_{i=1}^N (X_i + M_i)} \cdot 100$$

lează după cum urmează:

Unde: X_i și M_i reprezintă exportul și corespunzător importul total al produsului i de către țara j iar N – numărul total de produse.

Scopul cercetării constă în diagnosticarea comerțului exterior al Republicii Moldova prin aplicarea unui sistem complex de indicatori, pentru a estima posibilele avantaje și dezavantaje

comerciale în raport cu piețele internaționale, precum și identificarea unor direcții de acțiune în vederea îmbunătățirii pozițiilor la export a acelor mărfuri ale căror potențial ar putea fi majorat.

Metodologia cercetării. În vederea realizării obiectivelor propuse au fost utilizate următoarele metode: comparația în timp, siteza unor lucrări din domeniul cercetat, generalizarea, deducția, formularea de raționamente, concluzii. Studiul se bazează pe analiza datelor statistice aferente comerțului exterior al Republicii Moldova armonizate în perioada anilor 2000-2021. Pentru estimarea competitivității mărfurilor ce vizază comerțul exterior al Republicii Moldova, au fost aplicați indicatorii de măsurare a gradului de integrare în comerțul internațional și indicatori gradului de specializare internațională.

Rezultatele cercetării

Analiza comerțului exterior al Republicii Moldova la ora actuală este extrem de importantă, dat fiind faptul că piața locală este relativ limitată, iar resursele de materie primă nu sunt suficiente pentru satisfacerea necesității țării. Totodată, datorită acordurilor de comerț încheiate cu statele UE și alte țări, au permis în ultima perioadă extinderea piețelor de desfacere. Iar în acest context, prezintă interes deosebit examinarea comerțului exterior în baza unor indicatori de măsurare a gradului de integrare în comerțul internațional și indicatori ai gradului de specializare internațională, după cum urmează:

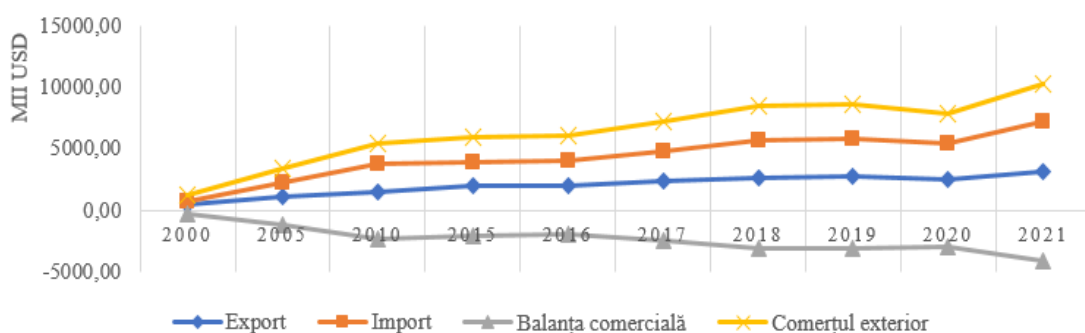

Fig. 1 Evoluția comerțului exterior al Republicii Moldova, pentru anii 2000-2021.

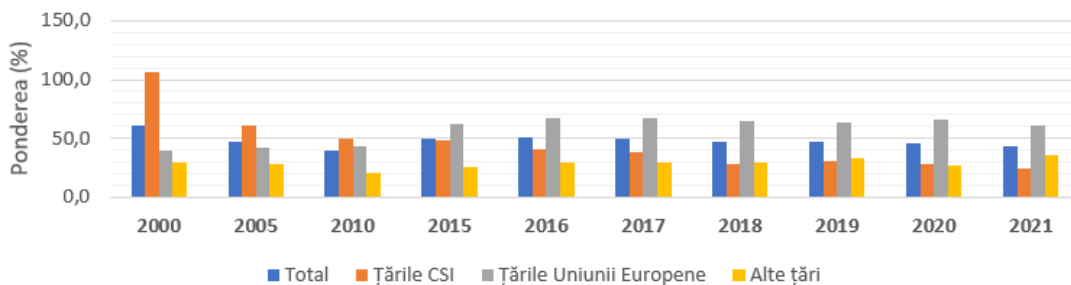
Sursa: Alcătuită de autori în baza Anuarelor Statistice ale Republicii Moldova.

În conformitate cu datele prezentate din figura 1, pe parcursul perioadei analizate, valoarea comerțului exterior al Republicii Moldova a avut o creștere progresivă de 8,27 ori, în anul 2021 comparativ cu anul 2000. Excepție se înregistrează numai în anul 2020, unde datorită infulenței crizei pandemice, s-a produs o ușoară scădere a comerțului exterior cu 738,5 mil USD. Începând cu anul 2021, Republica Moldova își ia revanșa privind comerțul exterior, astfel încât, la finele anului 2021, valoarea acestuia constituia 10320,6 mil USD. Creșterea comerțului exterior a fost influențată în mare parte de majorarea fluxurilor de import mai mult, decât a celor de export, depășind astfel exporturile. Astfel, în anul 2021 comparativ cu anul 2000, volumul importului sa majorat cu circa 6399,7 mil USD, excepție fiind anul 2020, unde datorită faptului că comerțul exterior a fost afectat de criza pandemică, a rezultat diminuarea importului față de anul precedent cu circa 426,5 mil USD.

Potrivit datelor biroului național de statistică, pe parcursul anilor 2000-2021, s-a înregistrat o creștere constantă a volumului exportului, de circa 6,67 ori sau cu 2673,1 mil. USD în valori

reale, atingând un nivel record de 3144,5 mil. USD în anul 2021. Prin urmare, creșterea cu ritmuri accelerate a importurilor, dar în același timp performanțele exporturilor naționale fiind foarte modeste, au condus la deteriorarea balanței comerciale, generând un sold negativ pe tot parcursul evoluției comerțului exterior: de la (-304,9) mil. USD în anul 2000, până la (-4031,6) mil. USD, în anul 2021, sau mai mult de 13,2 ori. Drept consecință a schimbărilor pe piața internațională, în condițiile crizei și reducerii considerabile a importurilor în economia moldovenească, în perioada anilor 2019 -2020, s-au produs mici oscilații, ceea ce au condus la reducerea sensibilă a soldului negativ al balanței comerciale, de la 3063,3 mil.USD în 2019 la până la -2948,9 mil.USD în 2020.

Fig. 2. Evoluția gradului de acoperire a importurilor prin exporturi a Republicii Mol-

dova, pe anii 2000-2021.

Sursa: Elaborat de autori în baza în baza datelor sursei [5].

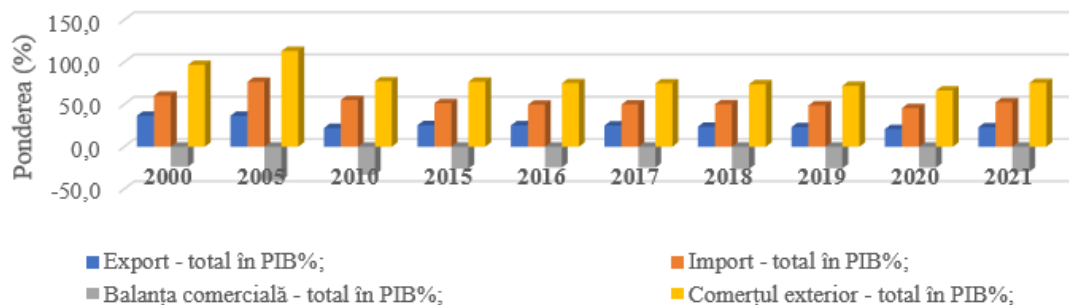
Expusă într-o viziune mai largă, problematica deficitului comercial, ar putea să fie mai puțin dificilă, deoarece soldul comercial negativ este influențat și de gradul de acoperire a importurilor prin exporturi [6]. Așa dar, gradul de acoperire a importurilor prin exporturi totale înregistrează o descreștere, de la 60,7% în anul 2000 până la 43,8% în 2021. Aceste rezultate, au fost influențate, de competitivitatea redusă a produselor autohtone și de creșterea capacității de consum a populației, precum și alți factori, ce au determinat creșterea importurilor și a exporturilor. În prezent, după nivelul veniturilor țării, Republica Moldova poate fi alăturată grupei țărilor ce au o economie cu venituri joase, cărora le este specific un nivel redus de acumulare a capitalului.

De asemenea, și dinamica gradului de acoperire a importurilor prin exporturi, pentru țările membre ale CSI este de 24,5% în anul 2021, sau mai puțin comparativ cu anul 2000, cu circa 81,8%. Iar în țările Uniunii Europene (UE-27), gradul de acoperire a importurilor cu exporturi în anul 2021 a constituit 61,0%, majorându-se cu 21,0 puncte procentuale, în raport cu perioada similară din anul 2000. Creșteri se atestă și asupra analizei gradului de acoperire a importului cu exporturi la categoria altor țări care au înregistrat o majorare esențială de la 29,10% în anul 2000, până la 35,8% în anul 2021.

O privire retrospectivă asupra evoluției comerțului exterior al Republicii Moldova, pune în evidență trendul dominant de creștere a importurilor, cu o intensitate mult mai mare decât creșterea exporturilor. Asupra evoluției nefavorabile a acestui trend privind comerțul exterior, semnaleză și nivelul de acoperire a importurilor prin exporturi, care din 2005, nu mai respectă limitele minime (60%), pentru asigurarea securității economice a statului, fiind în continuă descreștere pe tot parcursul perioadei analizate [6]. De aici rezultă și faptul, că Republica Moldova, are o structură neadecvată a operațiilor de import-export. Structura importurilor de mărfuri, conform Clasificării Standardului de Comerț Internațional, indică dominarea în continuare a produselor necesare pen-

tru funcționarea economiei, precum și celor destinate consumului populației.

Fig. 3. Evoluția ponderii comerțului exterior al Republicii Moldova în PIB, pe parcursul

anilor 2000-2021.

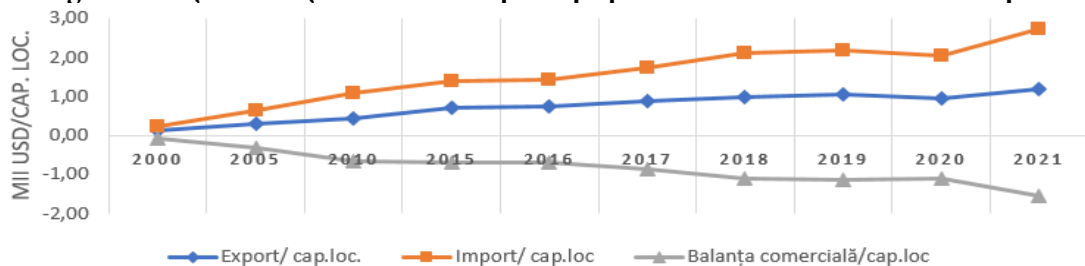
Sursa: Alcătuită de autori în baza datelor BNS.

Din datele figurei nr. 3, observăm că PIB al Republicii Moldovei, a înregistrat o creștere în dinamică de la 1 288,4 mil USD în anul 2000, până la 13 679,2 mil. USD în anul 2021, sau mai mult de 10,6 ori. Însă pe parcursul acestei evoluții, se atestă și unele diminuări ale produsului intern brut, inclusiv în anul 2020, față de perioada precedentă, cu 111,6 mil.USD. Această diminuare a fost generată, îndeosebi din cauza crizei pandemice, seceta severă, dar și descuarajarea multor agenților economici care avut un impact imens și asupra comerțului exterior.

Totuși, conjunctura externă nefavorabilă și reducerea cererii de bunuri în principalele țări partenere a condus la diminuarea exporturilor în PIB, cu 13,6% în anul 2021 comparativ cu anul 2000, afectând enorm și dezvoltarea unor ramuri a economiei naționale. Prin urmare, cererea internă, care se menține pe un trend relativ pozitiv, și a determinat reducerea ponderii importurilor în PIB de la 60,3% în anul 2000 până la 52,5% în anul 2021.

Pe fundalul creșterii cotei exportului și a importului de mărfuri, s-a majorat considerabil și ponderea exportului net privind balanța comercială în PIB. Cea mai mare creștere se atestă pe parcursul perioadei 2005, când ponderea balanței comerciale a înregistrat cota de (-40,2%), accentuându-se mai mult dependența economiei de sursele externe. Iar datorită măsurilor întreprinse de guvernul Republicii Moldova, privind orientarea pe piața UE, cota deficitului balanței comerciale în PIB a început să se reducă, ajungând pînă la (-29,5%), în anul 2021. În vederea dezvoltării comerțului exterior, Guvernul Republicii Moldova trebuie să întreprindă mecanisme specifice economiei de piață, cum ar fi crearea condițiilor eficiente pentru atragerea investitorilor străini sau elaborarea unor măsuri de promovare a produselor autohtone la export.

Fig. 4. Evoluția comerțului exterior/cap.loc. pe parcursul anilor 2000-2021 în Republica

Moldova.

Sursa: Alcătuită de autori în baza datelor BNS.

Din datele prezentate în figura 4, observăm că începând cu anul 2000, numărul populației Republicii Moldova este în continuă scădere, de la 3,6 mil. persoane la 2,6 mil. persoane în 2021. Această descreștere a fost condiționată în exclusivitate atât de fluxul migrator al locuitorilor țării noastre, cât și de factorul natural. Reducerea numărului populației și majorarea exporturilor de mărfuri a influențat asupra creșterii exportului de mărfuri per capita., de la 0,13 mii USD în 2000, la 1,2 mii USD în 2021, sau mai mult cu cca 9,24 ori. În același timp, datorită scăderii volumului exportului de mărfuri în anul 2020, valoarea exporturilor de mărfuri per capita s-a diminuat comparativ cu perioada precedentă cu 0,10 mii USD, înregistrând numai 0,93 mii USD. Ca și în cazul exporturilor, și importurile de mărfuri pe cap/loc. au înregistrat creșteri, de circa 12,81 ori în anul 2021 față de aceeași perioadă a anului 2000. Însă, datorită faptului că ritmul de creștere al importurilor depășește cu mult ritmul de creștere a exporturilor, ca consecință, sa generat o balanță comercială pe cap/loc negativă pe parcursul analizei, în continuă descreștere, de la (-0,08) mii USD în anul 2000, la (-1,53) mii USD în anul 2021. Ca urmare a celor relatate, afirmăm că Republica Moldova este dependentă tot mai mult de cererea de pe piața externă și, în mod deosebit, de țările UE și CSI.

Tabelul 1. Evoluția indicatorilor privind gradul de specializare internațională a Republicii Moldova, pentru anii 2000-2021.

	2000			2021		
	GL	IBC	Lafay	GL	IBC	Lafay
I. Animale vii și produse ale regnului animal	64,1	-0,3	1,6	28,1	-0,7	-0,8
II. Produse ale regnului vegetal	55,6	-0,3	5,0	51,5	0,5	9,9
III. Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii acestora; grăsimi alimentare prelucrate; ceară de origine animală sau vegetală	76,8	-0,4	0,2	37,8	0,6	1,5
IV. Produse ale industriei alimentare alimentare; băuturi, lichide alcoolice și oțet, tutun și inlocuitori de tutun prelucrat	52,8	-0,3	15,5	94,6	-0,1	2,8
V. Produse minerale	2,3	-1,0	-15,2	4,8	-1,0	-6,1
VI. Produse ale industriei chimice sau ale industriilor conexe	19,8	-0,9	-3,7	24,4	-0,8	-3,3
VII. Materiale plastice și articole din material plastic; cauciuc și articole din cauciuc	15,4	-0,9	-1,2	18,6	-0,8	-2,1
VIII. Piei brute, piei finite, piei cu blană și produse din acestea; articole de curelarie și de selarie; articole de voiaj, genți de mână și articole similare; articole din intestine de animale (altele decât cele de la viermii de mătase)	31,7	-0,2	1,2	41,8	-0,6	-0,2

IX. Lemn și articole din lemn, carbune de lemn; plută și articole din plută; articole din paie, fibre vegetale și alte materiale de impletit; cosuri și alte impletituri	15,0	-0,9	-0,5	27,8	-0,7	-0,6
X. Pastă de lemn sau din alte materiale fibroase celulozice; hârtie sau carton reciclate (deșeuri și maculatură); hârtie și carton și articole din acestea	13,5	-0,9	-1,5	29,3	-0,7	-0,4
XI. Materiale textile și articole din aceste materiale	96,3	-0,5	3,6	80,4	-0,2	1,6
XII. Încălțăminte, obiecte de acoperit capul; umbrele de ploaie; umbrele de soare; bastoane; bastoane-scaun bice; cravașe și părți ale acestora; pene și puf prelucrate și articole din acestea; flori artificiale; articole din păr uman	76,4	-0,4	0,2	79,8	-0,2	0,2
XIII. Articole din piatră, ipsos, ciment, azbest, mica sau din materiale similare; produse ceramice; sticlă și articole din sticlă	93,6	-0,5	0,5	64,0	-0,4	0,1
XIV. Perle naturale sau de cultură, pietre prețioase sau semiprețioase, metale prețioase, metale placate sau dublate cu metale prețioase și articole din aceste materiale; imitații de bijuterii; monede	20,2	-0,9	-0,1	10,6	-0,9	-0,1
XV. Metale comune și articole din metale comune	53,9	-0,7	-0,7	45,9	-0,5	-0,9
XVI. Mașini și aparate, echipamente electrice și părți ale acestora; aparate de înregistrat sau de reproduc imagini și sunet de televiziune și parti și accesorii ale acestor aparate	39,0	-0,8	-3,6	60,5	-0,4	-0,1
XVII. Vehicule, aparate de zbor (aeronave), instalații plutitoare și echipamente auxiliare	51,4	-0,7	-0,4	22,3	-0,8	-2,2
XVIII. Instrumente și aparate optice, fotografice sau cinematografice, de măsură, de control sau de precizie; instrumente și aparate medico-chirurgicale; ceasornicarie; instrumente muzicale; părți și accesorii ale acestora	28,9	-0,9	-0,8	35,6	-0,6	-0,4
XX. Mărfuri și produse diverse	73,8	-0,6	0,0	92,3	-0,1	1,2
XXI. Obiecte de artă, obiecte de colecție sau antichități	0,0	-1,0	0,0	1,7	-1,0	0,0

Sursa: Alcătuită de autori în baza datelor BNS.

Rezultatele analizei efectuate în baza indicatorului Grubel Lloyd (GL) ne arată că comerțul intraramural al Republicii Moldova se axează pe așa domenii ca: Produse ale industriei alimentare; băuturi, lichide alcoolice și oțet, tutun și înlocuitori de tutun prelucrat -94,6; Materiale textile și articole din aceste materiale - 80,4; Încălțăminte, obiecte de acoperit capul; umbrele de ploaie; umbrele de soare; bastoane; bastoane-scaun bice; cravase și părți ale acestora; pene și puf prelucrate și articole din acestea; flori artificiale; articole din păr uman cu - 79,8; Mărfuri și produse diverse 92,3; Mașini și aparate, echipamente electrice și părți ale acestora; aparate de înregistrat sau de reprodus imagini și sunet de televiziune și părți și accesorii ale acestor aparate - 60,5; Produse ale regnului vegetal - 51,5; Metale comune și articole din metale comune - 45,9.

În același timp niveluri joase ale comerțului intra sectorial sunt observate pentru așa mărfuri precum: produse minerale - 4,8; Materiale plastice și articole din material plastic; cauciuc și articole din cauciuc 18,6; Perle naturale sau de cultură, pietre prețioase sau semiprețioase, metale prețioase, metale placate sau dublate cu metale prețioase și articole din aceste materiale; imitații de bijuterii; monede - 10,6; Obiecte de artă, obiecte de colecție sau antichități - 1,7.

Examinând rezultatele obținute în baza IBC, observăm că în anul 2021 țara devine net exportatoare la următoarele categorii de produse. Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii acestora; grăsimi alimentare prelucrate; ceara de origine animală sau vegetală - 0,6; Produse ale regnului vegetal - 0,5, iar la celelalte rămâne a fi net importatoare.

Analiza datelor relevă faptul că, timp de 21 ani, Moldova nu și-a consolidat nivelul de specializare, mai mult ca atât, a continuat să se specializeze pe următoarele domenii: Produse ale regnului vegetal. Însă în anul 2021 s-a înregistrat o creștere față de anul 2000 cu - 4,9. De asemenea, a fost înregistrată o tendință de creștere a specializării pentru astfel de poziții ca: Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii acestora; grăsimi alimentare prelucrate; ceara de origine animală sau vegetală de la 0,2, până la 1,5. Mărfuri și produse diverse -1,2. La unele produse, în care se înregistra un avantaj comparativ relativ mare în anul 2000, chiar s-a produs o pierdere de specializare, cum ar fi: Produse ale industriei alimentare; băuturi, lichide alcoolice și oțet, tutun și înlocuitori de tutun prelucrat și Materiale textile și articole din aceste materiale

Cu toate acestea, structura nivelului de specializare a comerțului Republicii Moldova, timp de 21 ani, nu a avut evoluții pozitive care s-ar axa preponderant pe păstrarea specializării cu precădere pentru produsele agroalimentare sau pentru produsele în care deținem un avantaj comparativ istoric în această perioadă. Unul din factorii care au avut o contribuție asupra acestei situații a fost liberalizarea a comerțului exterior, ceea ce a condiționat o creștere a importurilor pe unele domenii cu ritmuri mult mai accelerate decât cea a exporturilor.

Concluzii. Pe parcursul perioadei analizate valoarea comerțului exterior al Republicii Moldova a avut o creștere progresivă de 8,27 ori, în anul 2021 comparativ cu anul 2000, fiind influențată în mare parte de majorarea fluxurilor de import cu circa 6399,7 mil USD, iar celor de export cu 2673,1 mil. USD. Modificări importate au intervenit și în distribuția teritorială privind destinația mărfurilor unde partea predominantă o constituie majorare a fluxurilor comerciale către piața europeană.

Totuși, conjunctura externă nefavorabilă și reducerea cererii de bunuri în principalele țări partenere a condus la diminuarea exporturilor în PIB, cu 13,6% în anul 2021 comparativ cu anul 2000, afectând enorm și dezvoltarea unor ramuri a economiei naționale. Prin urmare, cererea internă, care se menține pe un trend relativ pozitiv, și a determinat reducerea ponderii

importurilor în PIB de la 60,3% în anul 2000 până la 52,5% în anul 2021.

Valori mai înalte ale indicatorului GL este observat pentru mărfuri precum: Produse ale industriei alimentare; băuturi, lichide alcoolice și oțet, tutun și înlocuitori de tutun prelucrat; Materiale textile și articole din aceste materiale; Incaltăminte, obiecte de acoperit capul; umbrele de ploaie; umbrele de soare; bastoane; bastoane-scaun bice; cravase și părți ale acestora; pene și puf prelucrate și articole din acestea; flori artificiale; articole din păr uman; Mărfuri și produse diverse.

Analizând comerțul exterior în baza IBC și conform indicelui Lafay, observăm că, Republica Moldova în ultimul an are cele mai mari avantaje competitive la două domenii: Grăsimi și uleiuri de origine animală sau vegetală și produse ale disocierii acestora; grăsimi alimentare prelucrate; ceara de origine animală sau vegetală și Produse ale regnului vegetal.

Bibliografie

1. Legea Republicii Moldova cu privire la comerț interior Nr. 231 XIII din 23.09. 2010. Publicată la 22.10.2010 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 206/209.
2. Biroul Național de statistică al Republicii Moldova.
3. Burnete Sorin. Comerț internațional: teorii, modele, politică. București: Economica, 1999, 285p.
4. Botescu I. Tranzacții comerciale internaționale. Constanța: Exponta, 2005, 328 p.
5. Cimpoieș L, Sârbu O. Comerțul cu produse agroalimentare pe piețele internaționale: oportunități și riscuri pentru republica moldova. In Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării”, ediția a XV-a Vol. 1, p 323-329.
6. Diaconu T. Eficientizarea managementului comercial în sectorul agroalimentar. Teza de doctor în șt. economice, Chișinău, 2018, 204 p.
7. Ganea V. Economia comerțului. Chișinău: IRIM, 2009, 220 p.
8. Roșca P. Relații economice internaționale. Chișinău: Centrul editorial ULIM, 2002, 280 p.
9. Stratan A, Clipa V. Dinamica specializării comerțului exterior al Republicii Moldova. https://ince.md/uploads/files/1314287651_dinamica-specializarii-comertului-exterior.pdf

DIFERENȚE FUNDAMENTALE DINTRE IFRS, DIRECTIVE UE ȘI GAAP: PERCEPȚII ASUPRA ELEMENTELOR CONTABILE

FUNDAMENTAL DIFFERENCES BETWEEN IFRS, EU DIRECTIVES AND GAAP: PERCEPTIONS ON ACCOUNTING ELEMENTS

Valentina PANUȘ, doctor, lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

În cadrul ultimelor reforme contabile naționale, în special anii 2014-2015 prin elaborarea standardelor „noi” de contabilitate (SNC), sau armonizarea standardelor la prevederile Directivei Uniunii Europene în anul 2020, care a provocat multiple întrebări în practica contabilă și nu numai, despre divergențele între standardele deja „noi” și standardele actualizate conform Directivei Uniunii Europene, a iscat analiza „doctrinelor”, curentelor sau politicilor în domeniul financiar contabil, prin compararea standardelor de contabilitate, și anume: Standardele Internaționale de Raportare financiară (IFRS), Directivele Uniunii Europene (DUE), Standardele contabile ale Statelor Unite (GAAP US).

Cuvinte-cheie: IFRS, GAAP, Directive, SNC, standarde contabile, reglementări contabile, armonizare, convergenta, doctrine, norme contabile, politici contabile.

SUMMARY

In the framework of the latest national accounting reforms, especially the years 2014-2015 through the development of „new” accounting standards (SNC), or the harmonization of standards with the provisions of the European Union Directives in 2020, which caused multiple questions in accounting practice and not only, about the divergences between the already „new” standards and the standards updated with the European Union Directives. In this context, the analysis of the „doctrines” or currents in the financial accounting field, by comparing the accounting standards, namely: International Financial Reporting Standards (IFRS), European Union Directives (DUE), United States Accounting Standards (GAAP US)).

Keywords: IFRS, GAAP, Directives, SNC, accounting standards, accounting regulations, harmonisation, convergence, doctrines, accounting rules, accounting policies.

CZU: 657(478+00)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).13](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).13)

Introducere. Raportarea financiară reprezintă un instrument important în formarea, menținerea și dezvoltarea eficientă și transparentă a activităților entităților. Situațiile financiare constituie ”izvor” de informații pentru toți utilizatorii de informații. Astfel normele din domeniul financiar-contabil trebuie să cuprindă necesitățile a tuturor tipurilor de activități,

prin includerea unor reguli, principii, criterii și politici „comune”, armonizate cu prevederile internaționale. Astfel armonizarea și/sau convergența normelor financiar-contabile „locale” cu cele internaționale a fost și este prerogativa organismelor naționale și internaționale.

Conținutul de bază. Republica Moldova prin **Legea 112/2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte** (în continuare - Acord de Asociere) (1), își asumă obligația de a transpune în legislația națională prevederile Directivei din domeniul raportării financiare.

Conform prevederilor prezentului Acord, Republica Moldova în domeniului contabilității trebuie să transpună și/sau să armonizeze legislația cu următoarele directive:

1. până la 01 septembrie 2017 - cu Directiva 2013/34/EU a Parlamentului European și a Consiliului privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului (în continuare - Directiva UE 2013/34) (2).

2. începând cu 01 septembrie 2016 - cu Regulamentul (CE) nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 iulie 2002 privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate (în continuare - Regulament (CE) 1606/2002) (3).

În acest context reglementările contabile naționale din perioada anilor 2014-2015, au intrat în vigoare în conformitate cu **Ordinul ministrului finanțelor nr. 118/2013 privind aprobarea Standardelor Naționale de Contabilitate din 1 ianuarie 2014** (4). În modificările ulterioare a ordinului, a fost inclusă opțiunea ca Standardele Naționale de Contabilitate și Indicațiile Metodice, se aplică de entități cu titlu de recomandare de la 1 ianuarie 2014 și obligatoriu - de la 1 ianuarie 2015.

Următoarea modificare esențială a fost efectuată în anul 2019 cu aplicare din anul 2020 prin **Ordinul nr. 48 cu privire la aprobarea modificărilor la Ordinul ministrului finanțelor nr. 118/2013** (5), prin care toate standardele naționale au fost actualizate cu prevederile Directivei 2013/34.

Asemenea accentuăm că **Legea contabilității și raportării financiare 287/2017** (în continuare - Legea 287/2017), definește în art. 3 standardele Naționale de Contabilitate ca „acte normative elaborate în baza Directivei 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului IFRS, aprobate de Ministerul Finanțelor (în continuare - SNC)” (6).

Totodată, Legea 287/2017, prin art. 5 reglementează modul de ținere a contabilității și de aplicare a standardelor de contabilitate, și prevede expres în alin. (4) că „entitățile de interes public țin contabilitatea în partidă dublă și întocmesc situații financiare conform IFRS”, totodată oferă posibilitate prin alin. (11) entităților prevăzute la alin. (1)–(3) că ”pot ține contabilitatea și întocmi situații financiare în baza IFRS” (6).

Însă „reforma” aferentă armonizării standardelor de contabilitate la prevederile Directivei UE 2013/34, a provocat unele divergențe între prevederile Directivei incluse în standarde naționale și cele stipulate în IFRS.

Menționăm că în anul 2001 Consiliul UE a decis să consulte implementarea IFRS în spațiul UE prin **Avizul** Comitetului Economic și Social, în temeiul art. 95 din **Tratatul de instituire a Comunității Europene, cu privire la Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate**” (în continuare - Aviz), în care sunt expuse unele aspecte „delicate” precum:

pct. 3.3. comitetul acceptă că există doar opțiuni foarte limitate disponibile prin care să se realizeze obiectivul convenit. De fapt, **singura alternativă practică este US GAAP**. Comitetul consideră că **ar fi total inadecvat ca UE să adopte cerințele de raportare financiară din SUA ca standard mondial, deoarece, de exemplu, interesele UE nu s-ar reflecta deloc în dezvoltarea acestor standarde.**

pct. 3.6. comitetul recunoaște că există **aproximativ 300 de companii din UE care utilizează US GAAP**. Acest lucru se datorează, în primul rând, pentru că în prezent aceasta este o cerință pentru a te lista pe piața SEC (US Securities and Exchange Commission), dar nu din cauza oricărei valori inerente ale US GAAP.

pct. 3.7. comitetul sugerează că **interesele pe termen lung ale tuturor părților ar fi cel mai bine servite printr-o eventuală convergență atât a IAS, cât și a US GAAP și trebuie remarcat că, în ciuda atașării SUA la US GAAP, SUA este pe deplin reprezentată în Consiliul IASB (7).**

Astfel după cum se observă din avizul consiliului, în anul 2001 entitățile din UE aplicau prevederile standardelor SUA. Însă din considerente că UE era la etapa aprobării IFRS, consiliu nu va mai încuraja aplicarea GAAP, cu toate că nu are obiecții față de calitatea acestora. În opinia Consiliului aplicarea IFRS, poate oferi un imbold în conlucrarea IASB cu SEC, în vederea acceptării normelor și prevederilor bazate pe IAS/IFRS de către SEC, chiar și fără o reconciliere a US GAAP. Totodată, în subpunctul 3.6.1. din Aviz se menționează „că acest lucru este puțin probabil să se realizeze până în 2005. Acest lucru ar fi paralel cu situația, unde companiile din SUA pot obține o listă în UE pe baza conturilor lor bazate pe US GAAP” (7). Astfel spus consiliu crede că situația va fi inversă și anume că situațiile financiare ale companiilor americane, ce aplică GAAP US, să fie acceptate în UE.

Parlamentul European și Consiliul a aprobat în 19 iulie 2002 aplicarea standardelor internaționale de contabilitate în baza Regulamentul (CE) nr. 1606/2002 (3).

În acest context, este important de cercetat divergențele din diverse norme internaționale, despre care se discută încă începând cu anii 1930, și anume despre normele contabile utilizate de către diverse state dezvoltate.

Despre armonizarea normelor contabile GAAP US cu reglementările contabile internaționale se discută începând cu anul 1950 și anume în contextul „integrării economiei internaționale și a creșterii aferente fluxurilor de capital transfrontalier de după războiul doi mondial” (8).

Pe plan internațional armonizarea normelor contabile a fost efectuată în mare măsură prin prisma organismelor internaționale și naționale de contabilitate. Astfel trebuie de remarcat importanța cooperării organismelor precum FASB (Financial Accounting Standards Board) și IASC (International Accounting Standards Committee, este predecesorul lui IASB - International Accounting Standards Board). Prin urmare „primele conlucrări comune au fost în anul 1979 în cadrul revizuirii standardului de contabilitate privind valută străină de către FASB, unde sa decis să includă reprezentanți ai Consiliului pentru Standarde de Contabilitate din Regatul Unit, ai Consiliului pentru Standarde de Contabilitate din Canada și IASC în grupul său operativ” (8). Acesta a fost unul dintre primele eforturi ale FASB de a colabora oficial la nivel internațional la perfecționarea unui standard.

În acest context evoluția cooperării dintre FASB și IASC în direcția armonizării și convergerii standardelor de contabilitate a fost și este constantă prin semnarea mai multor acorduri și planuri necesare de îndeplinit.

Pentru a înțelege evoluția convergenței sau armonizării normelor contabile, în special a politicilor contabile, în corespundere cu viziunile și strategiile autorităților americane, inclusiv FASB este binevenit să analizăm expunerea oficială a SEC (Securities and Exchange Commission), prin respectarea mai multor criterii și cerințe care au evoluat în perioada anilor, prin elaborarea diverselor planuri de lucru în cadrul convergenței cu Standardele internaționale de raportare financiară (IFRS), comparații între US GAAP și IFRS etc.

În contextul aplicării la nivel internațional a IFRS este necesar de menționat că pentru situația anului 2018 IFRS sunt aplicate de către 167 țări, printre care și Republica Moldova.

Totodată este necesar de accentuat și importanța G20 care reunește miniștri de finanțe și guvernatori de bănci centrale din următoarele 19 țări plus Uniunea Europeană: Argentina, Australia, Brazilia, Canada, China, Franța, Germania, India, Indonezia, Italia, Japonia, Republica Coreea, Mexic, Rusia, Arabia Saudită, Africa de Sud, Turcia, Regatul Unit și Statele Unite ale Americii.

Astfel, din „19 țări 15 au adoptat IFRS pentru toate sau majoritatea companiilor de pe piețele lor publice de capital, iar Japonia pe bază voluntară pentru companiile naționale; China, India și Indonezia au adoptat standarde naționale care sunt în mod substanțial în conformitate cu IFRS, dar nu au anunțat un plan pentru adoptarea completă; și SUA permite doar emitenților străini de valori mobiliare să utilizeze IFRS”. (9)

Conform informațiilor de pe pagina Ministerului Finanțelor, sunt aprobate pentru aplicare în Republica Moldova 25 de standarde internaționale de contabilitate de tip IAS și 16 IFRS, astfel în total de 41 de standarde internaționale de contabilitate (10).

Ca analogie actualmente GAAP US cuprind 90 de standarde de contabilitate (11). Însă în anii 2000, reglementările SUA, ajungeau la un număr de peste 2000 de norme, expuse în peste 20 000 de pagini ceea ce era destul de dificil de ale aplica. Ca urmare s-a decis modificarea și sistematizarea acestora, proces ce a durat aproape 5 ani. În anul 2009 normele date au fost sistematizate prin aprobarea Codificării Standardelor de Contabilitate (Accounting Standards Codification - în continuare ASC), care de fapt și reprezintă GAAP US, restul normelor fiind tratate ca Non GAAP, expuse expres în Ghidul FASB, „About the Codification v 5.10 din iulie 2022 (11).

În tabelul 1 este realizată o analiză comparativă a normelor contabile prevăzute de IFRS, standarde naționale, și GAAP US. La rândul său normele USA sunt grupate în 9 grupuri generale de reglementări, în funcție de cadrul general, prezentarea informațiilor, active, datorii, capital, venituri, cheltuieli, tranzacții ample (specifice) și ramuri industriale.

Tabelul 1. Analiza comparativă a nomenclatoarelor GAAP US, IFRS și SNC.

Grupuri ASC US	IFRS*	SNC
x	IAS 8	SNC Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile, erori și evenimente ulterioare
ASC 100 Concept	Cadrul general conceptual de raportare financiară	X
ASC 200 Prezentarea	IAS 1, IAS 7, IAS 8, IFRS.8, IAS 24, IAS 33, IAS 34	SNC Prezentarea situațiilor financiare, SNC Părți afiliate și contracte de societate civilă,

ASC 300 Active	IAS 7, IAS 16, IAS 38, IAS 2, IAS 36, IAS 40, IFRS 5, IFRS 13, IAS 41	SNC Creanțe și investiții financiare, SNC Stocuri SNC Imobilizări necorporale și corporale, SNC Deprecierea activelor, SNC A
ASC 400 Datorii	IAS19, IAS 37, IAS 20, IAS12, IAS28, IFRS 9, IFRS 7, IAS 26	SNC Capital propriu și datorii
ASC 500 Capital	x	
ASC 600 Veniturile	IFRS 15	SNC Venituri
ASC 700 Cheltuieli	x	SNC Cheltuieli
ASC 800 Tranzacții ample	IAS 23, IFRS 11, IFRS 3, IAS 21, IFRS 16	SNC Diferențe de curs valutar și de sumă, SNC Costurile îndatorării SNC Contracte de leasing
ASC 900 Industрии	IFRS 4, IFRS 6,	SNC Contracte de construcții SNC Particularitățile contabilității în agricultură

Sursa: elaborat de autor.

*denumirile IFRS si IAS nu vor fi depline, doar cu mențiunea numărului standardului.

În tabelul 1 sunt expuse normele elaborate si sistematizate pe grupuri de standarde, astfel în Republica Moldova după cum se observă nu este elaborat Cadrul general, care este aplicat atât la nivel de GAAP USA cât și în cazul IFRS, însă menționăm ca la nivel național a fost aplicată norma generală precum Bazele conceptuale ale pregătirii și prezentării rapoartelor financiare, care a fost abrogată din 01.01.2015 prin ordinul nr. 118/2013 (4). Totodată la nivel național există norme care nu sunt prezente în IFRS, dar se regăsesc în GAAP USA, precum cele aferente capitalului și cheltuielilor.

Cele menționate mai sus sunt niște divergențe generale, totodată există și divergențe atât la nivel de politici contabile (privind evaluarea, recunoașterea etc.) cât și la modul de prezentare a informației în situației financiare.

Acestea divergențe au fost și sunt analizate și de SEC, care a clasificat aceste diferențe pe tipuri, precum: ”diferențe de recunoaștere, de evaluare, diferențe ce țin de variante alternative, sau diferente din lipsa unor reguli și politici si alte tipuri de diferențe precum modul de prezentare etc.” (12).

Unele percepții asupra diferențelor în abordarea politicilor contabile vor fi expuse prin compararea anumitor aspecte aferente IAS 8 „Politici contabile, modificări ale estimărilor contabile și erori”, ASC 250 „Modificări contabile și modificarea erorilor” precum și Directiva 2013/34/UE. Menționăm că structura si conținutul acestor reglementări sunt diferite, însă au unele prevederi comune care se interacționează. Nu este de trecut cu vederea nici faptul că în unele cazuri divergențele sunt semnificative, iar în alte situații anumite norme lipsesc.

Astfel, la capitolul modificarea politicilor contabile - după ASC 250, schimbarea politicii contabile este făcută dacă aceasta este mai preferată față de politică existentă. IAS 8 prevede

modificarea politicii contabile „doar dacă modificarea: (a) este impusă de un IFRS; sau (b) are drept rezultat situații financiare care oferă informații fiabile și mai relevante cu privire la efectele tranzacțiilor, ale altor evenimente sau condiții asupra poziției financiare, performanței financiare sau fluxurilor de trezorerie ale entității” (10). Însă reglementările GAAP cer ca entitățile să explice de ce o metodă nouă este mai optimă și mai preferențială decât cea aplicată. De exemplu, referitor la evaluarea stocurilor: de explicat necesitatea trecerii de la metoda FIFO la metoda LIFO, sau de la FIFO la costul mediu ponderat.

La acest capitol ASC 250 specifică că aplicarea retroactivă a politicilor contabile include doar influența directă a unei modificări, și nu ține cont de efecte indirecte, adică, de exemplu orice modificare a fluxului de numerar viitor; sau modificarea unui plan de împărțire a profitului. Efectele indirecte care sunt suportate sunt raportate în perioada de modificare contabilă.

De exemplu, modul de evaluare a stocurilor poate avea un impact direct asupra majorării sau diminuării rezultatelor entității. Astfel, în cazul dacă entitatea decide de a modifica aplicarea metodei LIFO la o altă metodă, aceasta trebuie să efectueze retrospectiv toate modificările, dat fiind faptul că aplicarea anterior a metodei LIFO a condus la diminuarea profitului perioadelor precedente, în caz contrar, adică la trecerea de la o altă metodă la metoda LIFO modificările nu sunt necesare.

Directiva 2013/34/UE prevede doar că politicile contabile și bazele de evaluare sunt utilizate în mod consecvent de la o perioadă de gestiune la alta.

O altă divergență la capitolul politici contabile, constituie evaluarea semnificației – la acest aspect atât IFRS, cât și U.S. GAAP au prevederi limitate privind aplicarea semnificației. Dacă, conform IAS 8 „omisiunile sau prezentările eronate ale elementelor sunt semnificative dacă ele pot influența, individual sau împreună, deciziile economice luate de utilizatori pe baza situațiilor financiare” (10), apoi ASC 250 prevede aspectul semnificației prin prisma erorii estimată prin corelarea cu venitul estimat fiscal anual și cu efectul acesteia asupra profitului. Totodată în cazul unor modificări semnificative într-o perioadă intermediară (cum ar fi trimestru, semestru etc), dar nu semnificativă în ceea ce privește venitul estimat fiscal anual, atunci erorile semnificative sunt prezentate, după caz, în situațiile financiare în perioada intermediară respectivă. Alte detalii aferente semnificației erorilor nu sunt reglementate, în acest caz unele autorități, de exemplu SEC și-au stabilit propriile ghiduri privind evaluarea semnificației, în Buletinul Contabil, capitolul M (SAB Topic 1M) (13).

Analogic și Directiva 2013/34/UE definește în pct. 16 pragul de semnificație ca statutul informațiilor în cazul în care se „poate anticipa în mod rezonabil că omiterea sau prezentarea eronată a acestora influențează deciziile pe care utilizatorii le adoptă pe baza situațiilor financiare ale întreprinderii”. Pragul de semnificație al elementelor individuale se evaluează în contextul altor elemente similare (2).

Un alt perimetrul de aplicare a normelor contabile se referă la corectarea erorilor. IAS 8 prevede că o entitate trebuie să „corecteze retroactiv erorile semnificative ale perioadei anterioare în primul set de situații financiare aprobate în vederea emiterii după descoperirea acestora” (10). U.S. GAAP solicită ca situațiile financiare ale perioadei anterioare să fie revizuite și republicate pentru a corecta eroarea.

Totodată IAS 8 prevede că „entitatea trebuie să retrateze soldurile inițiale ale activelor, datoriilor și capitalurilor proprii pentru prima perioadă pentru care este posibilă retratarea retroactivă (care poate fi perioada curentă); sau atunci când este imposibil de determinat, la începutul perioadei curente, efectul cumulativ al unei erori asupra tuturor perioadelor ante-

rioare, entitatea trebuie să retrateze informațiile comparative pentru a corecta eroarea prospectiv începând cu prima dată posibil” (10). Altfel spus IAS 8 permite în cazul cînd nu este posibil retratarea se va aplica corectarea prospectivă, însă U.S. GAAP necesită identificarea și retratarea erorilor fără nici o excepție.

Concluzie. Ca urmare a studiului efectuat s-au evidențiat unele divergențe generale de concept privind structura reglementărilor contabile la nivel național, internațional și european. Printre acestea menționăm, că la nivel național există norme/reglementări aferente capitalului și cheltuielilor care se regăsesc și în GAAP USA, dar acestea nu sunt prezente în IFRS.

Astfel, considerăm că studierea, cunoașterea și aplicarea, după caz, a reglementărilor financiar-contabile naționale, internaționale și regionale cum sunt: IFRS, GAAP, Directive UE etc., precum și utilizarea raționamentului profesional contabil, va facilita procesul luării deciziilor optime în selectarea celor mai potrivite reglementări, ce va corespunde specificului de activitate a entității.

Selectarea reglementării optime pentru entitate, este necesară, în special cînd este opțiunea de alegere, de exemplu în Republica Moldova unele norme din standardele naționale de contabilitate ajustate după Directive sunt în contradicție cu unele prevederi din IFRS, astfel entitatea, poate alege ce să aplice standardele naționale sau internaționale, sau aplicarea diverselor reglementări poate fi nu numai dacă această este prevăzută de legislația jurisdicției dar și în cazul uniformizării informațiilor grupurilor de companii atât la nivel local cât și transfrontalier.

Bibliografie

1. Legea 112/2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. <http://lex.justice.md/md/353829/>
2. Directiva 2013/34/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 privind situațiile financiare anuale, situațiile financiare consolidate și rapoartele conexe ale anumitor tipuri de întreprinderi, de modificare a Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului Text cu relevanță pentru SEE. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:32013L0034>
3. Regulamentul (CE) nr. 1606/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 19 iulie 2002 privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:02002R1606-20080410&qid=1445250615951>
4. Ordinul ministrului finanțelor nr. 118/2013 privind aprobarea Standardelor Naționale de Contabilitate https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130803&lang=ro#
5. Ordin nr. 48 cu privire la aprobarea modificărilor la Ordinul ministrului finanțelor nr. 118/2013. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119659&lang=ro
6. Legea contabilității și raportării financiare 287/2017. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120938&lang=ro
7. Avizul Comitetului Economic și Social privind „Propunerea de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind aplicarea standardelor internaționale de contabilitate” Jurnalul Oficial C 260 , 17/09/2001 P. 0086 - 0089. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2001.260.01.0086.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2001%3A260%3ATOC

8. Financial Accounting Standards Board (FASB). <https://www.fasb.org/page/PageContent?pageId=/international/briefhistory.html&bcpath=ff&isStaticPage=true>
9. Fundația Standardelor de Contabilitate IFRS. <https://www.ifrs.org/use-around-the-world/use-of-ifrs-standards-by-jurisdiction/#analysis-of-use-of-ifrs-accounting-standards-around-the-world>
10. IFRS <https://www.mf.gov.md/ro/lex/contabilitate-%C8%99i-audit>
11. Accounting Standards Codification. <https://asc.fasb.org/Login>
12. Securities and Exchange Commission din SUA (SEC). <https://www.sec.gov/rules/concept/34-42430.htm>
13. Codification of Staff Accounting Bulletins SAB Topic 1M. <https://www.sec.gov/interps/account/sabcodet1.htm>

МИРОВАЯ ТОРГОВЛЯ ТЕКСТИЛЕМ

WORLD TRADE IN TEXTILES

Елена ЧЕРНОВА, старший преподаватель,
Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко

АННОТАЦИЯ

В статье исследуется тема мировой торговли текстилем. Автором на основе статистических данных ВТО за 2017-2021 г. была изучена динамика мировой торговли, составлены таблицы, диаграммы, раскрывающие истинное положение мировой торговли текстилем за период 2017-2021 гг., была рассмотрена и проанализирована доля каждой из стран в мировом экспорте и импорте текстиля. В исследовании применялись аналитические методы.

Ключевые слова: мировая торговля, импорт, экспорт, текстиль.

SUMMARY

The article explores the topic of world trade in textiles. The author, based on WTO statistics for 2017-2021, studied the dynamics of world trade, compiled tables, charts that reveal the true state of world textile trade for the period 2017-2021, examined and analyzed the share of each country in world exports and imports textiles. The study used analytical methods.

Keywords: world trade, import, export, textile.

CZU: 677:339.56(00)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).14](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).14)

В быстро развивающемся мире торговля является одной из наиболее возрастающих сил, всеобщей силой. Также это источник огромного богатства. Участие страны в мировой торговле располагает существенным потенциалом с точки зрения увеличения масштабов экономического роста страны.

Главные правила мировой торговли диктует Всемирная торговая организация. Среди стран входящих в десятку мировых ведущих стран-экспортёров и импортеров текстиля за 2017-2021 гг. есть развитые страны (Китай, США, Великобритания, Япония, Мексика, Турция) и развивающиеся страны (Индия, Бангладеш, Индонезия).

На основе статистических данных ВТО за 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022 гг. рассмотрим динамику показателей экспорта и импорта текстиля среди десяти мировых ведущих экспортёров и импортёров текстиля за 2017-2021 гг. и на основании полученных результатов составим таблицу 1.

В течение последних пяти лет с 2017 по 2021 гг. мировая торговля текстилем демонстрировала значительный рост, это может быть связано с широким спектром многонациональных торговых соглашений между странами.

Таблица 1 - Динамика показателей экспорта и импорта текстиля среди десяти ведущих экспортёров и импортёров текстиля в мире за 2017-2021 гг. (млрд. долл.).

Десять мировых ведущих стран-экспортёров текстиля	2017	2018	2019	2020	2021
Китай	110	119	120	154	146
Европейские страны (28)	69	74	66	64	73
Индия	17	18	17	15	22
США	14	14	13	11	13
Турция	11	12	12	12	15
Корея	10	10	9	8	9
Республика Пакистан	8	8	7	7	9
Китайский Тайпей	9	9	9	7	9
Вьетнам	7	8	9	10	11
Япония	-	-	-	6	6
Страны-импортёры текст.					
Европейские страны (28)	74	77	67	87	79
США	28	30	31	45	40
Китай	17	18	16	14	16
Вьетнам	14	18	16	16	19
Япония	8	9	9	12	9
Бангладеш	9	11	10	9	15
Мексика	6	7	6	-	-
Турция	7	6	-	-	6
Индонезия	6	7	7	5	7
Великобритания	-	-	-	11	8

Источник: Разработка автора на основе статистических данных World Trade Statistical.

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020chapter06_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm

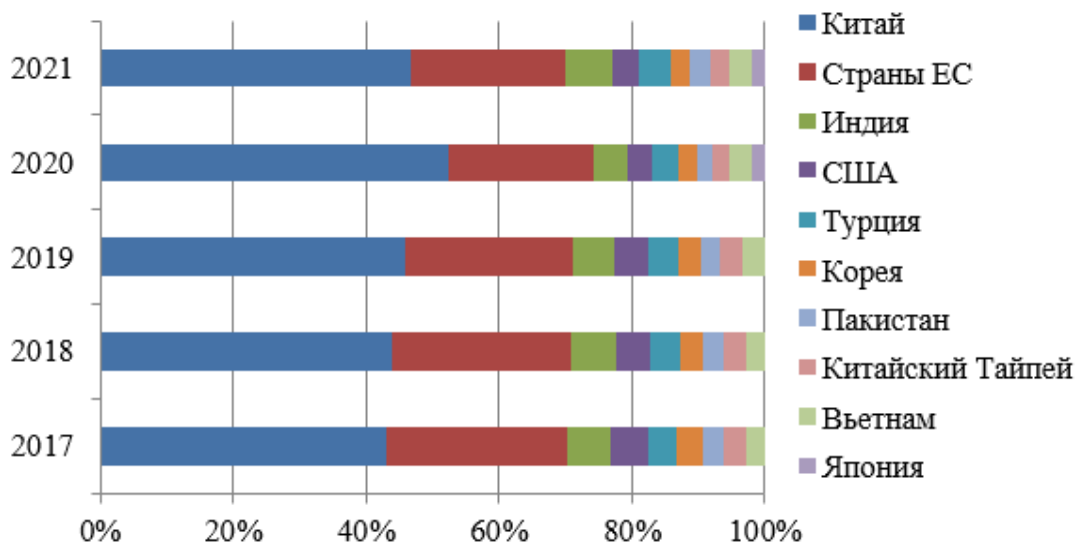
Анализ данных из таблицы 1, показывает, что среди десяти мировых ведущих стран - экспортёров текстиля за рассмотренный период главной страной-экспортером текстиля является Китай. Так, в 2017 году, объем экспорта текстиля из Китая составил 110 млрд. долл., в 2018 году – 119 млрд. долл., в 2019 году – 120 млрд. долл., в 2020 году -154 млрд. долл., а в 2021 году – 146 млрд. долл. Следовательно, за рассмотренный период объем экспорта увеличился на 36 млрд. долл. Вторыми в мире по объему экспорта текстиля являются Европейские страны: в 2017 году - 69 млрд. долл., в 2018 году – 74 млрд. долл., в 2019 году – 66 млрд. долл., в 2020 году - 64 млрд. долл., в 2021 году – 73 млрд. долл. Просматривается неравномерная динамика, с начала периода

рост, затем спад, а затем в 2021 году увеличение на 9 млрд. долл. по сравнению с 2020 г. Среди стран мировых ведущих экспортеров текстиля наименьший показатель – у Вьетнама, в 2017 году – 7 млрд. долл., в 2018 году – 8 млрд. долл., в 2019 году – 9 млрд. долл., в 2020 году – 10 млрд. долл., в 2021 году – 11 млрд. долл. Можно отметить, что у Вьетнама исключительно положительная динамика роста. Такая же положительная динамика за последние пять лет наблюдается и у Турции, рост экспорта составил 4 млрд. долл. В США, Индии, Корее, Пакистане, Тайпее, прослеживается неравномерная динамика.

Европейские страны и США среди мировых ведущих стран-импортеров текстиля имеют самый большой объем импорта. Важно отметить, что за рассмотренный период ни у одной из стран, представленных в таблице нет положительной либо отрицательной динамики, присутствует только неравномерная динамика. Это может быть связано с борьбой с COVID-19. Так США за весь период увеличили импорт текстиля на 12 млрд. долл., Бангладеш на 6 млрд. долл., страны ЕС на 5 млрд. долл., Вьетнам на 5 млрд. долл.

На основании таблицы 1, построим диаграмму «Динамика показателей экспорта текстиля среди десяти ведущих экспортёров текстиля в мире».

Диаграмма 1. Динамика показателей экспорта текстиля среди десяти ведущих экспортёров текстиля в мире за 2017-2021 гг. (млрд. долл.)

На основании данных импорта из таблицы 1, построим диаграмму «Динамика показателей импорта текстиля среди десяти ведущих импортёров текстиля в мире за 2017-2021 гг.».

Источник: Разработка автора на основе статистических данных World Trade Statistical Review.

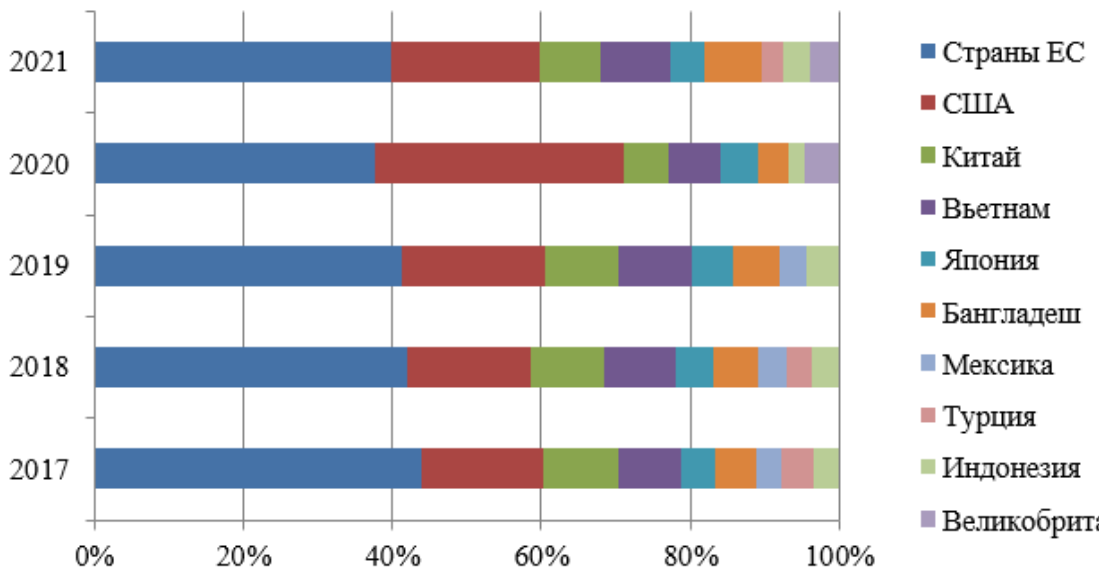
https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020chapter06_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm

Диagramма 2. Динамика показателей импорта текстиля среди ведущих десяти импортёров текстиля в мире за 2017-2021 гг. (млрд. долл.)

Источник: Разработка автора на основе статистических данных World Trade Statistical Review.

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020chapter06_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm

Далее на основе данных статистики ВТО рассмотрим долю каждой из стран в мировом экспорте и импорте текстиля и составим таблицу 2.

Таблица 2. Ведущие страны-экспортеры и импортеры текстиля и изменение их доли в мировом экспорте и импорте текстиля за 2000-2021 гг. (млрд. долл.)

Экспортеры	Стоимость текстиля	Доля в мировом экспорте/импорте				2021 г. к 2000 г.
	2021	2000	2005	2010	2021	
Китай (1)	146	10,3	20,2	30,4	41,4	31,1
Страны ЕС	73	33,4	32,5	25,3	20,9	-12,5
Индия	22	3,6	4,1	5,1	6,3	2,7
Турция	15	2,4	3,5	3,5	4,3	1,9
США	13	7	6,1	4,8	3,7	-3,3
Вьетнам (2)	11	0,2	0,4	1,2	3,2	3,0
Пакистан	9	2,9	3,5	3,1	2,6	-0,3
Республика Корея	9	8,1	5,1	4,3	2,5	-5,6

Китайский Тайбэй	9	7,6	4,8	3,8	2,4	-5,2
Япония	6	4,5	3,4	2,8	1,8	-2,7
Свыше 10	313	80	83,5	84,5	89	9
Импортеры						
Страны ЕС	79	29,7	29,2	23,8	20,5	-9,2
США	40	9,7	10,5	8,7	10,2	0,5
Вьетнам (2)	19	0,8	1,6	2,6	4,9	4,1
Китай (1)	16	7,8	7,2	6,6	4,2	-3,6
Бангладеш (2)	15	0,8	1,1	1,7	3,9	3,1
Япония	9	3	2,7	2,7	2,4	-0,6
Великобритания	8	4,4	3,5	2,7	2,1	-2,3
Индонезия	7	0,8	0,4	1,6	1,8	1,0
Турция	6	1,3	2,1	2,4	1,7	0,4
Республика Корея	6	2	1,6	1,8	1,6	-0,4
Свыше 10	206	60,2	59,9	54,6	53,1	-7,1

(1) Включает значимые поставки через зоны переработки.

(2) Оценки Секретариата.

Источник: Разработка автора на основе статистических данных World Trade Statistical Review.

https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2020_e/wts2020chapter06_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf

https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm

Из таблицы следует, что ведущие страны – экспортёры такие как, Китай, Европейские страны, США, Вьетнам, Турция, Республика Корея, Япония являются и импортерами текстиля. Основываясь на данных статистики ВТО можно сделать вывод, что за период с 2000 г. по 2021 г. Китай, страны Европейского Союза и Индия вошли в тройку крупнейших в мире экспортёров текстиля, на их долю приходится 2/3 мирового экспорта текстиля. Страны Европейского Союза, США и Вьетнам находятся в первой тройке мировых лидеров по импорту текстиля.

За рассмотренный период Китай увеличил долю в мировом экспорте текстиля в 4 раза, с 10,3 млрд. долл. в 2000 г, до 41,4 млрд. долл. в 2021 году, (+31,3 млрд. долл.). Стабильная положительная динамика наблюдается у Индии и Вьетнама. Индия увеличила долю экспорта на 2,7 млрд. долл. за данный период, Вьетнам в 16 раз увеличил экспорт текстиля (в 2000 г. - 0,2 млрд. долл., в 2021 году - 3,2 млрд. долл.), следовательно, на 3,0 млрд. долл., а Турция на 1,9 млрд. долл. Страны Европейского Союза и США, несмотря на стабильную отрицательную динамику, остаются в тройке крупнейших экспортёров текстиля в мире. Так Страны Европейского Союза снизили экспорт с 33,4 млрд. долл. в 2000 г., до 20,9 млрд. долл. в 2021 году (-12,5 млрд. долл.). США за весь период в 2 раза снизили долю в мировом экспорте текстиля (-3,3 млрд.

долл.), Республика Корея (-5,6 млрд. долл.) и Китайский Тайбэй (-5,2 млрд. долл.), то есть в 3 раза снизили свою долю в мировом экспорте текстиля за данный период.

Вьетнам увеличил импорт текстиля в 6 раз (на 4,1 млрд. долл.), а Бангладеш на 3,1 млрд. долл. (в 2000 г. - 0,8 млрд. долл., в 2021 году – 4,9 млрд. долл.). Страны Европейского Союза уменьшили долю импорта текстиля с 29,7 млрд. долл. в 2000 г., до 20,5 млрд. долл. в 2021 году (- 9,2 млрд. долл.). В Китае за период с 2000 по 2021 гг. наблюдается снижение доли импорта текстиля на 3,6 млрд. долл., а в Японии на 0,6 млрд. долл. Великобритания демонстрирует устойчивое снижение доли импорта на 2,3 млрд. дол. Снизилась доля импорта у США на 0,5 млрд. долл.

На современном этапе мировая торговля играет важную роль в хозяйственном развитии каждой страны, и всего мирового сообщества: торговля стала мощным фактором экономического роста страны; значительно возросла зависимость стран от международного товарообмена.

Основные факторы, влияющие на рост международной торговли: развитие международного разделения труда и интернационализация производства; НТР; деятельность транснациональных корпораций.

В октябре 2022 год ВТО предупредила о вероятном сокращении мировой торговли в 2023 году, в связи с резким повышением цен на энергоносители, увеличении расходов на импорт топлива, а также ростом процентных ставок. В 2023 году все эти факторы могут привести к проблемам с задолженностью в развивающихся странах.

Выводы. Была проанализирована мировая торговля текстилем за период с 2017 по 2021 гг. Можно сделать вывод, что торговля энергично развивались, на сегодняшний день лидерами в текстильной сфере являются именно те страны, где производственные факторы, напрямую влияющие на себестоимость продукции, минимизированы, это Китай, страны ЕС, США и др.

Библиография

1. Волков Г. Ю. Международная торговля: учебное пособие/ Ростов н/Д: Феникс, 2008, 344 с.
2. Корниенко О.В. Международная экономика / Ростов н/Д: Феникс 2008, 377 с.
3. Кругман П., Обстфельд М. Международная экономика. 5-е изд. СПб.: Питер, 2010, 832с.
4. Чернова Е. И. Dinamica pieței textilelor. referințe analitice.//ince. economie și sociologie. Revistă teoretico-științifică. Chișinău, 2013, № 4, 192 с.
5. Чернова Е. И. «Текстильные изделия как объект международной торговли». / Sectorul serviciilor în secolul XXI: realizări, probleme, perspective. Simposion științific internațional, 26-27 martie 2010. Chișinău: USM, 251 с.
6. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf
7. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr20_e/wtr20_e.pdf
8. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf
9. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm

CALITATEA – FACTOR DETERMINANT AL TURISMULUI SUSTENABIL

QUALITY - MAIN FACTOR OF SUSTAINABLE TOURISM

Victor CIOBANU, lector, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

Dezvoltarea durabilă este preocuparea cea mai importantă a tuturor locuitorilor de pe Pământ, indiferent de țară, gen, rasă, origine etnică, pătură socială, etc.

Rolul turismului în dezvoltarea durabilă este unul esențial.

Calitatea este considerată a fi factorul definitoriu și indispensabil al turismului sustenabil. Nu putem obține sustenabilitate în turism, fără a atribui calitate serviciilor prestate, produselor turistice, în particular și destinațiilor turistice, în general.

Dar cum poate fi asigurată calitatea în turism?

Una dintre modalitățile de asigurare a calității serviciilor prestate, inclusiv în domeniul turismului, sunt standardele. Standardele de calitate în turism se situează pe același palier cu un sistem de valori dictat de fiecare instituție în parte, fiind aplicate pentru toate nivelurile structurale și organizatorice.

Acest articol are drept scop examinarea aspectelor care definesc calitatea serviciilor, produselor și destinațiilor turistice, precum și unul dintre mecanismele de asigurare a calității – standardele.

Cuvinte-cheie: dezvoltare, durabil, turism, resurse, impact, calitate, standard.

SUMMARY

Sustainable development is the most important concern of all the inhabitants of the Earth, regardless of country, gender, race, ethnic origin, social background, etc.

The role of tourism in sustainable development is an essential one.

Quality is considered to be the defining and indispensable factor of sustainable tourism. We cannot achieve sustainability in tourism, without attributing quality to the services provided, to tourism products, in particular, and to tourism destinations, in general.

But how can quality be ensured in tourism?

One of the ways to ensure the quality of services provided, including in the field of tourism, are standards. Quality standards in tourism are on the same level as a value system dictated by each individual institution, being applied to all structural and organizational levels.

This article aims to examine the aspects that define the quality of services, products and tourist destinations, as well as one of the quality assurance mechanisms – the standards.

Keywords: development, sustainable, tourism, resources, impact, quality, standard.

CZU: 338.48:005.6

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).15](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).15)

Dezvoltarea durabilă este preocuparea cea mai importantă a tuturor locuitorilor de pe Pământ, indiferent de țară, gen, rasă, origine etnică, pătură socială, etc.

Datorită impactului asupra dezvoltării activității economice, dar și luând în calcul resursele valorificate (naturale, culturale, sociale, umane, etc.), rolul turismului în dezvoltarea durabilă este unul esențial.

Interesul înalt față de turism, pe care îl manifestă majoritatea statelor lumii, este explicat prin ponderea substanțială a acestuia în Produsul Intern Brut al fiecărei țări dezvoltate din punct de vedere turistic.

Turismul, ca și activitate economică, este important prin faptul că este caracterizat printr-un ritm înalt de creștere, care s-a accelerat în ultimii 50 de ani și care manifestă tendințe de creștere viitoare.

Turismul are un rol substanțial prin contribuția sa la dezvoltarea economică, exprimată în investiții, ceea ce contribuie la dezvoltarea infrastructurii, locuri de muncă nou-create, care influențează creșterea ratei de ocupare a populației active și generează venituri (agenților economici, populației, în bugete locale și naționale).

Turismul este considerat și un motor al dezvoltării economice a regiunilor și destinațiilor turistice, datorită efectelor sale pozitive asupra dezvoltării locale și generarea unui șir de beneficii pentru comunitățile-gazdă: locuri de muncă pentru populația din regiune, investiții locale, venituri în bugetele locale, infrastructură dezvoltată, păstrarea patrimoniului cultural, valorificarea resurselor naturale și antropice, etc.

Din acest considerent, este foarte importantă abordarea complexă față de domeniul turismului, cu intenția de a-i conferi anumite caracteristici, care să stabilească un anumit nivel de calitate produselor și serviciilor turistice, ceea ce, în ansamblu, ar contribui la definirea acestuia drept turism sustenabil.

De regulă, turismul este examinat prin prisma activității vizitatorilor *în procesul de pregătire către călătorie, precum și în timpul călătoriei și nu se limitează la formele tipice de activitate, cum ar fi vizitarea atracțiilor turistice, odihna la plajă sau excursiile*. Astfel, Recomandările Internaționale privind Statistica Turismului IRTS-2008 [1], ne prezintă o listă exhaustivă de servicii și produse, caracteristice turismului la nivel internațional, în care se regăsesc peste 140 de activități economice, clasificate conform Clasificatorului Internațional al Activităților Economice (ISIC) [2]. În acest sens, piața turistică reprezintă un sector al economiei destul de important în majoritatea țărilor, sector, față de care există un interes deosebit.

Republica Moldova, de asemenea, consideră turismul drept o prioritate a domeniului economic. Turismul în Republica Moldova este susținut de către stat, acest fapt fiind stipulat în Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova (în continuare – Legea nr. 352/2006). Pentru conformitate, evocăm că în art. 4 alin. (1) din Legea nr. 352/2006 statul evidențiază turismul drept un domeniu prioritar al economiei naționale. [3].

De asemenea, Legea nr. 352/2006 prevde câteva aspecte prin care turismului se acordă suport de către stat. Unul dintre acestea sunt „mecanismele economice”, deși acestea nu sunt descrise în actul normativ.

Un alt aspect, sau o altă direcție relevă „acțiuni de amenajare și protecție a patrimoniului turistic”.

O a treia direcție de acțiuni este crearea, oferirea condițiilor pentru dezvoltarea durabilă a turismului” [3].

Toate acestea sunt menite să contribuie la dezvoltarea turismului sustenabil, obectiv fixat în Legea sus-menționată.

Organizația Mondială a Turismului evidențiază elementele de bază și cerințele cărora trebuie să corespundă turismul sustenabil. Astfel, turismul sustenabil este modelul de turism, care abordează componentele și impacturile economice, sociale și de mediu, atât actuale, cât și viitoare, acestea răspunzând necesităților principalilor participanți la procesul turistic: vizitatorilor, industriei și comunităților-gazdă [4].

În acest sens, Organizația Mondială a Turismului consideră că, pentru a contribui la dezvoltarea turismului sustenabil, agenții economici ar trebui să-și stabilească o serie de principii de organizare a activității economice, dintre care sunt de evidențiat următoarele:

1) Utilizarea optimă a resurselor de mediu. Mediul înconjurător constituie unul dintre elementele-cheie în dezvoltarea turismului. În procesul de activitate, mediul de afaceri trebuie să se îngrijească de păstrarea proceselor ecologice esențiale, să aibă în vizor conservarea și păstrarea patrimoniului natural, să contribuie la prezervarea biodiversității.

2) Respectarea autenticității comunităților-gazdă. În acest sens, este necesară cunoașterea moștenirii culturale, cu evidențierea specificului local, ca în procesul de valorificare a acesteia în scop turistic, să contribuie la păstrarea cu grijă a patrimoniului cultural mobil și imobil, a valorilor culturii populare tradiționale, să abordeze o atitudine respectuoasă față de valorile culturale, sociale, spirituale locale și, astfel, să contribuie la toleranța interculturală, sporind dezvoltarea și fortificarea păcii și înțelegeri între popoare.

3) Stabilirea de operațiuni economice viabile, pe termen lung. Constituirea de întreprinderi turistice cu o structură organizatorică și o politică economică bine pusă la punct (infrastructură, politică de cadre, politici de mediu, etc.) contribuie la creșterea încrederii populației în serviciile prestate de aceasta, la dezvoltarea întreprinderii pe o perioadă destul de lungă, activitatea constantă și în creștere a întreprinderii va oferi beneficii socio-economice tuturor părților interesate. Suplimentar, se recomandă ca veniturile obținute să fie distribuite în mod echitabil, în sensul că o parte din venituri să fie investite nu doar în dezvoltarea afacerii, dar și în organizarea de activități prietenoase mediului social, cultural și natural.

4) Oferirea de oportunități permanente de angajare. Dezvoltarea unei întreprinderi sustenabile oferă în permanență posibilități de deschidere a noi locuri de muncă și de angajare, în mod special, a populației locale, ceea ce conduce la creșterea veniturilor populației și la ridicarea nivelului de trai. Creșterea veniturilor în bugetele locale – o altă derivată a întreprinderii sustenabile – oferă noi „posibilități de dezvoltare a serviciilor sociale pentru comunitățile-gazdă, contribuind la reducerea sărăciei” [4].

În încercarea de a defini turismul sustenabil sunt abordate, examinate, analizate foarte multe aspecte, care într-o măsură mai mare sau mai mică se regăsesc în diferite componente ale turismului și îl influențează în diferite moduri. Pornind de la efectele și impactul pe care îl au activitățile legate de turism asupra mediului înconjurător, asupra patrimoniului cultural, asupra localităților-gazdă, asupra economiei destinației, asupra nivelului de trai al comunităților, pînă la venitul/profitul persoanelor care desfășoară activitate de antreprenoriat în turism, examinând modul de sustenabilitate a organizațiilor în turism, bazându-ne pe așteptările consumatorilor de produse și servicii turistice, constatăm că pilonul de bază în asigurarea dezvoltării turismului sustenabil este considerată calitatea.

Calitatea destinației turistice. În plan general, când vorbim despre calitate în turism, în majoritatea cazurilor se are în vedere calitatea unei destinații turistice. Dar ce înțelegem prin destinație turistică? Conform art. 3 din Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova, destinația turistică este definită prin 2

aspecte: locul („un spațiu geografic sau loc”) și scopul („spre care se îndreaptă o persoană în scop turistic” [3].

În conformitate cu Recomandările Internaționale privind Statistica Turismului, locul sau destinația de bază a călătoriei în scop turistic reprezintă „locul, vizitarea căruia a servit drept motiv de călătorie” [1]. IRTS-2008 oferă și anumite explicații, pentru situațiile când vizitatorul nu poate determina locul care a servit motiv de călătorie, în special, când călătoria conține vizitarea mai multor locuri, atunci destinația de bază se va considera „locul cel mai îndepărtat de locul de trai” [1].

Teoriile mai recente recomandă condiționarea definirii noțiunii de destinație turistică prin existența posibilității de cazare în locul vizitat, dezvoltând această abordare prin oferirea de explicații. Astfel, conform Ghidului „Definiții în turism ale OMT”, destinația turistică înseamnă:

„- un loc geografic, un spațiu fizic, indiferent dacă este sau nu este delimitat conform unor criterii administrativ-teritoriale, în care vizitatorul își poate petrece noaptea, sau

- un set, un complex, o grupare într-un singur loc de produse/servicii și activități specifice turismului turistic;

- existența diferitor actori interconectați pentru a crea, promova și comercializa anumite produse și servicii turistice, specifice destinației vizate” [5].

Imaginea și identitatea destinației sunt caracteristici intangibile care pot influența competitivitatea acesteia pe piață. Iar competitivitatea în mare parte depinde de calitatea destinației, respectiv a produselor, serviciilor, activităților, experiențelor oferite în cadrul destinației, conectate cu toate aspectele complementare, cum ar fi infrastructura, dotările, siguranța și alte componente ale vieții. În acest context, conform definițiilor OMT, calitatea unei destinații turistice este examinată prin prisma unui ansamblu de activități care au drept scop final „satisfacerea tuturor necesităților și tuturor cerințelor și așteptărilor consumatorului în materie de produse și servicii turistice” [5]. Drept componentă care contribuie la majorarea sau reducerea gradului de satisfacție este prețul, care se recomandă a fi acceptabil, conform așteptărilor, reieșind din condițiile contractuale care au fost agreate de către prestatorul și consumatorul de servicii turistice. Evident, că pentru ca serviciile turistice prestate să fie de calitatea așteptată, față de acestea sunt înaintate un șir de cerințe legate de igienă, sănătate, siguranță, securitate, infrastructură, amenajări, dotări, comunicații, accesibilitatea, servicii comunitare (poliție, urgență, etc.). Calitatea unei destinații turistice vizează, de asemenea așa aspecte, precum „considerații de ordin etic, transparență și respect față de mediul uman, natural și cultural” [5].

Ghidul mai menționează că calitatea, pe lângă faptul că reprezintă unul dintre aspectele de bază a competitivității turismului, este și „un instrument profesional în scopuri organizaționale, operaționale și de percepție pentru furnizorii de turism” [5].

Examinată prin prisma acestor aspecte definitorii, calitatea destinației turistice este înțeleasă drept parte a calității activităților legate de turism, care contribuie la dezvoltarea turismului sustenabil.

Calitatea produsului turistic. Pentru a promova și a comercializa un produs sau un serviciu, inclusiv în turism, acesta trebuie să fie de o anumită calitate, care să răspundă așteptărilor clienților. Dar ce este un serviciu turistic, un produs turistic? Care sunt aspectele definitorii și când considerăm că un produs sau serviciu este de calitate?

Conform art. 3 din Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova, *produsul turistic* este „un ansamblu complex de bunuri și de servicii oferit consumatorilor (vizitatorilor)” [3].

Conform Ghidului „Definiții în turism ale OMT”, „Produs turistic înseamnă combinația de elemente tangibile și intangibile ...care contribuie la formarea unei experiențe pentru vizitator” [5]. Examinată prin prisma acestei abordări, calitatea unui produs turistic ar putea fi definită ca suma tuturor elementelor tangibile și intangibile, care corespund unui nivel stabilit de calitate și care constituie componente ale unui anumit produs. Respectiv, calitatea produsului poate fi determinată prin analiza faptului, dacă componentele produsului corespund cerințelor de calitate față de fiecare component. Un exemplu de produs turistic ar putea servi pachetul de servicii turistice, cerințele față de crearea și comercializarea acestuia fiind reglementate prin acte normative, dintre cele mai relevante fiind de evidențiat următoarele:

- Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului [6];

- Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002[7];

- Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova [3].

Respectarea tuturor cerințelor referitoare la crearea și comercializarea unui pachet turistic (pachet de călătorie), care se conțin în actele normative indicate, oferă consumatorilor siguranța că pachetul respectiv, ca și produs turistic, corespunde tuturor criteriilor de calitate.

Calitatea serviciilor turistice. Mai simplă, și în același timp mai complexă, este situația referitoare la calitatea serviciilor turistice.

Conform Legii nr. 352/2006 *servicii turistice* sunt „serviciile prestate de agenții economici din industria turismului” [3]. Legea enumeră serviciile mai des solicitate, care pot constitui elemente ale pachetului turistic. Dintre acestea sunt evidențiate cazarea, transportarea turiștilor, serviciile de alimentație publică (masă), serviciile de agrement, închirierea de autoturisme, serviciile de tratament balnear, excursiile, precum și serviciile complementare.

Serviciile turistice, definite și drept servicii de călătorie, sunt menționate și în Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002, care a fost ajustat la prevederile Directivei (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate. Astfel, în scopul facilitării înțelegerii creării unui pachet de servicii turistice, în art. 1592 din Codul civil sunt enumerate principalele servicii de călătorie, dintre care evidențiem transportul de pasageri, cazarea (cu condiția să facă parte din transportul de pasageri), închirierea de autoturisme, precum și oricare serviciu turistic care nu face parte din cele enumerate (cu anumite condiții explicate în Cod) [7].

Urmând logica definirii calității unui pachet de servicii turistice (de călătorie), ar trebui identificate anumite componente și aspecte ale serviciului turistic, care ulterior să fie reglementate cu scopul de a-i conferi serviciului respectiv un anumit nivel de calitate.

Astfel, pe parcursul anilor, profesioniștii din domeniul turismului au venit cu diferite abordări și recomandări, încercând să propună anumite criterii care să ajute consumatorii să-și aleagă produsele/serviciile solicitate, preferate. În special, s-a avansat cu cerințele față de condițiile pe care le oferă unitățile de cazare, și în așa fel au apărut diferite sisteme de clasificare a unităților de cazare, unele recunoscute în plan mondial, altele la nivelul țărilor care le-au adoptat. Aceste sisteme de clasificare (pe stele, margarete, etc.) oferă clienților posibilitatea de a se orienta mai ușor în alegerea nivelului de confort pe care doresc să-l obțină de la o anumită unitate de cazare, fiind siguri că unitățile de cazare cu mai multe stele oferă servicii de calitate

mai înaltă decât cele cu mai puține stele. În sectorul HoReCa, se pune mare preț pe igienă, iar în acest sens produsele și echipamentele profesionale de curățenie (aspiratoare și mașini de curățat, cârucioare de curățenie, detergenți și soluții de curățat, etc.) sunt foarte importante pentru a asigura un standard de calitate respectabil. Managerii care acordă importanța cuvenită activității prestate se vor orienta către produse cu un raport calitate/preț favorabil, ușor de utilizat, cu rezultate remarcabile, respectând cerințele de calitate.

Dar cum poate fi determinată calitatea serviciilor de transport, de închiriere de autoturisme, a serviciilor oferite de către ghizi de turism, de către prestatorii serviciilor complementare serviciilor turistice?

Una dintre modalitățile de asigurare a calității serviciilor prestate, inclusiv în domeniul turismului, sunt standardele.

Definirea noțiunii de „standard”. După cum am menționat, *Calitatea* este principalul aspect al unui produs sau serviciu, de care depinde cât de satisfăcut este clientul, respectiv, cât este de solicitat produsul sau serviciul. Calitatea influențează asupra popularității produsului sau serviciului, asupra prețului acestora, asupra nivelului de vânzări, care contribuie la majorarea profitului agentului economic care comercializează produsul sau serviciul și în final, la dezvoltarea economică a unei destinații, comunități, localități, regiuni. În linii generale, calitatea reprezintă totalitatea caracteristicilor unui produs sau serviciu care satisfac așteptările consumatorului. Pentru că, atunci când promovezi sau oferi un produs sau serviciu, calitatea este factorul definitoriu care trebuie să corespundă pretențiilor beneficiarului și, respectiv, să argumenteze prețul pe care îl plătește clientul/consumatorul.

Pentru a putea măsura calitatea, sunt necesare anumite specificații de ordin tehnic și calitativ, cărora trebuie să corespundă produsul sau serviciul, or, altfel spus, identificarea unui ansamblu complex de caracteristici și proprietăți ce definesc un produs sau serviciu. Astfel, a apărut activitatea de stabilire a unui anumit set de cerințe față de un produs sau serviciu, această activitate fiind definită drept *standardizare*.

În conformitate cu Legea nr. 20/2016 cu privire la standardizarea națională (Legea nr. 20/2016), *standardizarea* este definită drept „o activitate specifică desfășurată de un organism de standardizare recunoscut, prin care sînt elaborate, aprobate, adoptate, revizuite, modificate și anulate standarde și alte documente de standardizare”. Aceeași sursă definește *standardul* ca o ”specificație tehnică stabilită prin consens ... pentru aplicare repetată sau continuă” [8].

În mod general, standardizarea ar putea fi explicată ca elaborarea unor documente, în care se conțin cerințe față de un anumit produs sau serviciu. În acest mod, standardizarea are impact economic, social, tehnic, științific, etc., deoarece contribuie la economisirea resurselor financiare, economice, umane și de alt ordin, necesare pentru explicarea caracteristicilor unui produs/serviciu, în cazul când nu ar exista standardul. Or, cunoscând cerințele și specificațiile incluse în standard, și vânzătorul, și cumpărătorul știu clar care sunt așteptările privind calitatea produsului sau serviciului vizat și cad de acord asupra prețului acestuia.

Rolul și obiectivele standardizării pentru turismul durabil. Au standardele un rol pozitiv în asigurarea calității serviciilor, produselor, destinațiilor turistice? Contribuie acestea la dezvoltarea turismului sustenabil? Răspunsul nu poate fi decât pozitiv.

Principalul beneficiu și avantaj al utilizării standardelor de calitate este, în primul rând, încrederea din partea consumatorilor de servicii turistice, deoarece un standard, pe lângă rolul de a oferi informații despre caracteristicile acestora, menține sau chiar sporește calitatea unui produs sau serviciu, ceea ce contribuie la creșterea valorii acestuia în rândul consuma-

torilor, astfel produsul sau serviciul fiind mai solicitat și mai bine vândut, adică devine mai concurențial.

De asemenea, utilizarea standardelor pentru anumite produse și servicii turistice, prin utilizarea cerințelor deja stabilite în standard, ne scutește de elaborarea repetată a acestor cerințe, ceea ce conduce la micșorarea costurilor pentru crearea și comercializarea acestui produs/serviciu, or, acest aspect evidențiază beneficiul economic, atât pentru prestator, în particular, cât și pentru ramura turismului, în general.

Unificarea prin standard a cerințelor față de produsele și serviciile turistice facilitează intrarea acestora pe piețe noi, atât locale, cât și internaționale, contribuind astfel la sporirea competitivității destinației turistice.

Generalizând cele relatate, concluzionăm că elaborarea și utilizarea standardelor, în conformitate cu obiectivele și principiile stabilite în legislație, joacă un rol favorabil în dezvoltarea turismului sustenabil, deoarece acestea asigură:

- creșterea competitivității produselor și serviciilor turistice și, în final, a întreprinderilor din turism;
- creșterea concurenței și scăderea costurilor de producție și de vânzare, evidențiind beneficiul economic;
- facilitează progresul tehnologic, inovarea, libera circulație a bunurilor și serviciilor și intrarea acestora pe piețe noi;
- favorizează interoperabilitatea rețelelor, precum și mijloacele de comunicare, contribuind la promovarea și comercializarea mai facilă a produselor și serviciilor turistice.

Concluzii. În turism, calitatea este considerată a fi cheia competitivității. Absolut toți furnizorii de servicii ar trebui să pună pe primul loc confortul și bunăstarea clientului.

1. Calitatea este un factor definitoriu și indispensabil al turismului sustenabil. Nu putem obține sustenabilitate în turism, fără a atribui calitate serviciilor prestate, produselor turistice, în particular și destinațiilor turistice, în general.

2. Una dintre modalitățile de asigurare a calității serviciilor prestate, inclusiv în domeniul turismului, sunt standardele. Standardele de calitate în turism se situează pe același palier cu un sistem de valori dictat de fiecare instituție în parte, fiind aplicate pentru toate nivelurile structurale și organizatorice.

3. Principalul beneficiu și avantaj al utilizării standardelor de calitate este, încrederea din partea consumatorilor în calitatea produselor și serviciilor turistice prestate.

4. Utilizarea standardelor joacă un rol favorabil în dezvoltarea turismului sustenabil, deoarece acestea:

- asigură creșterea competitivității produselor și serviciilor turistice; scăderea costurilor de producție și de vânzare, evidențiind beneficiul economic;
- facilitează progresul tehnologic, inovarea, libera circulație a bunurilor și serviciilor turistice și intrarea acestora pe piețe noi;
- favorizează interoperabilitatea rețelelor, precum și mijloacele de comunicare, contribuind la promovarea și comercializarea mai facilă a produselor și serviciilor turistice.

Bibilografie

1. Recomandările Internaționale privind Statistica Turismului „IRTS – 2008” (The International Recommendations for Tourism Statistics 2008 (IRTS 2008)). https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf
2. Clasificarea internațională standard industrială a tuturor activităților economice (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC)). https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_4rev4e.pdf
3. Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 14–17, art. 40.
4. UNWTO. Dezvoltarea sustenabilă a turismului. <https://www.unwto.org/sustainable-development>.
5. Definiții în turism ale Organizației Mondiale a Turismului. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284420858>
6. Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2302>
7. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro
8. Legea nr. 20/2016 cu privire la standardizarea națională. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133372&lang=ro

SPECIFICUL PLANIFICĂRII STRATEGICE LA NIVELUL AUTORITĂȚILOR PUBLICE CENTRALE DIN ROMÂNIA

SPECIFIC STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF CENTRAL PUBLIC AUTHORITIES IN ROMANIA

Vasile TOMUZ, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

SUMMARY

Understanding and applying the tools and methods specific to strategic planning and management in the public sector in Romania have become absolutely necessary for ensuring the well-being of local communities, but also for institutional development and improving administrative capacity at the central, regional and local level.

Keywords: *strategic planning, government, reform, strategy, ministry, public administration.*

CZU: 005:354(498)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).16](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).16)

Administrația publică din România, atât la nivel central cât și la nivel local, a trecut prin transformări majore începând cu 1989, culminând cu aderarea la Uniunea Europeană în 2007, proces care a condus la conectarea administrației publice la mecanismele europene de guvernare și la corelarea cu alte administrații din statele membre UE. În pofida evoluțiilor pozitive înregistrate, aceasta prezintă în continuare o serie de deficiențe, în principal în termeni de eficiență, eficacitate și imagine, care se reflectă în principal într-o cultură organizațională conservatoare, concentrată mai mult pe latura formală a activității administrației.

Într-o societate în curs de relansare și transformare economică, cum este România, sectorul public este considerat a fi motorul care poate accelera răspunsul la provocările sustenabile prin adoptarea unor politici, programe și acțiuni strategice care să integreze obiectivele de dezvoltare durabilă, care să consolideze reziliența printr-o viziune europeană strategică pe termen lung pentru o economie prosperă, modernă, competitivă și neutră. Din aceste considerente, proiectarea și dezvoltarea politicilor publice reprezintă o condiție prealabilă pentru o administrație publică eficientă și receptivă la nevoile societății prin soluții inovatoare. [4, p. 13]

Astfel, având în vedere proiectarea și implementarea unor decizii manageriale care să contribuie la îndeplinirea obiectivelor strategice, în contextul unei guvernări democratice, abordarea strategică și programatică devine fundamentul pentru a răspunde provocărilor majore, care să conducă România către o economie dinamică și competitivă, a cărei capacitate de inovare să fie compatibilă cu societatea bazată pe cunoaștere și care ar putea să fie poziționată între primele zece țări ale Europei pentru anul 2038 [9, p. 48]. Datorită importanței și beneficiilor aduse, managementul strategic este un sistem și o funcție, deopotrivă, cunoscut și în sectorul public, și, totodată, aflat în proces de consolidare.

Anterior aderării României la Uniunea Europeană, au fost făcute eforturi considerabile pentru ca ritmul reformelor din diverse domenii să crească și a existat o susținere politică

transpartinică pentru îndeplinirea unor criterii care să permită aderarea în 2007. Administrația publică a fost pusă în centrul acestui proces, beneficiind de investiții importante destinate creșterii capacității proprii, eforturile sale fiind distribuite în mod coerent către închiderea capitolelor de negociere.

În acest context, Guvernul a adoptat două strategii succesive privind reforma administrației publice: Strategia privind accelerarea reformei administrației publice 2001 - 2003 și Strategia actualizată a Guvernului României privind accelerarea reformei în administrația publică 2004– 2006, care au stat la baza implementării unor reforme în domenii cheie, respectiv: politicile publice, descentralizarea și funcția publică.

Din anul 2007 nu a mai existat o strategie integratoare aferentă domeniului administrație publică, deși instituții ale administrației publice centrale au avut mai multe inițiative care au abordat aspecte ale reformei administrației publice, însă de o manieră fragmentată și fără a evidenția cauzele care, chiar în prezența unor proceduri și reglementări clare și suficiente, afectează funcționarea eficientă a instituțiilor publice.

Printre principalele rezultate obținute în perioada 2001-2013, menționăm următoarele: au fost adoptate o serie de acte normative și documente strategice relevante în domeniu: *Legea-cadru a descentralizării și normele metodologice de aplicare a acesteia; Legea privind finanțele publice locale; Legea privind prefectul și instituția prefectului; Statutul aleșilor locali; Codul de conduită a funcționarilor publici, Regulamentului privind procedurile de elaborare, monitorizare și evaluare a politicilor publice la nivel central; Strategia pentru îmbunătățirea sistemului de elaborare, coordonare și planificare a politicilor publice la nivelul administrației publice centrale; Hotărârea Guvernului privind conținutul instrumentului de prezentare și motivare a proiectelor de acte normative supuse aprobării Guvernului; Strategia Națională Anticorupție; Strategia pentru o reglementare mai bună la nivelul administrației publice centrale 2008-2013 etc.*

Totodată, au fost revizuite și îmbunătățite statutul funcționarilor publici și legea administrației publice locale și au fost elaborate acte normative care reglementează incompatibilitățile și conflictele de interese pentru sectorul public, dar și transparența decizională [4, p. 25].

Strategia pentru consolidarea capacității administrației publice a fost elaborată în contextul procesului de programare a fondurilor europene aferente perioadei 2014 - 2020 și reprezintă condiționalitate ex-ante, așa cum este prevăzut în Regulamentul UE nr. 1303/2013, precum și în documentul intitulat Poziția Serviciilor Comisiei cu privire la dezvoltarea Acordului de Parteneriat și a programelor în România pentru perioada 2014 - 2020. Strategia este un document integrat care are în vedere trei elemente cheie: necesitatea remedierii unor deficiențe structurale în funcționarea administrației publice; recomandările specifice de țară formulate de Comisia Europeană pentru anii 2013 și 2014 cu privire la administrația publică; necesitatea asigurării/pregătirii administrației publice pentru a îndeplini obligațiile asumate la nivel european în ceea ce privește o serie de ținte/obiective stabilite prin Strategia Europa 2020.

Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030, a fost adoptată de Guvernul României în ședința din 9 noiembrie 2018, prin HG nr. 877/2018, a fost elaborată sub directa coordonare a Departamentului pentru dezvoltare durabilă, cu aportul Comitetului de redactare, Secretariatului general al guvernului, ministerelor și altor instituții publice centrale, autorităților locale, agențiilor de dezvoltare regională, forurilor academice și universitare, institutelor naționale de cercetare-dezvoltare, asociațiilor patronale și sindicatelor, sectorului privat, organizațiilor neguvernamentale și altor formațiuni ale societății civile și a cetățenilor interesați.

În ultimii ani, Guvernul României a realizat variate reforme structurale și instituționale,

și-a revizuit strategiile și politicile și a stabilit un număr de procese menite să îmbunătățească calitatea furnizării serviciilor și bunăstarea cetățenilor săi. Au fost elaborate, aprobate și implementate la nivelul autorităților publice centrale următoarele documente strategice:

- ✓ *Strategia Pentru Cultură și Patrimoniul Național 2016-2022;*
- ✓ *Strategia de Dezvoltare a Sportului în România - perioada 2016 -2032;*
- ✓ *Strategia pentru Dezvoltarea Turismului Balnear (HG nr. 571/2019);*
- ✓ *Strategia Energetică a României 2007-2020;*
- ✓ *Strategia Guvernamentală pentru dezvoltarea sectorului IMM și îmbunătățirea mediului de afaceri din România – Orizont 2020;*
- ✓ *Strategia Națională Anticorupție;*
- ✓ *Strategia Națională Anuală cu privire la Informarea și Consilierea Tinerilor;*
- ✓ *Strategia Națională privind Agenda Digitală pentru România 2020;*
- ✓ *Strategia Națională pentru Competitivitate 2014 – 2020;*
- ✓ *Strategia Națională pentru Dezvoltarea Ecoturismului (HG nr. 358/2019);*
- ✓ *Strategia Națională în Domeniul Politicii de Tineret 2015-2020;*
- ✓ *Strategia Națională a României pentru Dezvoltarea Turismului;*
- ✓ *Strategia Națională de Siguranță Rutieră pentru 2016 – 2020;*
- ✓ *Strategia Privind mai Buna Reglementare 2014-2020;*
- ✓ *Strategia Sectorială în Domeniul Culturii și Patrimoniului Național pentru perioada 2014-2020.*

La momentul actual procesul de planificare strategică la nivelul autorităților publice în România este reglementat de principalul document de planificare strategică - **Metodologia** de elaborare, monitorizare, raportare și revizuire a planurilor strategice instituționale aprobată prin *Hotărârea Guvernului României nr. 427 din 25 martie 2022*, publicat în Monitorul Oficial nr. 301 din 29 martie 2022.

Metodologia are rolul de a stabili un cadru standardizat și unitar în procesul de elaborare, monitorizare, raportare și revizuire a planurilor strategice instituționale. Metodologia conține elemente prevăzute inițial în *Hotărârea Guvernului nr. 870/2006 pentru aprobarea Componentei de management din cadrul Metodologiei privind sistemul de planificare strategică pe termen mediu al instituțiilor administrației publice de la nivel central* și în *Hotărârea Guvernului nr. 158/2008 pentru aprobarea Componentei de programare bugetară din cadrul Metodologiei privind sistemul de planificare strategică pe termen mediu al instituțiilor administrației publice de la nivel central, precum și o componentă nouă privind monitorizarea, raportarea și revizuirea PSI* [5].

Prin crearea unui ansamblu metodologic alcătuit din politici, rezultate, buget și proces de implementare se urmărește îmbunătățirea coerenței și clarității, precum și a fezabilității administrative la nivelul întregului demers de planificare strategică și execuție bugetară.

Planul strategic instituțional reflectă obiectivele, bugetele programelor și măsurile unui domeniu de politici publice (de exemplu, educație, sănătate, agricultură, transport etc.) sau ale mai multora, după caz (de exemplu, economie, turism, antreprenoriat; cercetare, digitalizare; tineret, sport, familie) aflate în responsabilitatea unui minister, care în calitate de ordonator principal de credite, împreună cu entitățile pe care le are în subordine, în coordonare sau sub autoritate, le planifică pe perioada a patru ani și pentru care alocă fonduri în limita resurselor bugetare destinate domeniului de activitate, corespunzător cadrului bugetar pe termen mediu atribuit acesteia, pentru implementarea lor și obținerea rezultatelor estimate.

Rezultatele urmărite și măsurabile obținute cu alocările bugetare aprobate pentru finanțarea planurilor strategice instituționale stau la baza luării în considerare a îndeplinirii, amânării sau anulării acestora. Dinamica dezvoltării societății influențează cadrul de reglementare și structura administrativă la nivel central (ministere, autorități, agenții); astfel, un minister poate fi responsabil pentru un domeniu de politici publice sau pentru mai multe, caz în care un plan strategic instituțional va include toate domeniile de politici publice aflate sub același minister. Referirea la domeniu de politici publice va fi interpretată de la caz la caz de către fiecare minister, respectiv la un singur domeniu de politici publice sau mai multe, în funcție de câte are în coordonare.

Componenta bugetară reflectă și necesarul de resurse bugetare al instituțiilor subordonate/coordonate/sub autoritate, coroborat cu procesul de monitorizare și raportare a indicatorilor în procesul de execuție bugetară.

Pentru implementarea prevederilor legale privind planificarea strategică, la nivelul Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației funcționează Comisia de Monitorizare, compusă din personalul cu funcții de conducere și Subgrupurile Tehnice de Lucru, constituite din persoanele desemnate la nivel tehnic, din cadrul fiecărei direcții. Unitatea de Politici Publice asigură Secretariatul Tehnic al Comisiei de Monitorizare și oferă suport metodologic pentru implementarea planului strategic instituțional. [5]

Beneficii principale aduse ministerelor: strategie a ministerului clar formulată și comunicată atât în interior, cât și în exterior; viziune unitară asupra rezultatelor programelor desfășurate de minister; monitorizare facilă și transparentă a îndeplinirii obiectivelor ministerului; informare regulată a top-managementului în ceea ce privește performanțele ministerului, prin raportări periodice; disciplină și transparență financiară consolidate; responsabilizare a factorilor implicați și orientare spre rezultate.

Având în vedere atenția sporită acordată în ultimii ani implementării proceselor de management strategic prin consolidarea capacității de planificare și bugetare [10] colaborată cu obiectivele generale strategice, care au drept scop implementarea unui management pe criterii de performanță în administrația publică română prin stabilirea unui cadru instituțional operațional pentru stabilirea priorităților de politici și bugetare în cadrul Guvernului, două elemente se prefigurează ca esențiale: implementarea unor instrumente strategice pentru asigurarea trasabilității, continuității, predictibilității și sustenabilității și impactul pozitiv asupra angajamentelor de performanță prin implementarea cu succes a managementului riscurilor și instrumentelor de control intern, în conformitate cu cerințele cadrului internațional.

În fine, scopul final al guvernării și al politicilor publice este să asigure prosperitatea și competitivitatea într-un mod sustenabil din punct de vedere economic, bunăstarea socială, ordinea și siguranța publică și protecția mediului înconjurător. Calitatea politicilor publice, poate fi evaluată prin raportarea la eficiență, la capacitatea de a răspunde nevoilor identificate la nivelul unei comunități. Politicile publice trebuie să fie accesibile, inteligibile și legitime din punct de vedere social.

Îmbunătățirea eficienței politicilor publice este un obiectiv cu atât mai important în contextul recesiunii economice, concurenței sporite atât la nivel internațional, cât și intern, precum și constrângerilor bugetare severe. Autoritățile administrației publice centrale din România în aceste condiții și-au stabilit o viziune și au adoptat un demers strategic atotcuprinzător. Existența unei viziuni strategice este impusă de diversitatea dimensiunilor abordate în politicile publice dezvoltate la nivelul administrației publice locale și centrale.

Bibliografie

1. Comisia Europeană (2019), Document de reflecție. Către o Europă durabilă până în 2030, COM (2019) 22 final, Bruxelles.
2. Dincă, D. (2018) Serviciile publice. București: Ed. Economică, p. 62.
3. Dumitrescu Mihail, Dumitrescu-Peculea Adelina (2014) Strategii și management: dimensiuni socioumane contemporane, Editura Economică, București.
4. Dumitrescu-Peculea Adelina, Dincă Dragoș, Ghiță Marcel, Mihai Gheorghe: Analiză panoramică privind planificarea strategică și legătura cu sistemul de control intern managerial (perioada 2015-2019). București 2021.
5. Hotărârea Guverului României 427/2022 pentru aprobarea Metodologiei de elaborare, monitorizare, raportare și revizuire a planurilor strategice instituționale, Publicată în MOR 301/29.03.2022.
6. Hotărârea Guverului României nr. 379/2022 privind aprobarea Metodologiei de elaborare, implementare, monitorizare, evaluare și actualizare a strategiilor guvernamentale;
7. Organizația Națiunilor Unite (2015) Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
8. Plan Strategic Instituțional 2019-2022 pentru Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice (realizat în cadrul proiectului derulat cu SGG și Banca Mondială, septembrie 2019).
9. Vlad, I.V. (coord.) (2017) Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani: sinteză. București: Editura Academiei Române.
10. WBG The World Bank Group (2016) Recomandări privind elaborarea Cadrului Național de Management Strategic și a procedurilor aferente.

DREPTUL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL:
DIMENSIUNE PRACTICĂ

**RESPONSABILITATEA DE A PROTEJA - INSTRUMENT
EFICIENT ÎN VEDEREA IZBĂVIRII OMENIRII
DE FLAGELUL RĂZBOIULUI**

**THE RESPONSIBILITY TO PROTECT - AN EFFICI-
ENT TOOL TO SAVE HUMANITY FROM
THE SCOURGE OF WAR**

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Cristina ROȘIOR, studentă, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

Responsabilitatea de a proteja este un concept politico-juridic inspirat din angajamentul Națiunilor Unite de a proteja omenirea de crime de război, genocid și alte crime împotriva umanității. La baza responsabilității de a proteja se află un set de principii care au fost aprobate de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în anul 2005 și consolidate în anii 2009 și 2011.

În esență, responsabilitatea de a proteja se rezumă la angajamentul comunității internaționale de a oferi protecție populației unui stat împotriva crimelor de război sau de atrocități în masă atunci când statul vizat nu poate sau nu dorește să îndeplinească această misiune.

În prezentul articol ne propunem să determinăm geneza, conținutul și rolul principiului responsabilității de a proteja în sistemul dreptului internațional, cât și să evaluăm oportunitatea și eficiența acestui instrument în menținerea păcii, securității și stabilității internaționale.

Cuvinte-cheie: drept internațional public, responsabilitatea de a proteja, pace internațională, securitate internațională.

SUMMARY

The responsibility to protect is both a political and a legal concept inspired by the United Nations commitment to protect humanity from war crimes, genocide and other crimes against humanity. The core of the responsibility to protect consists of a set of principles that were approved by the United Nations General Assembly in 2005 and strengthened in 2009 and 2011.

In essence, the responsibility to protect comes down to the commitment of the international community to protect the population of a state against war crimes or mass atrocities when the concerned state is unable or unwilling to fulfill this mission.

In this article we aim to determine the genesis, content and role of the principle of the respon-

sibility to protect in the system of international law, as well as to evaluate the appropriateness and effectiveness of this instrument in maintaining international peace, security and stability.

Keywords: international public law, responsibility to protect, international peace, international security.

CZU: 341.62

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).17](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).17)

Introducere. Dreptul internațional își are originea în voința statelor. Statele au fost dintotdeauna subiecte primare și prin aceasta constitutive ale comunității internaționale. Suveranitatea statelor, în calitate de element constitutiv al statului și sursa personalității juridice internaționale a statului, reprezintă capacitatea inerentă fiecărui stat de a-și determina propriul destin și de a dezvolta relații în cadrul comunității globale a statelor. Anume în temeiul suveranității la o anumită etapă a evoluției omenirii statele au convenit să delege o parte din atribuțiile lor la adresa unor entități derivate, organizațiile internaționale interguvernamentale. Delegarea prerogativelor suverane ale statelor, în accepțiunea externă a suveranității, avea la bază raționamentul că o structură supranațională va gestiona echidistant situațiile, diferendele internaționale și nefiind marcată decât de rațiuni umanitare va acționa prompt întru a proteja valorile civilizației umane cum sunt pacea, securitatea, stabilitatea, drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Din arsenalul instrumentelor la care poate apela astăzi comunitatea internațională în vederea prevenirii, reprimării violărilor grave la adresa populației vulnerabile ale statelor face parte responsabilitatea de a proteja.

Expresia „responsabilitate de a proteja” (*responsability to protect* (en.), *responsabilité de protéger* (fr.)) apare pentru prima dată în textul raportului Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului, înființată de guvernul canadian în decembrie 2001. [15] Ulterior, conceptul devine obiectul multiplelor polemici în rândul juriștilor, specialiștilor în relațiile internaționale, politicienilor, jurnaliștilor. Un timp, conceptul a fost abandonat, însă, în lumina evenimentelor recente de viață internațională, considerăm oportun să revenim asupra conceptului responsabilității de a proteja care ar deveni, eventual, ”colacul de salvare” al omenirii într-o lume afectată de numeroase conflicte armate al căror proces de soluționare este gravat puternic de influența politicului.

Metodă și material aplicat. Prezenta investigație are la bază ipoteza că principiul responsabilității de a proteja, în contextul evenimentelor contemporane, fiind readus la lumină și promovat activ, poate deveni un remediu eficient de menținere a păcii și securității statelor. Întru a demonstra ipoteza am apelat la metodele de cercetare consacrate în domeniul științelor juridice: *analiză* (stabilirea genezei și trăsăturilor caracteristice și autonomiei principiului responsabilității de a proteja), *sinteză* (determinarea locului și rolului responsabilității de a proteja în sistemul dreptului internațional), *inducție* și *deducție* (elucidarea codificării, evoluției conceptului responsabilității de a proteja prin decelarea la fiecare etapă a trăsăturilor distinctive ale conceptului cât și proiectarea scenariilor viitoare) etc.

În vederea formulării rezultatelor investigației au fost consultate codificările oficiale și neoficiale de drept internațional, au fost analizate opinii ale specialiștilor notorii de drept internațional public din străinătate.

Rezultatele investigației. *Originea principiului responsabilității de a proteja.* La 26 iunie 1945 la San Francisco fost semnată Carta Organizației Națiunilor Unite prin care a fost in-

stituită organizația cu vocație de universalitate centrată pe ideea conjugării eforturilor statelor de menținere a păcii și securității internaționale. Potrivit prevederilor art. 24 din Carta Organizației Națiunilor Unite (ONU), *spre a asigura acțiunea rapidă și eficace a ONU, Membrii săi conferă Consiliului de Securitate răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale și recunosc ca, îndeplinindu-și îndatoririle impuse de această răspundere, Consiliul de Securitate acționează în numele lor. În îndeplinirea acestor îndatoriri, Consiliul de Securitate va acționa în conformitate cu Scopurile și Principiile Națiunilor Unite. Puterile specifice acordate Consiliului de Securitate pentru îndeplinirea acestor îndatoriri sunt definite în Capitolele VI, VII, VIII și XII* [3].

Din aceste prevederi statutare rezultă mandatul condiționat oferit de statele semnatare ale Cartei ONU Consiliului de Securitate în chestiuni de pace și securitate.

Din păcate, se atestă în mod constant crime împotriva umanității, ca consecință directă a eșecului statelor de a lua măsuri preventive [9]. De-a lungul secolului XX și începutul secolului XXI, statele au eșuat în mare măsură să acționeze conform angajamentelor care le revin în calitate de semnatare a Cartei ONU, a tratatelor internaționale în domeniul drepturilor omului și a altor acte relevante contextului, ce vin să ofere garanția respectării drepturilor omului și a protecției împotriva violării acestora.

Reflecțiile asupra responsabilității de a proteja au fost lansate pentru prima dată în mod informal, în cadrul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului, creată la inițiativa Canadei și plasată sub președinția lui Gareth Evans și Mohammad Sahnoun. După ample consultări, raportul Comisiei a fost făcut public în decembrie 2001 sub titlul generic „Responsabilitatea de a proteja”. La acea etapă se urmărea depășirea antagonismului dintre suveranitate și intervenție care dominase anii 90 și de „schimbarea termenilor dezbaterii”, prin propunerea unei triple responsabilități: „responsabilitatea de a proteja”, prin prevenire, „responsabilitatea de a reacționa” și „responsabilitatea de a reconstrui”. Decizia Secretarului General de a numi un consilier special pentru prevenirea genocidului în 2004 este în concordanță cu eforturile întreprinse în materie de avertizare timpurie. Dar, evident, problema centrală a alegerii reacției, și în special a deciziei unei „intervenții militare în scopul protecției umane”, rămâne cea mai sensibilă. Raportul Evans-Sahnoun constituie ecoul, în mare măsură, a criteriilor unui război just, evocând în același timp diversitatea „contribuțiilor la cercetarea teoretică și dezbaterea politică pe acest subiect” pentru a sublinia mai bine „o puternică convergență de opinii atunci când acestea se referă la problemele esențiale” [8].

În aprilie 2006, Consiliul de Securitate a făcut prima referire explicită la responsabilitatea de a proteja în rezoluția 1674 privind protecția civililor în conflictele armate. În august 2006, Consiliul de Securitate a făcut referire la acea decizie în Rezoluția 1706 care autoriza desfășurarea forțelor ONU de menținere a păcii în Darfur, Sudan. Responsabilitatea de a proteja a avut drept scop încetarea atrocităților în procesul apariției acestora și reconstruirea societăților în urma unor astfel de crime. Aceasta a reprezentat realizarea politică a declarației „never again” [21].

În lumea contemporană, principiul responsabilității de a proteja a fost invocat pentru a justifica numeroase intervenții militare în ultimii ani, precum în Libia și Siria. Principiul a fost invocat și ca răspuns la criza Rohingya din Myanmar din 1982 și la criza umanitară din Venezuela. În plus, principiul a fost invocat pentru a justifica desfășurarea forțelor de menținere a păcii ONU și a observatorilor drepturilor omului în zone de conflict precum Republica Centrafricană și Sudanul de Sud.

Deși adoptarea la începutul anilor 2000 a conceptului responsabilității de a proteja ca prin-

cipiu de drept internațional a constituit un angajament solemn al sistemului universal de securitate, aceasta a suferit un regres considerabil din cauza reticenței deliberate a Consiliului de Securitate al ONU de a-l realiza în practică prin aplicarea autorității care îi este încredințată de Carta ONU.

La momentul de față, nu mai provoacă dubii faptul că comunitatea internațională are vocația și mandatul protecției populațiilor statelor de crime și atrocități în masă, iar responsabilitatea de a proteja beneficiază de cadrul normativ și instituțional suficiente pentru realizarea acestei misiuni. Suplimentar, responsabilitatea de a proteja este un instrument important pentru prevenirea violenței, precum și pentru răspunsul oferit la comiterea unor crime diverse, și ulterior oferă un teren de acțiune în scopul restabilirii păcii și securității în regiunile afectate de instabilitate politică, conflicte armate.

Autonomia principiului responsabilității de a proteja. Pentru a determina trăsăturile caracteristice ale responsabilității de a proteja, fapt care ne va permite în cele din urmă să demonstrăm autonomia acestui principiu, este esențial, să elucidăm asemănările și deosebirile conceptului analizat cu categorii asemănătoare, cum este conceptul de intervenție umanitară.

Intervenția umanitară este definită ca intervenția forțată a unui stat sau a unui grup de state, inclusiv prin mijloace militare, în sfera suveranității altui stat pentru a pune capăt atentatelor grave asupra drepturilor omului pe care statul vizat fie nu dorește să le oprească, fie nu are capacitatea reală de a le opri. Intervențiile umanitare sunt menite doar să atenueze cele mai grave forme de suferință, ceea ce înseamnă că menținerea păcii, consolidarea păcii și ajutorul pentru dezvoltare nu se încadrează în definiția unei intervenții umanitare [18]. Conform acestei definiții, ipoteza intervenției având la bază consimțământul statului vizat nu este luată în considerare. Dreptul internațional admite intervenția umanitară dacă aceasta este realizată în conformitate cu principiile necesității, proporționalității și principiile umanitare.

În ce privește calificarea juridică, două principii fundamentale de drept internațional sunt aplicabile în acest context, principiul neaplicării forței și neamenințării cu aplicarea forței și principiul protecției universale a drepturilor omului. Ambele principii constituie totodată norme ale dreptului internațional cutumiar. Curtea Internațională de Justiție (CIJ) pronunțându-se pe marginea mai multor cauze, a confirmat interzicerea forței în calitate de normă *jus cogens* în repetate rânduri (CIJ 1949 [7], 1986 [11], 2003 [12]).

Cu referire la protecția drepturilor omului, statelor le revine obligația internațională de a respecta demnitatea umană inclusiv prin abținerea de la comiterea încălcărilor grave, sistematice ale drepturilor omului, cum ar fi genocidul, tortura, sclavia, discriminarea rasială sau violarea gravă, pe scară largă, a drepturilor și libertăților omului. În conținutul mai multor hotărâri, Curtea Internațională de Justiție a recunoscut această obligație generală ca fiind o normă *erga omnes* (CIJ 2004 [2], 2007 [4], 2012 [1]).

Suplimentar, obligația în cauză a fost confirmată și specificată în convențiile internaționale și regionale privind drepturile omului și interpretată de organele de monitorizare instituite de aceste convenții. Cu toate acestea, tratatele în materia drepturilor omului nu admit și nici nu menționează posibilitatea recurgerii la forță de către un stat, nici de către o organizație regională sau universală, pentru a impune respectarea acestor drepturi.

În dreptul internațional contemporan, care dispune inclusiv că ființele umane au dreptul la viață, la libertate și siguranță, s-a conturat regula că statele au responsabilitatea principală de a-și proteja populația, iar comunității internaționale îi revine responsabilitatea colectivă de a oferi această protecție atunci când un stat nu poate sau nu dorește să facă acest lucru.

Totodată, recurgerea la utilizarea forței în contextul responsabilității de a proteja nu poate lua forma agresiunii împotriva unui stat, ci mai degrabă va fi considerată o formă de protecție a populației unui stat. Aceasta presupune faptul că orice utilizare a forței trebuie să fie proporțională și limitată la forța necesară pentru a proteja populația unui stat.

În acest sens, și Comisia de Drept Internațional, în Proiectul de articole privind răspunderea statelor pentru fapte internaționale ilicite [16], accentuează că răspunsul statelor la încălcările grave ale obligațiilor internaționale datorate comunității internaționale în ansamblu, inclusiv încălcările grave ale drepturilor omului, trebuie să fie „legal” și în concordanță cu prevederile Cartei ONU.

Comisia Internațională pentru Intervenție și Suveranitatea Statului a dezvoltat o concepție plurifazică a responsabilității și a extins parametrii conceptuali ai noțiunii de intervenție, declarând că un răspuns eficient la atrocitățile în masă necesită nu numai reacție, ci și, ulterior, angajament de durată pentru a preveni conflictele și a reconstrui societatea după eveniment [19].

Responsabilitatea de a proteja, într-o abordare cuprinzătoare, include prevenirea, reprimarea și reconstruirea societății după ce au fost comise crime sau atrocități în masă. Astfel, cei trei piloni aflați la baza responsabilității de a proteja includ: măsuri preventive, cum ar fi sistemele de avertizare timpurie și diplomația; un pilon de reacție, care include măsuri diplomatice, economice și juridice; și un pilon de restabilire, care include reconstrucția și reconcilierea post-conflict. Secretarul General al ONU a subliniat faptul că cei trei piloni nu sunt secvențiali și că nu este necesar să „determinăm în mod clar dacă o activitate se încadrează exclusiv sub un pilon anume” [10].

Responsabilitatea de a proteja și intervenția umanitară sunt complementare. Este cazul să amintim la acest subiect că intervenția umanitară a fost criticată, la rândul său, pentru desconsiderarea principiului neimixtării în afacerile interne ale statului și principiului egalității suverane a statelor. Intervenția umanitară a fost obiectul criticilor atât atunci când a fost realizată, cât și atunci când a eșuat. Anul 1994 în Rwanda a scos la iveală și a accentuat oroarea inacțiunii. Secretariatul Națiunilor Unite și unii membri permanenți ai Consiliului de Securitate erau în cunoștință de cauză în legătură cu planificarea unui genocid de către unii oficiali ai guvernului Rwandei. Absurditatea tragediei se accentuează în contextul prezenței nenumeroase în zonă, încă la faza incipientă a conflictului, a Forțelor ONU. Simultan, au fost disponibile strategii reale pentru a preveni, sau cel puțin a atenua genocidul care a urmat. Totuși Consiliul de Securitate a avizat negativ întreprinderea măsurilor necesare la momentul în care conflictul era în faza acută.

Evenimentele tragice din Rwanda în anul 1994 a intrat în istoria contemporană ca un exemplu ce denotă eșecul procesului decizional internațional la cel mai înalt nivel. Comunitatea internațională a întârziat să răspundă masacrului, iar Națiunile Unite au desfășurat în cele din urmă o neînsemnată operațiune de menținere a păcii care nu a reușit să înăbușe violența. În consecință, multe popoare africane au ajuns la concluzia că, deși există retorica în legătură cu universalitatea drepturilor omului, unele vieți umane ajung să conteze mai puțin pentru comunitatea internațională decât altele [15].

Pe fundalul criticilor aduse conceptului de intervenție umanitară în urma tragicelor evenimente din Rwanda, responsabilitatea de a proteja a cucerit un teren solid de acțiune, fără, însă, a evita zona controverselor.

Principiul responsabilității de a proteja a devenit în scurt timp obiect al criticilor anumitor cercuri politice, vădit deranjate de o nouă atingere adusă monopolului statelor asupra forței.

Astfel, au fost voci care afirmau că conceptul responsabilității de a proteja se prezintă în sine ca fiind unul utopic. Argumentul decisiv folosit în acest sens a fost decalajul dintre promisiune și realitate [5]. În această ordine de idei, abordarea conceptuală a responsabilității de a proteja în calitate de instrument constând din elemente nediferențiate, ce nu pot da greș și care ar reprezenta soluția simplă a oricărei amenințări grave la drepturile ființei umane, nu subzistă într-o abordare pragmatică. Or, afirmă criticii, conceptul indicat are margini slab definite și constă din multiple elemente abstracte, iar aplicarea practică a acestuia ar reprezenta o soluție lipsită de bariere de ordin legal doar în ipoteza unui conflict precis, cu probleme determinabile, în care drepturile persoanelor ce formează populația statului sunt grav încălcate.

La fel, responsabilitatea de a proteja a fost criticată pentru încălcarea suveranității statului, deoarece implică intervenția comunității internaționale în treburile interne ale unui stat. Cu toate acestea, această critică trece cu vederea faptul că statele au obligația de a proteja drepturile indivizilor ce constituie populația acestor state. Raportul Comisiei Internaționale pentru Intervenție și Suveranitatea Statului a constatat că suveranitatea nu numai că oferă unui stat dreptul de a-și „controla” afacerile, ci îi atribuie statului „responsabilitatea” primară de a proteja oamenii aflați în perimetrul granițelor sale. Aceasta a propus ca atunci când un stat eșuează în a-și proteja populația – fie din lipsă de abilități, fie din lipsă de voință – responsabilitatea se transferă către comunitatea internațională [14]. Atunci când un stat nu poate sau nu dorește să își îndeplinească această responsabilitate, comunitatea internațională trebuie să intervină pentru a proteja populația vulnerabilă. Aceasta nu este o încălcare a suveranității statului, ci mai degrabă o recunoaștere a responsabilității colective a comunității internaționale de a proteja populațiile vulnerabile.

Responsabilitatea de a proteja populația din Ucraina în contextul conflictului armat început la 24 februarie 2022. Evenimentele ce au loc în Ucraina după 24 februarie 2022 au un impact devastator asupra statului ucrainean și a populației sale, amenințând direct ordinea internațională existentă, zguduind din temelii structurile de securitate existente și accentuând ineficiența măsurilor de protecție și a conceptului de securitate colectivă în general.

Situația actuală din Ucraina este calificată drept conflict armat cu caracter internațional. Părțile beligerante, Ucraina și Federația Rusă sunt obligate să respecte legile și obiceiurile războiului stabilite prin tratate și dreptul internațional umanitar cutumiar.

În pofida acestor reglementări, populația civilă din teritoriul Ucrainei este cea mai afectată pe urma ostilităților. [20]

Conflictul armat din Ucraina a fost etichetat drept cea mai gravă criză din Europa de la cel de-al Doilea Război Mondial, desfășurându-se multidimensional, devenind o sursă de îngrijorare globală, comunitatea internațională reunindu-și eforturile pentru a găsi o soluție, fapt ce reprezintă o mobilizare fără precedent.

În asemenea circumstanțe, responsabilitatea de a proteja populația civilă expusă riscului constant a devenit o realitate a cărei necesitate se accentuează constant.

În aceste împrejurări, incapacitatea Organizației Națiunilor Unite de a proteja populația civilă riscului subliniază în mod repetat eșecul doctrinei responsabilității de a proteja și dovedește ineficiența caracterului preventiv, prompt și imediat, care oferă avantaj acestei norme și care, dacă ar fi fost invocată corespunzător de-a lungul istoriei sale, ar fi cruțat milioane de vieți.

Întrebarea fundamentală pe care o ridică această provocare umanitară în cadrul comunității internaționale se referă la entitatea/entitățile cărei/căroră le revine responsabilitatea și obligația de a proteja populația Ucrainei aflată în pericol, acolo unde statul și-a epuizat capacitatea.

Există o lipsă de claritate cu privire la care actor ar trebui să își asume responsabilitatea de a proteja civilii și dacă această responsabilitate ar trebui să revină ONU, NATO sau unui alt actor regional [13]. Principiul responsabilității de a proteja în sine nu oferă o claritate suficientă asupra a ceea ce se prezumă ca statele, în mod individual, ar trebui să întreprindă pentru a răspunde crimelor și atrocităților. Totuși, dreptul internațional abundă în prevederi normative, cutumiare, jurisprudențiale, care sunt disponibile sub forma unor instrumente eficiente în acest context și care se prezintă ca pârgii de intervenție și acțiune.

Deosebit de remarcabilă este obligația Statelor Părți la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid [6], care, din punct de vedere juridic, obligă și oferă marjă de acțiune statelor de a folosi toate mijloacele disponibile pentru a preveni comiterea genocidului, inclusiv cu referire la evenimentele din Ucraina.

O altă obligație legală care consolidează responsabilitatea de a proteja este obligația de natură peremptorie de a pune capăt încălcărilor grave ale normelor imperative și prin aceasta de a pune capăt crimelor și atrocităților războiului curent.

Astăzi comunitatea internațională, limitată în acțiuni din cauza riscului declanșării unei conflagrații mondiale, încearcă să ia măsuri de impact fără a interveni direct în conflict. Se propagă astfel responsabilitatea ce revine comunității internaționale prin intermediul ONU și, în special, a Consiliului de Securitate de adoptare promptă și categorică a deciziilor și măsurilor colective, care implică recurgerea la mijloace diplomatice, umanitare și alte mijloace pașnice adecvate.

Sanțiunile economice sunt actualmente unele dintre cele mai importante și eficiente instrumente de influență aflate la dispoziția statelor pentru a opri comiterea crimelor de război. În raportul său din anul 2012 privind responsabilitatea de a proteja, Secretarul General al ONU a recunoscut importanța sancțiunilor ca parte a unui „răspuns oportun și decisiv” la crimele de război. Secretarul General a menționat că măsurile coercitive care „pot fi autorizate de Consiliul de Securitate” în temeiul articolului 41 din Carta ONU includ sancțiuni, ce presupun „înghețarea activelor financiare atât ale guvernului, cât și ale membrilor individuali ai unui regim și impunerea de interdicții de călătorie; suspendarea creditelor, ajutoarelor și împrumuturilor de la instituțiile financiare internaționale către funcționarii guvernamentali aflați în străinătate; restricționarea furnizării altor servicii financiare la un guvern sau la funcționari individuali; [și] controlul disponibilității bunurilor de lux, a armelor și a materialelor conexe și a mărfurilor de mare valoare [...]” [17]. Aceste măsuri, în mare parte, pot fi impuse și de către statele care acționează unilateral, atâta timp cât impunerea lor nu implică încălcarea altor obligații legale, cum sunt obligațiile cuprinse în tratatele internaționale.

Urmare a realizării responsabilității de a proteja, este necesar să menționăm că toate încălcările dreptului internațional umanitar, dar și a dreptului internațional public în ansamblu, trebuie investigate, iar răspunderea făptuitorilor trebuie să survină corespunzător. Procedurile judiciare pentru cei acuzați de infracțiuni în timpul conflictului trebuie să fie transparente și să respecte standardele internaționale ale unui proces echitabil și a proporționalității.

Concluzii. Responsabilitatea de a proteja a fost în centrul multor dezbateri și critici încă de la apariția acestui concept, unii susținând că este o încălcare a suveranității statului, în timp ce alții susțin că este un instrument important pentru comunitatea internațională în procesul de îndeplinire a misiunii de protejare a populațiilor de atrocitățile în masă. Acest instrument nu poate fi realizat astăzi plenar deoarece are un fundament juridic incert și este lipsit de susținere politică la cel mai înalt nivel. Mulți autori contemporani tratează responsabilitatea de a proteja mai degrabă ca un slogan politic decât ca o normă juridică.

În ciuda criticilor aduse, responsabilitatea de a proteja este o normă necesară și importantă pentru protecția populațiilor vulnerabile, care, odată reanimată, ar câștiga încrederea actorilor vieții internaționale contemporane.

Mai mult, conceptul responsabilității de a proteja poate înlocui treptat doctrina intervenției umanitare în cursul secolului XXI și s-ar încadra prin excelență în șirul acțiunilor prin care se urmărește încetarea conflictelor armate internaționale. Comunitatea internațională ar putea oferi în acest context o reprezentare practică clară a cadrului în care poate fi aplicată norma responsabilității de a proteja, aceasta căpătând și valențe de prevenție.

Pentru ca omenirea secolului XXI să se dezvolte armonios sub auspiciile principiului de organizare a comunității internaționale numit ”responsabilitatea de a proteja”, este necesar un proces de consolidare și delimitare clară a conținutului juridic al acestuia ca fiind un instrument eficient de realizare a râvnitelor valori: pace, securitate și stabilitate internațională.

Bibliografie

1. Ahmadou Sadio Diallo case (Republic of Guinea v. Democratic Republic of Congo). 19 June. ICJ (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?case=103> (vizualizat la 01.02.2023).
2. Avena and Other Mexican Nationals case (Mexico v. United States of America). ICJ (2004). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?case=128> (vizualizat la 01.02.2023).
3. Carta ONU adoptată la 26 iunie 1945. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (vizualizat la 15.2.2023).
4. Case concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia Herzegovina v. Serbia and Montenegro). ICJ (2007). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?case=91> (vizualizat la 01.02.2023).
5. Chandler D. Unravelling the Paradox of „The Responsibility to Protect”. Irish Studies in International Affairs. 2009, Vol. 20, str. 27-39. p. 27. <https://www.jstor.org/stable/25735148>. (vizualizat la 01.02.2023).
6. Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 260A (III) din 9 decembrie 1948. Intrată în vigoare la 12 ianuarie 1951, conform dispozițiilor art. XIII..
7. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania). ICJ Reports (1949) 4. <https://www.icj-cij.org/en/case/1> (vizualizat la 01.12.2022).
8. Decaux E., *Légalité et légitimité du recours à la force: de la guerre juste à la responsabilité de protéger*. În: *Droits fondamentaux*, n° 5, janvier - décembre 200, p. 11.
9. Fabijanić Gagro S. The Responsibility to Protect (Responsability to protect) Doctrine. *International Journal of Social Sciences*. 2014, III(1). p. 75. ISSN 1804-980X. https://www.iises.net/download/Soubory/soubory-puvodni/pp061-077_ijoss_2014v3n1.pdf. (vizualizat la 01.03.2023).
10. Implementing the Responsibility to Protect: Report of the Secretary-General, UN Secretary-General, UN Doc A/63/677, 12 January 2009.
11. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua. ICJ Reports (1986). <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> (vizualizat la 01.02.2023).
12. Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America). ICJ Reports (2003) 161. <https://www.icj-cij.org/en/case/90/judgments>. (vizualizat la 01.02.2023).

13. Okoi O. Ukraine and the Failure of the Responsibility to Protect Norm. 05.09.2022. ISSN 2053-8626. p. 2. <https://www.e-ir.info/2022/09/05/ukraine-and-the-failure-of-the-responsibility-to-protect-norm/> (vizualizat la 01.02.2023).
14. Outreach Programme on The Rwanda Genocide and The United Nations. The Responsibility to Protect. Department of Public Information, 2014. [https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Responsability to protect%202014.pdf](https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Backgrounder%20Responsability%20to%20protect%202014.pdf) (vizualizat la 01.02.2023).
15. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS). The Responsibility to Protect. Published by the International Development Research Centre. Ottawa, ON, Canada: December 2001. ISBN 0-88936-960-7. <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/>
16. „Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts”, adopted by the Commission at its fifty-third session, in 2001, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission’s report covering the work of that session. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (Part Two). Annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001, Art. 21. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf. (vizualizat la 01.03.2023).
17. Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response, UN Secretary-General, p. 9. <https://reliefweb.int/report/world/responsibility-protect-timely-and-decisive-response-report-secretary-general-a66874> (vizualizat la 01.02.2023).
18. Seybolt, Taylor B. (2007). Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure (online). Oxford University Press. pp. 5–6. ISBN 978-0-19-925243-5. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/books/SIPRI08Seybolt.pdf> (vizualizat la 01.12.2022).
19. Stahn C. Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm. Cambridge University Press. The American Journal of International Law, 2007, Vol. 101, No. 1, p. 99-120. p. 102. <http://www.jstor.org/stable/4149826>. (vizualizat la 01.02.2023).
20. Ukraine: Civilian Casualty Update, UN Office of the High Commissioner of Human Rights (OHCHR), (12 July 2022). <https://www.ohchr.org/en/news/2022/07/ukraine-civilian-casualty-update-12-july-2022> (vizualizat la 01.02.2023).
21. Weiss T. G., Thakur R., O’Connell M. E., Hehir A., J. Bellamy A., Chandler D., Shanahan R., Gerber R., Williams A., Evans G. The Responsibility to Protect: challenges & opportunities in light of the Libyan intervention. În: e-International Relations the world’s leading website for students of international politics. p. 4 Noiembrie 2011. [https://www.files.ethz.ch/isn/181082/Responsability to protect.pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/181082/Responsability%20to%20protect.pdf). (vizualizat la 12.01.2023).

MECANISMELE JURIDICE DE PREVENIRE A EFECTELOR NEGATIVE GENERATE DE PANDEMIA COVID-19 ASUPRA SECURITĂȚII AVIAȚIEI CIVILE

LEGAL MECHANISMS TO PREVENT THE NEGATIVE EFFECTS GENERATED BY THE COVID-19 PANDEMIC ON CIVIL AVIATION SECURITY

Alexandr CAUIA, doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Feodor BRIA, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

REZUMAT

Apariția și dezvoltarea pandemiei generate de virusul Covid-19 este afectată de un șir de informații neverificate și nedemonstrate factologic, dar efectele negative ale acestui fenomen, inclusiv prejudiciile colosale asupra aviației civile în general și asupra securității acestui segment în special se dovedesc a fi destul de clar cuantificate.

Prezentul articol nu reflectă cauzele și efectele pandemiei. Ne propunem să analizăm care sunt efectele majore ale acestui fenomen negativ asupra industriei aviației civile și să analizăm mecanismele și instrumentele necesare a fi utilizate și implementate, atât la nivel național cât și la nivel internațional pentru a diminua efectele nocive și pentru a preveni astfel de prejudicii consistente asupra securității aviației civile

Cuvinte-cheie: *Pandemia Covid-19, securitatea aviației civile, riscuri și amenințări, mecanisme juridice de prevenire.*

SUMMARY

The emergence and development of the pandemic generated by the Covid-19 virus is affected by a series of unverified and factually unproven information, but the negative effects of this phenomenon, including the colossal damage to civil aviation in general and to the security of this segment in particular, prove to be quite clearly quantified.

This article does not reflect the causes and effects of the pandemic. We propose to analyze what are the major effects of this negative phenomenon on the civil aviation industry and to analyze the mechanisms and tools necessary to be used and implemented, both at the national and international level to reduce the harmful effects and to prevent such damages consistent with civil aviation security

Keywords: *Pandemic Covid-19, civil aviation security, risks and threats, legal prevention mechanisms.*

CZU: [347.82+351.814]:616-036.21

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).18](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).18)

Introducere. Criza COVID-19 este o amenințare globală fără precedent, care poate afecta lumea pentru mulți ani de acum înainte. Atât consecințele sociale, cât și economice ale acestei crize sunt grave, inclusiv cele care au dus la oprirea aproape completă a mișcărilor transfrontaliere și a migrației. În ultimii ani, tehnologia a jucat un rol semnificativ în a permite circulația persoanelor și a mărfurilor la scară globală, menținând în același timp țările în siguranță [22, p. 9].

Spre deosebire de izbucnirile anterioare de pandemii, precum cele cauzate de virusurile SARS sau MERS, care au avut nevoie de aproximativ șase luni pentru a se recupera, perioada de recuperare de la COVID-19 va fi probabil mult mai lungă. Întreaga comunitate mondială, inclusiv reprezentanți ai afacerilor și economiei, medicinei, științei și tehnologiei, a confirmat natura deosebit de mare a crizei unei noi boli virale numită COVID. Pandemia globală a acoperit literalmente întreaga industrie a aviației, atât transportatorii aerieni, cât și producătorii de tehnologie modernă a aviației.

O organizare globală a tuturor actorilor afectați este necesară pentru schimbul constant de informații, experiență și cunoștințe. Împreună, trebuie să fie găsite cele mai bune opțiuni pentru salvarea industriei globale de transport aerian. Transportul aerian, atât de pasageri, cât și de marfă, ar trebui să funcționeze cu încredere în ciuda diferitelor fenomene de criză [16, p. 1027-1049]. Luând în considerare principalele amenințări cu care se confruntă aviația globală, ajutând în lupta împotriva pandemiei de COVID-19, se recomandă mecanisme organizatorice și economice eficiente pentru redresarea industriei (scenarii de redresare pe termen scurt, mediu și lung), luând în considerare factorii de influență relevanți și problemele percepute care trebuie tratate.

În acest sens, fiecare stat din lume ar trebui să joace un rol primordial în restabilirea transportului aerian național. În același timp, statele trebuie să ofere compensații confortabile tuturor transportatorilor aerieni care operează în fața unor măsuri restrictive severe și a unui declin grav al pieței.

Tehnologiile de siguranță vor juca un rol din ce în ce mai important în reducerea riscurilor pentru siguranță și sănătate. Ele pot ajuta economia globală să se redrezeze și să satisfacă nevoile umane. Pentru a juca acest rol, procesele și tehnologiile, aeroporturile și transportatorii aerieni trebuie să restabilească încrederea călătorilor și, în același timp, să reducă necesitatea măsurilor obligatorii de carantină în întreaga lume [9].

Acest lucru va necesita o actualizare în continuare a abordării actuale - adică sistemele de securitate a aviației trebuie să devină și mai inteligente. Importanța tehnologiei (predominant biometrică) pentru securitatea aviației este un domeniu de cercetare relativ nou. Este vorba despre documente de călătorie biometrice care îndeplinesc standardele moderne ale Organizației Aviației Civile Internaționale (ICAO), care asigură fiabilitatea identificării și verificării proprietarului lor. Aspectul multidisciplinar al acestui subiect este de interes sporit în rândul oamenilor de știință.

Consecințele generate de Covid 19. Sistemul global de transport și logistică s-a dovedit a fi una dintre zonele sensibile ale economiei care este cel mai afectată de pandemia COVID-19 la nivel mondial [3, 81. p.; 20]. Consecințele negative se bazează pe diverși factori:

- închiderea frontierelor de stat între țări,
- impunerea de restricții la circulația persoanelor și a mărfurilor,
- ruperea lanțurilor de aprovizionare și scăderea cererii și a puterii de cumpărare [12; 7].

Combinarea acestor factori a avut un impact semnificativ asupra tuturor tipurilor de transport: de la utilizarea transportului personal și public în orașe până la transportul de pasageri

și mărfuri în interiorul țărilor și între acestea. Amploarea consecințelor negative existente depinde, de regulă, de tipul de transport și de integrarea statului în sistemul mondial de transport și logistică [2].

În perioada pandemiei, 90% din zboruri au fost anulate în țările Uniunii Europene (UE), s-a înregistrat o scădere a volumului traficului de pasageri cu mașini cu 60-90% și cu transportul public cu 50%. Sub conducerea Națiunilor Unite, organizațiile internaționale și uniunile internaționale și asociațiile transportatorilor aerieni, ținând cont de situația de urgență din lume, au luat o decizie comună de a dezvolta mecanisme eficiente de redresare și un plan de acțiune anti-criză pentru stabilizarea situațiilor de urgență și redresarea accelerată. Astăzi, multe țări europene se află într-o etapă de tranziție: în sectorul transporturilor, există o adaptare la condițiile de funcționare actualizate și o redresare treptată din criză. Cu toate acestea, există încă o serie de riscuri [6; 1, p. 217-235].

Anticiparea unui al doilea val al pandemiei, creșterea numărului de cazuri de COVID-19 în unele regiuni ale lumii, restabilirea parțială a restricțiilor înlăturate anterior și alți factori creează mai multă incertitudine în ceea ce privește sistemele globale de transport și logistică. În același timp, incertitudinea privește nu doar momentul revenirii la indicatorii pre-criză, ci și imaginea viitoare a sectorului transporturilor în lumea post-coronavirus în ansamblu. Expunerea inițială la COVID-19 a fost limitată la anumite țări care au avut un focar în ianuarie-februarie 2020.

Majoritatea țărilor din lume, începând din martie 2020, și-au închis granițele și au impus restricții mai stricte asupra circulației oamenilor, pe măsură ce răspândirea bolii a continuat să crească, afectând majoritatea guvernelor ca una dintre măsurile de limitare a răspândirii bolii. Acest lucru a dus la anulări bruște ale zborurilor de către companiile aeriene și o reducere puternică a cererii de călătorii aeriene, creând presiuni tangibile asupra veniturilor și fluxurilor de numerar ale tuturor părților interesate din sectorul aviației [5, p. 42-58].

Organizația Aviației Civile Internaționale monitorizează impactul economic al COVID-19 asupra aviației civile și își ajustează analizele pe măsură ce situația evoluează. Noile evaluări ale situației, pe care experții le-au făcut deja în 2022, demonstrează consecințele devastatoare foarte semnificative ale pandemiei de COVID pentru reluarea rutelor aeriene permanente pentru traficul de pasageri în viitorul apropiat [18, p. 30-36].

Din păcate, nici cele mai pesimiste prognoze pentru reluarea zborurilor în 2020, care au fost făcute de analiștii companiilor de aviație, nu s-au adevărat:

- reducerea totală a locurilor oferite de companiile aeriene: 39%;
- reducerea totală a pasagerilor: 472 milioane;
- pierderea potențială a venitului operațional brut al companiei aeriene: aproximativ 96 miliarde USD. Cele mai semnificative efecte negative asupra industriei aviatice în ansamblu sunt prognozate pe continentul european și în multe țări din regiunea Asia-Pacific.

În plus, acestea sunt urmate de țări situate în Orientul Mijlociu, precum și în America de Nord și de Sud. Diferența în evoluția situației depinde, în primul rând, de disponibilitatea cererii și ofertei:

- perioadele reale de timp pentru recuperare și valoarea pierderilor materiale ale companiilor de aviație;
- valoarea încrederii pasagerilor în transportul aerian, care este estimată prin valoarea factorului de încărcare a aeronavei.

Căile realiste către redresare depind în mare măsură de o varietate de factori care se schimbă

rapid în timp, cum ar fi durata și amploarea răspunsului și izolării focarului, disponibilitatea asistenței guvernamentale, încrederea consumatorilor și condițiile economice. Dezechilibrul dintre cerere și ofertă în serviciile de transport din cauza impactului pandemiei de COVID-19 a afectat în mod natural nu numai transportatorii, ci și producătorii de vehicule.

Cu toate acestea, având în vedere distribuția geografică a producției, fiecare situație specifică a fost influențată semnificativ de un grup de măsuri luate de guvernul național și care vizează combaterea răspândirii infecției și susținerea economiei [4].

În fața unei scăderi a cererii de vehicule, multe companii mari și-au reechipat unitățile de producție pentru nevoile de îngrijire a sănătății, pentru producerea de echipamente individuale de protecție sau dispozitive de ventilație mecanică, care au ajutat în lupta împotriva răspândirii și a consecințelor infecției, dar nu a ajutat la compensarea profiturilor pierdute.

Experții spun că una dintre potențialele soluții pentru industria aeronautică este posibilitatea de a ajunge la un acord cu guvernele și autoritățile de reglementare pentru a reduce durata maximă de viață admisă a aeronavelor, ceea ce va presupune o înlocuire accelerată de către transportatori a flotei relativ vechi și costisitoare. Acest lucru nu numai că ar duce la o creștere a comenzilor în industria aviației, reducând astfel efectele negative ale pandemiei, dar ar avea și un efect benefic asupra mediului, deoarece aeronavele noi sunt în general mai ecologice [13, p. 1-38; 10].

Evaluările recente ale experților indică faptul că impactul potențial al COVID-19 asupra traficului global de pasageri programat, în comparație cu valoarea de referință, va fi după cum urmează:

În anul 2021:

- reducerea globală cu 48% a locurilor oferite de companiile aeriene;
- scăderea totală a numărului de pasageri de la circa 2.372 milioane de pasageri la 1.886 milioane;
- pierderi financiare aproximative de la 389 miliarde USD din veniturile din operațiunile de pasageri ale companiilor aeriene.

În anul 2022:

- reducerea generală a numărului de locuri oferite de companiile aeriene la 35%;
- reducerea totală a numărului de pasageri la 1.254 milioane;
- pierderile financiare estimate ale companiilor aeriene vor ajunge la 179 miliarde USD.

Impacturile reale vor depinde de durata și amploarea focarului și de măsurile de izolare, precum și de încrederea consumatorilor în călătoriile aeriene, condițiile economice etc.

Consiliul Internațional al Aeroporturilor (ACI) a produs o broșură care descrie un set de măsuri standard implementate pe aeroporturile internaționale importante. Informațiile au fost furnizate de toți membrii ACI. Subiectele cheie abordate în publicație includ următoarele probleme:

- adaptarea managementului și planificării ca răspuns la impactul COVID-19;
- măsuri de gestionare a personalului, inclusiv monitorizarea stării de sănătate a angajaților;
- proceduri de interacțiune cu pasagerii, inclusiv măsurarea temperaturii și declararea stării de sănătate;
- schimbări în managementul instalațiilor, inclusiv curățarea și dezinfecția;
- asigurarea echipamentului de protecție;
- măsuri de securitate (verificarea pasagerilor și a personalului);
- cerințele pentru tehnologia informației.

Instrumentele de prevenire și combatere a efectelor negative asupra securității aviației civile. Să analizăm tehnologiile promițătoare care fac posibilă, în mod previzibil, creșterea rolului sistemelor de securitate a aviației în depășirea crizei COVID-19. Evenimentele globale de sănătate anterioare, în special epidemia de pneumonie din 2013, au forțat deja unele țări (aeroporturi și transportatori) să adopte tehnologii suplimentare. Aeroporturile, în special din Asia de Sud-Est, folosesc camere termice pentru a identifica persoanele cu temperaturi corporale ridicate pentru screening-uri suplimentare. Deja în primele luni ale crizei COVID-19, am văzut tendințe care ar putea oferi o perspectivă asupra a trei domenii tehnologice cheie care vor fi utilizate în mod activ de către aeroporturi și transportatorii aerieni.

În primul rând, este utilizarea scanerelor biometrice [21, 80 p.]. În prezent, camerele sunt utilizate în principal pentru recunoașterea facială la check-in eGates sau la cabinele de control la frontieră. Principalul tip de scanere de amprente sunt scanerile cu ecran plat cu patru degete. Există deja scanere de amprente fără contact pe piață și multe alte dispozitive portabile pentru verificări mobile. Datorită unui număr de considerente, inclusiv igienic, noi posibilități de creștere a vitezei de procesare, va fi de preferat să captezi la distanță date nu doar ale feței, ci și ale amprentelor și irisului. Acest lucru reduce foarte mult riscul de infecție. Așadar, tendința emergentă către scanere biometrice fără contact și multi-senzor indică faptul că acestea ar trebui să devină mai comune în următorii ani.

Al doilea factor sunt dispozitivele multimodale, care includ nu numai senzori biometrici, ci și suplimentari, cum ar fi o cameră termică pentru determinarea temperaturii corpului sau camere panoramice pentru analizarea comportamentului. O analiză de conținut a literaturii științifice și tehnice și o revizuire a comunicatelor de presă din ultima perioadă arată că mai mulți furnizori de sisteme biometrice intenționează să le integreze cu sistemele de imagistică termică.

Acest lucru va ajuta la crearea unor soluții mai cuprinzătoare și mai rentabile și la îmbunătățirea eficienței securității călătoriilor aeriene. Dar când vine vorba de introducerea unor tehnologii de senzori mai performanți, există o serie de probleme juridice, în special în ceea ce privește conținutul și domeniul de aplicare al datelor colectate, cum ar fi informațiile despre sănătate, a căror dezvăluire poate duce la discriminare. La implementarea acestor sisteme, este necesar să se respecte cerințele legii și confidențialitatea datelor cu caracter personal, inclusiv a datelor medicale.

În al doilea rând, când este vorba de tehnologie, există o tendință în creștere spre agregarea datelor în timp real și evaluarea riscurilor. Sistemele existente de autorizare a călătoriilor, cum ar fi ESTA (Electronic System for Travel Authorization), care nu sunt bine adaptate pentru a funcționa într-un mediu în schimbare rapidă, cum ar fi COVID-19.

Permisele sunt valabile pe perioade lungi, iar informațiile în timp real, cum ar fi călătoria într-o zonă periculoasă, sunt luate în considerare doar de la caz la caz. Sistemele vor trebui să devină mai flexibile în această privință, ținând cont de surse de date suplimentare, cum ar fi bazele de date ale sistemelor de sănătate.

Spre exemplu, Taiwan a integrat baze de date privind imigrația și sănătatea pentru a alerta clinicile atunci când un client sosește dintr-o zonă cu risc ridicat pentru a ajuta la diagnosticare și pentru a găsi măsurile de izolare adecvate. Creșterea disponibilității datelor necesită o adaptare adecvată a sistemelor de suport decizional ale autorităților de frontieră. Operarea eficientă a transportatorilor aerieni și a aeroporturilor necesită deja dezvoltarea unor reglementări pentru a crea sisteme și procese care să realizeze beneficiile acestor tehnologii, reducând în același timp riscurile de abuz. Un algoritm adecvat poate ajuta la echilibrarea confidențialității și eficienței [22, p. 12].

A treia direcție tehnologică este managementul sistemelor de securitate integrate mai avansate, care utilizează din ce în ce mai mult tehnologiile mobile. În prezent, în lume există peste 3,5 miliarde de utilizatori de smartphone-uri. Sensorii și comunicațiile acestor dispozitive pot fi utilizate pentru a preveni răspândirea bolilor și pentru a sprijini reglementările locale care pot restricționa temporar traficul. Un subiect important de discuție în primăvara anului 2020 a fost aplicațiile de urmărire a contactelor și sistemele de coduri QR pentru accesarea unor zone specifice [17].

Această soluție software, folosind o tehnologie unică de recunoaștere a feței, permite organizarea deplasării pasagerilor de la ghișeu de check-in până la îmbarcarea în avion fără prezentarea de documente. Această tehnologie reduce timpul de așteptare și elimină contactul fizic dintre personalul aeroportului și călători. Sistemul durează mai puțin de 20 de minute pentru a procesa datele și a îmbarca 400 de pasageri în avion. Sistemul este în prezent instalat pe alte aeroporturi internaționale, precum aeroporturile din Miami și Orlando (SUA) și Doha (Qatar).

Conceptele cheie pentru pregătirea și implementarea măsurilor de reconstrucție a industriei aviației includ următoarele:

1. Mecanisme de recuperare: responsabilitățile statelor. Fiecare stat din lume poartă responsabilitatea principală pentru dezvoltarea și reabilitarea industriei sale aviatice. Toate țările lumii au nevoie la nivel de stat să adopte planuri și măsuri urgente anticriză pentru a restabili sistemul global de transport, care include transportul aviatic, rutier, feroviar, maritim și fluvial. Este necesar să mergem pe costuri economice semnificative în această perioadă dificilă de exacerbare a crizei globale, în speranța obținerii, în viitorul previzibil, a unui profit financiar care să compenseze toate costurile [11, p. 755-758].

2. Reguli de bază ale cooperării internaționale. Este necesar să se respecte paritatea reală între interesele celor două părți: serviciul aeroportuar și navigația aeriană, pe de o parte; pe de altă parte, lucrătorii și pasagerii companiilor aeriene. Organizația Aviației Civile Internaționale apără obligația de a respecta următoarele clauze de finanțare: nediscriminare; un echilibru rezonabil de venituri și cheltuieli; disponibilitatea informațiilor; discuții comune cu clienții. Este inacceptabil să transferăm responsabilitatea pentru veniturile neîncasate de conducerea aeroportului pe umerii companiilor de aviație și, în mod direct, a pasagerilor [19, p. 412-415].

3. Sprijinul statului. În situația dificilă actuală, toate statele ar trebui să ofere un real ajutor companiilor lor naționale de aviație, realizând unele transformări structurale și asigurându-le potențiale comenzi. În același timp, este necesar să se evite deciziile pripite pentru a nu deranja echilibrul intereselor pe piața stabilită prin acțiunile lor administrative. Importanța pentru toată industria aviației poate fi înțeleasă evaluând scara plăților fiscale în 2018 - aproape 140 de miliarde de dolari. Această sumă mare echivalează cu aproape jumătate din valoarea adăugată brută a întregii industrii. Ar fi prudent ca toate plățile fiscale din industria aviației să rămână sub controlul său deplin. Statele pot oferi o întreagă gamă de măsuri pentru a ajuta un transportator aerian:

- Menținerea unui echilibru constant între interesele serviciilor aeroportuare și ale companiilor de aviație. Ținând cont de interesele proprii ale participanților, care sunt atât de diferite prin natura proprietății: servicii de navigație aeriană complet de stat; parțial de către aeroporturile de stat; de companii aeriene private.

- Măsuri cuprinzătoare de sprijin guvernamental, fără a denatura structura de bază a pieței.
- Echivalarea sumelor sprijinului acordat de stat cu profitul economic primit în viitor.

4. Noi soluții inovatoare. O pandemie care a cuprins întreaga lume, a provocat o criză economică de amploare, care are consecințe grave pentru întreaga industrie a aviației. Această criză ne-a permis să vedem deficiențe specifice ale transportului aerian. Din păcate, trebuie remarcat:

- marja de operare redusă a transportatorilor aerieni;
- dependentă semnificativă de veniturile ultra-mari, care sunt aduse de pasagerii de elita din clasa I și business;
- interdependența puternică între toți participanții activi în lanțul de aprovizionare. Este evident că calea lungă și dificilă către reconstruirea transportului aerian poate necesita măsuri la scară foarte mare, inclusiv utilizarea de noi tehnologii inovatoare la nivel interstatal. Mulți experți și specialiști mondiali prezic creșterea rapidă a comerțului electronic, îmbunătățirea unui lanț de aprovizionare durabil folosind blockchain, schimbarea multor modele de afaceri către economia partajată, precum și o creștere a numărului de avioane private de afaceri cu 10-20 de pasageri [18, p. 1098].

Creșterea aviației private poate fi, de asemenea, limitată într-o oarecare măsură de disponibilitatea clienților de a plăti. Cu toate acestea, economia partajată a perturbat deja transportul terestru și ar putea perturba și aviația în viitor. De exemplu, o companie charter olandeză și-a început activitatea în vara anului 2021 și creează o „rețea în stil Uber pentru călătorii de lux” în care pasagerii pot împărți costul unui zbor privat [14, p. 579-593].

Implicațiile substanțiale de mediu ale eventualei căi de călătorie cu aviația privată trebuie să fie cântărite de factorii de decizie din SUA și alte state care se confruntă cu un boom. Implicațiile politice ale acestor constatări subliniază necesitatea dezvoltării de instrumente pentru a reduce aceste emisii. Taxele pentru utilizatorii de aviație privată ar putea servi acestui scop, precum și taxele personalizate pe combustibilul pentru avioane [15, p. 33-52].

La momentul redactării prezentului articol deja putem constata primele semnale de redresare a situației financiar-economice a industriei aviației civile. Dar, cel mai important este faptul că în anul 2023 deja nu mai vorbim despre restricții masive de circulației cu avionul, despre reducerea sau închiderea rutelor aeriene sau despre închiderea aeroporturilor.

Chiar dacă scenariile cele mai optimiste creionează o revenire la nivelul anului 2019 abia peste câțiva ani, cel mai important este faptul că pandemia, chiar dacă a avut efecte absolut negative asupra sistemului juridic internațional de asigurare a securității aviației civile, a demonstrat o dată în plus că libertatea aerului ca valoare incontestabilă a aviației civile și principiile care stau la baza edificării sistemului normativ internațional care are drept scop asigurarea securității aviației civile se dovedesc a fi viabile și incontestabile, în pofida faptului că la debutul pandemiei, o parte a oamenilor de știință și experți internaționali vorbeau deschis despre dizolvarea sistemului normativ internațional de asigurare a securității aviației civile ca urmare a noilor realități generate de pandemia Covid-19.

Republica Moldova și industria autohtonă a aviației civile nu a putut fi o excepție de la efectele negative provocate de pandemie. Sistemul instituțional responsabil de asigurarea a securității aviației civile la nivel național a făcut față tuturor provocărilor, iar experiențele din anii de pandemie au mai demonstrat odată în plus necesitatea imperioasă de aliniere a sistemului instituțional și normativ al Republicii Moldova la standardele și exigențele internaționale în domeniul asigurării securității aviației civile.

Bibliografie

1. Achou B., Boisclair D., d'Astous P., Fonseca R., Glenzer F., Michaud P. C. Early impact of the COVID-19 pandemic on household finances in Quebec. *Canadian Public Policy*, vol. 46, no. S3, 2020, p. 217-235.
2. Airports Council International, Policy Brief Covid-19: Relief Measures to Ensure the Survival of the Airport Industry. ACI World, Montreal, Canada, 2020. https://asianaviation.com/wpcontent/uploads/Policy_Brief_COVID19_Relief_Measures_to_Ensure_the_Survival_of_the_Airport_Industry_2020.pdf (vizitat la 05.02.2022).
3. Bureau A.T. Effects of novel coronavirus (COVID-19) on civil aviation: economic impact analysis. International Civil Aviation Organization (ICAO), Montréal, Canada, 2020, 81 p.
4. Button K. Aviation. In: *Encyclopedia of Big Data*. Springer, Cham, 2020.
5. Chaika N.K. The agreement granting the use of exclusive rights as a tool to recover creation costs. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, vol. 537, no. 4, 2019, p. 42-58.
6. Holland J. ACI Report Illustrates „Importance of Non-aeronautical Revenues for Airports’ Financial Stability”. The Moodle Davitt Report, Brentford, United Kingdom, 2019. <https://www.moodiedavittreport.com/aci-report-illustrates-importance-of-non-aeronautical-revenues-forairports-financial-sustainability/> (vizitat la 07.03.2022).
7. International Air Transport Association, Covid-19 Puts Over Half of 2020 Passenger Revenues at Risk. Press Release No. 29. Geneva, Switzerland, 2020. <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-04-14-01/> (vizitat la 05.02.2022).
8. International Civil Aviation Organization, Effects of Novel Coronavirus (COVID-19) on Civil Aviation: Economic Impact Analysis (2020). Air Transport Bureau, Montreal, Canada, 2022. https://www.icao.int/sustainability/Documents/COVID19/ICAO_Coronavirus_Econ_Impact.pdf (vizitat la 05.02.2022).
9. International Civil Aviation Organization. Security and facilitation. Aviation and COVID-19. <https://www.icao.int/Security/COVID-19/Pages/default.aspx> (vizitat la 05.02.2022).
10. International Civil Aviation Organization, Safety Management Manual, Doc 9859. Montreal, Quebec, Canada, 2019. https://www.icao.int/APAC/Meetings/2019%20COSCAPSEA%20iSTARS/9859_cons_en.pdf (vizitat la 05.02.2022).
11. Kraev V.M., Siluyanov M.V., Tikhonov A.I. Creation of Supersonic Civil Aviation in Russia. *Russian Engineering Research*, vol. 40, no. 9, 2020, p. 755–758.
12. Pierce B. Covid-19: Cash Burn Analysis. IATA Publication, Montreal, Canada, 2020. <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/economic-reports/covid-19-cash-burn-analysis/> (vizitat la 05.02.2022).
13. Queiroz M.M., Ivanov D., Dolgui A., Wamba S.F. Impacts of epidemic outbreaks on supply chains: mapping a research agenda amid the COVID-19 pandemic through a structured literature review. *Annals of operations research*, 2020, p. 1-38
14. Sarlay S., Neuhofer B., Sharing economy disrupting aviation: travelers’ willingness to pay. *Tourism Rev.* 76 (3), 2020, p. 579–593.
15. Sobieralski J.B., Hubbard S.M., The effect of jet fuel tax changes on air transport, employment, and the environment in the US. *Sustainability* 12 (8), 2020, p. 33-52.
16. Suau-Sanchez P., Voltes-Dorta A., Cugueró-Escofet N. An early assessment of the impact of COVID-19 on air transport: Just another crisis or the end of aviation as we know it? In: *Journal of Transport Geography*, vol. 86, 2020, p. 1027-1049.

17. The Fly Delta App. <https://www.delta.com/us/en/delta-digital/mobile> (vizitat la 07.03.2022).
18. Tikhonov A., Sazonov A. Digitalization and application of artificial intelligence in aircraft. AIP Conference Proceedings, vol. 2402, no. 1, 2021, p. 30-36.
19. Tikhonov, A.I., Sazonov, A.A., Kuzmina-Merlino, I. Digital Production and Artificial Intelligence in the Aircraft Industry. Russian Engineering Research, vol. 42, no. 4, 2022, p. 412–415.
20. United Nations Conference on Trade and Development (2020) The Coronavirus Shock: A Story of Another Global Crises Foretold and What Policymakers Should Be Doing. https://unctad.org/system/files/officialdocument/gds_tdr2019_update_coronavirus.pdf (vizitat la 07.03.2022).
21. Vishra Patel. Airport Passenger Processing Technology: A Biometric Airport Airport Passenger Processing Technology Journey. Thesis. Embry Riddle Aeronautical University. Florida. 2018. 80 p. <https://commons.erau.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1384&context=edt> (vizitat la 07.03.2022).
22. Аланія Д. Л., Тепнадзе С. А. Aviation Security Technologies in the Time of the Covid-19. In: Scientific Works of National Aviation University. Series: Law Journal „Air and Space Law”, 2(55), 2020, p. 9–14.

IMPACTUL CRIMINALITĂȚII TRANSNAȚIONALE ORGANIZATE ASUPRA DREPTURILOR OMULUI

THE IMPACT OF TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME ON HUMAN RIGHTS

Fredolin LECARI, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT

Relațiile sociale contemporane evoluează într-un ritm fără precedent, conținutul și forma realizării acestora schimbându-se calitativ, iar uneori radical față de realitățile lumii imediat postbelice. Un fenomen iscat în esență din realitățile geopolitice (mișcări integraționiste, instabilitate regională etc.), factori de mediu, progresul tehnologic este fenomenul criminalității transnaționale organizate. La rândul său, criminalitatea transnațională organizată este cauza cea mai frecventă a problemelor sociale: sărăcie, inechitate, excludere socială.

Prezentul studiu urmărește obiectivul de a pune în legătură 2 domenii ale reglementărilor internaționale contemporane: cooperarea internațională în combaterea criminalității transnaționale organizate și exigențele de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Or, numeroase rezoluții adoptate de organismele internaționale demonstrează că una dintre preocupările centrale ale acestora este de a diminua impactul flagelului criminalității transnaționale organizate asupra drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: criminalitate transnațională organizată, drepturi fundamentale ale omului, Organizația Internațională a Poliției Criminale, libertăți fundamentale.

SUMMARY

Contemporary social relations evolve at an unprecedented pace, the content and the form of their realization changing qualitatively, and sometimes radically, compared to the realities of the immediate post-war world. A phenomenon essentially arising from geopolitical realities (integrationist movements, regional instability, etc.), environmental factors, technological progress, etc. is the phenomenon of transnational organized crime. In turn, transnational organized crime is the most frequent cause of social problems: poverty, inequity, social exclusion.

The objective of this study is to link 2 areas of contemporary international regulations: international cooperation in combating transnational organized crime and the requirements for the protection of fundamental human rights and freedoms. However, numerous resolutions adopted by international bodies demonstrate that one of their central concerns is to reduce the impact of the scourge of transnational organized crime on human rights.

Keywords: transnational organized crime, fundamental human rights, International Criminal Police Organization, fundamental freedoms.

CZU: [341.4+343.341]:342.7

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).19](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).19)

Introducere. Elaborarea principalelor tratate internaționale în domeniul drepturilor omului a avut loc în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial. Autorii convențiilor, pactelor multilaterale care reglementează drepturi și libertăți fundamentale ale omului au avut grijă să codifice cele mai importante aspecte ale procesului de realizare a acestora de la raporturi juridice pe orizontală și cele pe verticală până la aspecte privind realizarea drepturilor omului în context coercitiv, regimuri totalitare, război, pericol public etc.

Principiul respectării universale a drepturilor omului în calitate de principiu fundamental de drept internațional public, aflat la baza sistemului dreptului internațional vizează nemijlocit acest domeniu al cooperării interstatale deoarece criminalitatea transfrontalieră organizată are repercusiuni grave și de durată asupra procesului de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale. Suplimentar, în cadrul măsurilor întreprinse de state în vederea eradicării criminalității transnaționale organizate, tratatele internaționale consfințesc expres principiile și instituțiile Dreptului internațional al drepturilor omului.

Metodă și material aplicat. În calitate de metode de cercetare științifică la subiectul impactului criminalității transnaționale organizate asupra drepturilor omului vom apela la analiza (deductivă, inductivă, generalizare și specificare) și sinteza fenomenului cercetat. Analiza istorică, inclusiv analiza în perspectivă ne va permite să decelăm evoluția mecanismelor internaționale în vederea protecției drepturilor omului în contextul prevenirii și combaterii criminalității transnaționale organizate, subsecvent vom formula bunele practici în domeniu. La fel, recurgerea la analiza sistemică se recomandă în calitate de instrument eficient în vederea cercetării conceptelor complexe cum îl constituie obiectul prezentului studiu.

Rezultatele investigației. Mai multe delegații în cadrul celui de-al Zecelea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimelor și tratamentul delincvenților la 13 aprilie 2000 (Viena) au subliniat că respectarea drepturilor omului și a libertăților nu trebuie uitată în lupta împotriva criminalității transnaționale organizate și în procesul de elaborare a instrumentelor juridice în acest domeniu. Totodată, participanții la Congres au subliniat că cetățenii onești, deja victime ale criminalității, nu trebuie să suporte restrângerea drepturilor prin legile de reprimare a criminalității transnaționale organizate [1].

În contextul prezentei cercetări considerăm oportun să invocăm misiunea Organizației Internaționale a Poliției Criminale (INTERPOL), constituită în temeiul Constituției adoptate la cea de-a 25 sesiune a Adunării Generale la Viena în anul 1956, cu următoarele scopuri și obiective: asigurarea și promovarea celei mai largi asistențe reciproce între toate autoritățile poliției penale, în limitele legilor existente în diferite țări și în spiritul Declarației Universale a Drepturilor Omului; stabilirea și dezvoltarea instituțiilor susceptibile de a contribui în mod eficient la prevenirea și reprimarea infracțiunilor de drept comun.

În prezent, în unul din proiectele realizate de INTERPOL, organizația își propune să elaboreze un set de instrumente pentru inovarea responsabilă în domeniul inteligenței artificiale în aplicarea legii. Această inițiativă se datorează evoluției rapide a sistemelor de inteligență artificială și accesibilității acestora, dar și a impactului noilor tehnologii asupra drepturilor omului, libertăților civile și eticii. Statele sub egida INTERPOL urmează să analizeze și să decidă asupra echilibrului dintre securitate și confidențialitate în contextul utilizării sistemelor de inteligență artificială.

Sub egida Organizației Națiunilor Unite statele au inițiat procesul de instituționalizare a mecanismului de răspundere internațională penală pentru crimele transnaționale. Astfel, în august 1989 la Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a fost înregistrată solicita-

rea de includere a unui punct suplimentar pe ordinea de zi a celei de-a 44-a sesiuni a Adunării Generale: răspunderea penală internațională a persoanelor și entităților implicate în traficul ilicit de stupefiante și peste frontierele naționale și alte activități criminale transnaționale: înființarea unei instanțe penale internaționale cu jurisdicție asupra unor astfel de crime [2]. Scrisoarea a fost adresată Secretarului General al ONU și a fost semnată de Reprezentantul Permanent al Trinidad și Tobago la Organizația Națiunilor Unite. În expunerea de motive, anexă a scrisorii, reprezentantul statului consideră că afirmația că condamnarea infracțiunilor pentru care încă nu există instanță echivalează cu o batjocură a justiției și promovarea infracțiunii „nu este lipsită de anumite temeuri”. S-a dovedit că legislația penală națională și instituțiile juridice naționale nu sunt în măsură să prevină activitățile infractorilor internaționali, inclusiv a celor implicați în traficul de droguri. De asemenea, trebuie admisă probabilitatea ca, în absența unui tribunal imparțial, având mecanisme de investigare recunoscute la nivel internațional, drepturile persoanelor pot încălca și/sau pune în pericol. Înființarea unei instanțe penale internaționale cu competență de a urmări și pedepsi persoanele și entitățile implicate, printre altele, în traficul de droguri peste frontierele naționale, ar contribui la consolidarea procesului juridic de urmărire și pedepsire a acestor infractori și ar aduce, de asemenea, o contribuție semnificativă la dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional.

La scară regională mai multe organizații internaționale au elaborat concepte, planuri de acțiuni și strategii de diminuare a impactului criminalității transnaționale organizate asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Astfel, sub egida Organizației Statelor Americane la 25 octombrie 2006 a fost aprobat Planul de acțiune continental împotriva criminalității transnaționale organizate [3], care are în calitate de obiectiv principal promovarea aplicării de către statele membre ale organizației a Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (Convenția de la Palermo) și a protocoalelor adiționale. În temeiul Planului de acțiuni statele își propun să prevină și să combată criminalitatea transnațională organizată cu respectarea deplină a drepturilor omului având ca cadru de referință Convenția de la Palermo și protocoalele adiționale la aceasta.

Merită să menționăm faptul că Planul de acțiuni indicat subliniază rolul educației în lupta națională contra criminalității transnaționale organizate. Astfel, statele membre ale Organizației Statelor Americane sunt chemate să elaboreze strategii naționale de luptă împotriva criminalității transnaționale organizate prin care vor recunoaște rolul fundamental al educației în calitate de factor ce contribuie la stabilirea unei culturi de respectare a drepturilor persoanei și a valorilor sale democratice.

La 20-21 iunie 2022 și-a desfășurat lucrările Conferința de nivel înalt a Adunării Parlamentare a Mediteranei (APM) intitulată „Convenția de la Palermo: Viitorul luptei contra criminalității transnaționale organizate” cu ocazia a 22 ani de la adoptarea și deschiderea spre semnare a Convenției de la Palermo și 19 ani după intrarea sa în vigoare. Conferința a întrunit delegații parlamentare a APM, miniștri responsabili de sisteme de justiție penală, reprezentanți de nivel înalt a guvernelor, experți, autorități polițienești și judiciare, reprezentanți ai Națiunilor Unite și a altor organizații internaționale și a mediului academic.

În cadrul conferinței a fost adoptată Declarația de la Napoli: „Convenția de la Palermo: viitorul luptei împotriva criminalității transnaționale organizate” [4] prin care reprezentanții statelor și-au exprimat îngrijorarea profundă cu privire la efectele negative ale criminalității transnaționale organizate asupra dezvoltării, păcii, stabilității, securității și drepturilor omului,

față de vulnerabilitatea tot mai mare a statelor față de astfel de infracțiuni și cu privire la gradul tot mai mare de pătrundere a organizațiilor criminale și a resurselor lor financiare și economice în economie. La fel, participanții s-au arătat alarmați de costul ridicat al crimei organizate transnaționale în termeni umani și materiali, precum și de efectele acesteia asupra economiilor naționale, a sistemului financiar global, a statului de drept și a valorilor fundamentale ale democrației și coexistenței umane.

Participanții la conferință au subliniat că criminalitatea organizată transnațională trebuie confruntată cu respectarea deplină a principiului suveranității statelor și în conformitate cu statul de drept, ca parte a unui răspuns global care vizează promovarea unor soluții durabile prin promovarea drepturilor omului și a condițiilor social-economice mai echitabile.

În cele din urmă, prin Declarație a fost recunoscută necesitatea unirii forțelor pentru a combate criminalitatea organizată transnațională la nivel regional, subregional și internațional, prin depunerea eforturilor de conjugare a răspunsurilor juridice naționale, în conformitate cu principiile constituționale și tradițiile juridice ale țărilor, prin realizarea plenară eficientă a Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate și protocoalele sale și cu respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Cât privește conflictul armat din Ucraina și provocările identificate pe segmentul criminalității transnaționale organizate, respectiv, impactul acestui fenomen asupra drepturilor omului, este cazul să menționăm că potrivit Reprezentantului Special al Secretarului General al ONU pentru combaterea violenței sexuale în conflict, Pramila Patten, criza umanitară cauzată de război se transformă rapid într-o criză de trafic de ființe umane în care femeile și copiii, care constituie majoritatea refugiaților care fug de război, sunt exploatați. Reprezentatul Special afirmă că este nevoie urgentă de o „abordare regională coordonată” a ceea ce ea a descris drept „o criză în cadrul unei crize”. Patten a tras semnalul de alarmă cu privire la incidența violențelor sexuale legate conflictul din Ucraina. „Deși nu există niciodată o contabilitate exactă pe un câmp de luptă activ”, a spus ea, „este clar că, în contextul Ucrainei, toate semnalele de avertizare pentru comiterea unor crime de atrocitate, inclusiv violența sexuală legată de conflicte, sunt semnalate cu roșu” [5].

În discursul său, Reprezentantul Special al Secretariatului General al ONU a făcut trimitere la Raportul Secretariatului General al ONU cu privire la violența sexuală în conflictele armate [6]. În Raportul, ce se referă la perioada ianuarie – decembrie 2021, se constată că recurgerea continuă la instrumente militare, mai degrabă decât la cele diplomatice și politice, expune civilii la grad sporit de violență sexuală. Creșterea inegalității, militarizarea sporită, traficul ilicit de arme de calibru mic și arme ușoare au contribuit, printre alți factori, la alimentarea violenței sexuale larg răspândite și sistematice legate de conflict, chiar și în mijlocul unei pandemii globale. O serie de lovituri de stat, inclusiv în mai multe țări care apar în raport, au prezentat o evoluție îngrijorătoare.

Grupările teroriste și rețelele criminale transnaționale au continuat să destabilizeze unele dintre cele mai fragile contexte, inclusiv prin utilizarea violenței sexuale ca tactică. În unele situații, discursul la ură bazat pe gen și incitarea la violență au fost evidente în discursul public, inclusiv pe platformele digitale. Femeile care construiesc pacea și apărătorii drepturilor omului au fost adesea vizate în mod specific, inclusiv prin violență sexuală și hărțuire ca formă de represalii, pentru a le exclude din viața publică.

În acest context, în Libia, amânarea alegerilor care urmau să aibă loc pe 24 decembrie 2021 a tensionat procesul politic. Insecuritatea generalizată și fluxul ilicit de arme de calibru mic și

arme ușoare au permis contrabandiștilor transnaționali, traficantilor și grupurilor armate să continue să comită violuri și sclavie sexuală cu impunitate, pe fondul unei crize migratorii care se adâncește.

Concluzii. Din cele menționate în prezentul demers științific constatăm că organizațiile internaționale, având competență în domeniul prevenirii și combaterii criminalității transnaționale organizate, manifestă interes continuu față de riscurile acestui fenomen asupra realizării drepturilor omului. În acest context, sugerăm actorilor implicați în procesul de elaborare și aplicare a normelor în materia prevenirii și combaterii criminalității transnaționale organizate să abordeze de fiecare dată subiectele de pe ordinea de zi prin prisma imperativului de respectarea a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Această abordare va fi inspirată din exigențele respectării și asigurării protecției demnității umane. Or, demnitatea ființei umane dintotdeauna a fost concepută ca fundamentul real al drepturilor și libertăților omului. În toate scenariile legale, reale și ipotetice, demnitatea umană trebuie percepută ca valoare de referință în proiectarea soluțiilor [7].

Bibliografie

1. La lutte contre la criminalite transnationale organisee doit se faire dans le respect des droits de l'homme et des libertes. 13 avril 2000. Communiqué de Presse. SOC/CP/222. <https://press.un.org/fr/2000/20000413.soccp222.doc.html>
2. Request for the inclusion of a supplementary item in the agenda of the 44th session: General Assembly: international criminal responsibility of individuals and entities engaged in illicit trafficking in narcotic drugs and across national frontiers and other transnational criminal activities: establishment of an international criminal court with jurisdiction over such crimes: letter dated 21 August 1989 from the Permanent Representative of Trinidad and Tobago to the United Nations addressed to the Secretary-General. <https://digitallibrary.un.org/record/72158#record-files-collapse-header>
3. Plan d'action continental contre la criminalité transnationale organisée CP/RES. 908 (1567/06). Document approuvé à la réunion du 25 octobre 2006. <https://www.oas.org/consejo/fr/resolutions/res908.asp>
4. Déclaration de Naples: „La Convention de Palerme: l'avenir de la lutte contre la criminalité transnationale organisée”, Palais royal de Naples 20-21 juin 2022. <https://www.pam.int/fr/media/news/la-declaration-de-naples-la-convention-de-palermel-avenir-de-la-lutte-contre-la>
5. Kumar Sen A., Russia's War Has Created a Human Trafficking Crisis, Says U.N. Envoy. Pramila Patten, the U.N.'s special representative on sexual violence in conflict, calls for a „coordinated regional approach”. Juin, 2022. <https://www.usip.org/publications/2022/06/russias-war-has-created-human-trafficking-crisis-says-un-envoy>
6. Conflict-related sexual violence. Report of the United Nations Secretary-General, 29 March 2022. <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2022/04/auto-draft/SG-Report2021for-web.pdf>
7. Dorul O., Cazacu D. Demnitatea umană – sursă și fundament al drepturilor și libertăților omului în secolul XXI. PARTEA II. În: Revista Institutului Național al Justiției. 2022, nr. 1(60), pp. 10-15. ISSN 1857-2405. DOI: 10.52277/1857-2405.2022.1(60).01

REFLECTIONS ON PRACTICAL APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S STATE POLICY FOR BORDER MANAGEMENT TO IMPROVE CROSS-BORDER COOPERATION

REFLECȚII ASUPRA ABORDĂRILOR PRACTICE ALE IMPLEMENTĂRII POLITICII DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA PENTRU MANAGEMENTUL FRONTIERELOR ȘI ÎMBUNĂTĂȚIREA COOPERĂRII TRANSFRONTALIERE

Corneliu RADU, *PhD student, State University of Moldova*

SUMMARY

This article summarizes the study of the implementation of the external and internal policy of the Republic of Moldova regarding the management of the state border and the impact on cross-border cooperation. The role, place and peculiarities of state border management within the various systems demonstrate that border security, stimulation and promotion of cross-border cooperation, as well as the development of border areas are interdependent compartments of the state policy of the Republic of Moldova, which can motivate the increase of good relations neighborliness and friendship with neighboring countries. At the same time, the success of the state policies in these areas will contribute essentially to the achievement of the country's strategic objective - joining the European Community space.

Keywords: *Republic of Moldova, conception, state border, state border policy, border management, cross-border cooperation.*

REZUMAT

Acest articol rezumă studiul de implementare a politicii externe și interne a Republicii Moldova cu privire la managementul frontierei de stat și impactul asupra cooperării transfrontaliere. Rolul, locul și particularitățile de gestionare frontierei de stat în cadrul diferitelor sisteme demonstrează că securitatea frontierei, stimularea și promovarea cooperării transfrontaliere, precum și dezvoltarea teritoriilor zonelor de frontieră sunt compartimente interdependente ale politicii de stat a Republicii Moldova, care pot motiva sporirea relațiilor de bună vecinătate și prietenie cu țările vecine. Totodată, succesul politicilor statle în aceste domenii va contribui esențial la realizarea obiectivului strategic al țării – aderarea la spațiul comunitar european.

Cuvinte-cheie: *Republica Moldova, concepție, frontieră de stat, politică de stat în domeniul frontierei, managementul frontierei, cooperare transfrontalieră.*

CZU: 351.746.1:339.92(478)

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2\(22\).20](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2022.2(22).20)

The regional trends in Eastern Europe in the field of borders imply a gradual change of visions and concepts of border functioning from the impermeable ones of the Soviet period towards the necessary contact allowed in the system of international relations: „hard” borders are being replaced by „softer” ones. It should be emphasized that the latter are more sensitive and vulnerable to challenges such as smuggling, illegal migration, arms and drug trafficking, cross-border crime, etc. The Republic of Moldova, with the collapse of the USSR, gained independence and built the rule of law within the territorial limits of the former Moldovan Soviet Republic, and, without exception, has come up against and continues to face the same trends and phenomena described above.

In this context, the state’s border policy must include three interrelated components: border security, stimulating and promoting cross-border cooperation, and the development of border areas. At the same time, this policy requires a complex treatment of the specificities of a large number of levels (global, regional, local), spheres (political, economic, social, ethno-cultural, informational, psychological, environmental, etc.), actors (states, including law enforcement bodies and other central subordination structures; regional, district and municipal authorities; international organizations; businesses; public organizations; media; ethnic and religious communities, etc.) and the specificities of the border regions. Issues such as border delimitation and demarcation are inherited from the Soviet period, while drug trafficking, uncontrolled migration, the impact of globalization processes, etc. are characteristic of the post-Soviet period. They all describe the current traditional and non-traditional challenges at the borders of young states, including the Republic of Moldova.

Balancing the seemingly conflicting objectives of strengthening border security and developing international and cross-border cooperation is the biggest challenge in setting and promoting state border policy and requires a complex approach. In the Republic of Moldova, the process of establishing a balanced border policy, which started with the declaration of a sovereign and independent, unitary and indivisible state, is far from completion.

Our country borders Romania and Ukraine - two countries with considerable differences in terms of communication, social, ethno-cultural, economic, political and other links. There are 81 crossing points at the borders of Moldova: 57 are open to road traffic, 12 to rail traffic, 8 to river traffic and 4 to air traffic [14]. In 2021, more than 9.2 million people and more than 2.7 million means of transport crossed the state border. Compared to previous similar time periods, the flows are considered low and can be explained by the travel restrictions imposed in connection with the COVID-19 pandemic status, including slow border crossing control and customs procedures, which negatively affect the intensity of cross-border traffic [20]. In 2022, the border crossing figures are as follows: over 16.3 million persons (77.8% more than in the similar period of 2021) and over 4.2 million means of transport (57.4% more than in the similar period of 2021). These increases are largely due to the situation in neighboring Ukraine and the resulting large refugee flows.

The border with Romania is considered to be a quiet one, there are practically no serious threats to border security in this direction. The situation in this area is largely determined by the European Union (EU) border policy, which, considering the direction as one with potential for illegal migration, requires its members to maintain a fairly strict barrier regime, as the Republic of Moldova is a third state. At the same time, efforts are being made to bring about inter-ethnic, social and cultural rapprochement and cooperation relations with Romania, including through Euroregions.

The border with Ukraine is characterized by the ethno-cultural proximity of the population of the adjacent territories, as well as the high intensity of infrastructural, economic and social links. Despite the presence of a large segment of the border not controlled by the constitutional authorities of the Republic of Moldova, it is nevertheless considered favorable to maintain and further intensify cross-border cooperation. At the same time, strong channels of cross-border crime (drug trafficking, illegal migration, arms trafficking, etc.) ensure transit from Asian countries to the EU and vice versa. Another key feature of the situation is the unfinished process of border demarcation at some economically strategic points. However, both countries, as of June 2022, have the status of candidate country for EU membership and, in this context, are taking steps to adapt their border management policies in line with European standards.

The liberal model of border management, popular in the early years of statehood (when the very idea of fortifying borders with neighbors in the former Union was often considered absurd), lost its relevance after the destruction of the system of common protection of the external borders of the Commonwealth of Independent States (CIS), as differences in the socio-economic and political situation in neighboring countries emerged.

At present, the authorities are leaning towards an intermediate option with policy diversification in specific east-west directions, taking into account factors such as the potential danger on some border segments, the prospects for the development of cross-border cooperation, the nature of the measures taken by neighboring countries at the borders and the political conjuncture in relations with them.

The complexity of the role of the state border of the Republic of Moldova in the context of the development of international and cross-border cooperation is reflected in the priorities of the domestic and foreign policy of the state, such as: strengthening the independence and sovereignty of the country; ensuring territorial integrity; asserting the country as a factor of stability at the regional level; contributing to the promotion of social and economic reforms necessary for the transition to a market economy and raising the welfare of the population; building the rule of law in which the rights and fundamental freedoms of human beings and persons belonging to national minorities will be guaranteed and brought up to international standards [9].

The impact of the military conflict in 2022 on the territory of Ukraine should also be taken into account, demonstrating the vulnerability of the borders from a humanitarian point of view: the crossing of large numbers of refugees and the inability to manage migration flows in critical situations.

Thus, in order to promote a peaceful, secure and inclusive society, the state sees as a priority action the strengthening and maintenance of a high level of border security [28].

All these challenges require the need to approach the border through the prism of state policy from three aspects: 1) The state border in the national security system; 2) The state border as an instrument of regional security, good neighborliness, economic, cultural and environmental cooperation; 3) The state border - an instrument for the respect of fundamental human rights and freedoms.

The geographical position of the country, its small size, the existence of the Transnistrian dispute and the inability to fully control the border segment, the political, economic and social fragility of the country directly affect the state policy. Efforts to promote Moldova's economic interests will never yield the desired result if the aspects of cooperation in the region - political, security and humanitarian - are neglected [38].

Analyzing the priorities, principles and basic directions of the Republic of Moldova's foreign policy, we can highlight nuanced two counterbalances that must ensure the balance of the Moldovan state in the international system: the first is the sufficient contribution to ensuring regional security (by promoting appropriate national security); the second is alignment with international standards of respect and promotion of human rights. Based on these, Moldova's policy in the field of state borders must be properly constructed within the limits of established national interests.

In this context, the administration or, more fashionable, the management of the border of the Republic of Moldova must involve actions that will ensure compliance with the principles of the established foreign and domestic policy, such as international cooperation, but also the inviolability of borders, territorial integrity of states, respect for human rights and fundamental freedoms, etc. It will also ensure the promotion of an elastic and balanced foreign policy in the following main directions:

1. Development of bilateral inter-state relations. The Republic of Moldova's bilateral inter-state relations are based on the need to ensure its economic, social and political interests.

2. Development of multilateral inter-state relations. The Republic of Moldova establishes multilateral inter-state relations within the framework of universal international organizations as well as regional and sub-regional ones.

3. International cultural and scientific cooperation: involves actions to preserve and enrich the national cultural and spiritual heritage [9].

Based on the primary needs to ensure the inviolability of the state border and the protection of the sovereign rights of the Republic of Moldova, considered the most important components of ensuring the national security of the state, its sovereignty and territorial integrity in the border area, the Basis of the border policy of the Republic of Moldova was established. They are indispensable components of the National Security Concept, aimed at guaranteeing the sovereignty, inviolability and territorial integrity of the state, at achieving and defending national interests and security in its border area, at maintaining good neighborly and friendly relations with neighboring states. The border policy is elaborated in accordance with the Constitution of the Republic of Moldova and the unanimously recognized principles and norms of international law [8].

The Republic of Moldova has chosen the path of development - integration into the European Community [39]. The political dialogue within the European development perspective of the Republic of Moldova aims to: increase convergence of positions on international issues of common interest, thus enhancing security and stability; encourage cooperation between the parties in areas relating to the strengthening of stability and security in Europe, respect for the principles of democracy, as well as respect for and promotion of human rights, in particular those of minorities, and, where appropriate, mutual consultation on relevant issues [1]. Since then, the state policy in the field of state border, its management, aims to adapt and standardize the European standards.

To sum up, we conclude that the border issue is considered a priority and of major importance for the state policy in the field of internal and foreign affairs. Effective management of the state border, at the present stage, is a state concern directed towards ensuring national and regional security. At the same time, it is also one of the basic conditions for deepening the Moldova-EU cooperation dialogue, with cross-border cooperation also being seen as a way of improving state border management.

State policy in the border area is based on the Constitution of the Republic of Moldova, which establishes the inalienability of its territory [11]. Hence the role of the state border in ensuring constitutionality, on the basis of which border policy is established.

The analysis of the state of research in the field, of the national normative-legal framework highlights the state's focus on issues related to ensuring national security and defense.

National security implies a system that ensures the fulfilment of the main tasks of defending the sovereignty, territorial integrity and state borders of the Republic of Moldova [10]. In this context, guarding and defending the state border are direct constituent parts of the national security system, and the main national interests in the border area [8] coincide to a large extent with the foreign policy priorities of the Republic of Moldova [9].

Thus, we conclude that Moldova's border management policy is currently aimed at ensuring an adequate level of security, which should confirm Moldova's favorable place in the European regional security system. To this end, the following fundamental directions of border policy have been established such as:

- creating conditions for ensuring the sovereignty and territorial integrity of the country and the security of its borders;
- completion of the process of marking and legalizing the state border, establishing the border regime on its entire perimeter under the rules of international law;
- cooperation with neighboring and other countries on state border issues to combat terrorism, smuggling, illegal migration, trafficking in human beings and other cross-border crimes;
- resolving incidents of breaches of the state border regime;
- coordinating the actions of the relevant ministries, departments and other structures of the Republic of Moldova to create and develop an adequate border infrastructure.

The guidelines of state policy in the field of border operation and management are translated into the corresponding National Concepts and Strategies. They imply the achievement of the national goal, which is to establish policies, principles and objectives necessary for the unified, coherent and efficient implementation of Integrated State Border Management (IBM), based on the combined efforts of the authorities and institutions with responsibilities in this field [29].

IBM involves national and international coordination and cooperation between all public authorities and institutions involved in border security and trade facilitation to establish effective, efficient and coordinated border management in order to achieve the objective of open, well-controlled and secure borders [22].

The IBM strategies set out the following core priorities:

- improving legislation;
- improving the institutional system;
- improving state border control and surveillance;
- improving intra-institutional, inter-institutional and international cooperation;
- improving the human resources management system.

Respectively, at the national level, IBM is perceived as a concept that brings together the following dimensions:

- a) control and surveillance of the state border, based on risk analysis, processed crime data and information;
- b) the detection and investigation of cross-border crime by the Border Police and the Customs Service, in coordination with other national law enforcement authorities;

c) the access model in the Republic of Moldova structured on four levels (measures in third countries, cooperation with neighboring countries, border control, internal control measures, including readmission);

d) cooperation between the authorities involved in the IBM, including by facilitating the exchange of information necessary for the implementation of border security measures;

e) international cooperation in the field of state border security;

f) coordinating and ensuring the coherence of the activities of the authorities involved in border security through the National Integrated Border Management Board [29].

All dimensions of the IBM concept are realized within the framework of the Integrated Border Security System of the Republic of Moldova - a component of national security. The border security system of the Republic of Moldova is in accordance with the European border security model, which designates the set of unitary, coherent and continuous actions and measures, which ensure: the integrity of the state border; compliance with the relevant legislation; order, public security and normal conduct of legal activities in the border area and other areas of interest; safety of the population; prevention and combating illegal migration, cross-border crime, other illegal acts within the competence of the authorities of the integrated state border management system [30].

Thus, through the implementation of the IBM concept, aligned with EU requirements and standards, the Republic of Moldova aims at gradual integration into the common European area of freedom, justice and security. This integration should ensure an increase in the level of security of citizens, respecting fundamental rights and freedoms, as well as the smooth flow of legal traffic of persons and goods, and the continued maintenance of the visa-free regime for travel within the EU.

Technically speaking, state policy in the field of border management in the Republic of Moldova is established by the Government through the Ministry of Interior Affairs (MIA). MIA develops, promotes and implements state policy in the field of integrated management of the state border, manages activities related to the enforcement of the state border regime [25]. The implementation of this function within MIA is assigned to the State Secretary of MIA in the field of integrated border management, migration and asylum, population registration and citizenship. For this purpose, the Directorate for IBM Policy is established, which analyses the border situation, develops effective policies in the field of integrated border management and monitors the quality of their implementation [23].

State policy in the field of border management is implemented through the Integrated Border Management System, which is the totality of public authorities and institutions involved in the process of ensuring border security and facilitating trade [31].

The National Council for Integrated State Border Management is established to coordinate the implementation of state border policy. The mission of the Council is to streamline communication and cooperation between the authorities of the integrated state border management system and to contribute to the basis for their decisions on the measures adopted and the related actions to be taken in order to secure the state border and achieve its efficient management [24].

The mechanisms, models, methods and tools for the implementation of the integrated border management system are laid down in the legal and regulatory framework of the Republic of Moldova and provide for: powers, duties, objectives, tasks and performance indicators for each component of the IBM system. I would like to point out that the authorities of the System

are divided into two categories: authorities with direct competences at the border and authorities with related competences to the field of integrated border management. Each authority, within the limits of the competences assigned to it, implements integrated border management policies.

The basic role in the implementation of state border policy lies with the authorities with direct competences at the border. Thus, the Border Police is an administrative authority, subordinate to the Ministry of the Interior, which exercises powers and implements state policy in the field of integrated management of the state border, combating illegal migration and cross-border crime [15]. The Customs Service is an administrative authority subordinate to the Ministry of Finance, which exercises the functions and duties assigned to it and implements the state customs policy through uniform and impartial application of customs legislation in order to ensure, within its competences, the economic security of the state [16]. The National Agency for Food Safety (ANSA) is the central administrative authority under the Government that implements the state policy in the areas aimed at ensuring food safety and quality of food products such as veterinary and animal health, phytosanitary and plant protection, food safety and quality [26]. From the analysis of the described competences we summarize, that the basic focus of the state policy in the field of IBM is placed on ensuring safety in different areas of development, component parts of national security.

The foundation of the concept of integrated border management is considered - international, inter-state, inter- and intra-institutional cooperation [29]. Ensuring a high level of border security requires direct or tangential cooperation with the neighboring states, involving all competent authorities, independently or in cooperation, to prevent and solve border-related problems. All these actions are combined in a functional mechanism coordinated by the state.

The Republic of Moldova is developing intensive cooperation with neighboring and south-eastern European countries. Such cooperation is seen as a contribution to achieving Moldova's security interests - transfer of experience (to Moldova) in building a rule of law; building trust with neighboring states and regional stability. To this end, Moldova has set out to undertake a number of bilateral activities, such as:

- the conclusion of bilateral cooperation agreements with neighboring states at the level of certain categories of competent forces;
- an intensive exchange of information and experience at different levels;
- creation of joint bilateral and trilateral Romania (EU) - Moldova - Ukraine interaction units to ensure the security of the common borders;
- a stronger political presence to facilitate the development of border and cross-border relations.

As regards cooperation with neighboring and third countries, I would like to mention that Moldova has concluded a number of bilateral agreements, as well as with various international organizations, which have focused on issues of common interest for strengthening the state's capabilities. All of these have aimed to contribute to the political and socio-economic development of the Republic of Moldova through extensive cooperation in a wide range of areas of common interest, including good governance, freedom, security and justice, trade integration and enhanced economic cooperation, employment and social policy, financial management, public administration, civil society participation, institution building, poverty reduction and sustainable development. For example, no less than 200 specific bilateral conventions and agreements were signed between Romania and the Republic of Moldova during the period 1991-2022 [19]. However, the approach to the Republic of Moldova's border in terms of the

sectoral development context and its functionality remains unchanged and is still directed only towards ensuring an adequate level of security.

Simplification of border control procedures, customs and other border crossing controls, trade facilitation, border crossing, categorization of persons, goods and merchandise subject to control or exempted from control, are some of the priority actions of the Government. There are some examples of initiatives: implementation of the provisions of the Republic of Moldova - EU Association Agreement (Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA)) [33], creation of conditions of «Small Border Traffic» [6] and simplified crossing for natives of border districts [4], simplified procedures for customs clearance, import/export of goods and goods for national and foreign authorized economic agents (AEO) [21].

The exchange of information and experience is seen as the driving force for more effective inter-institutional and inter-state relations at different levels. Cooperation through the exchange of data and information in the border area between authorities in the IBM system is achieved at national level through the Border Security Coordination System, which transposes the EU Regulation No. 1052/2013 of the European Parliament and of the Council from October 22, 2013 establishing the European Border Surveillance System (EUROSUR) [29]. For this purpose, national and international coordination centers are established to improve the exchange of information and cooperation for border surveillance [27]. Authorities in the IBM system of the Republic of Moldova exchange data and information with competent authorities of other states through next centers:

Joint Contact Centre Galati on the following main areas of cooperation: combating trafficking in human beings, combating illegal migration, combating trafficking in stolen vehicles, combating forgery of travel documents, identification of persons [34].

Palanca Joint Contact Point which ensures the timely exchange of information between Moldovan and Ukrainian border agencies on persons and means of transport crossing the border, border records, specifics of local traffic, circumstances that could impact or affect the border situation, and other information relevant to the assessment of the situation [35].

At European level, cooperation between Member States to implement effective border management, with a direct focus on the border transit regime and the fight against cross-border crime, is coordinated by the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders (FRONTEX) [7]. The Border Authority of the Republic of Moldova has established formal cooperation relations with FRONTEX since December 2011. Threats and challenges at the Moldovan-Ukrainian border, as a result of the situation created as of February 2022, required the involvement of FRONTEX through practical assistance to the Moldovan border authorities in managing the acute refugee crisis in Ukraine [17]. Thus, the operational participation of a European agency in the integrated management of the state border of the Republic of Moldova was recorded for the first time.

It should be recalled that the issue of ensuring border security has been one of the most important topics on the agenda of relations between the Republic of Moldova and the European Union. At the same time, the implementation of the state policy in this area has contributed significantly to the achievement of the Republic of Moldova - European Union roadmaps in the context of the implementation of the Moldova - EU Action Plans, within the framework of the European Neighborhood Policy (ENP), the Visa Liberalization Action Plan, the Partnership and Cooperation Agreement and the Association Agreement had conditioned a number of benefits [31].

Thus, it should be noted that, as a result of the implementation of the IBM Strategy for the period 2011-2013, the Republic of Moldova signed and ratified the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union. Moldova had been transferred from the list of third countries whose nationals must be in possession of a visa for crossing the external border of the EU to the list of third countries whose nationals are exempt from this requirement, following the amendment of Regulation (EC) No. 539/2001 of 15.03.2001 [36], and since April 28, 2014 citizens of the Republic of Moldova, holders of biometric passports, benefit from a liberalized regime of movement in 30 EU Member States and the Schengen area, without the obligation to hold an entry visa.

The Association Agreement with 3 basic components: 1) the political document; 2) the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement and 3) the Agreement on visa liberalization, implies the continuity of the dialogue for association and integration into the European area. Moreover, the status of candidate country for accession to the Community obliges the state, through its policies, including in the field of border management, to continue the processes of full harmonization of legislation and implementation of the best European practices of border management.

In this context, the European Union's continued support to border management in the country, accepted by the Republic of Moldova, has been and is provided by the European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM), that is a technical advisory body, which promotes border and customs control rules and practices that correspond to EU standards and meet the needs of partner countries. EUBAM is mandated to strengthen the border management capacities of its partners - border and customs authorities and other law enforcement agencies in the Republic of Moldova and Ukraine. Thus, Moldova is using this instrument as an EU contribution, including to the peaceful settlement of the Transnistrian conflict through confidence-building measures and a monitoring presence on the Transnistrian segment of the Moldovan-Ukrainian border.

The state policy of the Republic of Moldova in the field of border management is oriented towards the implementation of the best practices at its borders and promotes *know-how* elements of streamlining the state border control, facilitating the traffic of persons, means of transport and goods across the border.

The following concepts in the implementation stages are worth highlighting:

1. The concept of joint control at checkpoints and border crossings by the authorities of the Republic of Moldova and Ukraine. By carrying out such control, the state aims to reduce the time of border crossing, to improve the infrastructure of crossing points, to exchange of information efficiently, to reduce corruption and provide quality public services, to fight against border crimes [5]. At the same time, by extending the targeted control at border crossing points on the central (Transnistrian) border segment, the Government of the Republic of Moldova aims "to ensure an adequate level of security at its state border, including on the central (Transnistrian) segment [31].

The concept of joint control at the crossing points is considered by the Republic of Moldova to be reliable also at the Moldovan-Romanian border, as a tool and platform for closer dialogue in the context of the European Community accession initiatives. Even if the Moldovan state's policy in the border area in relation to EU member countries is a facilitative one [18], at the present stage, reciprocity from the Community in the launched initiatives is hardly achieved. A first project to test joint activities is supposed to take place in 2023 at the Leuseni-Albita crossing point, the most popular gateway linking both sides of the Prut River.

2. Joint Border Patrolling [3] is a concept involving the establishment of joint manpower units for surveillance and intervention actions at the border. Joint patrolling of border segments between crossing points („green border”) is implemented at both the Moldovan-Ukrainian and Moldovan-Romanian state borders. However, the statistics on the practical implementation of the concept show that the effectiveness of the joint border patrol teams is low, their number being minimal, and that they largely pursue the „political” aim of maintaining constructive cooperation relations between the border authorities of neighboring states.

3. The permanent exchange of real-time information on the crossing of the state border by persons and means of transport through crossing points located on the Moldovan-Ukrainian border segment [2] was to be an unprecedented border control tool in the practice of inter-state cooperation in the field of integrated border management. The Republic of Moldova could achieve several main objectives in ensuring the security of the state border, including the management of migration flows across the entire state territory (including Transnistria). Officially agreed in 2016, in practice it is still not achieved today. Thus, I believe that this desideratum clearly describes the intentions of states to use their borders as a tool to promote their national interests. Ukraine, by ensuring the stated exchange of information, does not have anything to gain, that is why it is still today opposed to the unconditional support of the Republic of Moldova in ensuring effective border management on the central (Transnistrian) uncontrolled border segment.

As a small country with limited natural resources, Moldova can only develop its economy by integrating into European and world economic structures. Over time, Moldova has developed its own approaches to cross-border and trans-regional cooperation. Over the last decade, the state has institutionalized a cross-border cooperation approach with Romania and Ukraine, derived from the historical background and ethno-linguistic affinities of the beneficiary communities. In this respect, efforts to integrate into the international community have been promoted both at central and regional level by intensifying the cooperation of regional communities with similar structures in neighboring countries. Cross-border cooperation, as a form of direct collaboration between neighboring regions located along a border, can be achieved in all areas of daily life [13].

The Republic of Moldova became party to the European Framework Convention on Trans-border Cooperation between Territorial Communities or Authorities in 1997, by which it considers: cross-border cooperation - cooperation between territorial communities or authorities of neighboring states, as well as interterritorial cooperation between non-neighboring foreign communities and authorities that have common interests within cross-border cooperation bodies, associations of territorial communities or authorities, but also at bilateral level [12].

Regionalization and cross-border cooperation are seen as important multi-purpose instruments, which also means mobilizing financial resources for joint projects. Thus, the Republic of Moldova participates together with Romanian counties and Ukrainian regions in the „Upper Prut”, „Siret-Prut-Dniester” and „Lower Danube” Euroregions.

The economic and social potential of Euroregions opens up numerous opportunities for cross-border cooperation in various fields, which can accelerate economic cooperation and boost the multidimensional development of our state and neighboring countries. The development opportunities needed by the Republic of Moldova are:

- linking regional road and waterway infrastructure development programs;
- the establishment of joint structures for the certification of goods, the development

of product markets, employment and the exploitation and development of existing economic potential;

- coordinating efforts on the supply of drinking water and natural gas;
- developing infrastructure to facilitate border crossing, building new border crossing points and upgrading existing ones;
- joint development and promotion of tourism offers and tourist traffic;
- organization of festivals, exhibitions, cultural fairs and regional sports competitions;
- coordination of environmental protection programs, joint implementation of projects and joint monitoring of pollutants in the regions.

However, even if it is considered beneficial, the participation of the Moldovan side in the Euroregions is inert, being catalyzed more by Romanian-Ukrainian relations. At both central and local level, there are no regional integration strategies or concrete action plans to harness the benefits of cooperation for Moldovan border territories. Another cause is the insufficient financial resources from local budgets to finance cooperation activities, access and limited possibilities to external financial sources [37]. Moreover, the agreements on the establishment and development of the named Euroregions do not provide for the state border as an amplifier of cross-border relations. There is no correlation between the initiatives promoted by the various national and regional actors in the cultural, social, environmental and scientific fields and those directly responsible for security and defense. Border management continues to be geared towards preserving the rules that describe its functioning, in the spirit of ensuring national and regional security. The regime rules established and binding today at the state border and in the border areas provide for restrictions that create significant inconveniences for the development of economic and humanitarian links (visiting relatives, tourism, etc.) between border territories, which run counter to the purpose and meaning of developing relations within the Euroregions. The state must understand that the image of borders reflects the stage, depth and honesty of cross-border cooperation, and that collaborative relations in the border area must lead to the opening up and dilution of barriers between people, communities, institutions, organizations or even states.

Conclusions. The analysis of the main directions of the Republic of Moldova's state policy on border management and cross-border cooperation shows that, even today, the state policy on the functioning of the border is mainly focused on ensuring national security. It should be noted that according to the National Security Concept of the Republic of Moldova and other policy documents, national security is understood as the protection of the individual, society and the state from external and internal threats. According to the National Security Concept and Strategy of the Republic of Moldova, the main threats to the national security of the country, which the border authorities have to neutralize, are the threats of organized crime, corruption and international terrorism (neutralization of other kinds of threats belongs to other state authorities and departments). In the draft of the National Strategy „Moldova 2030”, our state still sees the priority in the functioning of the border as „strengthening and maintaining a high level of border security”, i.e. the approach to the state border remains unchanged - ensuring national security.

Thus, the Republic of Moldova, by defining the main function of the state border - security, establishes a priori certain difficulties in communicating with the outside world and, first of all, with the border regions of neighboring countries. It should be noted that the level of contact at the border depends on the level of socio-economic development of the partner countries, their cultural proximity, the similarity of national and legal systems, mutual proximity

and neighborhood. In this sense, the following basic functions of the border are defined in science and practice: contact (connecting), filtering and barrier (preventing connections) [32].

The Republic of Moldova, as we know, borders Romania and Ukraine. Romania is a close and friendly country to us from a civilizational and cultural-historical point of view. Ukraine is also a historically close country to Moldova, and given the historical variability of the borders between these states, people living in the border regions of Moldova and Ukraine have different national affiliations but tend to maintain friendly relations. The populations of Moldova, Romania and Ukraine therefore gravitate historically and mentally towards mutual economic cooperation, with cultural ties and a development of good unneighborly relations. Important for the development of cross-border cooperation are joint approaches to solving internal socio-economic and cultural problems, the common foreign policy objective of Moldova and Ukraine being accession to the European Union. And Romania's membership of the EU considerably enhances Moldova's support for European integration.

In this regard, in our study, from the point of view of ensuring the national interests of the Republic of Moldova, we advocate the active development of interdependent (cooperative) border regions of Moldova, Romania and Ukraine. This type of cross-border cooperation provides for the development of the contact function of the border, while the role of the barrier function is minimized. It allows not only for the active development of cross-border cooperation in the economic, cultural, environmental, ecological and other fields, but also provides for the creation of integration and cooperation networks and structures between the border regions of Moldova, Romania and Ukraine. In this case, the development of the border region of one state is inextricably linked to the development of the border region of another state. This leads to the need for joint strategic and regional planning decisions, and the decision itself is based on the need to balance the interests of neighboring countries and their border regions. In terms of the barrier function, the state border, as provided for by Moldovan law, can also perform the functions of protecting the country from organized crime and corruption, from the threat of international terrorism. But even in this case, from the point of view of its efficiency, it is better to organize this activity together with the border services of Romania and Ukraine.

It is necessary to emphasize that the relationship between the barrier and contact functions of the borders is exclusively the prerogative of the state policy of the neighboring states - the Republic of Moldova, Romania and Ukraine. However, based on the national interests of the countries, the proposed variant of cross-border cooperation for the development of interdependent (cooperative) border regions and the principle of border contact functioning is beneficial for the socio-economic and national-cultural development of the three neighboring countries, for the development of the region in general, contributing to its security.

Bibliography

1. Acord de Parteneriat și Cooperare între Comunitățile Europene și statele membre ale acestora și Republica Moldova. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 11/vol. 71, 24.06.1998.
2. Acord dintre Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei cu privire la organizarea schimbului de informații privind persoanele și mijloacele de transport cu care persoanele traversează frontiera de stat moldo-ucraineană, întocmit la Chișinău la 4 noiembrie 2015, Hotărârea Guvernului nr. 84 din 10.02.2016. În: Monitorul Oficial Nr. 38-42, art. 131, 19.02.2016.

3. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei cu privire la patrularea comună a frontierei de stat moldo-ucrainene nr. AMAEIE430/2016 din 20.12.2011. În: *Tratate Internationales* Nr. 49, art. 430, 30.12.2016.
4. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei cu privire la punctele de trecere a frontierei de stat moldo-ucrainene și simplificarea formalităților de trecere a frontierei de către cetățenii care locuiesc în raioanele de frontieră nr. AMAE263/1999 din 11.03.1997. În: *Tratate Internaționale* Nr. 22, art. 263, 30.12.1999.
5. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind controlul în comun al persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și obiectelor în punctele comune de trecere a frontierei de stat moldo-ucrainene, Hotărârea Guvernului nr. 901 din 06.11.2017. În: *Monitorul Oficial* Nr. 390-395, art. 1010, 10.11.2017.
6. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind micul trafic de frontieră nr. AMAEIE217/2015 din 13.11.2009. În: *Tratate Internaționale* Nr. 47, art. 217, 30.12.2015.
7. Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operative la Frontierele Externe ale Statelor Membre ale Uniunii Europene. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=URISERV:l33216&from=RO>
8. Concepția pazei frontierei de stat a Republicii Moldova, Hotărârea Parlamentului nr. 479 din 04.1.2003. În: *Monitorul Oficial* Nr. 6-12, art. 91, 01.01.2004.
9. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, alineatele II, III, IV, Hotărârea Parlamentului nr. 368 din 08.02.1995. În: *Monitorul Oficial* Nr. 020, 06.04.1995.
10. Concepția securității naționale a Republicii Moldova și formarea Consiliului coordonator pentru elaborarea proiectelor de legi și altor acte normative care vor reglementa construcția, pregătirea și folosirea Forțelor, titlul II, punct 6, Hotărârea Parlamentului nr. 445 din 05.05.1995. // În: *Monitorul Oficial* Nr. 35, art. 399, 29.06.1995.
11. Constituția Republicii Moldova, Constituția nr. 1 din 29.07.1994, art. 3. În: *Monitorul Oficial* Nr. 78, art. 140, 29.03.2016.
12. Convenția-cadru europeană asupra cooperării transfrontaliere a colectivităților sau autorităților teritoriale, nr. 83 din 21.05.19802. În: *Tratate Internaționale* Nr. 28, art. 83, 30.12.2001.
13. Cooperare transfrontalieră. http://transeco.ecosv.ro/cooperare_trans_ro.htm
14. HG nr. 297 din 11.05.2017 pentru implementarea Legii nr. 215 din 4 noiembrie 2011 cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova, Anexa 3. În: *Monitorul Oficial* Nr. 155-161, art. 374, 19.05.2017.
15. Legea cu privire la Poliția de Frontieră nr. 283 din 28.12.2011, capitol I, art. 1, punct 2. În: *Monitorul Oficial* Nr. 76-80, art. 245, 20.04.2012.
16. Legea cu privire la Serviciul Vamal nr. 302 din 21.12.2017, capitol I, art. 1, punct 2. În: *Monitorul Oficial* Nr. 68-76, art. 143, 02.03.2018.
17. Legea pentru ratificarea Acordului între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind activitățile operative desfășurate de Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă în Republica Moldova nr.162 din 16.06.2022. În: *Monitorul Oficial* Nr. 201-207, art. 369, 08.07.2022.
18. Lista documentelor de călătorie acceptate pentru traversarea de către străini a frontierei de stat a Republicii Moldova, Hotărârea Guvernului nr. 765 din 18 septembrie 2014. În: *Monitorul Oficial* Nr. 282-289, art. 817, 26.09.2014.

19. Lista tratatelor bilaterale încheiate de Republica Moldova, pp. 136-152. http://www.mfa.gov.md/img/docs/ListaTratate-Bilaterale_28_08_22.pdf
20. Nota de activitate a Inspectoratului General al Poliției de Frontieră pentru anul 2021. <https://border.gov.md/files/2022-02/Raport%20de%20activitate%20IGPF%20-%202021..pdf>
21. Punerea în aplicare a prevederilor secțiunilor a 271-a și a 28¹-a din Codul vamal al Republicii Moldova, Hotărârea Guvernului nr. 647 din 07.08.2014. În: Monitorul Oficial Nr. 238-246, art. 695, 15.08.2014. Regulament cu privire la organizarea și funcționarea
22. Consiliului Național pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat, Hotărârea Guvernului nr. 902 din 31.12.2015. Anexa 2, capitol 1, punct 2. În: Monitorul Oficial Nr. 2-12, art. 7, 15.01.2016.
23. Regulamentul de organizare și funcționare a Direcției politice în domeniul managementului integrat al frontierei de stat a MAI, Ordinul MAI nr. 60 din 27.02.2018.
24. Regulament cu privire la organizarea și funcționarea Consiliului Național pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat, Hotărârea Guvernului nr. 902 din 31.12.2015. În: Monitorul Oficial Nr. 2-12, art. 7, 15.01.2016.
25. Regulament cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Afacerilor Interne, Hotărârea Guvernului nr. 663 din 30.08.2017. În: Monitorul Oficial nr. 322-328/795, 01.09.2017.
26. Regulament cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor, Hotărârea Guvernului nr. 600 din 27.06.2018, anexa nr.1. // În: Monitorul Oficial Nr. 235-244 art. 656, 29.06.2018. MODIFICAT: HG559 din 19.11.19, MO352-359/29.11.19 art.864, în vigoare 29.12.19.
27. Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului (UE) de instituire a Sistemului european de supraveghere a frontierelor (EUROSUR) nr. 1052/2013 din 22 octombrie 2013, punct. 10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1052>
28. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, Hotărârea Guvernului nr. 377 din 10.06.2020 cu privire la aprobarea proiectului de lege (abrogată).
29. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2011-2013. Capitolul II, secțiunea 1, punctul 3. 5, Hotărârea Guvernului nr.1212 din 27 decembrie 2011. În: Monitorul Oficial Nr. 16-17 art. 7, 21.01.2011.
30. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru anii 2015-2017. Capitolul II, secțiunea 1, punctul 5, Hotărârea Guvernului nr. 1005 din 10 decembrie 2014. În: Monitorul Oficial Nr. 372-384, art. 1088, 19.12.2014.
31. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023, Hotărârea Guvernului nr. 1101 din 14 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial Nr. 448-460, art. 1261, 07.12.2018.
32. Вардомский Л. Е., Мироненко Н. С. К проблеме изучения границ экономико-географических систем. Географические границы / под редакцией Родомана Б. Б. и Энкеля Б. М. М., 1982, с. 40. https://journals.kantiana.ru/upload/iblock/59d/%D0%9E%D1%81%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%9B.%20%D0%93._45-54.pdf (data adresării – 16.08.2022).
33. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830%2801%29&from=RO>

34. <https://www.politiadefrontiera.ro/ro/main/pg-centrul-comun-de-contact-galati-110.html>
35. <https://border.gov.md/ro/inaugurarea-punctului-de-contact-comun-palanca>
36. http://border.gov.md/docs/proiecte/NOTA_INFORMATIVA_SNMIFS.pdf
37. <https://ipp.md/old/public/files/Publicatii/2003/iulie/Pr~Roscovan.doc>
38. <https://ipp.md/old/public/files/Publicatii/2002/decembrie/N-Popescu.doc>
39. <https://mfa.gov.md/ro/content/relatiile-rm-ue>

*Materialele publicate în revista „Relații Internaționale Plus”
nu reflectă neapărat punctul de vedere al redacției.
Responsabilitatea asupra conținutului și variantei engleze a articolelor
revine în exclusivitate autorilor.
Drepturile de autor asupra articolelor publicate aparțin autorilor.*

*Tirajul – 30 de exemplare.
Periodicitatea – bianuală (trianuală).
Versiunea online: <http://www.iap.gov.md/ro>*

ADRESA REDACȚIEI:

**mun. Chișinău, str. Ialoveni, 100,
telefon: 022-28-48-71
e-mail: institut@iap.gov.md
Tipografia CEP USM**

*The materials published in the journal „International Relations Plus”
do not necessarily reflect the editorial point of view.
The responsibility for the content of the articles rests
exclusively with the authors.
The copyright on published articles belongs to the authors.
Circulation - 30 copies.
Periodicity - biannual (triannual).
Online version: <http://www.aap.gov.md/ro/article/revista-relatii-internationale-plus>*

EDITORIAL ADDRESS:

**mun. Chisinau, str. Ialoveni, 100,
telefon: 022-28-48-71
e-mail: institut@iap.gov.md
Publishing house CEP USM**